

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Монографія

*За загальною редакцією
доктора економічних наук М.С. Пашкевич*

Дніпропетровськ
НГУ
2015

УДК 657 (477) 06
ББК 65.052 (4Укр)я73
О 16

Рекомендовано до видання вченою радою Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет» (протокол № 5 від 22.12.2015).

Авторський колектив:

І.Д. БЕНЬКО, Н.Л. ГРЕСЬ, О.П. ДРІГА, О.О. ЄВСЄЄВА, Н.О. МІЗЯКІНА, М.С. ПАШКЕВИЧ, І.В. ПЕРВІЙ, С.В. СИСЮК, О.В. УСАТЕНКО, Н.Л. ШИШКОВА, І.О. ЯРЕМЧУК.

Науковий редактор:

М.С. Пашкевич – д-р екон. наук, доц., завідувач кафедри обліку і аудиту Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет».

Рецензенти:

О.М. Петрук – д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри фінансів та кредиту Державного вищого навчального закладу «Житомирський технологічний університет»;

О.В. Єрмошкіна – д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри фінансів та економічного аналізу Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет»;

В.В. Галасюк – канд. екон. наук, генеральний директор аудиторської фірми ТОВ АФ «Каупервуд».

Облік, аналіз та аудит в контексті Європейської інтеграції України:
О 16 монографія / за заг. ред. М.С. Пашкевич ; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Дніпропетровськ.: НГУ, 2015. – 262 с.

ISBN 978-966-350-590-9

Викладено основні концептуальні засади та новітні тренди в організації обліку, аналізу та аудиту на підприємствах різних форм власності в контексті Європейської інтеграції України. Запропоновано заходи та унікальні підходи до обліку сек'юритизації активів підприємств та банків, обліку та аналізу операцій венчурних фондів України, аудиту витрат гірничодобувних підприємств тощо.

Матеріал монографії може бути використаний для спеціалістів, діяльність яких пов'язана з обліком, аналізом та аудитом на підприємствах різних форм власності.

УДК 657 (477) 06
ББК 65.052 (4Укр)я73

ISBN 978-966-350-590-9

© Державний ВНЗ «НГУ», 2015

ЗМІСТ

PASHKEVYCH M. The project developing energy-saving contracts as a new field for accounting advances.....	4
<u>РОЗДІЛ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК СТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ»</u>	
ПЕРВІЙ І.В. Бухгалтерський облік створення комп'ютерних програм.....	16
<u>РОЗДІЛ «ГАРМОНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНО-ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ»</u>	
ШИШКОВА Н.Л. Гармонізація контрольно-облікової інформації в системі управління підприємством.....	57
<u>РОЗДІЛ «ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ У ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПАНІЯХ»</u>	
БЕНЬКО І.Д. Особливості застосування міжнародних стандартів фінансової звітності у телекомунікаційних компаніях.....	82
<u>РОЗДІЛ «РЕФОРМУВАННЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ»</u>	
ЄВСЄЄВА О.О. Зміст П(С)БО та елементи облікової політики за ними.....	105
МІЗЯКІНА Н.О. Аналіз проблеми аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні та шляхи їх вирішення.....	115
СИСЮК С.В. Організаційні проблеми реформування обліку в умовах Євроінтеграції.....	127
<u>РОЗДІЛ «ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»</u>	
УСАТЕНКО О.В. Теоретичні аспекти бухгалтерського обліку венчурної діяльності.....	140
<u>РОЗДІЛ «ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ»</u>	
ДРІГА О.П. Теоретичні основи обліково-аналітичного забезпечення сек'юритизації активів.....	202
<u>РОЗДІЛ «УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ»</u>	
ГРЕСЬ Н.Л. Економіко-правові аспекти застосування ПДВ в Україні.....	244
ЯРЕМЧУК І.О. Передумови та можливі напрямки реформування ПДВ.....	253

PASHKEVYCH M.
*DOCTOR OF SCIENCES (ECONOMICS),
 HEAD OF ACCOUNTING AND AUDITING DEPARTMENT,
 NATIONAL MINING UNIVERSITY,
 DNIPROPETROVSK, UKRAINE*

THE PROJECT DEVELOPING ENERGY-SAVING CONTRACTS AS A NEW FIELD FOR ACCOUNTING ADVANCES

Primary objectives of energy market development around the world are to launch a dialogue between energy service companies, public authorities and households to revitalize the market of green energy generation due to the large involvement of households into the energy saving activity; to communicate opportunities of cooperation between households and energy service companies through the improved business models and develop an action plan for driving energy service market on the basis of investment schemes allowing funds to be raised from households.

The project implies the development of new business model that enables better monetization of energy savings obtained by households (**crowd-energy-savings**) through the opportunities of being paid dividends for initiative and selling rights for energy savings by means of employing new **financial energy services** in the **energy savings market**. The model represents **crowd energy performance contracting (CEPC)**. The model will provide a driving incentive for households to save energy through specific energy efficiency projects.

The achieved objective will be visualized as a structure of the business model with core agents and other components, established links between them and justified key variables representing the model's performance. Types of crowd energy performance contracts, as a measure of the achieved objective, are also implied. The model will be mainly approached by system dynamic methodology for assessing a set of scenarios of its performance.

Also, achieved objective will be materialized in specific recommendations for public authorities as regards standards, programmes, regulations and other actions needed to roll-out the model and maintain it in action.

The key outcomes of the offered business model in action can be measured in a number of households involved into the model and having changed their attitude to energy consumption and reservation, additionally obtained energy savings / generated renewable energy, investment amount into energy service sector, improvements in energy-efficiency policies and specific skills gained by people contributing to the energy service sector.

Sub-objectives encompass the following units:

1. Establishment of the market mechanism accompanied by government interventions for freeing the trade of the energy savings rights, which is expected to stimulate energy saving activity and changes in consumers' behavior due

to profits made through the new sector of financial energy services. Determination of specific conditions for participants of the new energy savings market so that a trade off in their interests can be achieved.

The objective will result in the presented market environment nesting the developed business model – namely, description of specific features inherent to energy savings and their ownership rights as two interconnected market products, their demand and supply curves influenced by factors, a set of instruments and their impacts for the government to intervene in the newly created market of energy savings rights (taxes and penalties, subsidies, price ceiling and floor, specific restrictions and limits and etc.), current regulations for inciting energy savings in European countries with outlined ways of improvement and core participants' interests in the new marketplace.

The result of the performing market mechanism can be measured in a number of potentially involved participants, new regulatory instruments and the volume of market created for the rights of energy savings ownership.

2. Establishment of the sub model (being a part of the primary business model of crowd energy performance contracting) enabling existing energy service companies to be invested on the basis of monetized energy savings obtained by households (**crowd-energy-savings investments**) that, in turn, are paid specific dividends for initiative. Development of specific regulations for energy savings securitization regarded as issuing the securities and tradable certificates backed by energy savings rights. This can be a driver of energy savings obtained by households and a means for their better monetization. **Energy savings securities / certificates** can become specific financial instruments in the financial market.

The objective is focused on the financial elements of the primary business models and will be represented by a financial scheme of relationships between key participants involved in the crowd energy performance contracts encompassing indicators (variables) for cost-profit analysis of the energy efficiency investments over different time horizons and under different conditions of currently functioning capital market. The scheme will be valuable to all agents of energy savings market in their taking decision of investing energy efficiency projects through specific contracts.

The objective will also be measured in a number of principles of closed investment cycle policy ensuring monetized energy savings to flow back into the energy service sector and a number of recommendations concerning price, time, cost and other elements enhancing the development of crowd-energy-performance contracts.

The final result can be measured in the investment amount that can be flowed into the energy efficiency sector, a number of types of securities / certificates appropriate for energy savings rights and a range of determinants ensuring the investment circle related to the energy efficiency performance to be closed.

3. Elaboration of principles of financial accounting for energy savings and rights of their ownership applied to energy service companies and financial institutions involved into crowd-energy-saving performance contracts. They will provide clear legal path for operations with energy savings rights that can be reported in financial statements and communicated to potential investors.

The achievement of the objective will be checked on the basis of derived set of accounting rules for operations with energy savings rights appropriately matching current accounting standards as well as elaborated specific developments needed for the business model to be rolled out.

The Exhibit 1 shows core objectives of the proposal incorporated into the preliminary structure of the model of crowd-energy-saving performance contracting.

The project “New Business Model to Monetize Crowd-Energy-Savings through Financial Energy Services” is related to the topic titled as “Development and market roll-out of innovative energy services and financial schemes for sustainable energy”.

The project addresses specific challenge and scope of the topic in the following way.

New business model is aimed at ensuring better monetization of crowd-energy-savings due to evoked interest of households in collaborating and helping energy service companies to obtain more energy cost savings and then make profits from specific payments and tradable energy savings rights.

The model enables public authorities to address deficiencies of existing market by establishing new market of freely traded rights over the energy savings property and involving households as the major energy savers. Thus, public authorities employ market forces of demand and supply for stimulating energy saving activity of larger group of stakeholders.

Established market mechanism will provide better management of scarce public assets producing energy (fossil fuels) since the energy mix with growing fraction of renewable energy will be provided and energy savings themselves will be treated by ordinary consumers as assets being able to generate profit. It will intensify conservation of scarce natural resources converted into energy in the full compliance with the principles of the sustainable development.

Creation of the market of energy savings rights will develop new regulatory environment for energy sector on the two pillars of demand and supply forces and government interventions. Stable regulatory environment based on the energy savings market encompasses efficient market price and quantity of energy savings, possible price ceilings and floors as well as quotas, penalties and taxes levied on the energy overconsumption and subsidies transferred for energy savings and etc. This contributes to the stability of the regulatory environment and creates opportunities for energy service market to grow.

Crowd-energy-savings business model allows government to involve more stakeholders. Among them are households and private companies becoming more interested in energy conservation since energy savings can be monetized through both reduced costs due to lower energy consumption and gained profits due to selling rights over the energy savings property and being paid specific dividends for private initiative. New stakeholders include established financial energy service companies along with existing energy service companies.

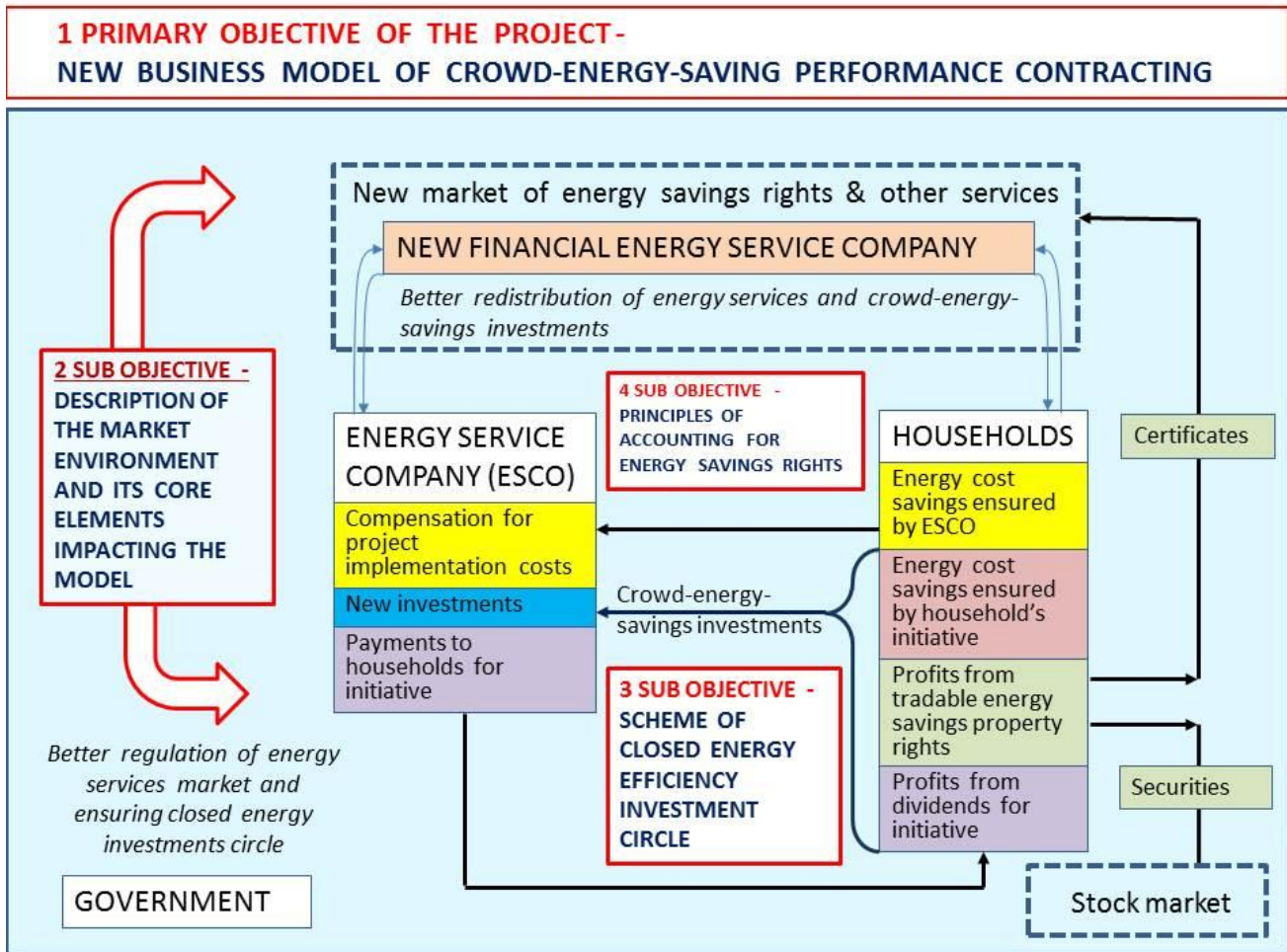

Exhibit 1. Core objectives of the project incorporated into the preliminary structure of the model

Public authorities in the partnership with private companies and households united due to the new crowd-energy-saving business model can significantly improve legal and financial framework for energy efficiency activity. First of all, the model mobilizes financial resources had by households and distributes them into the energy efficiency sector either in terms of consumed energy efficiency technologies for everyday use or invested monetized energy savings back into energy service companies. Automatically, monetized energy savings obtained by households become an alternative source of investments for energy service companies to better address the financing gap. Thus, new financial scheme underlying the crowd-energy-saving business model implies the utilization of households' financial resources and further redistribution of monetized energy savings to the energy efficiency sector. Existing policy affecting energy saving performance will be enhanced by the principles of the closed investment circle applied to the energy sector. Such a policy pursues the primary goal of preventing monetized energy savings from being invested to the projects not contributing to the sustainable development based on the renewable energy or simply consumed.

Financial resources kept by households can be mobilized and distributed to the energy efficiency sector by means of the partnership between energy service industry, financial sector, households and public authorities providing together new financial energy

services represented by specific contracts for primary trading of energy cost savings and secondary trading of energy savings rights by means of introduction of energy savings securities and certificates.

The project focuses on the elaboration of new crowd-energy-saving business model having energy efficiency service as the core element. This model extends existing energy performance contracting and can be titled as crowd-energy-saving performance contracting aimed at the larger involvement of households to the monetization of energy savings through reduced costs and sold energy savings rights as well as constitution of the closed investment circle for energy sector. These opportunities enhance households' activity aimed at full utilization of energy savings potential.

The project develops new investment mechanism for energy efficiency services based on utilization of monetized either energy savings themselves or rights over them as the source of investments and filling in the financial gap. Also, the proposal allows energy service companies to share or transfer the risk to households due to crowd energy performance contracting.

The project can be justified on the basis of European added-value. The proposed project would not have been fully completed and funded by the private sector only since it is based on government regulations inducing private sector to better energy savings activity. These regulations creating the market of energy savings should be reserved legally and prevent new market agents from having asymmetrically satisfied interests. Without public funding, private companies in the energy service sector would perform the project in the way significantly restricting the project's scope. They would be focused on marketing research conducted among households to find out their willingness to host energy efficiency equipment and neglect other important aspects of energy savings market creation and closed energy savings investment circle establishment. By extension, the level of social experience and commitment to energy saving activity as well as the level of energy service market development varies from country to country. European funding will result in growing economic cohesion and strengthening European community on the basis of single energy saving culture and business practices. Achievement of the common energy service market with uniform standards and rules as well as ensuring national business in the energy sector to meet more competitive environment and higher performance quality in terms of more energy savings also requires extra funding behind national funds.

The existing business model and financial scheme of energy performance contracting involves government and private companies pursuing implementation of energy efficiency projects (demanders of energy efficiency services) as well as energy service companies (ESCO) managing these projects (suppliers of energy efficiency services). In addition, the model includes financial institutions providing loans to energy service companies, if needed. The main idea of the outsourced energy services through the model is the demanders' opportunity of avoiding up-front investments into arrangement and management of the energy efficiency projects and appropriate equipment as well as transferring risk of project failure to the energy service company. The suppliers' opportunity is expressed in gained profit in terms of reduced energy costs within commercial sites of

demanders due to implemented energy saving projects. Reduced energy costs usually cap expenses incurred by ESCO for the project being implemented and run.

However, the involvement of households having interests differ from public authorities is not elaborated through the energy performance contracts.

Thus, the proposed crowd-energy-saving business model is underpinned by the idea of integrating households into financial schemes related to the energy saving projects and raising households' funds for investing energy efficiency projects.

We assume that households are not always prone to get reduced costs through lowered energy consumption due to purchased energy efficiency services, having propensity to consume rather than save. In the case of meeting budget limits, some people do not strive to achieve reduced costs through finding, implementing and managing expensive energy efficiency projects for their residences or transport. People are often inspired by the opportunity of having profit without extra efforts rather than getting reduced costs with considerable spending of time and money.

KEY POINTS OF THE WORK PROGRAMME	MATCHING ELEMENTS OF THE PROPOSAL
BETTER MANAGEMENT OF PUBLIC ASSETS AND ADDRESSING THE MARKET DEFICIENCIES	<ul style="list-style-type: none"> • The proposed business model provides incentives for growing energy savings through expanding fraction of renewable energy, leading better management of public assets. • Deficiencies of the market will be addressed through freeing the trade of energy saving rights.
STABLE REGULATORY ENVIRONMENT	<ul style="list-style-type: none"> • The proposed model itself is a part of a regulatory environment creating new opportunities for growth in the energy service market through prices of energy savings set by demand and supply interaction as well as taxes, subsidies, quotas, price ceilings and floors and other instruments of government interventions and incentives.
ENGAGEMENT OF MORE STAKEHOLDERS IN DIALOGUE	<ul style="list-style-type: none"> • The proposed model allows households, private companies, energy service companies, new financial energy service companies, policy makers, financial institutions to be largely involved due to crowd-energy-saving performance contracts.
ADDRESSING FINANCING GAP THROUGH NEW FINANCIAL SCHEMES AND DEVELOPED INVESTMENT MECHANIZMS	<ul style="list-style-type: none"> • The proposed model is aimed at establishment of closed investment circle for energy efficiency sector through flowing monetized energy savings from households and companies back to the sector.
ROLLING OUT NEW BUSINESS MODELS FOR BETTER MONETIZATION OF ENERGY SAVINGS	<ul style="list-style-type: none"> • The proposed model drives households and private companies to use full potential of energy savings that can be monetized through reduced energy costs and gained profits from sold energy saving rights

Exhibit 2. Relation of the project to the work programme

Recent research conducted by the American Council for Energy-Efficient Economy has shown that homeowners with low or fixed income have low interest in energy efficiency projects supported by various financial schemes. However, well educated people with high income do have motivation in saving energy. To some extent, it may prove the above assumption regarding low-income households that are not attracted even by cost savings. Although, it should be noted that all financial schemes offered for American homeowners are based on either zero-profit concept for them or underpinned by the idea of low-paid loans. Both cases do not allow households to earn from energy saving activity.

Nevertheless, households' efforts and initiatives to conserve energy may be a great source of potential energy savings (crowd-energy-savings) that can be fully monetized. **Consequently, we offer the project based on the concept of specific way of monetization of energy savings obtained by households through providing them with the opportunity to gain profit due to energy savings.** Will households be interested in setting agreements with the energy service companies if their extra profits equal zero since cost savings from reduced energy consumption are transferred to the energy service company? We may assume that not always because zero up-front investments in the energy efficiency projects are not common households' goal unlike government bodies'.

Thus, we offer the idea that energy savings should generate profit like an asset so that households' initiatives as regards employment of energy services will be arisen. Although the practice of third-party financing the expensive energy saving equipment through the energy performance contracts may bring positive effect, it prevents households from larger involvement into energy saving activity through exercising opportunities of making profits by doing this.

CONSTITUENT ELEMENTS OF EUROPEAN ADDED-VALUE	MATCHING ELEMENTS OF THE PROPOSAL
<p>THE PROJECT CANNOT BE FUNDED BY THE PRIVATE SECTOR ONLY</p>	<ul style="list-style-type: none"> • The project is based on government regulations inducing private sector to energy saving activity. They should create energy savings market and provide balanced interests for all participants. Finally, regulations should be reserved legally.
<p>FULL PRIVATE SECTOR FUNDING RESTRICTS THE SCOPE OF THE PROJECT</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Private companies would be focused on marketing research conducted among households to find out their willingness to host energy efficiency equipment and neglect other important aspects of creation of energy savings market and establishment of closed energy savings investment circle.
<p>GROWING ECONOMIC COHESION AND STRENGTHENING EUROPEAN COMMUNITY</p>	<ul style="list-style-type: none"> • The level of social experience and commitment to energy saving activity as well as the level of energy service market development varies from country to country. European funding will result in growing economic cohesion and strengthening European community on the basis of single energy saving culture and business practices.
<p>SINGLE MARKET AND COMPETITIVE ENVIRONMENT</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Achievement of the common energy service market with uniform standards and rules as well as ensuring national business in the energy sector to meet more competitive environment and higher performance quality in terms of more energy savings also requires extra funding behind national funds.
<p>DISSEMINATION OF BEST PRACTICES</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cooperation of units across countries will foster dissemination of new knowledge, experience and business practices.

Exhibit 3. Contributions of the project to European added-value

For households' being able to seize opportunities of gaining extra profits through energy savings, we introduce the idea that specific financial energy services are to be rendered by new financial energy service companies (FESCO). Unlike energy service company (ESCO) delivering engineering innovations and managerial skills for energy projects to households, financial energy service company (FESCO) is responsible for delivering monetized energy savings from households to ESCO and then extra profit from

ESCO to households. While ESCO manages energy efficiency projects, FESCO collects, manages and redistributes monetized energy savings, playing a role of the agent between ESCO and households for their best matching interests.

The first financial scheme involving households, ESCO, FESCO and government is crowd energyperformance contracting (CEPC). ESCO designs and constructs a project appropriate for saving energy by a household. Then, ESCO manages the project and generates cost savings sufficient to pay for the project over the term of the contract. This part of the offered crowd energy savings performance contract is fully compliant to the model of energy performance contracting (EPC) involved into the research. However, the EPC model is based on zero-profit effect for customers without opportunities of gaining profit along with ESCO.

Therefore, we offer households left without energy cost savings to be, in turn, compensated and paid specific dividends for initiative (dividends for commitment) by the ESCO. Thus, ESCO may raise funds being cheaper than bank loans since the rate of dividends for initiative may be lower than bank rates. In addition, ESCO may face market expansion due to larger involvement of households into the scheme and generate more revenues. Households may earn extra profit on energy savings without significant efforts and investments into equipment. Energy savings obtained due to households' initiatives that exceed those planned through the ESCO performance may bring dividend bonuses to households and additional revenue to the ESCO if the contract has been developed specifically for the case. Another option for households is to consume energy cost savings independently if the contract has been designed in this manner. Types of crowd energy saving performance contracts including various indicators best serving stakeholders' interests are the matter of particular concern.

The function of FESCO is to help households and ESCOs in finding the most mutually beneficial crowd energy performance contracts.

Also, current EPC model does not regulate fractions of energy cost savings additionally obtained by a customer of energy efficiency services and jointly owned by the agreement's parties in favor of further investing into the development of the energy efficiency sector.

For example, in the case of household's obtaining additional energy savings behind those fixed in the contract and without ESCO's support, we consider that it should be either motivated or even obligated by government to fully or partially invest them back into ESCO by means of the above mentioned specific type of the crowd energy performance contracts developed for the case. Variety of paths for households to make profit from energy savings and at the same time invest back to the energy efficiency sector should be legally reserved. For example, if a household does not direct extra energy cost saving back to the ESCO it has the agreement with, it should be provided with the opportunity to once sell the right to use cost savings in specifically created marketplace operated by FESCO redistributing financial resources exclusively to the energy efficiency sector. In the case of selling the energy saving rights behind the specifically created market, households no matter should be obligated to partially sell it in the energy saving market. Then, monetized energy saving

would be fairly shared between the household and energy service sector – that is between consumption and development socially. This fraction that may probably bring lost profit to the seller of the right if the price in the energy saving market is lower than in other markets should be considered a payment for not contributing to the common concern of energy saving. It can be regarded as a tax on not contributing to the sustainable development that is a common goal.

However, household will receive dividends for initiative on invested monetized energy savings directly to the ESCO it partners with or gain extra profit in terms of the margin between prices of the right over energy savings paid by ESCO / FESCO as well as other buyers and nominal cost savings. In turn, ESCO will raise additional investments expected to be cheaper. The function of FESCO here is also to help households and ESCOs in finding the most mutually beneficial crowd energy performance contracts while collecting and redistributing monetized energy savings.

By employing the scheme of crowd energy performance contracts for financing energy efficiency projects, public authorities may practice the concept of households' social responsibility reduced to the conviction that cost savings received by households due to the energy conservation performance must be either fully or partially invested back to the energy conservation activity (R&D, implementation of projects and etc.). Thus, we will develop a closed investment circle producing value in the energy efficiency sector without significant money outflows. The principle of the closed investment policy as regards the energy efficiency sector might constitute a fundamental base of variety of actions aimed at implementation of best practices of sustainable development. The closed investment circle in the energy efficiency sector might serve a new financial scheme for funding sustainable development projects.

Current PACE model allowing for the government to play a part of investment distributor by means of issuing bonds, selling them to investors and providing loans to households willing to save energy does not encourage fund raising from households in the closed investment circle.

The second financial scheme for better monetization of energy savings implies issuing tradable securities / certificates. This financial scheme is underpinned by the idea that rights over energy savings and related profits in terms of dividends for initiative and price margin should be freely sold and bought by means of specific securities / certificates representing some type of ownership of energy savings treated as property (asset). The offered scheme has the framework similar to the US model of renewable energy credits (REC) under renewable portfolio standard (RPS). To some extent, the offered financial scheme may be considered replicating the REC model principles.

However, some distinguishing features of the offered scheme are important and extending the REC model. Unlike the REC model under which renewable energy credits are owned by the owner of solar equipment, we offer to allow co-ownership of energy saving rights taken by both ESCO and households hosting energy saving projects. Then, we plan to consider two-level ownership represented by two types of documents confirming the energy saving rights being traded in the two-level market. The first level comprises energy saving

market operated by FESCO. Here, certificates of energy saving rights are traded. However, we think that energy saving rights should enter stock market through being represented by specific securities. Besides, certificates and securities are to be freely traded by companies and households. For example, crowd energy performance contracts (CEPC) may be accompanied by issuing specific securities representing dividends for initiative that must be paid through the contract.

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE ENERGY PERFORMANCE CONTRACTS (EPC) AND RENEWABLE ENERGY CREDITS (REC)	CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE OFFERED CROWD-ENERGY-SAVING PERFORMANCE CONTRACTS (CEPC)
<p>EPC involves public authorities, energy service companies, other private companies and financial institutions.</p> <p>REC deals with the lease of specific equipment generating renewable energy across residential sites.</p>	<p>CEPC extends EPC by involving households having interest in EPC distinguishing from those of public authorities.</p> <p>CEPC is focused on complex projects allowing not only energy generation but energy savings through auditing, arranging and running energy savings technologies across private apartments and residences.</p>
<p>EPC is based on energy cost reductions serving as compensation to energy services companies for implemented energy efficiency projects.</p> <p>REC allows owners of renewable energy equipment to trade credits for generated renewable energy of.</p>	<p>CEPC extends EPC through the introduction of payments for initiative provided to households for their cooperation with energy service companies.</p> <p>CEPC offers to share opportunity of trading of energy savings rights between energy service companies and households.</p>
<p>EPC monetizes energy cost savings. REC monetizes rights for generated renewable energy.</p>	<p>CEPC monetizes both energy cost savings and energy saving rights.</p>
<p>EPC's main operator is an energy service company - ESCO.</p>	<p>CEPC introduces financial energy service company – FESCO, as a co-operator to ESCO that provides better redistribution of monetized energy savings .</p>
<p>---</p>	<p>CEPC offers larger variety of operations with energy savings, distinguishing planned and extra energy savings, energy cost savings, payments for initiative and profits from trading energy saving rights of.</p>
<p>---</p>	<p>CEPC offers two-level market for energy savings to be traded of. The first market is for certificates backed by energy savings. The second market is the stock market introduced with the energy saving securities.</p>
<p>---</p>	<p>CEPC aims at the development of the closed investment circle for specific energy efficiency sector. Households should be entitled to contribute to sustainable development and be socially responsible through investing profits gained from energy saving activity back to the energy efficiency sector.</p>

Exhibit 4. Distinguishing features of the crowd-energy-saving performance contracts

However, unlike common debt securities (bonds), energy savings debt securities will not define cost savings transferred to the ESCO as the amount borrowed by it and, thus, must be repaid. By extension, there can be elaborated a specific type of energy savings equities expected to gain dividend yields and capital gains due to changes in value of energy deposits regarded as the national capital here. Thus, particular elements and regulations for the offered financial scheme with taking into account uncertainties related to its core variables will constitute one of the project's developments and outcomes.

Treating energy savings as a product that can be freely bought and sold, expanding the range of participants in energy conservation performance, stating the urgent necessity of the closed investment circle in the energy service sector being developed and introducing ideas of energy saving securitization allow putting the rationale of the core idea of the proposal concluding in the development of energy savings market and financial schemes for investing energy efficiency projects on the permanent bases.

Also, one of the ideas and at the same time outcomes of the proposal is to involve as many people as possible into social responsibility for the sustainable development. In this case, social responsibility will turn to be not only corporate by also private and individual. By means of crowd energy savings contracts, individuals will be able to monetize their private concern about sustainable development and make profits from being socially responsible. The principle of individual social responsibility for the sustainable development encouraged by the financial model for the responsibility being monetized frames a new policy for better regulating energy service market and community cohesion around the idea of sustainability.

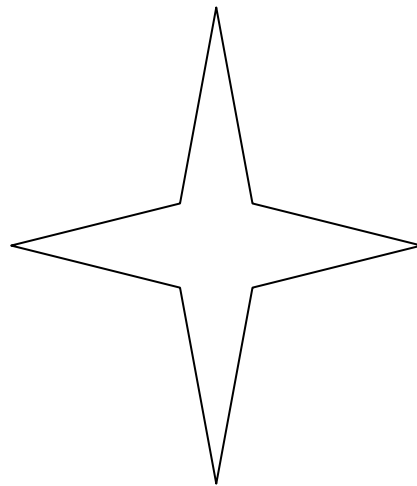
The above description contains conceptual framework for the elaboration of the business model of crowd energy saving performance contracting and points out involved principal models of energy performance contracting and renewable energy credits.

Specific methodology encompassing current models and methods allowing computations and simulations during the project undertaking as well as any needed improvements in them so that the elaborated model works efficiently will be described in detail through publications and other dissemination activities.

References:

1. A Best Practice Guide to Energy Performance Contracts, Australasian Energy Performance Contracting Association, 2000.
2. Energy Efficiency Portfolio Review and Practitioners' Handbook, World Bank Global Environment Facility, 2005.
3. ESCOs Around the World: Lessons Learned in 49 Countries, S. Hansen et al., 2009.
4. European Association of Energy Services Companies [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.eu-escos.org.
5. International Performance Measurement and Verification Protocol, EVO, 2009.
6. Energy Performance Contracting in the European Union: Creating Common Model Definitions, Processes and Contracts, Institute for Building Efficiency (Johnson Controls), Mayer et al., 2010.
7. Comprehensive Refurbishment of Buildings with Energy Performance Contracting, Eurocontract.
8. Holistic Optimisation Leading to Integration of Sustainable Technologies in Communities, deliverable #10 dundalk district Heating, dGTREn/06/FP6En/S07.70918/038344, 2011.
9. Building Energy Retrofit Program, Building Owners and Managers Association International and the Clinton Climate Initiative.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК СТВОРЕННЯ
КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

ПЕРВІЙ І.В.
*АСПРАНТ КАФЕДРИ ОБЛІКУ І АУДИТУ,
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ,
М. ЖИТОМИР, УКРАЇНА*

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК СТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

На сьогодні існує значна кількість публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених, в яких приділяється увага проблемним питанням бухгалтерського обліку та економічного аналізу витрат підприємств. В той же час, враховуючи достатню новизну виникнення програмної інженерії як окремого виду економічної діяльності та існуючий рівень розвитку вітчизняного ринку програмного забезпечення, в Україні питанням бухгалтерського обліку витрат на створення комп'ютерних програм приділяється недостатня увага.

Проте, кількість залучених працівників у вітчизняній ІТ-сфері постійно зростає, і на сьогодні налічує близько 100000 чоловік, що зумовлює необхідність удосконалення існуючих та пошук нових підходів до бухгалтерського відображення процесу створення комп'ютерних програм з урахуванням специфіки програмної інженерії як окремого виду економічної діяльності. Одним із найбільш актуальних питань в даній сфері є обґрунтування сутності та розробка класифікації витрат на створення комп'ютерних програм в бухгалтерському обліку, що дозволить сформулювати необхідні передумови для ефективного управління даним процесом полегшити облікові процедури щодо капіталізації витрат на розробку комп'ютерних програм як внутрішньостворених нематеріальних активів.

Сучасний стан розвитку ІТ-сфери в Україні свідчить, що більшість задіяних в ній підприємств займаються наданням послуг з ІТ-аутсорсингу – діяльністю по наданню послуг по виконанню робіт з розробки, впровадження, підтримки, обслуговування та модернізації інформаційних продуктів або їх окремих частин. І лише незначна кількість компаній займається розробкою власних програмних продуктів. В цілому ринок ІТ-послуг в Україні за останні 8 років зростає швидше, ніж в середньому по всьому світу (рис. 1).

І лише незначна кількість компаній займається розробкою власних програмних продуктів. Так, представники Держкомстату повідомляють, що за перший квартал 2015 року експорт комп'ютерних та інформаційних послуг склав 267,9 мільйонів дол., що на 5,2% менше, ніж за аналогічний період 2014 року [1]. Даний показник майже співпадає із часткою всіх інформаційних та комп'ютерних технологій в експорті, що складають 5 млрд. грн. за 2014 рік [2]. Відповідно, діяльність ІТ-сфери в Україні на сьогодні переважно орієнтована на надання ІТ-послуг на умовах аутсорсингу, а не на розробку власних програмних продуктів. Внаслідок чого в них не капіталізуються витрати на створення програмних продуктів, тобто не відбувається визнання

внутрішньостворених комп'ютерних програм, а понесені витрати визнаються в якості витрат. Наприклад, лідер рейтингу ТОП-25 найбільших компаній України у 2015 році, компанія «ЕРАМ», в якій лише в Україні працюють 3900 працівників [3], в звіті про доходи (Income Statement) за 2012-2014 рр., що представлений на Нью-Йоркську фондову біржу [4], взагалі відсутні витрати на дослідження та розробки. Тобто всі витрати на розробку комп'ютерних програм навіть не були визнані витратами на дослідження та розробки, а є витратами з надання послуг стороннім компаніям.

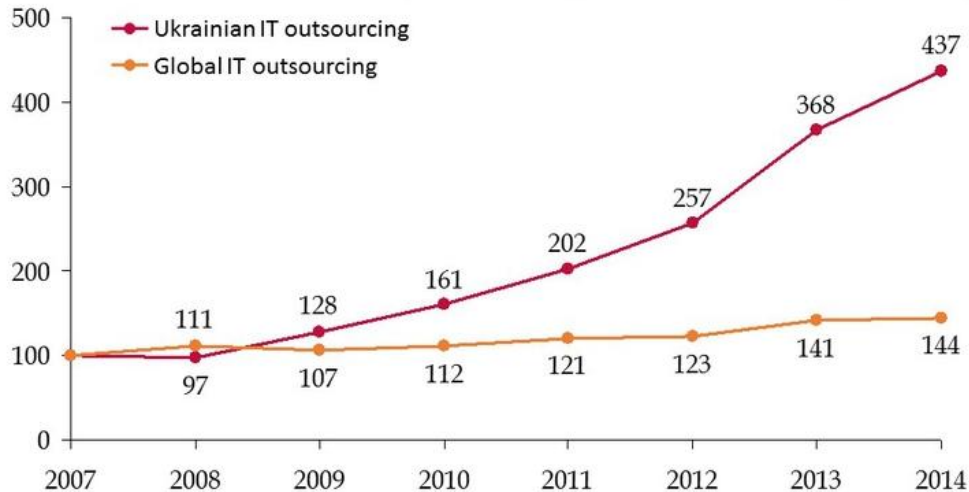

Рис. 1. Розвиток українського та світового ІТ-аутсорсингу за 2007-2014 рр.

Джерело: [5]

Як свідчить світова статистика, частка ІТ-послуг у складі всіх витрат на ІТ-сферу є значно меншою. Так, за даними представників компанії «IDC» [6], що займається прогнозуванням показників у сфері інновацій та сучасних технологій, у 2015 році витрати на розробку апаратного забезпечення складають 48,6 відсотка від глобальних ІТ-витрат (2,164.6 млрд дол.), витрати на ІТ-послуги – 31,2%, а витрати на розробку коробочних продуктів – 20,2%. Таким чином, якщо витрати на ІТ-послуги в Україні становлять більше 95% від всіх витрат ІТ-сфери, то даний показник в цілому по світу за прогнозами фахівців становить всього близько 20%.

В той же час, більшість представників компаній зі сфери ІТ-індустрії вірять, що вже в найближчому майбутньому в Україні з'являться власні програмні продукти, які створюватимуть додану вартість. Зокрема, на думку керуючого директора «Luxoft Ukraine» В. Нужного якщо нам вдасться найближчим часом відповісти на ринкові виклики і вирішити ці всі завдання, Україна стане провідним світовим ІТ-гравцем не тільки в аутсорсингу, але і R&D в цілому [2]. Тобто, вітчизняні компанії почнуть розробляти і поширювати на світовому ринку комп'ютерні програми, які є їх внутрішньоствореними нематеріальними активами.

Одній й ті ж види витрат для різних видів ІТ-підприємств та в залежності від особливостей здійснення їх діяльності можуть відображатись в системі обліку як різні об'єкти – витрати на здійснення послуг, капіталізовані внутрішньостворені нематеріальні активи або товари для продажу. Однак для ефективного управління

кожним із таких об'єктів необхідно мати інформацію про понесені витрати в тих розрізах, які потребують відповідні суб'єкти прийняття управлінських рішень, як на стадії формування бюджету ІТ-проекту, так і на стадії його реалізації. Зокрема, як відмічають з цього приводу представники компанії «МакКінсі» М. Блох, С. Блумберг та Ю. Лаертц, які провели разом з Оксфордським університетом у 2010 році аналіз ІТ-проектів вартістю більше 15 млн. доларів, що у 66% з них були здійснені перевитрачання коштів, а у 17% – недоотримання прогнозованих вигід [7]. Одним із шляхів вирішення даної проблеми автори вбачають в побудові дієвої системи ідентифікації бізнес-цілей та стратегії ІТ-проекту, що можна здійснити шляхом виявлення та детального опису різноманітних видів витрат в розрізі різних стадій реалізації ІТ-проекту. Таким чином, автори підтверджують важливість і необхідність побудови науково-обґрунтованої і практично доцільної класифікації витрат на створення комп'ютерних програм.

Необхідність побудови такої класифікації також підтверджується зростанням частки витрат на створення комп'ютерних програм в структурі операційних витрат компаній, які є світовими лідерами в ІТ-сфері. На рис. 2 наведено частку витрат на реалізацію та маркетинг програмного продукту та частку витрат на його створення.

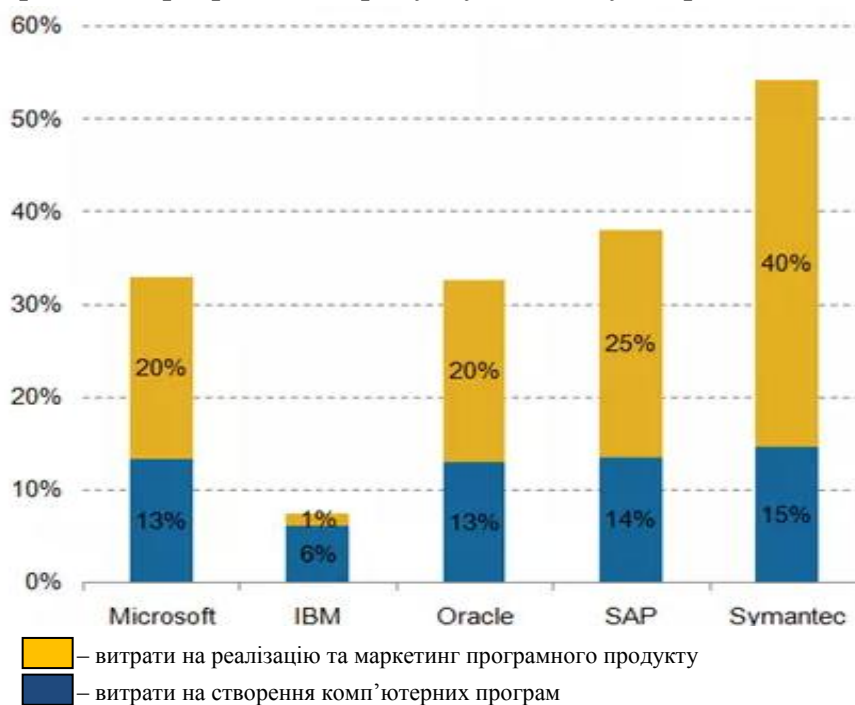

Рис. 2. Частка витрат на створення комп'ютерних програм у складі операційних витрат у 2013 році

Джерело: [8]

Наведені вище показники (рис. 2) свідчать, що найбільші гравці світового ринку програмного забезпечення, окрім компанії «ІВМ», здійснюють приблизно однакові інвестиції в розробку програмного забезпечення, що досягають рівня 13-15%.

Виходячи із загального значення інформації про понесені витрати та враховуючи особливості функціонування сучасної ІТ-індустрії інформація про витрати на створення комп'ютерних програм необхідна для:

- ефективного функціонування системи управління ІТ-проектами. Облікова оцінка понесених витрат на створення комп'ютерних програм відіграє важливе значення в процесі планування процесу їх розробки, безпосередньо процесу створення програмного коду та контролю даних процесів;
- обґрунтування економічної доцільності реалізації ІТ-проекту, оскільки перед інвестуванням ресурсів в ІТ-проект необхідно визначити всі витрати на його реалізацію та провести їх відповідний аналіз;
- мінімізації витрат на реалізацію ІТ-проекту на основі проведення реінжинірингу процесу проектування та безпосередньої розробки комп'ютерної програми;
- встановлення ефективності використання ресурсів та економічності в процесі реалізації ІТ-проекту;
- визначення економічної ефективності реалізації ІТ-проекту та ефективності його окремих складових на основі порівняння понесених витрат із доходами, які будуть одержані в результаті успішної реалізації ІТ-проекту;
- визначення можливості віднесення витрат до стадії розробки та їх здатність бути капіталізованими як нематеріальний актив підприємства.

На сьогодні існує значна кількість підходів до класифікації витрат на створення комп'ютерних програм, які можна використовувати для побудови системи бухгалтерських рахунків та формування необхідної інформації для управління таким процесом (П.І. Ананьєв [9, с. 23], А.І. Безруков [10, с. 64-66], Л.В. Гагаріна та ін. [11, с. 259], В. Роеццгейм [12, с. 121-122], І. Соммервілла [13, с. 349-350]). В той же час, не всі існуючі класифікації враховують чинні нормативні вимоги щодо облікового відображення процесу створення комп'ютерних програм та потребують уточнення або висвітлюють лише деякі з можливих варіантів класифікації витрат створення комп'ютерних програм, що не дозволяє побудувати їх комплексну класифікаційну модель, облікова інформація на основі якої могла б використовуватись для проведення управлінського аналізу таких витрат.

Наприклад, на думку В. Роеццгейма можна виділити три основних типи витрат на створення комп'ютерних програм та їх види (табл. 1).

Запропоновану автором класифікацію (див. табл.) не можна вважати комплексною, оскільки в ній не враховані витрати, які несе підприємство на стадії досліджень комп'ютерної програми. При цьому, до складу даної класифікації також включені не лише витрати безпосередньої розробки, а також витрати, пов'язані із удосконаленням розробленого продукту та витрати на подальшу її експлуатацію на підприємстві.

За І. Соммервіллом [13, с. 349], який детально розглядає витрати на персонал, як один із основних видів витрат ІТ-проекту, до їх складу слід включати не лише оплату праці задіяних в ІТ-проекті працівників, а й накладні витрати, тобто всі витрати, що

стосуються в цілому функціонування підприємства-розробника (витрати на утримання офісу, витрати на утримання допоміжного персоналу, витрати на утримання комп'ютерної мережі та засобів зв'язку, витрати на централізовані послуги, витрати на соціальне страхування працівників). Існування таких підходів, що базуються на змішуванні класифікаційних ознак призводить до виникнення проблем щодо їх облікового відображення та подальшого управління даними видами витрат і передбачає необхідність розробки єдиної загальної класифікації витрат на створення комп'ютерних програм.

Таблиця 1

**Класифікація витрат на розробку комп'ютерних програм за
В. Роеццеймом**

<i>Типи витрат</i>	<i>Види витрат</i>
Витрати на розробку	Витрати на визначення системної архітектури
	Витрати на розробку комп'ютерної програми
	Витрати на системну інтеграцію та тестування
Витрати на вдосконалення	Витрати на технічне забезпечення
	Витрати на підготовку сайту
	Інфраструктурні витрати (мережа, СУБД, кабелі та ін.)
	Витрати на тренування
	Конверсійні витрати
Витрати життєвого циклу	Витрати на коригуючу модернізацію (усунення дефектів)
	Витрати на адаптивну модернізацію (адаптація до змін)
	Витрати на покращення
	Витрати на технічну підтримку

Джерело: [12]

Таким чином, з метою формування базових теоретичних засад бухгалтерського відображення процесу створення комп'ютерних програм запропоновано авторський підхід до класифікації витрат, які виникають у розробників при здійсненні даного процесу (табл. 2).

Виділені в табл. 2 класифікаційні ознаки стосуються цілей, для реалізації яких використовується інформація про витрати на створення комп'ютерних програм. Основною ціллю побудови будь-якої класифікації є формування інформації в необхідних для суб'єктів прийняття рішень розрізах. Такими суб'єктами можуть виступати як менеджери різних рівнів, які керують реалізацією ІТ-проекту, так і власники програмного продукту, тобто кінцеві користувачі та інші зацікавлені в програмному продукті сторони. Приймаючи рішення, менеджери або власники продукту, повинні знати ступінь впливу різних видів витрат на рентабельність ІТ-проекту, тому суть класифікації витрат на створення комп'ютерної програми полягає в виділенні тієї частини витрат, на які може вплинути суб'єкт прийняття рішення.

**Запропонована класифікація витрат на створення комп'ютерних програм
для потреб обліку**

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Види витрат</i>
1. За стадією створення комп'ютерної програми	Витрати на дослідження комп'ютерних програм
	Витрати на розробку комп'ютерних програм
	Експлуатаційні витрати
2. За здатністю віднесення на конкретну комп'ютерну програму	Прямі
	Непрямі
3. За зв'язком витрат зі створюваною комп'ютерною програмою	Основні
	Накладні
4. За постійністю	Постійні
	Змінні
5. За елементами витрат	Матеріальні витрати
	Витрати на оплату праці дослідників та розробників
	Відрахування на соціальні заходи дослідників та розробників
	Амортизація задіяних в процесі створення комп'ютерної програми матеріальних та нематеріальних активів
	Інші операційні витрати
	Інші витрати
6. За ланцюжками створення вартості	Витрати на аналіз вимог до комп'ютерної програми
	Витрати на дизайн комп'ютерної програми
	Витрати на конструювання комп'ютерної програми
	Витрати на тестування комп'ютерної програми
	Витрати на модернізацію комп'ютерної програми

На думку А.І. Безрукова проведення класифікації витрат на створення програмного забезпечення необхідно здійснювати з метою їх виокремлення від витрат інших видів та розрізнення витрат, що були понесені на реалізацію кожного з ІТ-проектів, які виконувались компанією одночасно [10, с. 64]. Тому обов'язково слід враховувати, що розробка класифікації повинна враховувати існуючі методики оцінки витрат та системи економічного аналізу ефективності реалізації ІТ-проектів, що значно полегшить порядок здійснення аналітичних процедур. Наприклад, для проведення аналізу ефективності здійснення ІТ-проекту на основі ТСО (сукупної вартості володіння) всі витрати на створення комп'ютерної програми слід класифікувати в розрізі витрат на використовуване обладнання та програмне забезпечення, організаційні витрати, витрати на розміщення, трансфертні витрати та витрати на управління фінансами ІТ-проекту. Окрім ТСО, на думку Д. Андерсона [14, с. 25-29] для ефективного управління витратами, що здійснюються в процесі

створення комп'ютерних програм, можна використовувати теорію обмежень (theory of constraints) та теорію обліку проходу (throughput accounting), для ефективного функціонування яких має бути розроблена відповідна класифікація витрат. При застосуванні систем управління якістю ІТ-проектів, які передбачають, що покращання якості призведе до зменшення загальних витрат на реалізацію проекту, виникає необхідність виокремлення витрат, понесених на покращання якості. Таким чином, формування класифікації витрат на створення комп'ютерних програм залежить передусім від зростаючих запитів суб'єктів, які приймають рішення на основі облікової інформації, так і від використовуваних на підприємстві систем інформаційної підтримки менеджменту (облікових та аналітичних) та безпосередньо від методології самих управлінських інформаційних систем.

Виходячи зі стадії створення комп'ютерної програми витрати доцільно класифікувати на витрати на дослідження комп'ютерних програм, витрати на розробку комп'ютерних програм та експлуатаційні витрати. Детальна характеристика перших двох видів витрат може бути визначена на основі використання характеристики стадій створення нематеріального активу, наведеного в МСФЗ 38 «Нематеріальні активи» (табл. 3).

Таблиця 3

Витрати на створення комп'ютерних програм в розрізі стадії досліджень та стадії розробки (сформовано на основі МСФЗ 38 «Нематеріальні активи»

<i>Стадія створення</i>	<i>Приклади витрат, що можуть бути віднесені до складу конкретної стадії розробки комп'ютерної програми</i>
Стадія досліджень	<ul style="list-style-type: none"> – витрати на отримання нових знань; – витрати на пошук, оцінку та остаточний відбір сфер застосування результатів розробки комп'ютерної програми; – витрати на пошук персоналу для реалізації ІТ-проекту, альтернативних матеріалів, пристроїв, продуктів, процесів, систем або послуг; – витрати на формулювання, проектування, оцінку та остаточний відбір можливих альтернатив новим чи вдосконаленим матеріалам, пристроям, продуктам, процесам, системам чи послугам.
Стадія розробки	<ul style="list-style-type: none"> – витрати на проектування, конструювання та випробовування прототипів і моделей комп'ютерної програми перед початком використання; – витрати на проектування інструментів, шаблонів і форм, які передбачають нову комп'ютерну технологію; – витрати на проектування, конструювання та випробовування обраних альтернатив новим чи вдосконаленим комп'ютерним програмам.

Джерело: [15, с. 1919-1921])

До складу експлуатаційних витрат слід відносити витрати, які здійснюються після встановлення ринково придатності розробленої комп'ютерної програми з метою забезпечення більш ефективного протікання процесу їх реалізації. До складу таки

витрат можна віднести витрати на розмноження (тиражування) комп'ютерних програм, витрати на упакування копій комп'ютерної програми тощо.

За здатністю віднесення на конкретну комп'ютерну програму витрати на їх створені поділяються на прямі та непрямі. До прямих слід включати витрати, що безпосередньо пов'язані із процесом створення комп'ютерної програми і які можуть бути легко віднесені до складу її собівартості, зокрема, витрати на програмування, тестування, розробку дизайну програми її модернізацію, витрати на придбання програмного забезпечення, необхідного суто для розробки даної комп'ютерної програми тощо. До складу непрямих витрат, які не можна безпосередньо віднести до складу собівартості конкретної комп'ютерної програми, слід включати витрати на навчання новим інструментам або методологіям персоналу, задіяного в розробці комп'ютерної програми, витрати на придбання навчальних програм, витрати на амортизацію використовуваних основних засобів (комп'ютерної техніки) та нематеріальних активів (базового програмного забезпечення), задіяних в процесі розробки, оплату праці менеджменту, який займається одночасною реалізацією декількох ІТ-проектів тощо.

При цьому слід враховувати, що в сфері програмної інженерії досить часто трапляються випадки, коли при розробці подібних або однотипних комп'ютерних програм (наприклад, веб-сайтів) окремі елементи програмного коду можуть бути скопійовані (повторно використані), тому в таких випадках витрати на програмування можна віднести до складу непрямих витрат. Для визначення частки непрямих витрат, які мають бути віднесені до складу окремого ІТ-проекту, слід обрати базу їх розподілу.

Як відмічають Л.В. Гагаріна, О.В. Кокорева та Б.Д. Віснадул [12, с. 259], непрямі витрати складають 50% середніх витрат, які не піддаються плануванню і досить часто взагалі не реєструються. Тому для їх визначення у підприємств-розробників повинна бути налагоджена система ідентифікації та облікового відображення таких витрат, що дозволить більш точно обраховувати вартість внутрішньостворених комп'ютерних програм.

Виходячи зі зв'язку витрат зі створюваною комп'ютерною програмою їх можна поділити на основні і накладні. Накладними витратами є ті, які напряду не пов'язані із процесом створення комп'ютерної програми, до яких відносяться витрати на утримання офісу, інформаційної системи підприємства, витрати на заробітну плату обслуговуючого персоналу тощо. На конкретний ІТ-проект відноситься частина накладних витрат, яка залежить від кількості ІТ-проектів, які виконуються на даному етапі фірмою-розробником. На думку І. Соммервілла [13, с. 349] зазвичай накладні витрати прирівнюються до збільшеної вдвічі заробітної плати програмістів, в залежності від розміру компанії і витрат на її утримання.

Виходячи із ознаки залежності від зміни обсягів розроблених комп'ютерних програм, тобто їх постійності, витрати поділяються на постійні та змінні. До складу змінних витрат слід відносити витрати на програмування, тестування та дизайн комп'ютерної програми, витрати на залучення зі сторони персоналу для надання

консалтингових послуг, витрати на розширення call центру, матеріальні витрати, витрати на опалення та кондиціонування тощо, тобто всі ті витрати, які будуть дорівнювати нулю при зупинці реалізації ІТ-проекту. Зростання змінних витрат може бути пов'язане з сезонністю чи збільшеннями обсягів виробництва або надання послуг.

До складу постійних витрат, пов'язаних зі створенням комп'ютерної програми, слід відносити ті витрати, які виникають навіть при зупинці ІТ-проекту, зокрема, амортизація задіяних в розробці комп'ютерної техніки (серверне та клієнтське обладнання) та програмного забезпечення, розробка і підтримка торговельної марки, орендна плата використовуваного офісу, витрати на опалення, адміністративні витрати тощо. Обсяги постійних витрат залежать від структури підприємства, наявного у нього обладнання, системи менеджменту ІТ-проектів тощо. Наприклад, витрати на заробітну плату менеджменту персоналу ІТ-компанії є постійними витратами, а витрати на заробітну плату скрам-майстра, який координує реалізацію скрам-проекту з розробки програмного забезпечення, є змінними витратами.

Групування витрат на створення комп'ютерних програм за економічними елементами витрат є необхідним для проведення аналізу результатів функціонування підприємства-розробника. На основі даних розрізів витрат розраховуються базові економічні показники в контексті конкретного ІТ-проекту, наприклад, матеріаломісткість створеного програмного продукту. На основі такого підходу до класифікації витрат на створення комп'ютерної програми можна встановити, які елементи витрат і в якому обсязі витрачено.

До матеріальних витрат відносяться витрати на матеріали, що пов'язані із створенням комп'ютерної програми – витрати на папір, на CD-диски, на заправку картриджів, на упакування розроблених програм, на контрольні марки тощо. Враховуючи, що згідно П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» (п. 4) до складу нематеріальних активів можуть бути віднесені й оборотні активи, то витрати на придбання програмного забезпечення, строк корисного використання якого є меншим ніж один рік і яке використовується в процесі створення комп'ютерної програми, теж можуть бути віднесені до складу матеріальних витрат.

До складу витрат на оплату праці дослідників та розробників та витрат на відрахування на соціальні заходи дослідників та розробників відносяться відповідні витрати технічних працівників (програмних інженерів, тестувальників програмного забезпечення, дизайнерів, верстальників тощо), менеджерів проекту (проектних, виробничих, програмних тощо) та інших працівників (маркетологів, менеджерів з продаж, бізнес-аналітиків тощо), задіяних в процесі реалізації проекту.

До витрат на амортизацію задіяних в процесі створення комп'ютерної програми матеріальних та нематеріальних активів відносяться витрати на амортизацію технічного забезпечення (комп'ютерів (серверів, персональних комп'ютерів, ноутбуків, планшетів тощо), засобів зв'язку (камер, роутерів, комутаторів тощо), периферійних пристроїв (принтерів, сканерів, систем безперебійного живлення, зовнішніх накопичувачів тощо)), програмного

забезпечення (базового і специфічного), створення та підтримку торговельної марки розроблюваної комп'ютерної програми тощо.

Окрім рішень тактичного і оперативного характеру в контексті проекту по створенню комп'ютерної програми можуть прийматись і стратегічні рішення. Для забезпечення їх реалізації необхідно у складі ІТ-проекту виділити ланцюжки створення вартості, які виступатимуть критерієм класифікації витрат в бухгалтерському обліку.

За М. Портером під ланцюжком вартості слід розуміти інструмент аналізу конкурентної позиції компанії з точки зору витрат і диференціації, а також ролі масштабу конкуренції в отриманні конкурентних переваг [16, с. 70]. Відповідно, використання концепції ланцюжка вартості передбачає виділення видів витрат в розрізі видів діяльності по розробці комп'ютерної програми, які створюють додану вартість. В основу даної класифікації витрати запропоновано покласти складові процесу створення комп'ютерних програм, визначені в керівництві з програмної інженерії «SWEBOOK V 3.0» (2014 р.): 1) витрати на аналіз вимог; 2) витрати на дизайн комп'ютерної програми; 3) витрати на конструювання комп'ютерної програми; 4) витрати на тестування комп'ютерної програми; 5) витрати на модернізацію комп'ютерної програми [17, с. XXXII].

Розглядаючи питання класифікації витрат на створення комп'ютерних програм за ланцюжками створення вартості потребує більше детального аналізу питання визначення частки кожного з елементів ланцюжка в його загальній структурі. Проаналізувавши існуючі підходи автори було встановлено відсутність єдиної думки з даного питання (табл. 4).

Таблиця 4

Підходи до структури витрат на створення комп'ютерних програм

Автор	Класифікація витрат за ланцюжками створення вартості комп'ютерної програми					
	Витрати на аналіз вимог	Витрати на дизайн	Витрати на конструювання	Витрати на тестування	Витрати на модернізацію	
Ананьєв П.І. [9, с. 14].	20	15	20	45	0	
Соммервілл І. [14, с. 9-11].	15	25	20	40	0	
Шмідт Р. [18, с. 156]	1960-1970-ті	10		90		0
	1980-ті	20		60	20	0
	1990-ті	40	30	10	20	0
Ліпаєв В.В. [19, с. 135].	8	14	24	32		
Бахтізін В.В., Глухова Л.А. [20, с. 243].	20	15	20	45	0	
Калайда В.Т., Романенко В.В. [21, с. 9]	20	15	20	45	0	

За результатами проведеного аналізу встановлено, що в останні два десятиліття відбувається зростання частки витрат на тестування розробленої комп'ютерної програми у порівнянні із іншими видами витрат. Як зазначають І. Соммервілл [13, с. 10], В.Т. Калайда та В.В. Романенко [21, с. 15] для окремих компаній витрати на тестування дана стаття витрати може складати й більше 50% від усіх понесених на створення програмного продукту витрат. Передусім, це пов'язано із тим, що процес тестування одержаного продукту повинен проводитись не лише на завершальному етапі, а й паралельно з іншими етапами, має бути відповідним чином спланованим, оскільки від нього напряду залежать терміни реалізації всього ІТ-проекту. Витрати на тестування та виправлення помилок збільшуються в геометричній прогресії в залежності від того, як швидко завершиться ІТ-проект. Окрім цього, зростання обсягів витрат на тестування відіграє важливу роль для розробників масових програмних продуктів, орієнтованих на велику кількість споживачів, оскільки вартість виправлення помилки у порівнянні із понесеними витратами на стадії тестування програмного продукту зростає в сотні разів.

Побудова системи обліку витрат в розрізі ланцюжків створення вартості в процесі розробки комп'ютерної програми створює ефективні інформаційні передумови для стратегічного управління даним процесом шляхом прийняття стратегічних управлінських рішень на основі:

- виокремлення стратегічно важливих складових ІТ-проекту, що здійснюються з меншими витратами чи більш ефективно, ніж конкуренти;
- виявлення тієї ланки ланцюжка вартості створення комп'ютерної програми, яка пов'язана з найбільшими витратами, на основі чого може бути прийняте рішення щодо її передачі на аутсорсингу;
- перегляду взаємозв'язків між складовими ланцюжка вартості з метою оптимізації виконання ІТ-проекту.

В цілому розробка комплексної класифікації витрат на створення комп'ютерних програм, передусім, має важливе значення для:

- побудови системи аналітичного обліку за досліджуванним об'єктом, що дозволить забезпечити генерування релевантної облікової інформації в необхідних розрізах для суб'єктів прийняття рішень;
- ефективного здійснення процесу віднесення витрат на створення комп'ютерних програм до складу тих витрат, які можуть бути капіталізовані, а які визнаються витратами періоду;
- ефективного функціонування системи управлінського аналізу як засобу інформаційної підтримки управління процесом створення комп'ютерних програм;
- прийняття стратегічних управлінських рішень стосовно передачі окремих елементів ланцюжка створення вартості процесу створення комп'ютерної програми на аутсорсинг;
- формування основ бізнес-орієнтованого підходу до процесу створення комп'ютерних програм на спеціалізованих ІТ-підприємствах, що впливає на систему

управління такими підприємствами, а не просто як технічний процес, орієнтований на розробку інформаційного продукту.

Незважаючи на існування чіткого і зрозумілого підходу до капіталізації витрат на внутрішньостворені нематеріальні активи в МСФЗ 38 «Нематеріальні активи» [15, с. 1925-1928], на сьогодні в багатьох країнах світу використовуються власні критерії капіталізації витрат на дослідження та розробки (табл. 5).

Таблиця 5

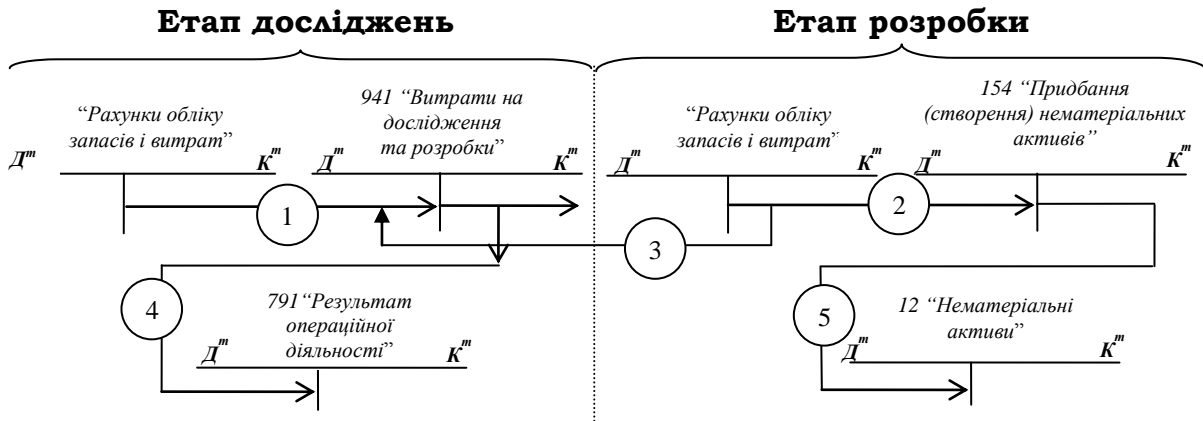
Підходи до виділення критеріїв капіталізації витрат на дослідження та розробки

<i>Країна / система стандартів</i>	<i>Технічна можливість завершення</i>	<i>Бажання завершення процесу створення</i>	<i>Можливість використання</i>	<i>Встановлення шляхів одержання майбутніх економічних вигод</i>	<i>Наявність ресурсного забезпечення для завершення процесу створення</i>	<i>Можливість визначення витрат на процес створення активу</i>
МСФЗ (IAS/IFRS) 38	+	+	+	+	+	+
GAAP US (SFAS 2)	-	-	-	-	-	-
Великобританія	+	+	+	+	+	-
Данія	-	-	-	+	-	-
Канада	+	+	+	-	+	-
Нідерланди	+	+	+	-	+	-
Україна	+	+	+	+	+	+
Франція	-	+	+	-	-	-
Швеція	-	-	+	+	+	-
Швейцарія	-	+	-	+	+	-

Проведений аналіз існуючих підходів до капіталізації витрат на дослідження та розробки (табл. 5) дозволив встановити, що в більшості країн використовуються критерії бажання завершення даного проекту, можливості використання одержаного в результаті понесення даних витрат активу, одержання від його використання вигод та наявність можливостей для завершення процесу створення даного активу. Вимоги вітчизняного П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» до капіталізації витрат на дослідження та розробки повністю відповідають вимогам МСФЗ 38. Також обов'язково слід відмітити, що згідно GAAP US (SFAS 2) відсутні критерії капіталізації витрат на дослідження та розробки, винятком з чого є витрати на розробку комп'ютерних програм, критерії до визнання яких активами залежать від напряму їх подальшого використання (для власного використання або для використання на сторону (продажу, оренди тощо)), що регулюється двома окремими документами – SFAS № 86 та SOP 98-1.

Виходячи із норм чинного законодавства, що забезпечує регулювання обліку створення комп'ютерних програм (П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»),

П(С)БО 16 «Витрати», Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій), діючу методику обліку даного процесу можна представити наступним чином (рис. 3):

Господарські операції: 1) на суму витрат, понесених на етапі досліджень; 2) на суму витрат, понесених на етапі розробки, що підлягають капіталізації; 3) на суму витрат, понесених на етапі розробки, що не підлягають капіталізації; 4) на загальну суму витрат на дослідження та розробки, що не були капіталізовані; 5) на первісну вартість комп'ютерної програми, створеної власними силами

Рис. 3. Чинна методика обліку створення комп'ютерних програм

Загальна ідея існуючої методики полягає у відокремленому відображенні витрат на дослідження та розробки. Зокрема, у випадку відповідності витрат на розробки встановленим у П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» критеріям, вони можуть бути капіталізовані і віднесені на рахунок 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів», у іншому випадку дані витрати, як і всі витрати на дослідження, які несе підприємство під час створення нематеріального активу, мають бути віднесені на рахунок 941 «Витрати на дослідження і розробки». Економічна сутність такого підходу полягає в тому, що капіталізації підлягає лише та частина витрат на дослідження та розробки, які безпосередньо пов'язані із одержанням прибутку. Це також підтверджується принципом відповідності доходів і витрат, внаслідок чого такі витрати повинні бути віднесені до витрат звітного періоду по частинам, шляхом амортизації капіталізованих нематеріальних активів.

На сьогодні серед вчених відсутня остаточна згода стосовно того як повинен здійснюватись такий розподіл витрат, що залежить як від порядку організації бухгалтерського обліку на підприємстві, так і від особливостей ідентифікації витрат на дослідження і розробки. Можна виділити наступні альтернативні підходи вчених до облікового відображення витрат на дослідження та розробки, що відрізняються від чинної методології (табл. 6).

Аналіз існуючих підходів до відображення витрат на дослідження та розробки в системі обліку

<i>Назва підходу</i>	<i>Представники підходу</i>	<i>Характеристика підходу та його авторська оцінка</i>
Витратний	Г.А. Велш, Д.Г. Шорт [22, с. 445-446]	Всі витрати списуються до складу поточних витрат, без спроби їх капіталізації. Такий підхід характерний для представників американської облікової школи, оскільки в стандартах GAAP US, на відміну від МСФЗ, до 1986 р. було взагалі заборонено капіталізувати витрати на дослідження та розробки.
Інвестиційно-витратний	В.В. Биба та Р.А. Міщенко [23, с. 44], А.М. Должанський та М.І. Должанський [24]).	Спочатку всі витрати на дослідження та розробки обліковуються на рахунку 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів», а потім після завершення процесу створення нематеріального активу проводиться їх аналіз на можливість капіталізації їх частини, а всі інші витрати, що не можуть бути капіталізовані, списуються на рахунок 941 «Витрати на дослідження і розробки». Такий підхід частково не відповідає принципу обачності і сприяє завищенню активів підприємства у звітному періоді якщо інноваційний проект здійснюється протягом тривалого часу і охоплює декілька звітних періоді.
Інвестиційні	А.Р. Дребін [25, с. 425]	Всі витрати на дослідження та розробки мають бути капіталізовані шляхом відображення таких витрат як інвестицій у створення активів, оскільки такий підхід, що є досить суб'єктивним, більш точно відображає сутність процесу створення нематеріальних активів підприємства. Такий підхід повністю суперечить принципу обачності і є засобом маніпулювання показниками фінансової звітності в сторону збільшення балансової вартості підприємства на суму витрат, одержання вигід від понесення яких є досить сумнівним.
Універсальний	Т.Я. Сенчук [26, с. 326-327]	В системі обліку на конкретному підприємстві можна застосовувати будь-який із виділених варіантів, що обґрунтовується існуванням значної кількості технологічних і творчих процесів, що відбуваються під час створення нематеріальних активів. За таким підходом на рівні облікової політики підприємства має бути визначений конкретний варіант обліку витрат на дослідження і розробки. Даному підходу характерні недоліки кожного із описаних вище альтернативних до чинного підходів обліку витрат на дослідження і розробки.

Кожен із розглянутих альтернативних підходів (табл. 6) має недоліки свого практичного застосування, що проявляється або в його надмірному консерватизмі (підхід 1), або навпаки – в існуванні досить спрощених критеріїв до капіталізації внутрішньостворених нематеріальних активів (підхід 2-4).

Окрім цього, окремі дослідники, дотримуючись нормативно встановленого підходу до обліку процесу створення комп'ютерних програм, пропонують авторське бачення відображення понесених витрат у випадку зміни рішення керівництва стосовно їх капіталізації або списання до складу витрат. Так, на думку К.В. Безверхого [27, с. 89], керівництво підприємства не може прийняти рішення щодо капіталізації витрат, які були визнані як витрати етапу досліджень, а ті витрати, які були відображені на рахунку капітальних інвестицій і визнавались як витрати створення розробки, у разі зміни намірів щодо її облікового відображення як нематеріального активу, мають бути сторновані та включені до складу інших операційних витрат.

Таким чином, хоча в чинному обліковому законодавстві представлена загальна методика облікового відображення процесу створення комп'ютерних програм як внутрішньостворених нематеріальних активів (рис. 3), сучасними дослідниками в контексті виділених альтернативних підходів до відображення витрат на дослідження та розробки в системі обліку наводяться пропозиції щодо її удосконалення. Існування такої ситуації на нашу думку викликано наступними причинами:

1) дана методика орієнтована в цілому на забезпечення облікового відображення нематеріальних активів та не враховує особливості комп'ютерних програм як одного із його видів;

2) розвиток програмної інженерії як окремого виду економічної діяльності зумовив виникнення значної кількості підходів до її практичної реалізації, що передбачає необхідність уточнення діючого облікового інструментарію з урахуванням таких змін;

3) у складі комп'ютерних програм з'явилися окремі специфічні їх види, наприклад, веб-інтегровані програмні продукти, які для ефективного управління процесом їх розробки потребують врахування їх відмінних особливостей при відображенні в системі бухгалтерського обліку.

Так, на думку Х.І. Скоп для запобігання недооцінювання вартості нематеріальних активів, створених власними силами ІТ-підприємства, запропоновано всі витрати, які здійснюються ІТ-підприємством на етапі дослідження, за окремим проектом НДДКР капіталізувати на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» до того моменту, поки не буде розпочата діяльність на етапі розробки», яка може бути відділена від етапу дослідження [28, с. 91]. Внесення такої пропозиції на думку автора обґрунтовується тим, що окремі складові витрат на розробки можуть здійснюватись ще під час етапу досліджень.

Однак, дана пропозиція, на нашу думку, не може вважатись доцільною, оскільки в нормативних документах безпосередньо не зазначається, що етапи досліджень та розробок мають суворо слідувати один за одним, а витрати, що здійснюються в період протікання кожного з етапів, повинні вважатись витратами етапу досліджень або витратами етапу розробок. Про це також свідчить визначення поняття розробки, що наведено в п. 4 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [29], що передбачає використання й окрім результатів досліджень також й інших знань для

планування і проектування нових комп'ютерних програм. Відповідно, такий процес планування або проектування може розпочинатись незалежно від етапу досліджень, тобто може відбуватись паралельно, тому й подібні витрати за можливості їх капіталізації слід відображати в бухгалтерському обліку одразу на рахунок 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів».

На думку В.А. Рисіної витрати на етапі попереднього проектування комп'ютерної програми слід списувати на субрахунок 9411 «Витрати попереднього проектування при створенні комп'ютерної програми для внутрішнього використання» рахунку 941 «Витрати на дослідження і розробки» [30]. К.В. Безверхий [27, с. 89] пропонує вести облік витрат на створення комп'ютерних програм по рахунку 941 в розрізі окремих тем, тобто проектів по створенню програмних продуктів. Таким чином автори намагаються удосконалити діючу систему рахунків з метою підвищення ефективності управління процесом розробки комп'ютерних програм, що призначені для внутрішнього використання.

Враховуючи існування пропозицій авторів щодо удосконалення обліку внутрішньостворених комп'ютерних програм можна констатувати, що існуюча методика обліку створення комп'ютерних програм не відображає сучасний стан розвитку програмної інженерії, не враховує особливостей сучасних комп'ютерних програм та в цілому не повною мірою задовольняє зростаючі потреби суб'єктів, яким необхідна інформація про ІТ-проект зі створення програмного забезпечення як на стадії його безпосередньої реалізації, так і по його завершенню.

Про це безпосередньо також відмічає проф. П. Мантер, наголошуючи, що у той час, як інвестиції корпорацій в програмне забезпечення стають все більш значними, прийнята модель ведення бухгалтерського обліку не в змозі відобразити той факт, що ці витрати здатні принести вигоду в майбутньому [31]. Існування такої ситуації зумовлює необхідність удосконалення чинної методики з урахування особливостей розвитку програмної інженерії в Україні, особливостей комп'ютерних програм як об'єктів авторського права та з урахуванням провідної світової облікової практики з даного напрямку досліджень.

При побудові нової або удосконаленні існуючої методики створення комп'ютерних програм на підприємстві обов'язково слід враховувати особливості комп'ютерних програм як об'єкта бухгалтерського обліку, до основних з яких відносяться їх розуміння як нематеріального активу та об'єкта права інтелектуальної власності. Це передбачає можливість їх розгляду як невідчутного активу, процес створення якого характеризується як один із видів творчої (інтелектуальної) діяльності, метою здійснення якої не є понесення певної кількості затрат праці або часу, а створення продукту, що має суб'єкта свого створення, тобто автора.

Окрім цього, на порядок облікового відображення процесу створення комп'ютерних програм впливає як політика підприємства щодо юридичного закріплення авторських прав, так і напрями подальшого використання внутрішньоствореної комп'ютерної програми. Доцільність застосування такого підходу обґрунтовується його використанням представниками Державної фіскальної

служби України в листі від 09.09.2015 №21647/10/28-10-06-11 при віднесенні різних видів платежів за використання комп'ютерної програми до складу роялті, зокрема, де зазначається, що одним із критеріїв визнання платежу як роялті є використання комп'ютерної програми за її функціональним призначенням чи з іншою метою (для розробки на її базі інших програм, продажу іншому споживачу), можливість передачі прав на об'єкт права інтелектуальної власності права щодо продажу, оприлюднення окремих видів об'єктів права інтелектуальної власності [32].

Загальна модель облікового відображення внутрішньостворених комп'ютерних програм в залежності від напрямку їх використання наведена на рис. 4:

Рис. 4. Модель облікового відображення внутрішньостворених комп'ютерних програм в залежності від цілей створення і напрямку їх використання

На сьогодні, враховуючи норми зарубіжного та вітчизняного облікового законодавства, а також діючу практику компаній, що займаються розробкою програмного забезпечення, можна виділити три можливих напрями облікового відображення витрат на дослідження та розробки комп'ютерних програм на підприємствах:

1) *Не визнаються як такі, а відображаються у складі інших видів витрат (витрат на собівартість реалізованих робіт і послуг, адміністративних витрат тощо).* Про існування даної ситуації наголошують вітчизняні науковці В.О. Гороховатський, В.Ю. Дубницький, А.М. Кобилін, В.О. Лукін, О.В. Москаленко,

відмічаючи, що у реальній практиці у відомчих матеріалах з бухгалтерського обліку іноді витрати, що пов'язані з придбанням або створенням нематеріальних активів, визначаються витратами того звітного періоду, протягом якого вони були здійснені (без визначення таких витрат у майбутньому нематеріальними активами) [33, с. 90], а також провідні зарубіжні вчені, що займаються проблемами бухгалтерського обліку ІТ-проектів, зокрема М. Джентл [34].

Однією із основних причин такого стану речей є сервісно-орієнтована бізнес стратегія значної кількості сучасних ІТ-підприємств, що передбачає надання послуг з програмування без юридичного оформлення прав на внутрішньостворені нематеріальні активи. Наприклад, у лідера рейтингу ТОП-25 найбільших ІТ-компаній України у 2015 році компанія «ЕРАМ» в звіті про доходи за 2012-2014 рр., що представлений на Нью-Йоркську фондову біржу [4] відсутні витрати на дослідження та розробки. Тобто всі витрати на розробку комп'ютерних програм компанії «ЕРАМ», що у 2014 році склали 456,530 млн. дол., не визнаються витратами на дослідження та розробки, а є витратами з надання ІТ-послуг.

2) Визнаються як такі, але ні витрати на дослідження, ні витрати на розробку не капіталізуються через достатньо високий рівень критеріїв, що висувається до даного процесу. Визначальною причиною такої ситуації є те, що у зв'язку із існуванням значних обмежень щодо включення витрат до складу стадії розробок, а також оскільки сам процес капіталізації є досить трудомістким та дорогим і сума витрат, що підлягають капіталізації досить часто є нижчою за прийнятну межу суттєвості на підприємстві, то значна кількість підприємств не відображає в обліку витрати на дослідження та розробки комп'ютерних програм як внутрішньостворений нематеріальний актив.

Про такий стан речей також свідчать результати емпіричних досліджень, зокрема, у науковій доповіді «Капіталізація витрат на розробку програмного забезпечення: огляд практики бухгалтерського обліку в індустрії програмного забезпечення» [35, с. 6-9], що була опублікована у 2006 р. американськими дослідниками, зазначається, що у 146 з 207-ми досліджених компаніях-розробників витрати на створення комп'ютерних програм не підлягають капіталізації. Дані емпіричні факти свідчать про те, що не зважаючи на наявність можливості капіталізувати витрати як на внутрішньостворені комп'ютерні програми для власного використання, так і на внутрішньостворені комп'ютерні програми, призначені для продажу, оренди чи іншої форми реалізації, більшість компаній не використовують дану можливість, що передусім викликано існуванням проблем щодо забезпечення відповідності встановленим у законодавстві критеріям визнання внутрішньостворених нематеріальних активів.

Подібна ситуація також є характерною не лише для американських, а і для провідних західноєвропейських компаній. Так, відсоток капіталізації витрат на розробки відносно всієї суми витрат, понесених на процес створення комп'ютерних програм у 2007 році складає для європейських компаній складає: «BASF» – 1,43%; «Bayer» – 2,37%; «Perstop» – 0,97%.

3) *Визнаються як такі, і витрати на дослідження, що відповідають встановленим критеріям, капіталізуються*, внаслідок чого з'являється можливість для відображення в обліку внутрішньоствореної комп'ютерної програми. Застосування такого варіанту облікового відображення витрат на дослідження та розробки створює значні конкурентні переваги підприємства, оскільки дозволяє підвищити його балансову вартість, та відповідно, покращуючи його інвестиційну привабливість для існуючих та потенційних інвесторів.

Приклади компаній різних країн, які капіталізують витрати на створення комп'ютерних програм, та особливості амортизації одержаних за результатами прийняття рішення про капіталізацію внутрішньостворених нематеріальних активів наведено в табл. 7.

Таблиця 7

Особливості капіталізації та рекапіталізації витрат на створення комп'ютерних програм у світових компаніях
(узагальнено на основі [36, с. 288] та аналізу фінансової звітності емітентів)

<i>Назва компанії (країна)</i>	<i>Система регулювання обліку</i>	<i>Які витрати капіталізуються</i>	<i>Період амортизації</i>
«Bayer» (Німеччина)	IFRS/IAS	Витрати на стадії розробок, що відповідають встановленим в МСФЗ критеріям	Протягом строку корисної експлуатації
«Bull» (Франція)	Французькі облікові стандарти	Витрати на стадії розробок, що відповідають встановленим в французьких стандартах критеріям (наявність ідентифікованого ринку, відсутність комерційного або технічного ризику)	Протягом строку корисної експлуатації (максимум 3 роки) прямолінійним методом
«VimpelCom» (Росія)	GAAP US	Витрати на стадії розробок комп'ютерних програм, що призначені для власного використання і відповідають критеріям, встановленим GAAP US	Протягом строку очікуваної експлуатації
«Інком» (Україна)	ПСБО 8 «Нематеріальні активи»	Витрати на стадії розробок комп'ютерних програм, що відповідають встановленим в П(С)БО 8 критеріям	Протягом строку корисної експлуатації

Приклади облікової практики капіталізації витрат на дослідження та розробки комп'ютерних програм (табл. 7) свідчать про існування відмінностей в підходах компаній, що зумовлено існуванням відмінностей у законодавчому регулюванні порядку здійснення капіталізації витрат на дослідження та розробки в різних національних облікових системах.

Таким чином, якщо для перших двох виділених напрямів на рівні підприємства не здійснюється капіталізація витрат на розробки комп'ютерних програм, то як наслідок, у менеджменту не має підстав для реєстрації комп'ютерної програми як об'єкта авторського права. В іншому випадку, коли на меті у менеджменту є бажання реєстрації внутрішньоствореної комп'ютерної програми як об'єкта авторського права та відображення його в обліку як відповідного нематеріального активу, то капіталізація витрат на розробки має здійснюватись.

Здійснення капіталізації витрат на створення комп'ютерних програм має значні переваги для підприємства, зокрема, сприяє зростанню його балансової та ринкової вартості. Окрім цього, відображення в системі обліку внутрішньостворених нематеріальних активів в результаті розробки комп'ютерних програм підвищує якість облікової інформації, яка представляється в фінансовій звітності всім групам зацікавлених користувачів. Зокрема, проф. Д. Ебуді та Б. Лев [37, с. 188], дослідивши вплив капіталізації витрат на створення комп'ютерних програм на американських підприємствах протягом 1987-1996 рр. встановили, що капіталізація витрат на розробку програмного забезпечення узагальнює інформацію, яка є релевантною для інвесторів. Також автори навели докази помилковості тверджень фінансових аналітиків щодо недоцільності капіталізації витрат на створення комп'ютерних програм в частині витрат після їх техніко-економічного обґрунтування, що в цілому має сприяти поширенню подібною практики капіталізації на всі внутрішньостворені нематеріальні активи.

Отже, капіталізація витрат на розробку комп'ютерної програми наступним чином впливає на показники фінансової звітності підприємства:

1. Збільшує балансову вартість підприємства на суму капіталізованих витрат, які стають нематеріальним активом підприємства, за мінусом витрат на їх амортизацію в даному звітному періоді;

2. Збільшує показник чистого прибутку підприємства, оскільки витрати на розробку, які б могли бути віднесені на фінансовий результат в даному звітному періоді, розподіляються по частинах між роками строку корисного використання внутрішньоствореного нематеріального активу;

3. Зменшує показник чистого прибутку підприємства в наступних звітних періодах, в яких відбуватиметься нарахування амортизації внутрішньоствореного нематеріального активу.

Окрім бажання реєстрації внутрішньоствореної комп'ютерної програми як об'єкта авторського права та наявності відповідності понесених витрат на стадії її розробки встановленим вимогам, під час відображення в обліковій системі процесу створення комп'ютерних програм має обов'язково враховуватись напрям їх використання в діяльності підприємства:

- 1) для власного використання;
- 2) для реалізації на сторону;
- 3) для власного використання і реалізації на сторону.

В залежності від подальшого напрямку використання залежить порядок віднесення витрат на розробку комп'ютерних програм до нематеріальних активів або до готової нематеріальної продукції підприємства, а також особливості облікового відображення процесу комерціалізації внутрішньостворених нематеріальних активів (як послуг з оренди або як реалізації готової продукції).

Порядок капіталізації витрат на розробку комп'ютерних програм, що створюються для власного використання, визначений П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» (рис. 3). Безпосереднє визнання комп'ютерної програми нематеріальним активом відбувається тоді, коли вона починає приносити економічні вигоди, і вводиться до складу нематеріальних активів на основі Акту введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів (НА-1).

Історично, створення власними силами – це був єдиний варіант одержання нематеріальних активів підприємством наприкінці 1950-х – початку 1960-х років, що було пов'язано із повною відсутністю ринку програмного забезпечення. На сьогодні даний шлях одержання нематеріальних активів використовується у тих випадках, коли розробляються специфічні комп'ютерні програми, необхідні даному підприємству, що відсутні на ринку, або у випадках наявності інтелектуальних та людських ресурсів на підприємстві, ефективного використання яких дозволяє розробити програмний продукт із меншими затратами у порівнянні з придбанням аналогічного програмного продукту на ринку. На сьогодні подібна практика є поширеною для великих компаній та організацій. Зокрема, як зазначають з цього приводу К. Джоунс та О. Бонсігнур [38, с. 19], наприкінці 1990-х років в багатьох банках, страхових компаніях та виробничих підприємствах близько 10% працівників від їх загальної кількості були задіяні в процесі розробки, технічного обслуговування і підтримки внутрішньоствореного програмного забезпечення. Дана ситуація також є характерною для 50 державних органів влади і для 125 найбільших муніципальних органів влади. У 2011 році в США в діяльності 1000 найбільших компаній були задіяні близько 1 млн. програмістів.

В той же час, реалізований в П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» до капіталізації витрат на розробку комп'ютерних програм підхід не враховує повною мірою існування різноманітних варіантів подальшого використання нематеріальних активів підприємства. Незважаючи на те, що при обґрунтуванні критеріїв визнання нематеріальних активів, одержаних в результаті розробки, врахована можливість їх подальшої реалізації, яким чином вони повинні відображатись в обліковій системі безпосередньо не зазначається. Вже у П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність», зокрема в п. 6 розділу II визначено, що необоротні активи, група вибуття, які визнані утримуваними для продажу, припиняють визнаватися у складі необоротних активів і амортизація на них не нараховується [39]. Відповідно, при обліку внутрішньостворених комп'ютерних програм, як одного із видів необоротних активів, теж мають враховуватись дані положення, що передбачають необхідність їх віднесення до складу товарів, зокрема,

«Необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу», що відображаються на рахунку 286.

З метою формування більш деталізованої інформації про наявні товари в нематеріальній формі запропоновано відкривати субрахунок 286.1 «Нематеріальні товари (виключні права)», інформація по якому буде узагальнюватись в Примітках до річної фінансової звітності.

Згідно п. П(С)БО 27 комп'ютерні програми визнаються утримуваними для продажу у разі, якщо:

- економічні вигоди очікується отримати від їх продажу, а не від їх використання за призначенням;
- вони готові до продажу у їх теперішньому стані;
- їх продаж, як очікується, буде завершено протягом року з дати визнання їх такими, що утримуються для продажу;
- умови їх продажу відповідають звичайним умовам продажу для подібних активів;
- здійснення їх продажу має високу ймовірність, зокрема якщо керівництвом підприємства підготовлено відповідний план або укладено твердий контракт про продаж, здійснюється їх активна пропозиція на ринку за ціною, що відповідає справедливій вартості [39]. Таким чином, комп'ютерні програми можуть бути віднесені до складу товарів підприємства у випадку наявності переконливих доказів доцільності та можливості їх продажу без здійснення значних зусиль, що в цілому сприятиме одержанню економічних вигод.

Під продажем комп'ютерних програм слід розуміти повну передачу (відчуження) майнових прав на неї, що оформлюється відповідним договором передачі (відчуження) авторських прав на комп'ютерну програму. За результатами продажу комп'ютерної програми зникає можливість її відображення в складі нематеріальних активів підприємства.

На нашу думку, при встановленні напряму подальшого використання комп'ютерної програми (для власного використання чи для реалізації на стороні) мають бути більш деталізовані критерії визнання нематеріальних активів, одержаних в результаті розробки (табл. 8).

Більш детальна характеристика уточнених критеріїв визначається із урахуванням наступного:

- виду конкретної комп'ютерної програми та її функціональних характеристик;
- особливостей функціонування підприємства та його потреб у відповідних програмних продуктах;
- особливостей функціонування ринку програмного забезпечення, на якому планується її реалізація.

Загальна модель облікового відображення витрат на створення комп'ютерних програм в залежності двох розглянутих вище напрямів їх подальшого використання і в розрізі етапів їх створення і використання наведено на рис. 5.

Уточнені критерії визнання комп'ютерних програм нематеріальним активом, одержаним в результаті розробки

<i>Критерії визнання нематеріальних активів</i>	<i>Напрямок подальшого використання</i>	
	<i>Реалізація</i>	<i>Власне використання</i>
Намір, технічна можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, у якому він придатний для ...	Придатність для реалізації	Придатність для власного використання
Можливість отримання майбутніх економічних вигод від ...	Вигідність ринкової комерціалізації	Вигідність внутрішнього використання

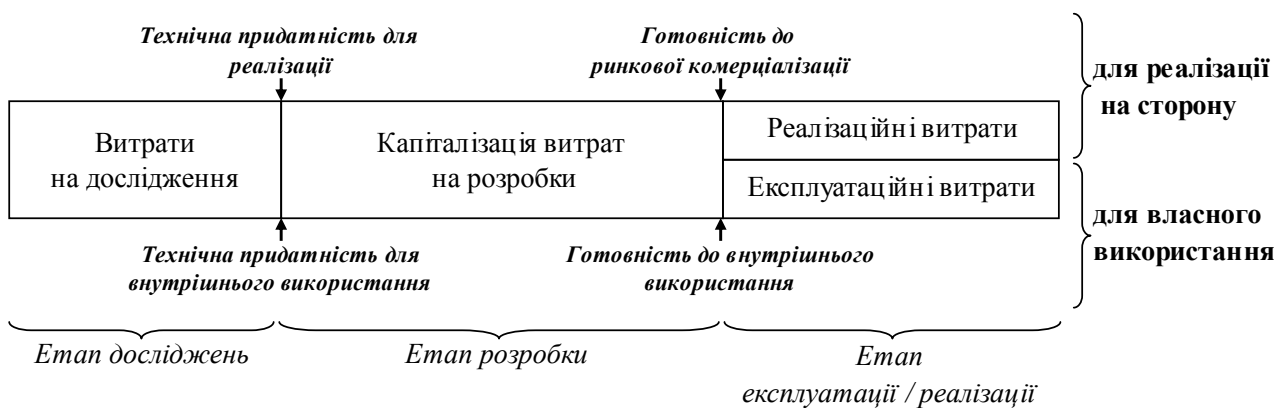

Рис. 5. Модель облікового відображення внутрішньостворених комп'ютерних програм за напрямки їх використання і стадіями створення і використання

Дана модель (рис. 5) дозволяє систематизувати відмінність між критеріями щодо визнання витрат на створення комп'ютерних програм, які можуть бути капіталізовані, в розрізі напрямів їх використання (реалізація на сторону або власне використання).

Враховуючи основні властивості нематеріальних активів як об'єктів обліку, що відрізняють їх від фізичних об'єктів (ідеальна природа, невідчутність, здатність до тиражування), окрім двох описаних вище підходів, можна виділити ще один напрям їх використання – одночасне використання для задоволення власних потреб підприємства і для реалізації на сторону. Передусім, виділення даного напрямку пов'язано із властивістю комп'ютерних програм до тиражування, тобто можливості одночасного її використання у господарській діяльності необмеженої кількості суб'єктів. Наприклад, розробники комп'ютерних програм для ведення бухгалтерського обліку можуть їх використовувати як для ведення обліку на своєму підприємстві, так і продавати права на даний продукт іншим споживачам.

В залежності від форми комерціалізації розроблених комп'ютерних програм, тобто від техніко-технологічних аспектів забезпечення доступу споживача до неї, можна виділити два варіанти її здійснення:

- 1) комерціалізація шляхом продажу ліцензій;
- 2) комерціалізація шляхом забезпечення доступу до SAAS середовища.

При створенні комп'ютерних програм з метою продажу ліцензій на них спочатку відбувається реєстрація внутрішньоствореної комп'ютерної програми як об'єкта права інтелектуальної власності та його постановка на облік, а вже потім розпочинається процес продажу ліцензій на дану комп'ютерну програму. Даний процес передбачає не передачу права власності на комп'ютерну програму (передбачає наявність права володіння, користування і розпорядження), а лише передачу одного із елементів даного пучка прав – права користування комп'ютерною програмою. Тому продаж ліцензії передбачає не продаж комп'ютерної програми, а лише продаж права на її одночасне використання із власником даної програми та іншими суб'єктами, що придбали таку ліцензію.

Процес передачі прав інтелектуальної власності на комп'ютерну програму (видача ліцензії) здійснюється на основі ліцензійного договору, за яким одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання комп'ютерної програми (ліцензію) на умовах, що визначаються за взаємною згодою сторін. В даному договорі визначаються базові характеристики, які стосуються можливості подальшого поширення ліцензії та комп'ютерної програми, що передається у використання (строк і сфера її застосування, територія тощо), а також сума і форма оплати за передачу даних прав.

Згідно ст. 3 Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» розповсюдження на території України примірників комп'ютерних програм та баз даних, а також їх прокат дозволяються лише за умови їх маркування контрольними марками [40]. В залежності від носія, на якому записана комп'ютерна програма (CD, DVD, флеш-пам'ять), використовуються різні види упаковки – конверт для диску, упаковка для диску, коробка, пакет тощо. На упаковку наклеюється знак одноразового використання зі спеціальним голографічним захистом, що офіційно засвідчує ліцензійність прав на комп'ютерну програму, що продається. Для примірників комп'ютерних програм надаються контрольні марки серії «К», на які наноситься інформація, що ідентифікує контрольну марку з відповідним примірником комп'ютерної програми. Зазвичай, на контрольну марку наноситься назва комп'ютерної програми та цифровий код.

Оскільки розробники комп'ютерних програм, які здійснюють продаж прав на їх використання через реалізацію ліцензій, зазвичай зацікавлені в подальшому супроводі її використання споживачами, то до складу витрат на розробку таких програм запропоновано включати витрати на їх модернізацію, що здійснюються на стадії їх розробки. Доцільність таких пропозицій обґрунтовується обсягами витрат, яке підприємство повинно буде понести у випадку виникнення помилок

програмування, що мають бути усунені у всіх розтиражованих примірниках комп'ютерної програми. Зокрема, як зазначає з цього приводу І. Соммервілл, для багатьох програмних систем витрати на удосконалення системи можуть перевищувати вартість розробки в 3 або 4 рази [13, с. 9]. Вартість на модернізацію комп'ютерних програм вже після реалізації прав на них досить важко підрахувати, тому значна кількість розробників програмних продуктів при необхідності їх модернізації не проводять її, а починають випускати нову версію програмного продукту, який слід вже реєструвати як новий нематеріальний актив.

На сьогодні серед дослідників немає згоди стосовно відображення процесу продажу невиключних прав на комп'ютерні програми шляхом видачі ліцензій, що викликано відмінністю підходів щодо розуміння економічної сутності процесу продажу ліцензій. На основі аналізу існуючих підходів дослідників можна виділити наступні варіанти обліку продажу ліцензій (табл. 9).

Таблиця 9

Можливі підходи до бухгалтерського обліку процесу продажу ліцензій

<i>Розуміння сутності процесу продажу ліцензій на комп'ютерну програму</i>	<i>Кореспонденція рахунків</i>	
	<i>Д-т</i>	<i>К-т</i>
1. Як надання послуг	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»
2. Як надання послуг з оренди	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	713 «Дохід від операційної оренди активів»
3. Як продажу нематеріальних товарів	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	702 «Дохід від реалізації товарів»

На нашу думку найбільш доцільним є використання підходу до розуміння ліцензій на комп'ютерну програму як нематеріального товару, оскільки ліцензовані комп'ютерні програми, що продаються, відповідають всім вимогам, що висуваються до товарів, і можуть продаватись як на носіях, так і шляхом їх поширення через мережу Інтернет через передачу інформації в цифровому форматі.

Подібного підходу дотримується проф. А.С. Крутова, яка зазначає про недоцільність розуміння продажу нематеріальних товарів як послуг і відображення їх реалізації в обліку на рахунку 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг», оскільки це суперечить відповідності принципу нарахування та відповідності доходів і витрат, а також положенням п. 19 МСЗ 18 «Виручка» [41, с. 295]. Окрім цього, доцільність застосування такого підходу обґрунтовується порядком облікового відображення проданої ліцензії на комп'ютерну програму у її споживача як активу, а не послуги. Тому, на нашу думку у розробників комп'ютерних програм при продажу ліцензій в обліку повинна відображатись реалізація нематеріальних товарів, які в свою чергу, слід відображати на рахунку 287 «Нематеріальні товари (невиключні права)».

Окремі дослідники, наприклад, В. Зимовець та С. Зубик [42], зазначають, що продаж ліцензій на комп'ютерні програми може відображатись як облік оренди

об'єктів. Проте, за своєю економіко-правовою сутністю видача ліцензій на об'єкти права інтелектуальної власності не відповідає розумінню сутності оренди, визначеним національним обліковим законодавством (П(С)БО 13 «Оренда»⁷). Передусім, продаж ліцензії на комп'ютерну програму передбачає передачу невиключних прав на неї, спосіб і межі яких встановлюються ліцензійним договором, а їх детальний перелік визначено в п. 3. ст. 15 Закону України «Про авторське право та суміжні права» [43], що дозволяє відображати їх в обліку як нематеріальний актив підприємства. Такий підхід заборонений при операційній оренді, відповідно, відображення реалізації ліцензій на комп'ютерні програми як доходів від операційної оренди активів є порушенням розуміння сутності даного процесу, який не є операційною орендою.

В останні роки широкого поширення набув інший спосіб комерціалізації комп'ютерних програм – використання моделі SaaS (Software as a Service), моделі використання бізнес-додатків у вигляді Інтернет-сервісів. Виникнення даної моделі наприкінці 1990-х років і широке використання в умовах сьогодення пов'язано із появою більш широкого доступу до мережі Інтернет, підвищенням швидкості її роботи та зі зростанням вартості програмного забезпечення для споживачів. Загальна логіка функціонування моделі SaaS полягає в тому, що споживач не придбає комп'ютерну програму, а періодично платить за її оренду. Комп'ютерна програма в даному випадку розміщується не на комп'ютерах підприємства, а знаходиться на хмарному сервері провайдера таких послуг (розробника), доступ до якої забезпечується за допомогою Інтернет-браузера.

Враховуючи значну економію фінансових і часових витрат при використанні моделі SaaS у порівнянні із придбанням ліцензійного програмного забезпечення, все більша кількість підприємств переходить до її застосування. Існування такої ситуації стосується не тільки підприємств, які починають використовувати нове програмне забезпечення, а також і підприємств, які працюють на основі застосування моделі використання ліцензованого програмного забезпечення, однак змінюють її на модель SaaS. Передусім, це пов'язано із бажанням збільшити кількість оборотних коштів, які залишатимуться у підприємства при впровадженні моделі SaaS, у порівнянні із здійсненням інвестицій в придбання програмного продукту. Як наслідок, зарубіжні вчені констатують (М. Джентл [34], К. Ненніс [44]), що в сучасних умовах використання хмарних технологій дуже швидко стає невід'ємною складовою інформаційної інфраструктури підприємства.

На сьогодні на вітчизняному ринку бухгалтерських програмних продуктів теж з'являється значна кількість пропозицій стосовно оренди комп'ютерних програм, а не лише придбання ліцензій на них. Наприклад, лідер даного сегменту ринку серед країн пострадянського простору фірма «1С» пропонує послуги з оренди будь-яких програм серії «1С: Підприємство 8» [45] шляхом здійснення щомісячної оплати без витрат на придбання ліцензій.

При цьому серед вітчизняних вчених на сьогодні відсутні розробки в сфері бухгалтерського обліку процесу створення комп'ютерних програм, які в подальшому

використовуються на основі моделі SaaS. Така ситуація може бути викликана як відсутністю розуміння того, що внутрішньостворена комп'ютерна програма, яка в подальшому комерціалізується за допомогою моделі SaaS, для підприємства-розробника виступає нематеріальним активом, так і того, що процес її надання в користування для нього є наданням послуг з оренди нематеріального активу.

Тому для компаній-розробників, які використовують одночасно внутрішньостворені комп'ютерні програми для власних цілей та надають її у використанні на основі укладення договору про оренду програмного забезпечення, внутрішньостворені комп'ютерні програми слід визнавати як нематеріальні активи, а доходи, отримані від їх комерціалізації – доходами від операційної оренди нематеріальних активів. Дану позицію підтверджує фахівець в сфері обліку ІТ-проектів М. Джентл, на думку якого оскільки програмне забезпечення, яке функціонує в технологічному середовищі чи в центрі обробки даних, і належать компанії, що його розробила, тому таке програмне забезпечення може бути капіталізоване як актив [34].

У випадку, якщо підприємство не планує реєструвати внутрішньостворену комп'ютерну програму як об'єкт права інтелектуальної власності, а це буде здійснено іншим суб'єктом, то витрати на її створення слід відносити до складу собівартості реалізованих послуг. Одержані платежі від суб'єктів, які замовили розробку комп'ютерної програми слід визнавати як дохід, одержаний від реалізації ІТ-послуг.

Узагальнені пропозиції щодо облікового відображення процесу створення комп'ютерних програм в залежності від цілі їх створення і напряму подальшого використання наведено в табл. 10.

Запропонований підхід, що базується на врахуванні цілей створення та напряму подальшого використання комп'ютерних програм, дозволяє підвищити якість облікової інформації про процес створення комп'ютерних програм, що відображається в звітності, а також уточнити порядок обліку їх комерціалізації на підприємстві в залежності від виділених цілей та напрямів.

Одним із важливих питань, що пов'язані із обліковим відображенням процесу створення комп'ютерних програм є формування їх собівартості, за якою вони включаються у звітність підприємства. Згідно п. 10 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» створені нематеріальні активи зараховуються на баланс підприємства / установи за первісною вартістю, до складу якої згідно п. 17 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» включаються:

- прямі витрати на оплату праці;
- прямі матеріальні витрати;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані із створенням цього нематеріального активу та приведенням його до стану придатності для використання за призначенням (оплата реєстрації юридичного права, амортизація патентів, ліцензій тощо) [29].

В той же час, окрім даного переліку витрат, що складають первісну вартість внутрішньоствореної комп'ютерної програми, до складу останньої в окремих виняткових випадках можуть бути включені й витрати по зобов'язаннях, які

залучаються з метою забезпечення безперервності та підвищення ефективності здійснення даного процесу.

Таблиця 10

Пропозиції щодо відображення внутрішньостворених комп'ютерних програм в залежності від цілі створення та напрямку їх використання на рахунках бухгалтерського обліку

Ціль створення		На яких рахунках слід обліковувати
<i>Планується реєстрація комп'ютерної програми як об'єкта авторського права</i>		
Створюються для власного використання		Д-т 154.1 «Придання (створення) комп'ютерних програм» К-т «Рахунки обліку запасів і витрат»
		Д-т 125 «Авторське право та суміжні з ним права» К-т 154.1 «Придання (створення) комп'ютерних програм»
Створюються для реалізації на сторону		Д-т 154.1 «Придання (створення) комп'ютерних програм» К-т «Рахунки обліку запасів і витрат»
		Д-т 125 «Авторське право та суміжні з ним права» К-т 154.1 «Придання (створення) комп'ютерних програм»
		Д-т 133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів» К-т 125 «Авторське право та суміжні з ним права»
		Д-т 286.1 «Нематеріальні товари» К-т 125 «Авторське право та суміжні з ним права»
Створюються для власного використання і реалізації на сторону	Створюються для продажу ліцензій	Д-т 154.1 «Придання (створення) комп'ютерних програм» К-т «Рахунки обліку запасів і витрат»
		Д-т 125 «Авторське право та суміжні з ним права» К-т 154.1 «Придання (створення) комп'ютерних програм»
		Д-т 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» К-т 702 «Дохід від реалізації товарів»
	Створюються для надання в користування як послуги (SAAS)	Д-т 154.1 «Придання (створення) комп'ютерних програм» К-т «Рахунки обліку запасів і витрат»
		Д-т 125 «Авторське право та суміжні з ним права» К-т 154.1 «Придання (створення) комп'ютерних програм»
		Д-т 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» К-т 713 «Дохід від операційної оренди активів»
<i>Не планується реєстрація комп'ютерної програми як об'єкта авторського права</i>		
Створюються з метою надання ІТ-послуг		Д-т 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» К-т 703.1 «Дохід від реалізації послуг»

На сьогодні стосовно обліку витрат по зобов'язаннях, які використовуються для створення нематеріальних активів, можна виділити два основних підходи:

1) *традиційний*, що передбачає розуміння таких витрат як витрат періоду, які не включаються до складу первісної вартості внутрішньо створеного нематеріального активу;

2) *альтернативний*, що передбачає необхідність капіталізації відсотків по зобов'язаннях, що використовуються для забезпечення процесу створення нематеріального активу.

Про існування таких двох способів безпосередньо зазначається в п. 11 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»: «фінансові витрати не включаються до первісної вартості нематеріальних активів, створених повністю або частково за рахунок запозичень (за винятком фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 31 «Фінансові витрати» [34]. Відповідно, відсотки по зобов'язаннях можуть бути включені до складу внутрішньоствореної комп'ютерної програми у випадку, якщо вона може бути визнана кваліфікаційним активом.

Такий підхід повністю відповідає міжнародній обліковій практиці, зокрема, МСФЗ 23 «Затрати по позиках», згідно якого затрати по позиках, що безпосередньо пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу включаються до його первісної вартості [15, с. 1393] та американському положенню SOP 98-1 «Облік витрат на програмне забезпечення, що розроблене або одержане для власного використання» [46, с. 8], де вказані аналогічні положення.

Для застосування другого підходу в обліку підприємств, які займаються створенням комп'ютерних програм, необхідним є встановлення відповідності даного об'єкту поняттю кваліфікаційного активу, під яким в п. П(С)БО 31 «Фінансові витрати» розуміється актив, який обов'язково потребує суттєвого часу для його створення [47]. Виходячи із розуміння сутності внутрішньоствореної комп'ютерної програми, як об'єкта обліку, процес створення якої передбачає необхідність тривалої і поетапної реалізації спеціалізованого ІТ-проекту, його можна віднести до кваліфікаційних активів. Це також безпосередньо визначено і в додатку до П(С)БО 31 «Фінансові витрати» [47], де одним із прикладів кваліфікаційних активів визначено незавершені капітальні інвестиції, зокрема, розробку (створення) програмного продукту.

На думку проф. П. Мантера основною причиною необхідності капіталізації витрат на позики є специфічність програмного забезпечення як об'єкта бухгалтерського обліку, яке створюється в рамках окремого проекту в цілях внутрішнього використання господарюючою одиницею [48]. При цьому на думку автора порядок капіталізації таких витрат повинен здійснюватись на основі застосування чинних підходів до капіталізації подібних витрат, тому рішення про здійснення капіталізації відсотків для розробки програмного забезпечення залежатиме від облікової політики підприємства щодо капіталізації процентів при обліку інших кваліфікаційних активів.

Таким чином, виходячи із вимог чинних облікових стандартів стосовно витрат, які включаються до складу первісної вартості, та удосконаленого переліку витрат, які повинні включатись до складу стадії розробок, розроблено матрицю формування вартості внутрішньоствореного нематеріального активу (табл. 11).

Матриця формування вартості внутрішньоствореної комп'ютерної програми

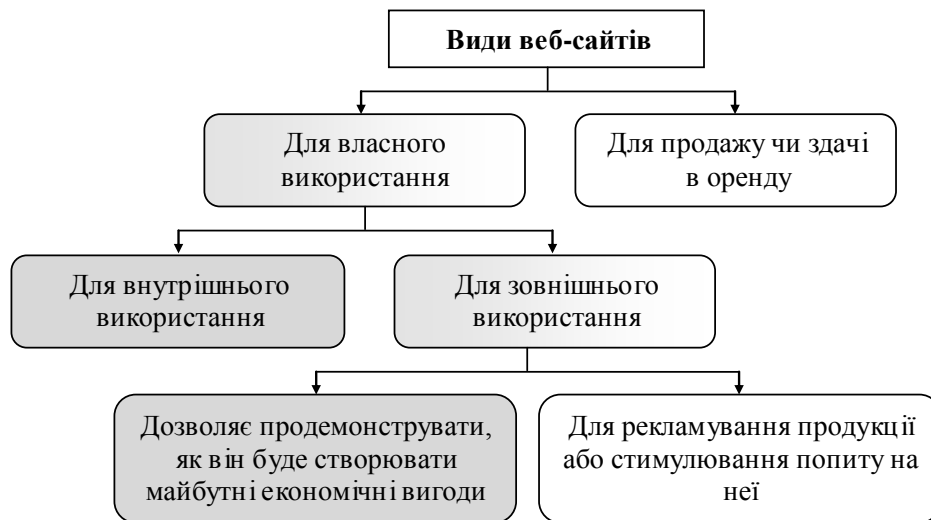
<i>Види витрат</i>	<i>Прямі витрати на оплату праці</i>	<i>Прямі матеріальні витрати</i>	<i>Інші витрати</i>	<i>Витрати по зобов'язаннях</i>
<i>Витрати на проектування, конструювання та випробовування прототипів і моделей комп'ютерної програми перед початком використання</i>	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄
<i>Витрати на проектування інструментів, шаблонів і форм, які передбачають нову комп'ютерну технологію</i>	B ₁	B ₂	B ₃	B ₄
<i>Витрати на проектування, конструювання та випробовування обраних альтернатив новим чи вдосконаленим комп'ютерним програмам</i>	C ₁	C ₂	C ₃	C ₄
<i>Витрати на модернізацію (супровід) комп'ютерної програми, що здійснюється на стадії розробки</i>	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄

Таким чином, вартість внутрішньоствореної комп'ютерної програми включає всі витрати, безпосередньо пов'язані з процесом її створення, виробництва та підготовки її до подальшого власного використання або реалізації на сторону у відповідності до намірів керівництва, що приймало рішення про необхідність проведення таких розробок.

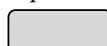
Множина всіх виділених квадрантів матриці (A₁₋₄ – D₁₋₄) відображає всі можливі види витрат, які, на нашу думку, слід включати до собівартості внутрішньостворених комп'ютерних програм, які визнаються нематеріальним активом підприємства. На відміну від вимог чинного законодавства, в дисертації було обґрунтовано необхідність розширення переліку витрат, що включаються до первісної вартості внутрішньоствореної комп'ютерної програми, зокрема, в частині включення до складу даної матриці наступних квадрантів – A₄, B₄, C₄, D₁, D₂, D₃, D₄.

При цьому слід обов'язково враховувати, що витрати на модернізацію (супровід) комп'ютерної програми, що здійснюється на стадії розробки (квадранти D₁ – D₄), слід включати до складу собівартості внутрішньоствореної комп'ютерної програми лише у випадках їх розробки з метою одночасного власного використання та комерціалізації шляхом видачі ліцензій.

На рис. 6 наведена класифікація веб-сайтів, що впливає на порядок їх облікового відображення:

Примітка:

 – Відображаються в обліку як нематеріальний актив

 – Не відображаються в обліку як нематеріальний актив

Рис. 6. Класифікація веб-сайтів в ПКТ 32 з позиції їх облікового відображення як нематеріального активу

Відповідно до наведеної класифікації (рис. 6), в якості нематеріальних активів в обліку можуть визнаватись лише ті веб-сайти, які призначені для власного використання і використання яких дозволяє продемонструвати, як вони будуть створювати майбутні економічні вигоди.

В ПКТ 32 виділено чотири основних етапи розробки веб-сайту, а також п'ятий етап експлуатації, стосовно яких наведений порядок облікового відображення витрат, що здійснюються на кожному з етапів (табл. 12).

В табл. 12 наведена загальна модель облікового відображення процесу створення веб-сайтів, згідно якої етапи 2-4 створення веб-сайту, прирівняні до стадії розробки за МСФЗ 38 «Нематеріальні активи», а етап 1 – до стадії досліджень. В той же час, для капіталізації витрат, понесених на стадіях 2-4, повинна бути обов'язково дотримана вимога щодо можливості їх безпосереднього віднесення та необхідності їх здійснення під час створення, випуску чи підготовки веб-сайту, для того, щоб він міг функціонувати так, як це запланувало керівництво підприємства (п. 9 б). Інші витрати, пов'язані з рекламою або просуванням продукції та послуг підприємства, повинні бути визнані в якості витрат в міру їх виникнення (п. 9 с) [15, с. 2744].

Стосовно витрат, понесених на стадії експлуатації, то вони мають бути визнані витратами періоду окрім випадків, передбачених п. 18 МСФЗ 38 «Нематеріальні активи» [15, с. 2744]. Однак безпосередньо в МСФЗ (п. 20) зазначається, що природа нематеріальних активів є такою, що в багатьох випадках вдосконалення або часткова

заміна подібних активів не проводиться [15, с. 1916]. Тому найбільш ймовірно, що понесені на стадії п'ять витрати будуть визнані витратами періоду, а не будуть капіталізовані, оскільки досить важко встановити можливість забезпечення за результатами їх здійснення одержання майбутніх економічних вигод або відокремити їх від вигод, що одержуватиме підприємство в цілому.

Таблиця 12

**Класифікація етапів створення веб-сайту та їх характеристика за
ПКТ 32: обліковий аспект**

<i>Назва етапу</i>	<i>Характеристика етапу</i>	<i>Порядок облікового визнання</i>
1. Планування	Вивчення можливості реалізації розробки, визначення цілей і специфікацій, оцінка альтернатив і вибір переваг	Як витрати
2. Розробка програмного забезпечення та інфраструктури	Отримання доменного імені, купівля і розробка апаратного та системного технічного забезпечення, установка вже готового програмного забезпечення та тестування в режимах критичного навантаження	Як складова собівартості нематеріального активу
3. Розробка графічного дизайну	Розробка і оформлення сторінок веб-сайту	Як складова собівартості нематеріального активу
4. Розробка наповнення (контенту)	Створення, купівля, підготовка та завантаження на веб-сайт графічної або текстової інформації до завершення його розробки, яка може зберігатися у вигляді окремих баз даних, які інтегровані з веб-сайтом (або доступні за його допомогою його), або зберігатися безпосередньо на самих сторінках веб-сайту	Як складова собівартості нематеріального активу
5. Експлуатація	Підтримка і покращання програмного забезпечення, інфраструктури, графічного дизайну і наповнення (контенту) веб-сайту	Як витрати

Представлена методика обліку створення веб-сайтів може використовуватися на підприємствах, в той же час, вона може бути розвинена і удосконалена із урахуванням наступних аспектів:

- особливостей побудови національної системи охорони права інтелектуальної власності, зокрема, авторського та суміжних з ним прав;
- особливостей сучасного рівня розвитку веб-розробки, оскільки ПКТ 32 були оприлюднені ще у 2001 році, та не повною мірою враховують існуючі на сьогодні підходи в сфері веб-програмування;
- виду сайту, що буде створюватись, оскільки в залежності від специфіки

його подальшого використання (офіційна сторінка компанії, інтернет-магазин, інтернет-аукціон, пошукова система, веб-портал, веб-сервіс, соціальна мережа тощо), залежить необхідний набір функцій, які будуть реалізовані в ньому (швидкий пошук і навігація, торгівля товарами та послугами, інтерактивний зв'язок з відвідувачами, наявність мобільної версії тощо).

Стосовно особливостей нормативно-правового регулювання веб-сайтів, то на сьогодні в Україні визначення даного поняття наведено в «Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади», за яким – це сукупність програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет [49]. В той же час, з даного визначення незрозуміло, чи це є окремий об'єкт авторського права, чи їх сукупність, що впливає на порядок їх облікового відображення. Однак, в листі Державного департаменту інтелектуальної власності від 25.11.2004 р. «Охорона прав інтелектуальної власності на веб-сайт» було надане роз'яснення цього питання, зокрема, обґрунтовано, що програмне забезпечення для веб-сайту, програмні засоби веб-сайту є комп'ютерними програмами ... [50]. А у листі «Щодо веб-сайту як об'єкта авторського права» від 22.01.2007 р. конкретизовано, що відсутність у законодавстві про авторське право визначення відповідних понять не може бути перешкодою у правовій охороні «веб-сайту», «веб-сторінки», «веб-порталу» як об'єктів авторського права, якщо вони є творами, тобто, результатами творчої діяльності людини [51]. Внаслідок цього веб-сайт відноситься до об'єктів, що охороняються авторським правом та може бути визнаний нематеріальним активом, що відображається на рахунку 125 «Авторське право та суміжні з ним права».

Іншим правовим аспектом, що впливає на облікове відображення веб-сайтів, є особливості правового захисту доменного імені. Хоча у визначенні поняття «веб-сайт» зазначається, що останній є сукупністю програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет ... [49], що свідчить про розуміння доменного ім'я як складової веб-сайту, проте на сьогодні відсутня єдина позиція на законодавчому рівні, до складу яких об'єктів інтелектуальної власності може бути віднесене доменне ім'я. Як відмічає з цього приводу Т. Деркач, можливі п'ять варіантів його розуміння: 1) неможливість віднесення до жодної групи об'єктів; 2) розуміння як засобу індивідуалізації, що не є самостійним об'єктом; 3) є засобом індивідуалізації, що потребує особливого правового режиму; 4) слід відносити до товарних знаків або комерційних найменувань; 5) є способом використання товарного знаку [52, с. 169]. Проте, жоден з цих варіантів не співпадає із існуючими рекомендаціями ПКТ 32 щодо розгляду доменного ім'я як складового веб-сайту, що є об'єктом авторського права. На нашу думку, даний підхід є результатом застосування принципу превалювання сутності над формою, виходячи з якого порядок облікового відображення об'єктів обліку повинен враховувати не лише їх юридичну форму, а

економічну сутність. Подібну ситуацію ілюструє порядок облікового відображення доменного ім'я, представленого в ПКТ 32, що відноситься до етапу розробки програмного забезпечення та інфраструктури, оскільки доменне ім'я дозволяє одержати підприємству економічні вигоди лише у випадку його сумісного використання із веб-сайтом, внаслідок чого такий об'єкт недоцільно визнавати окремим нематеріальним активом.

Якщо з необхідністю відображення витрат на реєстрацію доменного ім'я у складі капітальних інвестицій на створення нематеріальних активів погоджується більшість дослідників, то стосовно витрат на його перереєстрацію існують відмінні підходи. Наприклад, Р. Скорохатова, пропонує відносити такі витрати на витрати майбутніх періодів, які мають бути списані протягом періоду, на який вона була подовжена [53]. Однак, такий підхід на нашу думку є недоцільним, оскільки з одного боку, треба дотримуватись принципу послідовності при відображенні одних і тих же витрат під час створення і перереєстрації доменного ім'я, а з іншого боку, здійснення таких витрат збільшує вартість веб-сайту, тому їх необхідно капіталізувати.

Якщо ж розглядати порядок обліку доменних імен для компаній, які займаються їх реєстрацією та передачею в користування, то слід враховувати, що МСФЗ 38 «Нематеріальні активи» не застосовується до нематеріальних активів, що передаються в оренду, оскільки такі операції підпадають під дію МСФЗ 17.

Окрему увагу слід приділити пропонованій в ПКТ 32 класифікації етапів створення веб-сайтів, яка передбачає виділення чотирьох наступних етапів: 1) планування; 2) розробка програмного забезпечення та інфраструктури; 3) розробка графічного дизайну; 4) розробка наповнення (контенту). На нашу думку, враховуючи ускладнення процесу веб-розробки у порівнянні із підходами початку 2000-х років та розвитком нових способів програмування, запропонована класифікація має бути розширена.

Наприклад, третій етап, розробка графічного дизайну згідно існуючої практики веб-програмування, не є останнім етапом перед наповненням сайту відповідним контентом. Веб-дизайнери лише займаються проектуванням користувацьких інтерфейсів для сайтів або окремих веб-додатків, які після затвердження передаються верстальнику. Верстальник займається компонуванням веб-сторінок сайту в текстовому або у візуальному (WYSIWYG) редакторі, тобто здійснює формування окремих графічних рисунків, з яких складатиметься HTML-сторінка. Його основними функціями є безпосереднє створення веб-сторінок за допомогою спеціальних мов програмування, наприклад HTML, та оформлення створеного коду веб-сторінки таким чином, щоб її перегляд користувачами був достатньо простим і зручним. Верстальник є з'єднуючою ланкою між дизайнером та програмістом, який на основі макету веб-дизайнера робить заготовку для веб-програміста, описуючи дизайн за допомогою тегів – спеціально оформленого тексту, який надає інформацію про різні елементи дизайну (текст, малюнок, таблиця тощо).

Таким чином, на сьогодні можна окремо виділити етап верстки веб-сторінок, який є проміжною ланкою між етапами дизайну та програмування веб-сайту,

свідченням чого є те, що на ринку сформувалась окрема професія верстальників. Тому даний етап можна включити до складу етапів створення веб-сайту, а понесені протягом його реалізації витрати включати до складу собівартості розробленого веб-сайту (табл. 13).

Таблиця 13

Верстка як один із етапів створення веб-сайту та його характеристика

<i>Назва етапу</i>	<i>Характеристика етапу</i>	<i>Порядок облікового визнання</i>
3.1. Верстка	Створення коду веб-сторінки за допомогою відповідної мови розмітки, оформлення раніше створеного коду сторінки.	Як складова собівартості нематеріального активу

Виділення етапу верстки (табл. 13) дозволить створити передумови для побудови більш ефективної системи аналітичного обліку витрат на створення веб-сайту, що підвищуватиме рівень інформаційної підтримки управління даним процесом.

Також обов'язково слід враховувати, що на методику обліку створення веб-сайту впливатиме вид сайту, який планується розробити, оскільки від виду сайту, що повинен містити набір інструментів для виконання покладених на нього функцій, залежить складність виконуваних робіт та їх обсяги. Наприклад, створення веб-сайту для інтернет-магазину окрім стандартних функцій, притаманних іншим видам сайтів, передбачає необхідність забезпечення реалізації наступних функцій: розумний пошук по сайту; підписка на розсилку; особистий кабінет; механізм фільтрації та вибору товарів за встановленими параметрами; механізм фільтрації товарів за рівнем переглядів, схожістю, порівнянністю та ін.; створення системи дисконтування; впровадження платіжних систем, наприклад, «Приват 24»; інтеграція з модулями пошти, наприклад, «Нова пошта»; інтеграція з комп'ютерною обліковою системою підприємства; рейтингування товарів тощо.

В той же час, слід обов'язково враховувати, що згідно ПКТ 32 витрати, пов'язані з рекламою або просуванням продукції та послуг підприємства, повинні бути визнані в якості витрат в міру їх виникнення [15, с. 2744], тому якщо підприємство несе витрати в процесі створення інтернет-магазину, які відносяться до даних груп, то вони не повинні бути включені до складу собівартості внутрішньоствореного веб-сайту. Також не можуть бути капіталізовані витрати, пов'язані з підвищенням рівня відвідування сайту – його «просуванням», наприклад, розробка і встановлення SEO-модуля, що забезпечує пошукову оптимізацію сайту.

Абсолютно нерозглянутими в ПКТ 32 залишилися питання повторного використання компонентів створеного веб-сайту (шаблонів) при розробці інших веб-сайтів, тобто яким чином відображати в обліку понесені витрати, включати їх

повністю в собівартість створеного сайту або включати тільки їх частину з урахуванням існуючих планів подальших розробок аналогічних веб-сайтів.

На сьогодні одним із видів послуг, який надається ІТ-підприємствами, є здійснення міграції даних, тобто їх перенесення на нове обладнання або нове віртуальне середовище. Тому при формуванні нового віртуального середовища за допомогою новоствореного веб-сайту для його розробки може використовуватись контент зі старого сайту. Порядок бухгалтерського обліку витрат на міграцію на сьогодні залишається неврегульованим національним обліковим законодавством, а враховуючи значну тривалість і високу вартість реалізації даного процесу, особливої актуальності набуває уточнення облікового визнання витрат на його здійснення.

Зокрема, залишається незрозумілим, чи повинні капіталізуватись разом із витратами стадії розробки наповнення (контенту) веб-сайту витрати, які були понесені на забезпечення міграції даних. До таких витрат можуть бути віднесені витрати на здійснення самої міграції даних, так і витрати на амортизацію платформи для міграції даних, яка може використовуватись для скорочення загальних витрат на здійснення даного процесу з мінімальними ризиками і впливом на роботу кінцевих користувачів.

В звичайних комп'ютерних програмах, де процес міграції даних здійснюється на постексплуатаційній стадії, витрати на його здійснення визнаються витратами періоду. Зокрема, безпосередньо про це зазначається в Австралійському положенні «Облік внутрішньоствореного програмного забезпечення» (2007 р.) [54, с. 3], за винятком витрат на міграцію даних, що використовуються системою тестування розроблених комп'ютерних програм. Проте, при веб-програмуванні витрати на міграцію даних здійснюються на стадії розробки наповнення (контенту) веб-сайту, тому вони мають бути капіталізовані.

Список літератури:

1. ІТ-аутсорсинг в Україні упал на 5,2% // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://igate.com.ua/news/8199-it-outsorsing-v-ukraine-upal-na-52>.
2. Нужный В. Украинское IT в цифрах: индустрия состоялась как ключевая для экономики Украины / Виталий Нужный // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dou.ua/lenta/columns/it-in-figures/>.
3. ТОП-25 крупнейших ИТ-компаний Украины // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://jobs.dou.ua/top25/>.
4. EPAM Systems, Inc. (EPAM) –NYSE. Income Statement // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://finance.yahoo.com/q/is?s=EPAM+Income+Statement&annual>.
5. Крутая Украина и ее светлое будущее в великолепной презентации Horizon Capital // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/business/id/krutaja-ukraina-i-ee-svetloe-budushee-v-velikolepnoj-prezentacii-horizon-capital-711/>.

6. Forecasted share of IT spendings by segment worldwide in 2015 // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.statista.com/statistics/440799/it-spending-share-worldwide-by-segment/>.

7. Bloch M. Delivering large-scale IT projects on time, on budget, and on value / Michael Bloch, Sven Blumberg, Jürgen Laartz // Электронный ресурс. – Режим доступа: http://www.mckinsey.com/insights/business_technology/delivering_large-scale_it_projects_on_time_on_budget_and_on_value.

8. Shields A. Overview: Understanding the software industry cost structure / Anne Shields // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://marketrealist.com/2014/07/overview-understanding-software-industry-cost-structure/>.

9. Ананьев П.И. Технология разработки программного обеспечения: Учебное пособие / П.И. Ананьев. – Барнаул: 2009. – 183 с.

10. Безруков А.И. Метрология программного обеспечения. Экономические и правовые основы разработки программного обеспечения. (Текст лекций). / А.И. Безруков. – Энгельс, СГТУ, 2003. – 98 с.

11. Гагарина Л.Г. Технология разработки программного обеспечения: учебное пособие / под ред. Л. Г Гагариной / Гагарина Л. Г., Кокорева Е. В., Виснадул Б. Д. — М: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2008. — 400 с.

12. Roetzheim W. Old-School Software Development: Lessons from a Software Survivor / William Roetzheim. – Jamul: Level4Press Inc, 2007. – 344 p.

13. Коммервилл И. Инженерия программного обеспечения, 6-е издание.: Пер. с англ. / Иан Коммервилл. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 624 с.:

14. Anderson D.J. Agile Management for Software Engineering: Applying the Theory of Constraints for Business Results / David J. Anderson. – New Jersey: Prentice Hall Professional, 2003. – 336 p.

15. Международные стандарты финансовой отчетности по состоянию на 1 января 2009 года. – Лондон: International Accounting Standards Board, 2009. – 2880 с.

16. Портер М. Конкурентное преимущество : Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / Майкл Портер ; Пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 715 с.

17. SWEBOOK. Guide to the Software Engineering Body of Knowledge. Version 3.0 / Edited by Pierre Bourque, Richard E. Fairley. – IEEE, 2014. – 335 p.

18. Schmidt R. Software engineering: architecture-driven software development / Richard Schmidt. – Amsterdam: Elsevier, 2013. – 351 p.

19. Липаев В.В. Программная инженерия. Методологические основы [Текст] : учеб. / В.В. Липаев ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М. : ТЕИС, 2006. – 608 с.

20. Бахтизин В.В. Технология разработки программного обеспечения : учеб. пособие / В.В. Бахтизин, Л.А. Глухова. – Минск : БГУИР, 2010. – 267 с.

21. Калайда В.Т. Технология разработки программного обеспечения: Учебное пособие / В.Т. Калайда, В.В. Романенко. — Томск: Томский межвузовский центр дистанционного образования, 2007. – 257 с.

22. Велш Г.А. Основи фінансового обліку / Глен А. Велш, Деніел Г. Шорт; пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с.

23. Биба В.В. Теорія і практика обліку витрат на дослідження та розробку нематеріального актива / В.В. Биба, Р.А. Міщенко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. Спецвипуск. – 2012. – С. 39-46.

24. Должанський М.І. Бухгалтерський облік в Україні з використанням Положень (стандартів) бухгалтерського обліку / М.І. Должанський, А.М. Должанський. – Л.: Львівський банківський ін-т НБУ, 2003. – 494 с.

25. Drebin A.R. Accounting for Proprietary Research // The Accounting Review. – 1996. – Vol. 41, July. – P. 413-426.

26. Сенчук Т.Я. Облік витрат на дослідження і розробку нового виду продукції / Т.Я. Сенчук // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 326-329.

27. Безверхий К.В. Непрямі витрати в системі управління промислових підприємств: обліково-контрольний аспект : монографія / К.В. Безверхий. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 276 с.

28. Скоп Х.І. Бухгалтерський облік нематеріальних активів: відображення та переоцінка / Скоп Христина Ігорівна. – Дис... на здоб. наук. ступ. к.е.н. зі спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Львів, 2015. – 259 с.

29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» із змінами і доповненнями від 25.09.2009 року № 1125.

30. Рысина В.А. Особенности учета расходов на создание и эксплуатацию программ для автоматизации учетных работ на предприятии / В.А. Рысина // Эффективная экономика. – 2012. – № 7. – <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1262>.

31. Мантер П. SOP 98-1. Учет затрат на разработку программного обеспечения / Пол Мантер // Электронный ресурс. – Режим доступа: http://consulting.ru/econs_art_632655387.

32. Щодо питань кваліфікації платежів за надання права на використання комп'ютерної програми для цілей оподаткування податком на прибуток. Лист МГУ ДФС - Центрального офісу з ОВП від 09.09.2015 №21647/10/28-10-06-11Розділ: Консультації для юридичних осіб // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://officevp.sfs.gov.ua/baner/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-64081.html>.

33. Гороховатський В.О. Методика визначення собівартості програмного забезпечення / В.О. Гороховатський, В.Ю. Дубницький, А.М. Кобилін, В.О. Лукін, О.В. Москаленко // Системи обробки інформації. – 2014. – Випуск 4 (120). – С. 90-96.

34. Gentle M. Capitalizing software development costs – waterfall, agile and cloud / Michael Gentle // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://itprojectfinancials.com/insights/2011/06/05/capitalizing-software-development-costs-from-sdcl-to-agile/>.

35. Capitalization of Software Development Costs – A Survey of Accounting Practices in the Software Industry. – College of Management, Georgia Institute of Technology, Atlanta, 2006. – 18 p.
36. Stolowy H. Financial Accounting and Reporting: A Global Perspective / Hervé Stolowy, Michel Lebas. – London: Cengage Learning EMEA, 2006. – 667 p.
37. Aboody D. The Value Relevance of Intangibles: The Case of Software Capitalization / David Aboody, Baruch Lev // Journal of Accounting Research. – 1998. – Vol. 36. – P. 161-191.
38. Jones C. The Economics of Software Quality / Capers Jones, Olivier Bonsignour. – Westford: Pearson Education, 2012. – 587 p.
39. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» із змінами і доповненнями від № 48 (з0341-14) від 08.02.2014.
40. Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» із змінами, внесеними згідно із Законом № 222-VIII (222-19) від 02.03.2015, ВВР, 2015, N 23, ст.158.
41. Крутова А.С. Облік у системі електронної комерції [Текст] : монографія / А.С. Крутова. – Харків: ХДУХТ, 2011. – 396 с.
42. Зимовець В. Особливості бухобліку роялті згідно з П(С)БО / Владислав Зимовець, Сергій Зубик // Дт-Кт. Практична бухгалтерія. 2001. – № 46. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dtk.com.ua/debet/ukr/2001/46/46pr15.html>.
43. Закон України «Про авторське право і суміжні права». (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1994, N 13, ст. 64). (Вводиться в дію Постановою ВР N 3793-12 від 23.12.93, ВВР 1994, N 13, ст. 65) // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
44. Nannis K. SAAS: Capitalized Software Costs / Katz Nannis // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.knscpa.com/blog/saas-capitalized-software-costs>.
45. Аренда программ 1С // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.1c.ru/rentsoft/rent.jsp>.
46. Statement of Position 98-1. “Accounting for the Costs of Computer Software Developed or Obtained for Internal Use”. – New York: AICPA, 1998. – 22 p.
47. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 31 «Фінансові витрати» із змінами і доповненнями від 14.07.2014 року N 754 (z0883-14).
48. Мантер П. SOP 98-1. Учет затрат на разработку программного обеспечения / Пол Мантер // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://consulting.ru/econs_art_632655387.
49. Порядок інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади. Затверджений наказом Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України та Держкомзв'язку від 25.11.2002 р № 327/225.
50. Лист Державного департаменту інтелектуальної власності від 25.11.2004 р. N 16-14/5105. «Щодо охорони прав інтелектуальної власності на веб-сайт» //

Електронний ресурс. – Режим доступу:
http://www.uazakon.com/documents/date_49/pg_iogtxf.htm.

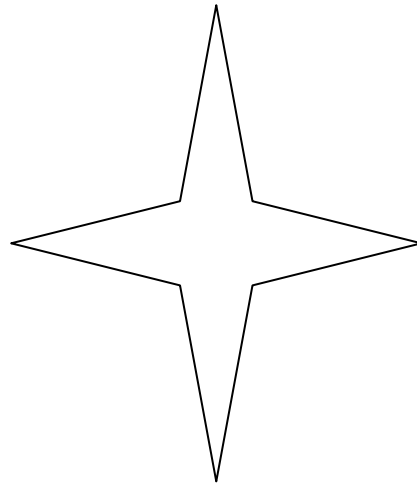
51. Лист Державного департаменту інтелектуальної власності від 22.01.2007 р. N 16-14/231 «Щодо веб-сайту як об'єкта авторського права» // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.owk.com.ua/index.php/list-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrajini-shchodo-veb-sajtu-yak-ob-ekta-avtorskogo-prava>.

52. Деркач Т.А. Доменне ім'я: неслухняне дитя обліку / Т.А. Деркач // Досягнення цивілізації в обліку (вид. 2-ге, перероб.) [Текст]: Збірник систематизованого законодавства / укл. І.А. Губіна, Т.А. Деркач. – К.: Бліц-Інформ, 2012. – Вип. 8. – 192 с.

53. Скорохватова Р. Бухгалтерский и налоговый учет интернет-сайта / Р. Скорохватова // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.buhgalteria.ru/article/n132387>.

54. Accounting for Internally Developed Software. Accounting Guidance Note No. 2007/1. – Australian Government, Department of Finance and Deregulation. – 2007. – 6 p.

ГАРМОНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНО-ОБЛІКОВОЇ
ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВОМ

ШИШКОВА Н.Л.

*К.Е.Н., ДОЦЕНТ КАФЕДРИ ОБЛІКУ І АУДИТУ,
ДЕРЖАВНИЙ ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»,
М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК, УКРАЇНА*

ГАРМОНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНО-ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Роль облікових процесів в діяльності підприємства висуває нові вимоги до його інформації. Організація і розвиток обліку залежить від реальних потреб осіб, що приймають управлінські рішення. На макроекономічному рівні для вдосконалення облікового інформаційного забезпечення управління мають бути вирішені наступні завдання: вибір об'єктивної економічної теорії, на базі якої здійснюються реформування і відповідне регулювання вітчизняного обліку; обґрунтування можливих методологічних підходів, передбачених для всіх рівнів управління з узгодженням потреб держави, галузей і підприємств; належне розкриття галузевого рівня регулювання облікового забезпечення управління; організація контролю за ефективністю процесів.

На рівні суб'єктів господарювання (мікрорівень) основні інструменти створення облікової інформації для управління є такими:

- розробка облікової політики суб'єкту господарювання;
- визначення меж застосування видів обліку.

Проблеми інформаційного забезпечення управлінської діяльності суб'єкта господарювання ставали предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, детально досліджені питання формування системи облікової інформації для управління Івахненковим С.В. [1]. Терещенком Л.О. та Матієнко-Зубенко І.І. визначені основні теоретико-методологічні засади формування контрольно-облікової інформації – визначення, вимоги, принципи [2]. Резнікова В.В., Орлова О.С. висвітлили загальні напрями гармонізації обліку в Україні з урахуванням економічних тенденцій сьогодення [3]. Але залишаються не систематизованими питання підвищення релевантності контрольно-облікової інформації в контексті покращення аналітичності прийняття управлінських рішень.

Метою дослідження є встановлення інформаційних запитів системою управління підприємством до контрольно-облікової інформації, визначення організаційних та інституційних можливостей підвищення її якості, розробка варіанту гармонізації облікової інформації з системами управління реального підприємства.

Облік має забезпечувати повне, достовірне і безперервне відображення господарських фактів, що відбулись в господарстві, обробку даних певними способами і прийомами відповідно до потреб управління та вимог вищих рівнів регулювання.

Таким чином, формування системи облікової інформації для управління повинно стати взаємопов'язаними даними бухгалтерського та управлінського обліку, в складі облікової політики, організації обліку на підприємстві, а також управлінської і фінансової звітності. В цілому така система повинна формувати сукупність показників оцінки витрат, собівартості і формування фінансових результатів із метою прийняття оптимальних управлінських рішень.

Звідси можна сформулювати основні завдання, що ставляться перед обліково-аналітичним забезпеченням системи управління (табл. 1).

Таблиця 1

Вимоги системи управління до обліково-аналітичного забезпечення

Вимоги	Змістовне наповнення
Інформаційні	Забезпечення системи управління, внутрішніх і зовнішніх користувачів релевантною інформацією про діяльність підприємства
Облікові	Послідовне відображення всіх фактів господарської діяльності підприємств
Аналітичні	Здійснення на підставі первинних, систематизованих та звітних аналітичних даних економічного аналізу діяльності підприємств
Контрольні	Корегування управлінських дій за даними обліку і аналізу

Джерело: розроблено автором

Щоб мати належне інформаційне забезпечення управління засобами обліку і аналізу, доцільно сформувати ефективне обліково-аналітичне забезпечення реалізації управлінських функцій.

Інформація — невід'ємна частина системи управління. Уся економічна інформація на підприємстві поділяється на п'ять груп [1]:

- 1) описова (облікова);
- 2) імовірнісна (прогнозна);
- 3) дискретна (отримується в результаті діалогів людина — людина або людина — машина);
- 4) випадкова (дані, які попередньо вважалися непотрібними або які знадобилися, але в поточному обліку їх не було);
- 5) пропагандистська (отримується для досягнення певної мети).

Облікова інформація як складова економічної є одним із видів даних, що характеризують виробничо-господарську діяльність підприємства. Облікова інформація відрізняється великим обсягом і різноманітністю, складністю логічної та відносною простотою арифметичної обробки. Їй властивий масовий характер обчислень, які виконують за типовими алгоритмами з певною періодичністю. Облікова інформація має складну ієрархічну структуру, на нижньому щаблі якої містяться інформаційні одиниці — реквізити, що не піддаються подальшому логічному поділу.

Ядром економічної інформації підприємства є облікова інформація. Це пов'язано з тим, що вона повніша, точніша й оперативніша, всебічніша і достовірніша за будь-яку іншу. Вона моделює як зв'язки підприємства з навколишнім середовищем, так і його внутрішню структуру, дає можливість розподіляти права виконавців та їхню відповідальність за економічну ефективність [2].

При цьому облікова інформація відповідає таким принципам:

- а) багатократність використання;
- б) концентрація, тобто обираються тільки суттєві ознаки;
- в) штучність — інформацію створюють люди (облікові працівники), вона не виникає природно, тобто сама по собі;
- г) цілеспрямованість, тобто інформація відповідає визначеним завданням;
- д) аналітичність, тобто здатність надавати не лише зафіксовані в документах дані, а й підсумкові, розрахункові, додаткові.

Для того, щоб облікова інформація була корисною, вона має бути достовірною і значимою. Модель формування контрольно-облікової інформації суб'єкту господарювання (рис.1) деталізує взаємозв'язок окремих стадій обліку і внутрішнього контролю підприємства. Паралельний характер окремих дій в рамках загального процесу управління інформацією надає можливості для вдосконалення процесів в напрямку ліквідації повторюваних та надлишкових функцій.

Для того, щоб облікову інформацію однозначно сприймали ті, хто брав участь в її підготовці на підприємстві, і ті, хто використовує її поза межами підприємства, вона має задовольняти такі вимоги [3]:

- порівнюваність і постійність - не можна протягом звітного періоду використовувати різні методи бухгалтерського обліку, інакше зникає можливість порівнювати дані;
- суттєвість - не потрібно витратити час на облік незначних факторів. Якщо зусилля щодо обліку дорівнюють за вартістю засобам, які обліковуються, облік необхідно спростити;
- консерватизм - оскільки відображення фактів господарської діяльності в бухгалтерському обліку не завжди є однозначним, необхідно вибирати оцінку, яка є менш оптимістичною, тобто слід враховувати можливий брак прибутку і потенційні збитки. Це забезпечить обережність в оцінці активів, майна і у визначенні величини прибутку;
- повноту - містити максимум даних, необхідних користувачу. Інформація сама по собі є значною цінністю, незалежно від фактів, які вона фіксує. Ця цінність зумовлена можливостями, котрі вона надає для прийняття рішень, тобто потенційними діями. Кожна така дія стає бухгалтерською категорією.

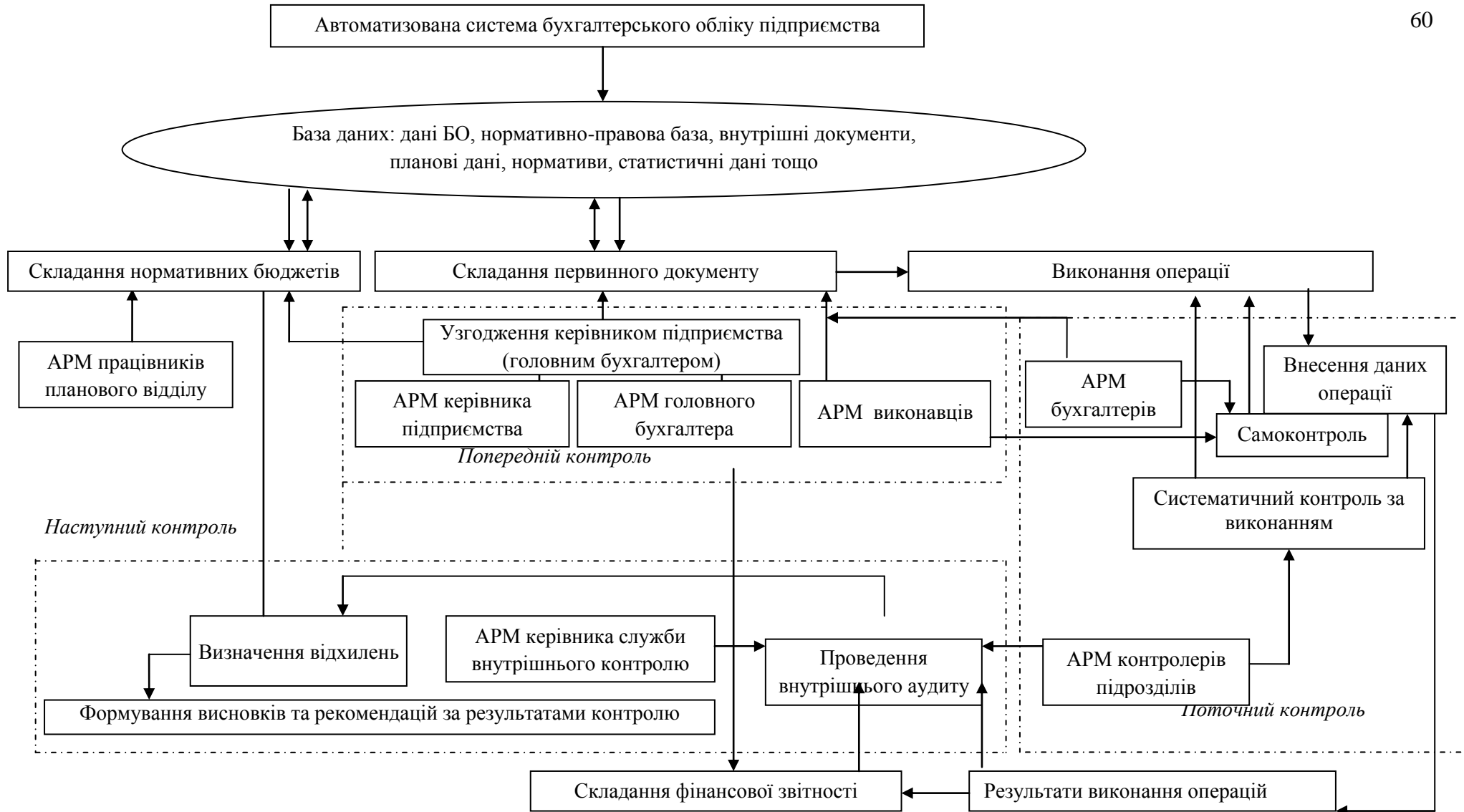

Рис. 1. Модель формування контрольно-облікової інформації суб'єкту господарювання

Джерело: розроблено автором

Подібний підхід дозволяє відокремити явище (інформаційний аспект) від факту (економічний аспект) і зосередити увагу бухгалтера на явищі. З цього випливає, що входом і виходом бухгалтерської системи є не дебет і кредит, тобто не облікові координати, а облікова процедура: вхід — первинні документи (вхідні дані), вихід — звітність (результатна інформація). При цьому вартість інформації не має перевищувати витрат на її отримання, тому будь-яка втрата інформації має приносити більші збитки, ніж вартість втрачених даних [2].

Функції контрольно-облікової інформації (рис. 2) забезпечують інформаційні потреби при прийнятті оптимальних управлінських рішень.

Рис. 2. Функції контрольно-облікової інформації при управління діяльністю підприємства

Джерело: розроблено автором

Сучасний стан бухгалтерського обліку в Україні можна охарактеризувати як симбіоз адміністративних і ринкових концепцій, національних і міжнародних стандартів. За останні щонайменше два десятиліття в Україні відбулися зміни в системі бухгалтерського обліку, спрямовані на її гармонізацію з міжнародними стандартами. Однак реформа бухгалтерського обліку не супроводжувалася необхідними змінами в чинному господарському та/або бухгалтерському, фінансовому законодавстві. Зміни не торкнулися системи організаційних заходів у таких сферах, як, наприклад, статистика та ін. Негативними наслідками такої невідповідності є обмеженість бухгалтерського обліку (до якої можна віднести застосування подвійного запису та виключно грошового вимірника; пасивне застосування принципів «професійного судження», пріоритетність податкових правил

тощо), неефективність наукових досліджень (вони є і їх чимало, однак залишаються, на жаль, не запитуваними як для нормотворення, так і практики господарювання).

Як наслідок – некомплексне та непослідовне реформування. Фінансова звітність суб'єктів господарювання, незважаючи на вже тривалий період реформування та вдосконалення правового регулювання вітчизняного бухгалтерського обліку, все ще не відповідає вимогам міжнародних стандартів. Проблеми гармонізації бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів в Україні полягають передусім у тому, що система обліку значною мірою підпорядкована податковому законодавству і тому не забезпечує користувачів (як зовнішніх, так і внутрішніх) необхідною інформацією для прийняття ефективних господарських (управлінських) рішень.

На сьогодні у світі склались такі організаційні моделі обліку, які різняться за ступенем державного регулювання, суворістю нормативних вимог щодо виконання облікових процедур, порядку відображення господарських операцій на облікових рахунках: англосаксонська (англо-американська), континентальна, південноамериканська та інтернаціональна (глобальна) моделі. Вітчизняна модель обліку здебільшого тяжіє до континентальної, хоч подекуди має місце й використання англо-американського підходу щодо ролі та значення бухгалтерського обліку для сфери господарювання (на рівні, як правило, суб'єкта господарювання).

Держава в перспективі має всі необхідні передумови, аби використовувати бухгалтерський облік як засіб регулювання економікою. Утім для цього необхідно забезпечити виконання основного призначення бухгалтерського обліку – надання достовірної інформації користувачам, що в свою чергу забезпечить порівнянність інформації, яка міститься у фінансовій звітності.

В умовах сучасного економічного розвитку країни роль ступеня довіри до якості та прозорості показників бухгалтерського обліку, що складають основу фінансової звітності суб'єктів господарювання, важко переоцінити, оскільки ця інформація цікавить не тільки вітчизняних, але й зарубіжних, не тільки внутрішніх, але й зовнішніх користувачів.

Суб'єкти господарювання в процесі ведення бухгалтерського обліку мають швидко та гнучко реагувати як на зовнішні, так і на внутрішні умови господарювання. Економіко-політичні умови підвищують рівень вимог традиційних користувачів облікової інформації та розширюють їх коло. Головною умовою ефективного господарювання, залучення інвестицій тощо є забезпечення надання системою бухгалтерського обліку користувачам повної, достовірної, неупередженої інформації, яка б дозволяла їм приймати рішення. Правове регулювання системи бухгалтерського обліку має дозволяти досягнути поставленої мети [3].

Ефективне управління промислових підприємств та інформаційна підготовка ухвалення оптимальних, науково обґрунтованих управлінських рішень, є єдиним процесом і передумовою дієвої обліково-аналітичної системи управління. При поєднанні облікових, аналітичних і контрольних процедур ця система

спрямовується на задоволення зростаючих інформаційних запитів вітчизняних промислових підприємств.

Отже, обліково-аналітичне забезпечення управління фінансовим станом має відповідати таким вимогам:

1) цілісність та ідентичність: однаковий підхід до визначення понять і змісту показників;

2) практична спрямованість: документи створюються для вирішення конкретних управлінських завдань;

3) стабільність: документообіг розрахований на тривалий період часу;

4) економічність: витрати на підготовку інформації не повинні перевищувати ефекти від її використання;

5) адресність: обліковий документ готується для конкретного працівника підприємства;

6) конфіденційність: зміст облікових документів, порядок їх формування і використання є комерційною таємницею.

Алгоритм організації інформаційної бази щодо управління фінансовим станом можна подати у вигляді 4 етапів: збору й систематизації інформації про обсяги діяльності, про формування і розміщення майна та капіталу підприємства, про результати діяльності; складання звітності; аналіз інформації; прийняття управлінських рішень щодо управління фінансовим станом підприємств а, прогнозування діяльності [4].

Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансовим станом - це поєднання всієї використовуваної в ній інформації, специфічних засобів і методів її аналітичної обробки.

Інформаційне забезпечення обліково-аналітичної системи управління займає важливе місце в системі управлінської діяльності підприємств. Обрання сучасних технологій бухгалтерського обліку й аналізу з комплексним використанням інформаційних ресурсів актуалізує управлінську складову аналітичної роботи в системі управління промисловим підприємством з орієнтацією на стратегію розвитку. Аналітичні процедури у процесі управління забезпечують зворотній зв'язок між усіма елементами управління. Врешті формується інформація про відповідність фактичних результатів діяльності очікуваним, що є важливим на всіх ієрархічних рівнях управління. Зазначена трансформація обліково-аналітичної системи передбачає адекватну реорганізацію управлінської структури промислового підприємства з метою посилення контролю за достовірністю всього обсягу інформації як основи прийняття управлінських рішень.

З безлічі облікових систем тільки облікові системи статистики, бухгалтерського обліку визнані на державному рівні в Україні. Саме з цими обліковими системами стикається будь-яке підприємство. Крім цього, бухгалтерським облік можна розглядати як джерело яке корисне для цілей статистичної обліку. Офіційний статус бухгалтерського обліку і статистичного обумовлює необхідність їх гармонізації в цілях узгодження облікової інформації на різних рівнях економіки.

Можливість гармонізації офіційних облікових систем обумовлена властивими їм спорідненими характеристиками, а саме:

- використання грошових вимірників;
- використання економічних категорій в понятійному апараті;
- орієнтація на зовнішніх користувачів інформації;
- агрегація (консолідація, узагальнення) отриманих даних;
- ініціативи по постійному підвищенню якості інформації [5].

Але інформація може як позитивно, так і негативно впливати на управління, оскільки існує ризик того, що деякі рішення можуть прийматися на недостовірній інформації. Прийняті рішення через визначений проміжок часу часто призводять до неочікуваних результатів – збитковості підприємств і навіть їх банкрутства.

Можна погодитися з поглядами Проданчук М.А. стосовно того, що у процесі прийняття рішень виникає значна кількість надлишкової і повторювальної інформації. Достатня для задоволення потреб менеджменту потрібна конкретизована за змістом мінімальна інформація. Надмірна облікова інформація містить зайві дані, які не застосовуються при прийнятті управлінських рішень, або можуть бути контрольно-дублюючими щодо вже наданої інформації. Надмірна облікова інформація не завжди приводить до ефективності прийняття управлінських рішень. Для прийняття ефективних рішень потрібна конкретизована за змістом мінімальна інформація, достатня для задоволення управлінської системи.

Синергія облікового інформаційного ресурсу це підвищення ефективності прийняття управлінських рішень суб'єкта бізнесу за рахунок синергічного ефекту в результаті інтеграції технологічної, методологічної та організаційної складових системи бухгалтерського обліку в єдине ціле - продукт бухгалтерського обліку.

За визначенням Проданчука М.А. «бухгалтерський продукт» - це сукупність технологічних засобів, методів та процедур, які реалізують інформаційний ресурс за рахунок синергічного ефекту, від використання якого очікується прийняття ефективних управлінських рішень, що сприятимуть отриманню економічних вигод. В основі продукту бухгалтерського обліку є облікова інформація, знання та обліковий інформаційний ресурс, які мають свою вимірність, вартість, корисність та якість, використання яких у бізнес-процесах підприємства сприятимуть прийняттю ефективних управлінських рішень (рис. 1) [6].

Головною метою бухгалтерського обліку є інформаційне забезпечення різних верств користувачів, кожна група з яких має свої інтереси. Дуже часто ці запити формуються під впливом очікування певних вигод, певних бажань окремих категорій споживачів облікової інформації: власників (засновників, інвесторів, акціонерів); працівників (менеджерів, інших працівників); держаних органів (податкових, дозвільної системи, соціальних служб, органів статистики); партнерів (дебіторів, кредиторів, банків); громадськості – потенційних інвесторів підприємства. До того ж різні категорії по-різному можуть впливати на результати, які дає бухгалтерський облік та фінансова звітність.

Найбільший доступ до інформації, а отже, й вплив на її зміст мають працівники підприємства (облікові працівники, менеджери). Вони є виконавцями та укладачами звітності і намагаються вигідно для себе представити бізнес з метою реалізації як загальних, так й особистих інтересів. Другу групу можна назвати регуляторами, до якої відносяться органи державної влади, професійні організації, аудитори, які визначають методологічні та організаційні концепції, положення, принципи ведення обліку та складання звітності. До безпосередніх користувачів, метою яких є отримання повної, правдивої та своєчасної інформації, можна віднести власників, інвесторів, партнерів, громадськість.

Для більшості користувачів найбільш важливою є інформація стосовно щонайменше таких двох напрямів роботи підприємства:

- з оцінки економічної ефективності діяльності, яка визначається через прибутковість;
- з визначення майбутньої платоспроможності, можливості своєчасного і повного погашення своїх зобов'язань, що проявляється через фінансове становище суб'єкта господарювання [7].

Проблеми підвищення прибутковості підприємства, ефективності роботи персоналу, створення оптимальної структури управління хвилюють будь-якого керівника. Для прийняття відповідних рішень необхідно щоб існував доступ до певної інформації, а у деяких ситуаціях цей доступ вимірюється терміном отримання відомостей. Тому кожна організація намагається мінімізувати час для отримання даних через впровадження комп'ютерних систем та внутрішній контроль якості облікової інформації (рис. 3).

Процес створення єдиного інформаційного простору припускає реорганізацію інформаційних потоків і орієнтацію їх на:

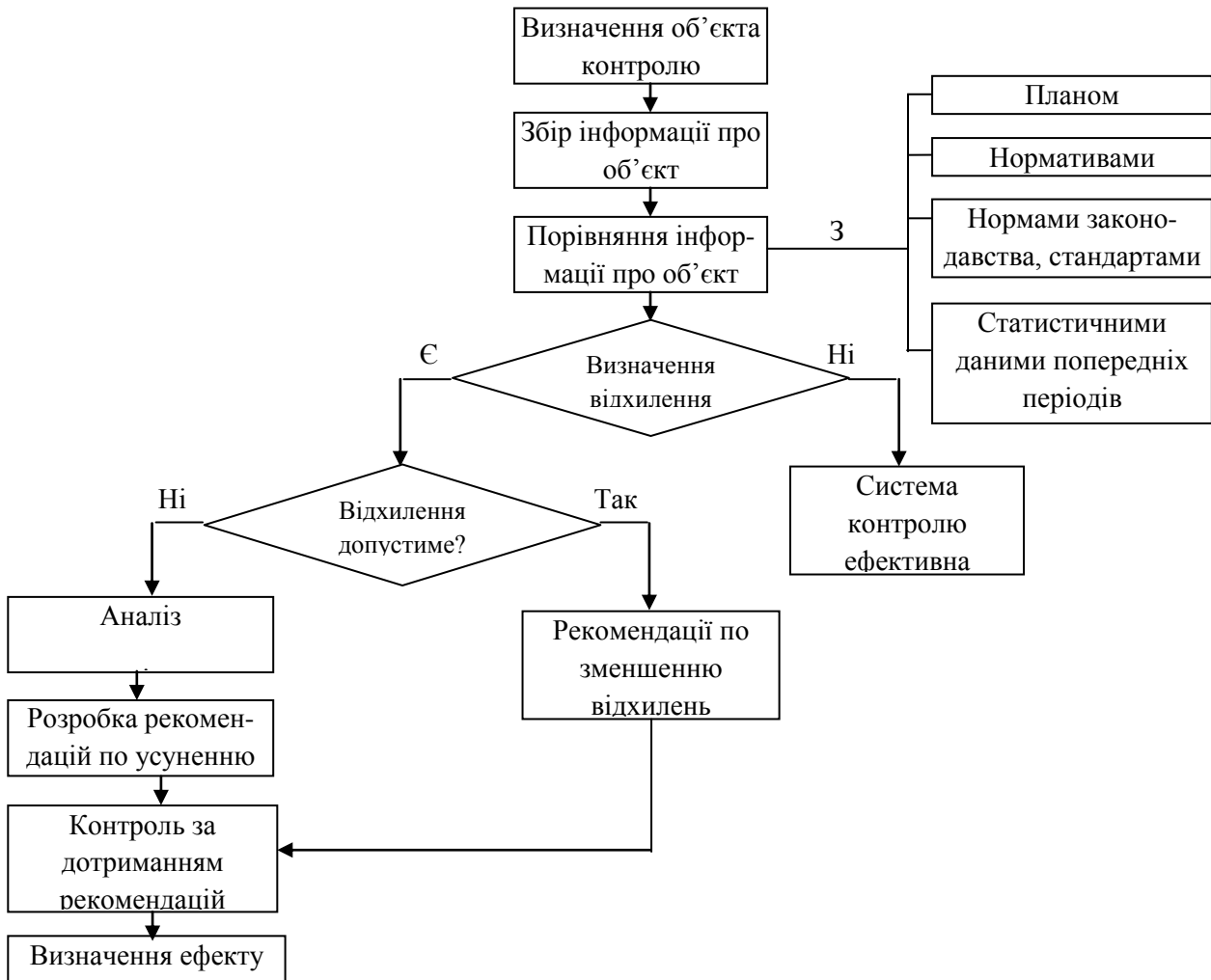
- задоволення потреби підприємства в інформації для підтримки внутрішньофірмового процесу ухвалення рішень та їх реалізації (облік, аналіз, планування і контроль);
- задоволення потреби зовнішніх структур в інформації згідно з законодавчими розпорядженнями або для самопрезентації підприємства.

Важливість цих завдань безпосередньо пов'язана з ключовими цілями промислових підприємств, такими як:

- підвищення інвестиційної привабливості бізнесу за рахунок економічної прозорості підприємства;
- підвищення конкурентоспроможності на зовнішньому і внутрішньому ринках за рахунок виробничої прозорості підприємства і поліпшення якості продукції;
- підвищення ефективності виробництва за рахунок застосування сучасних технологій управління;
- підвищення рівня та стійкості управління підприємством і його виробництвами [8].

Бізнес-систему підприємства можна подати у вигляді інтегрованої багатофункціональної системи, що взаємодіє із зовнішнім середовищем. Об'єктивний

поділ підприємства як цілісної системи на дві підсистеми, одна з котрих безпосередньо здійснює господарські процеси відповідно до його цілей, а друга призначена для управління цими процесами, зумовлює необхідність розкрити склад управлінської підсистеми, яку розглянемо як систему, що, у свою чергу, має власні підсистеми й елементи.

*Рис. 3. Алгоритм здійснення внутрішнього контролю облікової інформації
Джерело: розроблено автором*

Це необхідно тому, що проблемні питання облікової політики виникають не в якійсь абстрактній системі. Вони пов'язані з конкретними сторонами функціонування системи управління, її складовими - функціями, структурою тощо. Природно, треба знайти склад системи, цілі та завдання, що постають перед окремими її підсистемами, їх властивості й можливості, інші змістовні характеристики.

Складниками системи управління є:

- закони управління, тобто найбільш суттєві взаємозв'язки між елементами системи управління, які забезпечують її цілісність і дієвість;
- функції і методи управління, тобто конкретні форми і прийоми цілеспрямованого впливу органів управління на інтереси й умови життєдіяльності учасників колективної праці;

- інформація як сукупність даних про соціальні і виробничі процеси;
- інструментарій і важелі такого впливу, як плани, рішення, державні замовлення, норми і нормативи, форми матеріального стимулювання;
- організаційна структура, тобто внутрішня побудова системи управління, що відображає особливості суспільного розподілу праці та її кооперації, специфіку виконання конкретних функцій і методів управлінської діяльності;
- технічні засоби збирання, оброблення і зберігання інформації, що суттєво підвищують продуктивність управлінської праці;
- кадри управління - керівники, фахівці, допоміжний персонал.

Для цілей формування облікової політики має методичне значення врахування типу організаційних структур (лінійна, лінійно-функціональна, програмно-цільова) та їх якісних характеристик (характер спеціалізації, призначення, форма організації, характер вплив на об'єкт, стабільність функціонування).

Функціонуванню такого специфічного суб'єкту господарювання як аеропорт притаманні такі основні ознаки:

- взаємопов'язаність - видалення або приєднання елемента підприємства спричинює зміни у відношеннях між іншими елементами системи (рис. 4);
- структурність - ієрархічна - багаторівнева структура, на верхньому рівні якої знаходиться центральне управління, на нижніх рівнях підрозділи, дочірні компанії тощо (рис. 5);
- цільовий характер функціонування - цілі підприємства конкретні, фіксовані і можуть коригуватися менеджерами;
- динамічність - якісні та кількісні показники комерційної, виробничої, фінансової діяльності підприємства, технології його роботи змінюються з часом (рис. 6);
- вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства, зміни якого зумовлюють потребу в реінжинірингу бізнес-процесів;
- адаптивність - здатність підприємства реагувати на зміни вхідних/вихідних інформаційних потоків тощо.

На рис. 4 враховано складну організаційну структуру аеропорту та велику кількість підрозділів. Витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням виробничого процесу, які прямо не відносяться на рахунки собівартості в бухгалтерському обліку, відображаються на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати».

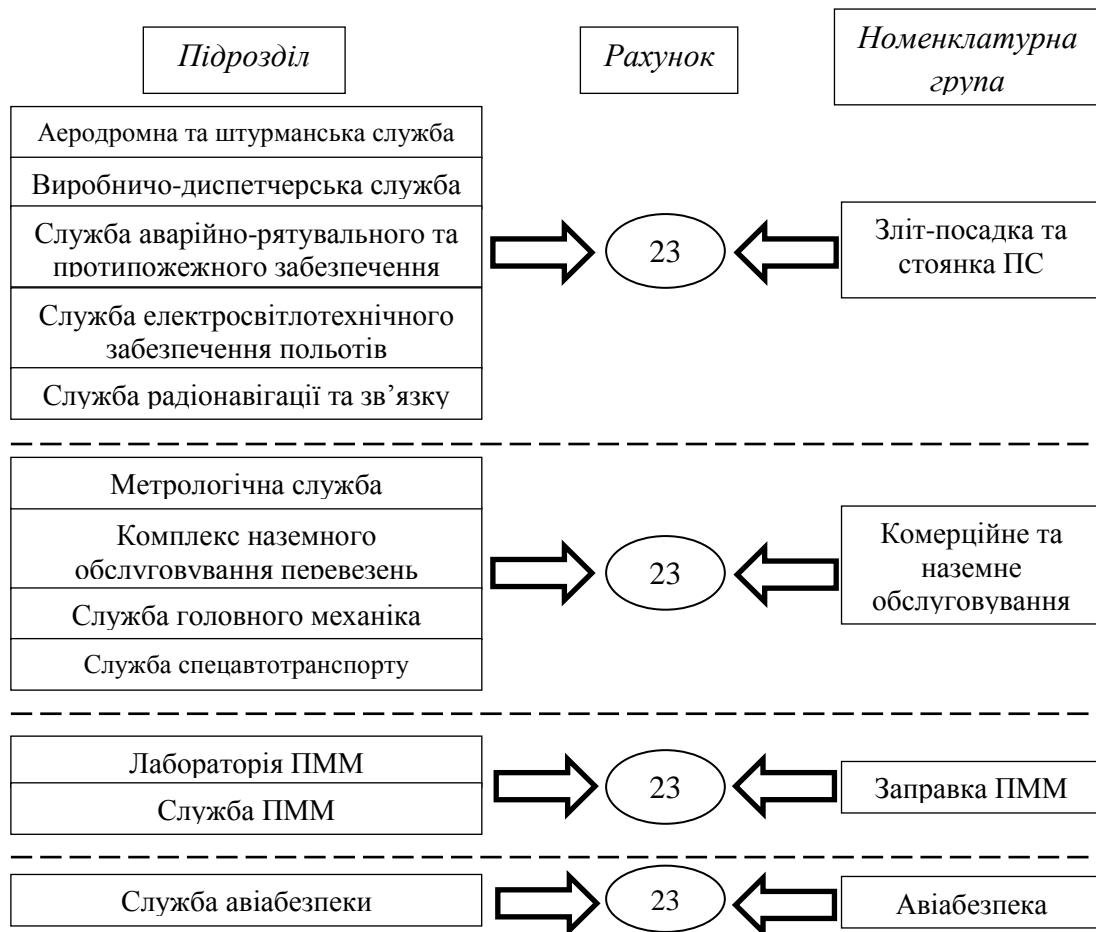

Рис. 4. Взаємопов'язаність номенклатурних груп витрат виробничих підрозділів аеропорту

Джерело: розроблено автором

Розподіл накопичених по дебету цього рахунку сум витрат здійснюється щомісячно на собівартість, виходячи із наступного:

- визначення питомої ваги кожної номенклатурної групи від сукупних витрат на рахунку 23;
- пропорційне віднесення загальновиробничих витрат у розрізі підрозділів на кожну номенклатурну групу.

Рис. 5 ілюструє формування послуг, вказує найбільші служби підприємства і їх діяльність із зазначенням первинних документів для правильності ведення обліку доходів та витрат. На схемі відсутня деталізація процесів з обслуговування пасажирів та повітряних суден (ПС) - збір пасажирів в зоні очікування та перевезення у автобусах до місця стоянки ПС, встановлення «башмаків» під шасі, зняття електричного заряду струмознімачем тощо.

Так, за квартал ТОВ «Міжнародний аеропорт «Дніпропетровськ» надає різноманітні послуги в середньому за 700 договорами. Тому постає необхідність своєчасного доступу до інформації та якнайшвидшого опрацювання облікових даних.

Обслуговування повітряних суден (ПС) та аеропортова діяльність відрізняються від процесу виготовлення готової продукції різноманітними процесами надання послуг.

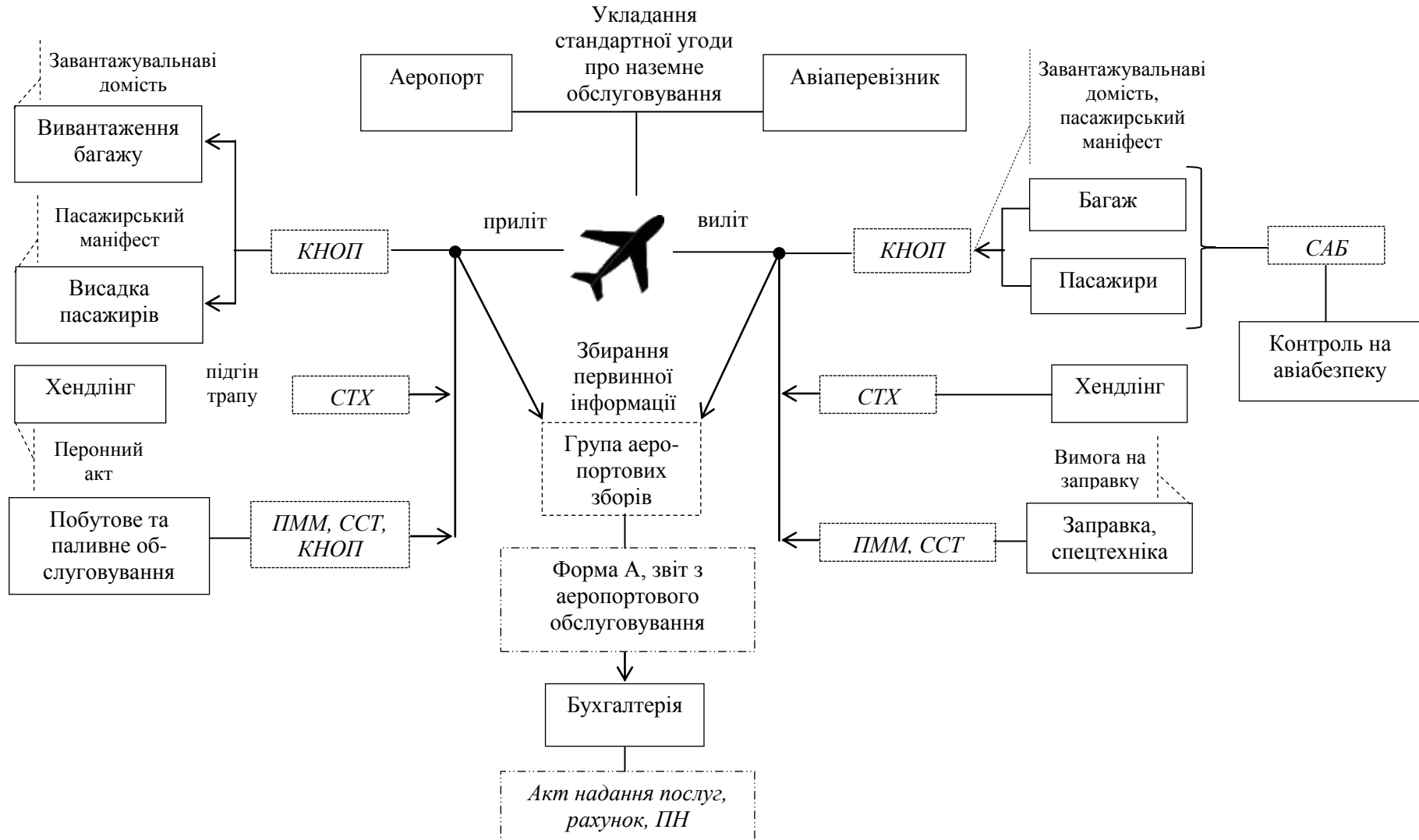

Рис. 5. Структура формування документації за аеропортовим обслуговуванням

Джерело: [11]

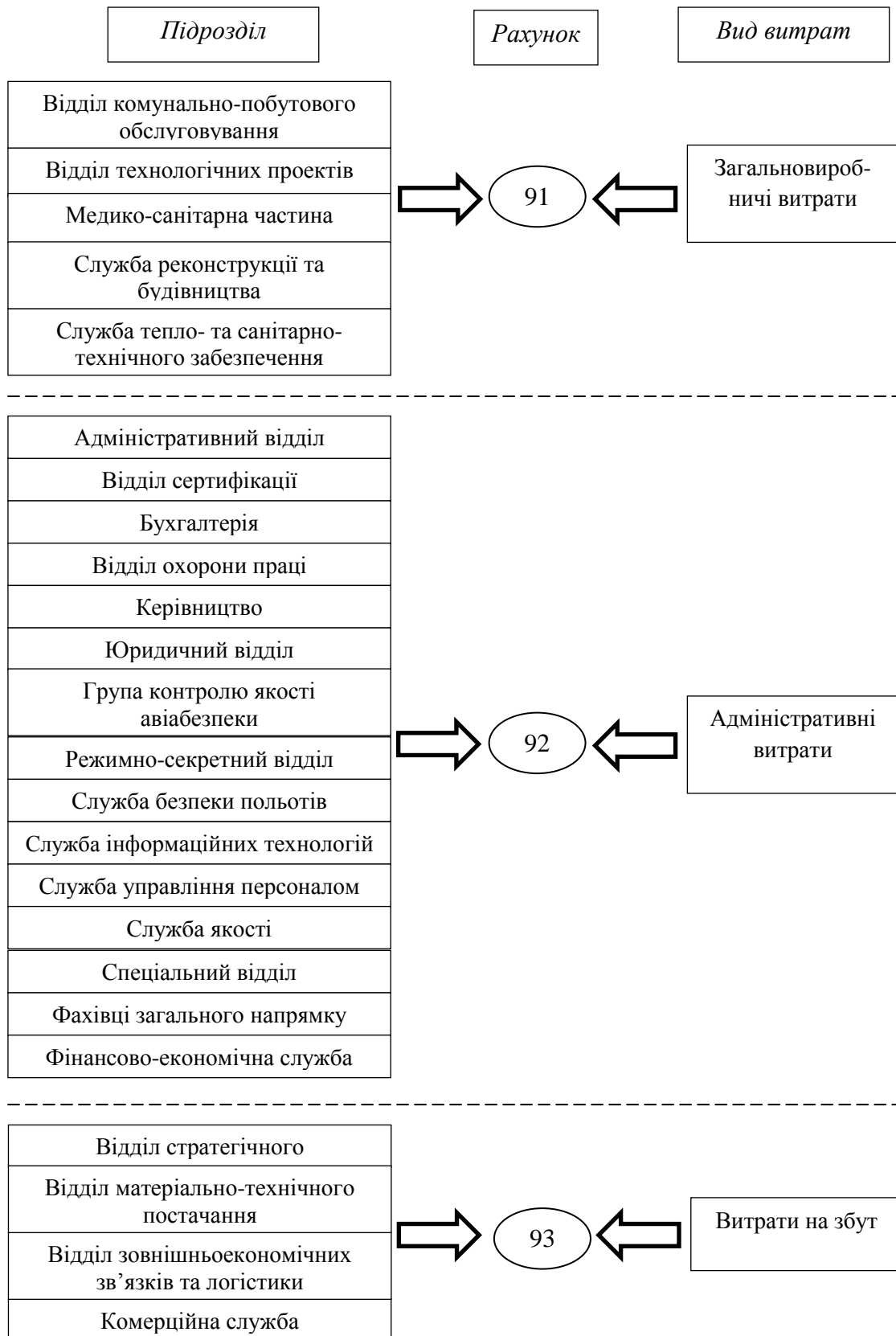

Рис. 6. Формування інформації щодо динаміки витрат обслуговуючих та адміністративних підрозділів

Джерело: розроблено автором

Цим обумовлено існуюча кількість різних служб та підрозділів аеропорту, з яких важливими та найбільшими службами є:

1) комплекс наземного обслуговування перевезень (КНОП) – обслуговує пасажирів та їх багаж, а також ПС, має широкий набір функцій;

2) служба технічного хендлінгу ПС на пероні (СТХ) – підрозділ КНОПу, забезпечує технічне обслуговування ПС, встановлення на місце стоянки, обробка судна рідинами від зледеніння тощо;

3) служба спецтранспорту (ССТ) – забезпечує інші служби спецмашинами (наприклад, для заправки/зливу ПММ);

4) служба паливно-мастильних матеріалів (ПММ) – заправляє ПС та транспорт аеропорту, виконує оперативний облік і звітність руху ПММ;

5) служба авіаційної безпеки (САБ) – виконує особистий огляд пасажирів та контроль безпеки ручної поклажі й багажу;

б) група обліку аеропортових послуг(група аеропортових зборів) – збирає усю первинну документацію, обробляє її та передає відповідні акти та звіти до бухгалтерії підприємства.

Рис. 6 узагальнює формування інформації щодо динаміки витрат обслуговуючих та адміністративних підрозділів аеропорту. Витрати, які не пов'язані з управлінням та обслуговуванням виробничого процесу і які прямо не відносяться на рахунки собівартості, але відносяться до господарської діяльності підприємства відображаються в бухгалтерському обліку на рахунку 92 «Адміністративні витрати» та 93 «Витрати на збут».

Відповідність витрат до номенклатурної групи та рахункам витрат визначається згідно з підрозділом підприємства, витрати якого обліковуються, аналогічно до статей доходів.

Отже, облік і контроль аеропорту можна розглядати як складну систему, що може бути спроектована, сконструйована та за необхідності перманентно удосконалена. Подальший розвиток, нагромадження інформації в інформаційних системах, нададуть змогу детально охарактеризувати логістику взаємозв'язків підсистем, елементів обліку і контролю аеропорту та рівнів керування ними. Тому необхідність синхронізації обліку і внутрішнього контролю будь-якого суб'єкту господарювання лежить в площині вибору інструментарія, який математично та програмно дозволить якнайкраще організувати синхронізацію процесів.

Процес може створювати кілька інших процесів (вони називаються дочірніми процесами, а створивший їх процес по відношенню до них називається материнським), а ті в свою чергу можуть створювати свої дочірні процеси. Таким чином, утворюється дерево процесів. Як правило, дочірні процеси створюються материнськими для здійснення певної задачі, тому процесам необхідно взаємодіяти.

Такий зв'язок називається міжпроцесорною взаємодією (IPC - interprocess communication) і полягає в передачі даних від одного процесу до іншого, контролі діяльності процесів, синхронізації дій.

При цьому контроль діяльності процесів забезпечує розподіл ресурсів і управління доступом, а синхронізація передбачає поєднання процесів у часі особливим чином, і усунення можливих негативних ефектів, наприклад ефекту гонок.

Синхронізація (від грец. *Synchronos* - одночасний) - приведення двох або кількох процесів до такого їх протікання, коли однакові або відповідні елементи процесів відбуваються з незмінним зрушенням у часі або одночасно.

Ефект гонки - ефект десинхронізації, що виявляється в тому, що процес у своєму виконанні доходить до етапу, що вимагає даних, одержуваних від іншого процесу, в той час як другий процес ще не виконався до моменту передачі даних. Наприклад: контрольний процес А готовий вивести на друк результат роботи обчислювального процесу В, а процес В ще не завершив обчислення.

З точки зору бухгалтерського обліку та аудиту синхронізація цих процесів дозволить вирішити такі завдання:

- створення інформаційного центру прийняття управлінських рішень (рис. 7);
- автоматизація всіх облікових процесів і процедур, внаслідок чого зменшуються помилки, навмисні перекручення та шахрайство;
- простота обробки і перевірки інформації на достовірність, законність, повноту і своєчасність відображення, а також зручність звіряння з первинною документацією;
- створення єдиної інформаційної бази, яка сприяє швидкому доступу до якісних і кількісних даних і, таким чином, – аналізу та плануванню діяльності підприємства.

За умов віддалення виробничих підрозділів від офісу та бухгалтерії доцільно використання корпоративних мереж з розмежуванням доступу до ресурсів. Таким чином, необхідно забезпечити інформаційну безпеку системи.

Показники з обліку аеропортової діяльності, згідно зі схемою інформаційного центру, потрапляють у базу даних і підлягають обов'язковому звірянню з первинними документами бухгалтерією. Окрім цього, вони служать джерелом інформації для управлінського обліку та планування діяльності центрів відповідальності – підрозділів, діяльність яких оцінюється та визначається відповідальною особою, зазвичай – керівником підрозділу, який особисто звітує за результатами своєї роботи (рис. 8).

Одним з основних завдань, що повинна вирішити синхронізація обліку та внутрішнього контролю діяльності аеропорту - розподіл витрат на змінні та постійні. Це стосується не тільки прямих і непрямих витрат, але й загальновиробничих, які становлять 16% від собівартості послуг аеропорту [14].

Розподіл накопичених по дебету загальновиробничих витрат здійснюється щомісячно на собівартість, виходячи з визначення питомої ваги кожної номенклатурної групи від сукупних витрат на рахунку 23 та пропорційному віднесенню загальновиробничих витрат у розрізі підрозділів на кожну номенклатурну групу. Таким чином, розподіл загальновиробничих витрат буде проводитись за трьома рівнями: центрами відповідальності, в залежності від обсягів діяльності та номенклатурою послуг (рис. 9).

Рис. 7. Схема дії інформаційного центру

Джерело: [11]

З метою організації контролю за діяльністю та витратами структурних підрозділів аеропорту, забезпечення оперативного прийняття рішень та обміну інформацією між структурними підрозділами різних рівнів пропонується побудова системи інформаційного обміну, що забезпечить оперативний обмін інформацією як у автоматичному режимі так й з регламентованими процедурами обміну, захищеним каналом зв'язку з використанням механізмів електронного цифрового підпису [7].

Синхронізація даних структурних підрозділів різних рівнів вимагає забезпечення розмежування повноважень суб'єктів обміну та використання різних механізмів обміну даними в залежності від режиму функціонування як окремих підрозділів так і аеропорту в цілому. Також необхідним є забезпечення використання однозначно визначених та однакових для всіх рівнів управління й обліку словників та нормативно-довідникової інформації.

Для досягнення таких цілей пропонується забезпечення проміжного збереження та контролю даних віддалених підрозділів на декількох рівнях управління аеропортом, централізованого розмежування повноважень та використання електронного цифрового підпису посадових осіб для підтвердження виконаних ними дій. Для синхронізації даних діяльності структурних підрозділів пропонується використання адаптованого галузевого рішення ІС: Підприємство 8 з інтеграцією механізмів використання електронного цифрового підпису та розмежування повноважень (рис. 10).

Рис. 8. Схема роботи центрів відповідальності аеропорту

Джерело: [14]

Рис. 9. Трирівнева модель розподілу загальновиробничих витрат аеропорту

Джерело: розроблено автором

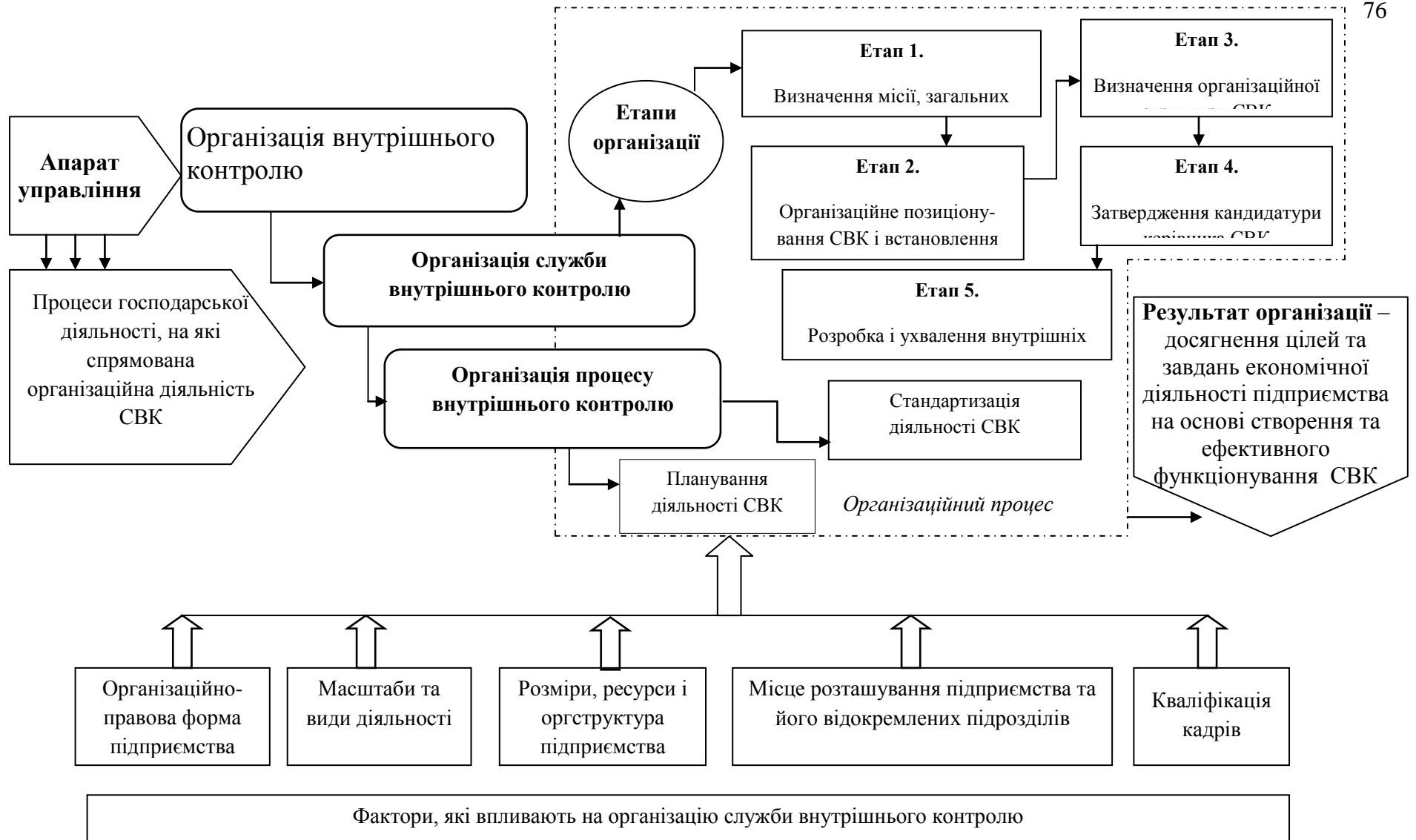

Рис. 10. Розмежування повноважень системи внутрішнього контролю

Джерело: розроблено автором

Календарна межа вирівнювання тривалості облікових та контрольних операцій характеризує процес з обох його протилежних боків — як безперервність завантаження робочих місць (R_j) і як безперервність виконання функцій (R_i).

За заданих організаційних умов мінімум витрат досягається при найбільшій ефективності використання наявного штату облікових працівників, а це відповідає єдиному оптимальному рівню виконання функцій (R_e).

Об'ємно-динамічний метод планування й організації процесів за принципом безперервного завантаження планових робочих місць дає змогу забезпечити не тільки безперервне завантаження планових робочих місць, а й максимальну тривалість циклу аналізованого процесу (ТМДК). Якщо на кожній операції процесу обслуговування повітряних суден використовується одне чи більше робочих місць, то тривалість його циклу можна визначити за формулою:

$$T_{МДК} = n \sum_{j=1}^{m-1} t'_j - \sum_{j=1}^{m-1} (n - C_j) t'_M$$

де n - кількість контрольних операцій, що будуть проведені на ділянці обліку у певному плановому періоді;

t'_j - середній інтервал часу, через який здійснюється передача інформації про результати оперативного контролю на наступний рівень управління після завершення їх обробки на j -й операції $t'_j = t_j / c_j$;

t'_M - менший з двох середніх інтервалів часу, через які здійснюється передача інформації про результати оперативного контролю на наступний рівень управління з суміжних j -ї чи $(j + 1)$ -ї операцій;

C_j — кількість робочих місць, використаних в оперативному контролі об'єкту;

t_j — середня тривалість виконання облікових операцій на j -му рівні робіт);

j — порядковий номер операції чи операції типового характеру, за яким операції проходять перевірку ($j = 1, m$).

Цикл оперативного внутрішнього контролю визначається з урахуванням умов організації процесу: кількості контрольних перевірок за планом (n); кількості робочих місць, що використовуються на кожній операції процесу (C_j); середньої тривалості виконання однієї операції на j -му рівні робіт (R_e). За цією формулою визначається зв'язок між кількістю контрольних перевірок за планом, плановим строком виконання робіт і оптимальним масштабом контрольних перевірок.

Отже, результатом синхронізації облікових та контрольних функцій аеропорту є формування програмно-технічного рішення, що дозволить:

- вести централізований оперативний облік, моніторинг, контроль та аналіз інформації на усіх рівнях організаційної структури по вертикалі та горизонталі за найбільш пріоритетними напрямками («фінансовий та бухгалтерський облік», «облік ТМЦ, основні засоби, надлишкове майно та майно, що підлягає утилізації», «кадровий облік», «організація обміну документами в електронному вигляді між структурними підрозділами всіх рівнів та контролю виконавської дисципліни»);

- мінімізувати вплив людського фактору та забезпечити повноцінний аудит змін інформації;

- використати поточні напрацювання та впроваджені інформаційні системи підприємства.

Рішення повинне забезпечувати поетапне розширення його функціональних та продуктивних можливостей, у тому числі поступову автоматизацію процесів обліку, моніторингу, контролю та аналізу інших напрямків роботи аеропорту.

Таким чином, система організації й збору облікових даних, спрямована на рішення конкретної управлінської задачі, може бути реалізована у трьох етапах, на кожному з яких вирішуються специфічні задачі (табл. 2). На цьому рівні управлінське спрямування облікової інформації забезпечується найбульш системно. У основі вибору конкретної методології системи управління економічною інформацією на рівні підприємства лежать різні аспекти: економічні; юридичні; організаційні; техніко-технологічні. На їхній основі формується власне управлінський облік, що являє собою систему організації, збору і накопичення даних, необхідних для рішення конкретної управлінської задачі у вигляді взаємозалежних блоків (підсистем): обліку витрат; показників діяльності; управлінських звітів [7].

Таблиця 2

Етапи формування облікової інформації для управління на рівні підприємств

Етапи	Завдання	Шляхи вирішення
Перший етап	Формування управлінського рішення облікової задачі або аналіз і опис існуючого рішення. На цьому етапі необхідно визначити: управлінську задачу і її рішення (управлінське); дані, що потрібні для її рішення, систему збору і правила документообороту	Результати, яких планується досягти, і визначення відповідальних за досягнення зазначених результатів, відображення їх у відповідній системі управлінської звітності
Другий етап	Узгодження прийнятих рішень з існуючими управлінськими рішеннями, обліковою політикою й бухгалтерською практикою і діючими на підприємстві обліковими технологіями	Узгодження даних систем обліку, яка наявна інформація може бути використана при формуванні управлінського обліку, і як вимоги управлінського обліку можуть привести до зміни в існуючих облікових даних
Третій етап	Впровадження облікових технологій, максимально адаптованих до потреб управління	Розробка Положення про організацію обліку та складових облікової політики. На цьому етапі здійснюється реалізація прийнятих рішень

Джерело: [7]

Важливо підтримати процес постановки управлінського обліку організаційно-адміністративними заходами. Необхідно завершити формування системи збору

управлінських даних, розробити посадові інструкції для виконавців, затвердити форми документів і правила документообігу, що разом із звітним і аналітичними формами утворить систему облікових даних для управління.

Таким чином, система управління економічною інформацією виробничо-господарської діяльності підприємства базується на методиці, тісно зв'язаній із функціональними процесами на підприємстві. У той же час створення підприємстві системи контрольно-облікової інформації практично неможливо без правильної класифікації процесів і технологій відповідно до систематики управлінського обліку, що дозволить виробити правильну методологію обліку витрат, визначення результатів діяльності, визначення системи управлінської звітності. Таким чином, на рівні підприємства проблема гармонізації інформаційних потоків має аспекти не тільки бухгалтерського обліку, але й системи управління взагалі..

Список літератури:

1. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту / С.В. Івахненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/6403-rol-oblkovo-nformats-v-upravlnn.html>.

2. Терещенко Л.О. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посіб. / Л.О. Терещенко, І.І. Матієнко-Зубенко. — К.: КНЕУ, 2004. — 187 с.

3. Резнікова В.В. Перспективи гармонізації бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні / В.В. Резнікова, О.С. Орлова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/435-perspektyvy-harmonizatsiyi-bukhhalterskoho-obliku-ta-finansovoyi-zvitnosti-v-ukrayini-rieznikova-v-v-orlova-o-s>.

4. Шквір В.Д. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посіб. / В.Д. Шквір, А.Г. Загородній, О.С. Височан. - Видавництво: Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2003. – 268 с.

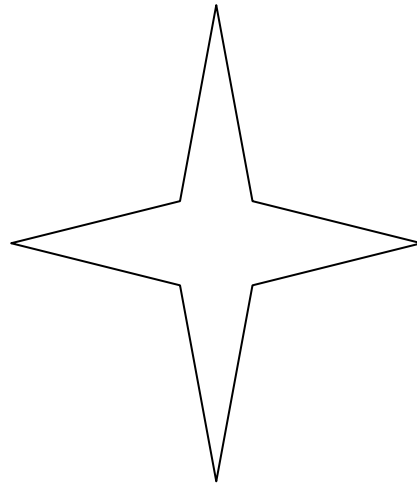
5. Моторін Р.М. Напрями гармонізації статистичного і бухгалтерського обліку з метою покращення інформаційного забезпечення управлінських рішень / Р.М. Моторін, Т.М. Моторіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econom.univ.kiev.ua/articles/StatDemo/motoryna/areas_of_harmonization_of_statistical_and_accounting_in_order_to_improve_information_management_solutions.pdf.

6. Проданчук М.А. Продукт бухгалтерського обліку у системі прийняття управлінських рішень / М.А. Проданчук // Ефективна економіка, 2014. - № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3203>.

7. Крупка Я.Д. Інформаційні потреби користувачів та їх облікове забезпечення / Я.Д. Крупка // Сучасні кризові явища в економіці та проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством: матеріали Міжнародного науково-практичного конф. (29-30 червня 2010 р). / відп. ред. З.В. Герасимчук. – Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2010. – 260 с.

8. Гушко С.В. Напрямки та змістовне навантаження внутрішніх ін.формаційних потоків обліково-аналітичної системи управління підприємства / С.В. Гушко // Науково-практичне видання «Незалежний аудитор», 2012. - №1 (III) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
9. Правдюк Н.Л. Вормування облікової інформації для управління / Н.Л. Правдюк) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Economics/26168.doc.htm.
10. Клименко О.В. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 320 с.
11. Марінцева К.В. Пасажирські перевезення: підручник / К.В. Марінцева. — К. : Видавництво Національного авіаційного університету « НАУ-друк», 2009. — 228 с.
12. Харченко М.В. Оптимізація логістичних витрат аеропорту шляхом застосування сучасних методів управління витратами / М.В. Харченко // Економічний форум, 2/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source>.
13. Харченко М.В. Аспекти дослідження логістичних витрат та їх вплив на дохідність діяльності аеропорту / М.В. Харченко // Збірник наукових праць «Економічний аналіз» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econa.org.ua/index.php/econa/article/view/752>.
14. Звітність ТОВ «Міжнародний аеропорт «Дніпропетровськ» за 2014 рік.
15. Шишкова Н.Л. Синхронізація облікових і контрольних функцій підприємства / Н.Л. Шишкова // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств», 29-30 жовтня. - Харків, 2014. - С. 84 - 86.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ У
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПАНІЯХ

БЕНЬКО І.Д.
*К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ДОЦЕНТ КАФЕДРИ ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ
ЕКОНОМІКИ ТА СФЕРІ ПОСЛУГ,
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ,
М. ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ У ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПАНІЯХ

Сучасний етап розвитку національної економіки характеризується становленням системи ринкових відносин і створенням адекватного їй господарського механізму та інфраструктури. Закономірно цей процес вимагає вироблення принципово нових підходів до управління підприємством, спрямованих на формування та забезпечення успішної реалізації конкурентної тактики і стратегії підприємницької діяльності. Тому особливо актуальною є проблема інформаційного забезпечення процесу управління, оскільки від якості, своєчасності та змістовності отриманої інформації залежить його ефективність і, як наслідок, успішність і конкурентоспроможність бізнесу в динамічних ринкових умовах.

Світовий досвід управління підприємствами в умовах кризи та сучасна практика його застосування в Україні однозначно свідчать про те, що поведінка промислових підприємств має визначені закономірності. Розвиток ринкових відносин збільшує відповідальність і самостійність підприємств у підготовці та прийнятті управлінських рішень щодо впровадження та застосування міжнародних стандартів обліку.

Проблеми організації та методики фінансового-господарської діяльності підприємств у період впровадження міжнародних стандартів обліку досліджували провідні українські та зарубіжні вчені-науковці: М.Т. Білуха, О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, І.В.Жолнер, В.М.Костюченко, М.В. Кужельний, В.Г. Лінник, В.Ф.Палій В.В. Сопко та інших [7].

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень фінансового-господарської діяльності підприємств виникає потреба у їх систематизації, вдосконаленні, уніфікації та приведенні до конкретного суб'єкта діяльності. Це дозволить зберегти міцні ринкові позиції в умовах жорсткої конкуренції підприємств, визначити конкурентоспроможність суб'єкта господарювання, його фінансову стабільність, плато і кредитоспроможність, ступінь використання фінансових ресурсів і капіталу в період впровадження та застосування міжнародних стандартів обліку.

Беручи до уваги актуальність теми роботи, її метою є вироблення системи пропозицій для вдосконалення організації обліку, аналізу та аудиту фінансово-господарської діяльності підприємств зв'язку. На підставі проведеного дослідження розроблено рекомендації щодо вдосконалення методики обліку, аналізу та аудиту

фінансово-господарської діяльності підприємств зв'язку у системі управління з метою підвищення ефективності їх діяльності в сучасних умовах господарювання.

Для досягнення зазначеної мети у роботі були визначені такі завдання:

- вивчити проблеми впровадження МСФЗ;
- ознайомитися з особливостями діяльності підприємств зв'язку в Україні;
- визначити роль обліку, аналізу та аудиту фінансово-господарської діяльності підприємств зв'язку у період впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності;
- розробити рекомендації щодо удосконалення обліку, аналізу та аудиту фінансово-господарської діяльності підприємств зв'язку в сучасних умовах господарювання.

Процес глобалізації та розробки міжнародних стандартів обліку розпочався кілька десятиліть тому, як спроба промислово розвинених країн створити стандарти, які можуть бути використані країнами, що розвиваються, як національні. Зацікавленість до міжнародних бухгалтерських стандартів, як уніфікованої мови бізнесу, почала зростати наприкінці 1950-х і початку 1960-х у зв'язку з економічною інтеграцією та пов'язаним з нею зростанням транскордонних потоків капіталу [8].

МСФЗ є точкою відліку для функціонування національних систем обліку багатьох країн, що розвиваються, та які створюють національні стандарти. Ухвалення і використання МСФЗ забезпечує:

- зменшення ризику для кредиторів та інвесторів;
- зниження витрат кожної країни на розробку власних стандартів;
- поглиблення міжнародної кооперації;
- однозначне розуміння фінансової звітності і зростання довіри до її показників у всьому світі.

На сьогоднішній день під поняттям «Міжнародні стандарти фінансової звітності» розуміють:

- Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (період прийняття: 1973-2002);
- Міжнародні стандарти фінансової звітності (період прийняття: 2003-до сьогоднішнього дня);
- Інтерпретації, розроблені Комітетом з тлумачень міжнародної фінансової звітності та Постійно діючим комітетом з тлумачень.

Під час впровадження міжнародних стандартів звітності виникають такі проблеми:

- відсутність освітніх програм;
- відсутність достатньої кількості фахівців;
- відсутність матеріальної бази та коштів щодо переходу [9].

Зростання мобільності капіталу, розширення взаємозв'язків окремих країн, збільшення обсягів міжнародної торгівлі, створення міжнародних і транснаціональних корпорацій та безліч інших чинників сприяють поступовому розвитку економічних відносин, що склалися на сьогоднішній день у світовій

економіці та характеризуються подальшим розвитком глобалізаційних процесів.

Створення глобальної фінансової інформаційної системи приводить до зміни вимог, які ставляться перед обліком, аналізом та аудитом. Один з головних міжнародних процесів, які відбуваються сьогодні у світі – узгодження національних систем обліку та фінансової звітності різних країн [5].

Розвиток глобалізації у світі створює економічні передумови вироблення і впровадження загальноприйнятих вимог до ведення бухгалтерського обліку та підготовки фінансової звітності. Історично сформовані національні моделі бухгалтерського обліку і звітності не завжди забезпечують відображення глобальних господарських явищ і процесів та не створюють умов для взаємного обміну економічною інформацією.

У світовій обліковій системі виникла проблема гармонізації та стандартизації облікової практики. Саме з цією метою функціонує ряд організацій, що займаються регулюванням обліку і звітності у світових масштабах.

З метою узгодження облікової інформації на міжнародному рівні підприємства можуть обирати один із методів переходу:

- підготовка фінансової звітності відповідно до правил бухгалтерського обліку іншої країни;
- зарубіжні ділові партнери вивчають і використовують правила бухгалтерського обліку вашої країни;
- підприємство та його зарубіжні ділові партнери можуть використовувати інші загальні правила бухгалтерського обліку.

Процес розробки міжнародного стандарту обліку охоплює такі пункти:

- визначення та огляд бухгалтерських питань, пов'язаних із темою міжнародного бухгалтерського стандарту, що розробляється;
- вивчення національних і регіональних вимог до бухгалтерського обліку і практики його ведення, а також й інших відповідних матеріалів з теми міжнародного бухгалтерського стандарту, що розробляється;
- детальний аналіз національних і регіональних вимог до бухгалтерського обліку та практики його ведення, інших відповідних матеріалів;
- обговорення проекту МБС з усіма зацікавленими особами у всіх країнах світу;
- публікація проекту МБС;
- юридична оцінка пропозицій і зауважень щодо розроблюваного міжнародного бухгалтерського стандарту [11].

Кожен стандарт містить інформацію про завдання і концепції, що лежать в основі його розробки, а також перелік питань, охоплених певним стандартом, визначення використовуваних термінів, критерії застосування певного стандарту і бази вимірів та методи обліку, способи розкриття інформації та пояснення до них. Оскільки МБС повинні впроваджуватися в країнах із найрізноманітнішими національними системами обліку, то вони мають бути достатньо гнучкими. Тому у міжнародних стандартах чітко регламентують лише основні моменти того напрямку,

який розглядається в певному стандарті. Такий метод, мабуть, є оптимальним під час розробки МБС, тому що збільшує можливість їх впровадження у різних умовах і полегшує розробку національних бухгалтерських стандартів (положень).

На макроекономічному рівні до проблем впровадження МСФЗ належать такі:

- нерозуміння характеру та суті МСФЗ;
- відсутність відповідних механізмів для контролю за процесом переходу на МСФЗ;
- суттєві відмінності між МСФЗ та національними П(С)БО;
- недоцільність застосування МСФЗ підприємствами, для яких перехід законодавчо не обов'язковий;
- відсутність можливості здійснювати ефективний нагляд за дотриманням МСФЗ;
- невідповідність між вимогами бухгалтерського обліку та аудиту;
- відсутність належним чином розроблених методик переходу;
- недостатня підготовленість до переходу на МСФЗ [10].

МСФЗ не містять деталізованих інструкцій щодо будь-яких обставин, вони передбачають наявність різних варіантів вирішення облікових питань і є гнучкими. З огляду на це «гнучкість» є доволі складною вимогою, оскільки головним на сьогоднішній день у системі обліку є дотримання чинного законодавства і не порушення норм певних регулюючих документів.

На практиці працівникам бухгалтерії, які вперше складатимуть звітність за міжнародними стандартами, треба буде проводити багато узгоджень, які, зокрема, стосуються визнання окремих статей фінансових звітів. Здійснювати це рекомендують за допомогою спеціальних трансформаційних таблиць, які відобразатимуть зміну методології обліку, оцінок та декласифікацію (чи навпаки – класифікацію) окремих статей. Тобто такий процес переходу є надзвичайно трудомістким і тривалим, а також потребує належної компетенції облікового персоналу. Тому складність роботи працівників бухгалтерії буде пов'язана із особливістю МСФЗ – вони передбачають застосування бухгалтером професійного судження, обґрунтованого аналізом обставин, принципами обліку, а не стандартизованими методиками.

Ризики на шляху застосування МСФЗ:

1. Незацікавленість менеджменту і власників.
2. Непрозорість бізнесу.
3. Недостатня пропозиція на ринку висококваліфікованих спеціалістів-практиків бухгалтерів.
4. Слабкі конкурентні позиції українського сегменту аудиторських фірм.
5. Низький рівень базової професійної освіти.

Отже, для реального запровадження МСФЗ потрібно:

- забезпечити фінансову підтримку процесу переходу на МСФЗ;
- організувати належну підготовку спеціалістів з МСФЗ у системі вищої освіти;

– створити реальний механізм контролю за дотриманням МСФЗ [9].

Загалом, підприємства, які готували якісну фінансову звітність на базі П(С)БО, не повинні зіштовхуватися з невирішуваними проблемами і труднощами щодо впровадження МСФЗ.

Обліково-аналітичне забезпечення та діяльність телекомунікаційних компаній у період впровадження міжнародних стандартів обліку має ряд особливостей.

Галузь електрозв'язку можна умовно поділити на дві групи. Перша група – не виробляє речову продукцію. Корисний ефект виробничої діяльності електрозв'язку цієї групи полягає в переміщенні повідомлень, інформації на відстань. Це виконують підгалузі електрозв'язку. Друга група – забезпечує виробництво обладнання, апаратури, лінійних споруд, яке здійснюють промислові підприємства зв'язку.

Як і в інших галузях матеріального виробництва, так і в галузі електрозв'язку створюється споживча вартість і вартість. Споживча вартість – це корисний ефект процесу передавання повідомлень, який використовується у виробничій і невиробничій сферах, громадському й особистому житті людей. Вартість, яка створюється у галузі електрозв'язку, а саме в обслуговуванні виробничої сфери, враховує валовий внутрішній продукт, а також ту частину цього продукту, яка створюється необхідною додатковою працею, й становить національний дохід.

Економічною ознакою електрозв'язку, як галузі матеріального виробництва, є участь засобів праці, предметів праці і самої праці працівників електрозв'язку у створенні послуг зв'язку аналогічно промисловості й іншим галузям виробництва. Як і в інших галузях, у зв'язку відтворюється процес засобів праці, за допомогою яких здійснюється процес передавання інформації. До них належить обладнання й апаратура, станційні і лінійні споруди, виробничі будівлі, інструменти тощо, які становлять фонди підприємств електрозв'язку. Предметом праці в галузі електрозв'язку, як інформаційної системи, є повідомлення, інформація, яка в процесі її передавання підлягає просторовому переміщенню.

Високоякісний електрозв'язок є найважливішим складником інфраструктури ринку, потужним каталізатором ринкових відносин в Україні. Засоби електрозв'язку не тільки обслуговують виробництво, але й безпосередньо проникають в нього, будучи потрібним елементом вбудованих систем регулювання, автоматизованих технологічних процесів, організаційно-виробничої діяльності, сприяють збереженню усіх видів ресурсів, поліпшенню умов праці, зниженню фізичних і психологічних навантажень.

Зростання ролі галузей невиробничої сфери вимагає від засобів електрозв'язку підвищення якості обслуговування, впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу, які дозволяють швидко і високоякісно отримати потрібну інформацію і прийняти ефективне рішення.

Значну роль відіграють засоби електрозв'язку в державному секторі економіки. Вони допомагають подолати територіальну розрізненість, створюють умови для вирішення соціальних і побутових проблем, економлять і збільшують вільний час, потрібний для задоволення матеріальних і духовних потреб. Розвиток засобів

електрозв'язку і підвищення їх доступності для населення створюють більший соціальний ефект, який виявляється в поліпшенні умов життя людей, підвищенні його комфортності, зростає інформованість і комунікабельність суспільства.

Для галузі електрозв'язку притаманні певні особливості, які вирізняють її серед інших сфер суспільного виробництва і спричиняють вплив на організацію обліку, а саме:

1. Специфіка продукту, який не має матеріальної форми, а є кінцевим корисним ефектом або результатом виробничої діяльності процесу передавання повідомлень та інформації від відправника до користувача. Неречовий характер кінцевого продукту обумовлює відсутність використання у виробничому процесі сировини і матеріалів, що суттєво впливає на структуру виробничих витрат підприємств електрозв'язку.

2. Нерозривність у часі споживання послуг зв'язку та процесу їх виробництва. Відповідно до цієї особливості кінцевий результат виробничої діяльності галузі – послуга – не може зберігатися на складі, вилучатися із сфери виробництва і надходити до сфери обігу для реалізації. Із цієї особливості випливає вимога підвищення швидкості та якості наданих послуг і прискорення процесу обліку. У бухгалтерському обліку підприємства це означає, що відсутнє незавершене виробництво.

3. На відміну від промисловості, де предмет праці підлягає речовій зміні, а після цього, надходячи до сфери обігу, стає товаром і тільки через певний час використовується споживачем, у виробничому процесі підприємств електрозв'язку інформація має піддаватися лише переміщенню у просторі (передавання повідомлень). Інші зміни означають її викривлення, втрату ознак і цінності та завдають збитків користувачам.

4. Вимоги до якості послуг, що визначаються споживчими властивостями самого продукту – ефекту переміщення повідомлення, тобто показниками швидкості, збереження (точності), надійності зв'язку. У бухгалтерському обліку підприємства це вимагає специфічного обліку витрат від неякісного продукту.

5. Процес обміну інформацією завжди двосторонній і, оскільки, потреба в передаванні інформації може виникати у різних населених пунктах, то передбачає створення надійної і розгалуженої мережі електрозв'язку, яка складається з підрозділів, об'єднаних між собою каналами електрозв'язку, що діють у межах єдиного технологічного процесу. У цих умовах окреме підприємство зв'язку не завжди є єдиним виробником послуг, а виконує визначені виробничі функції на конкретних етапах (вхідному, вихідному, транзитному) технологічного ланцюжка. У бухгалтерському обліку підприємства це вказує на потребу поділу отриманих доходів між різними структурними ланками одного підприємства, а також проведення взаєморозрахунків з іншими операторами телекомунікацій у процесі надання послуги електрозв'язку з метою забезпечення їх госпрозрахункових інтересів в умовах ринкової економіки.

6. Послуги зв'язку мають багатоланковий характер організації виробництва, зумовлений специфікою процесу їх надання декількома підприємствами,

розташованими у різних регіонах країни і світу, значно віддаленими одне від одного. Таким чином, повинна бути створена така інформаційна система, яка дозволить забезпечити функціональне, організаційне, економічне і соціальне узгодження та досягнення цілей управління. Це ще одна особливість галузі зв'язку, яка потребує інтеграційного підходу до формування мережі зв'язку. У бухгалтерському обліку підприємства це означає, що виникає потреба міждержавних розрахунків за послуги.

7. Інфраструктурний характер побудови мережі електрозв'язку і зумовлює наявність у її структурі нерентабельних підгалузей, які не можуть бути скасовані за економічними критеріями, оскільки задовольняють послуги конкретних споживачів і виконують соціальну місію служби загального користування. У бухгалтерському обліку підприємства це вказує на наявність планово-збиткових підрозділів та потребу перерозподілу витрат між підгалуззями.

8. Присутня пряма залежність обсягу пропозиції послуг від величини і характеру попиту, оскільки продукт створюється в процесі задоволення потреб клієнтів у пересиланні повідомлень. Наслідком цього є складність організації системи електрозв'язку в умовах невизначеності, тобто нерівномірності надходження навантаження як за часом (годинами доби, днями тижня, місяцями, сезонами року), так і за географічним простором, а також інтенсивністю попиту за видами послуг.

9. У діяльності електрозв'язку використовується поряд з власним і залучене майно – орендовані приміщення, які не є власністю оператора телекомунікацій. У бухгалтерському обліку підприємства це означає наявність значної кількості договорів оренди приміщень.

10. Галузь електрозв'язку характеризується трудомісткістю і фондомісткістю виробництва, оскільки основними елементами виробництва є праця і значна кількість необоротних активів, відтворення яких спричиняє найбільші витрати. У бухгалтерському обліку підприємства це спричиняє значні обсяги видатків на оплату праці та нарахування амортизації на різні види і типи обладнання електрозв'язку.

11. Специфіка калькулювання собівартості послуг електрозв'язку обумовлена, перш за все, державним регулюванням тарифів на універсальні послуги (абонементна плата за телефон). У бухгалтерському обліку виникає необхідність проведення більш гнучкої тарифної політики і ефективного управління витратами.

12. Значна кількість споживачів послуг електрозв'язку. На сьогодні практично відсутні юридичні особи, які не є користувачами послуг електрозв'язку і наявна незначна кількість фізичних осіб, які не споживають послуг електрозв'язку. У бухгалтерському обліку виникає потреба ведення обліку за значною кількістю контрагентів (виставлення рахунків, податкових накладних, перевірка розрахунків, наявної дебіторської і кредиторської заборгованостей).

13. У загальній кількості споживачів послуг електрозв'язку – фізичних осіб – наявність значної кількості пільгових категорій громадян, розрахунки за яких бухгалтерія здійснює з відповідними бюджетами і фондами [1].

Отже, узагальнення галузевих особливостей електрозв'язку дозволило виділити ті з них, що суттєво впливають на побудову обліку доходів, витрат і фінансових

результатів, а саме: нематеріальність послуг, збіг у часі процесу виробництва і споживання послуг, багатоланковий характер організації виробництва, територіальна залежність виробництва послуг електричного зв'язку, інфраструктурний характер мережі, еластична залежність пропозиції послуг від попиту, трудомісткість та фондомісткість виробництва, наявність значної кількості споживачів, у тому числі пільгових категорій, велика кількість орендованих приміщень.

В останні роки телекомунікаційна галузь розвивається високими темпами, однак еволюція запровадження міжнародних стандартів відбувається значно повільніше. Тому з'являються нові аспекти обліку, що не знайшли належного врегулювання в МСФЗ. Для з'ясування облікових питань, що виникають у зв'язку з цим, фахівцям доводиться аналізувати положення інших міжнародно-визнаних стандартів обліку і використовувати професійну думку.

Сьогодні найбільш проблемними, не регламентованими в повному обсязі питаннями, з якими доводиться мати справу фахівцям телекомунікаційних компаній, є облік операцій, пов'язаних з:

- визнанням доходу;
- коректним віддзеркаленням собівартості та операційних витрат;
- обліком нематеріальних активів, основних засобів і запасів;
- складанням сегментної звітності;
- обліком вбудованих деривативів [2].

МСБО 18 «Дохід» (Revenue) в тому вигляді, в якому він діє зараз, викликає обґрунтовані претензії бухгалтерів. Крім того, що багато моментів стандартом не врегульовані, існують ще й позиції, за якими положення МСБО 18 не відповідають підходам, викладеним у Концепції МСФЗ (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statement). Наприклад, він практично не висвітлює питання, пов'язані з визнанням доходу за угодами, що передбачає продаж споживачам комбінованих продуктів, тобто пакетів, що складаються з товарів і послуг (multiple element arrangements), які часто використовуються оператори мобільного зв'язку. Як правило, вони пропонують своїм клієнтам пакети, що складаються з мобільного телефону, передплачених хвилин, різноманітних знижок, спеціальних пропозицій і пільг. Для коректного визнання доходу від продажу такого пакета потрібно виділити дохід, що безпосередньо належить до кожного його складника (товару, послуги). Разом з тим важливо визначити, які компоненти можуть і повинні враховуватися окремо, а які підлягають об'єднанню з метою правильного ведення обліку.

За різними компонентами пакета дохід, як правило, визнається в різний час. Наприклад, дохід від продажу мобільного телефону може бути визначений відразу в момент продажу пакета, якщо до споживача перейшли усі ризики, пов'язані з правом власності на телефон, і якщо проданий телефон є для споживача цінністю. А ось сума, що входить в пакет передоплати за час розмови повинна визнаватися у складі доходу, тільки коли послуга буде надана, тобто коли споживач використовує передоплачений час.

Важливо зазначити, що національні стандарти бухгалтерського обліку в

окремих країнах надають цим проблемам досить багато уваги. US GAAP висвітлюють це питання в спеціальному документі «Визнання доходу за комплексними поставками» (Revenue arrangements with multiple deliverables). Головними питаннями залишаються технічна та комерційна розмежованість різних складників проданого пакета і достовірне визначення справедливої вартості кожної їх них.

Якщо в пакеті, який продають споживачеві є мобільний телефон, потрібно визначитися, чи повинен він з метою визнання доходу враховуватися окремо від інших складників і чи можна дохід від продажу мобільного телефону визнати відразу або відкласти на майбутні періоди.

Багато операторів можуть враховувати дохід від продажу мобільних телефонів окремо: оскільки телефон визнається переданим споживачеві, усі ризики, пов'язані з правом власності, переходять до нього, і телефон має цінність для покупця окремо (як власність) від інших складників пакета. Крім того, справедливую вартість мобільного телефону досить легко визначити. Однак із зазначеного правила бувають винятки. Наприклад, деякі оператори продають мобільні телефони з прошитою SIM-картою. У такому випадку покупець не може змінити оператора шляхом заміни карти. Такий факт засвідчує, що телефон закріплений до послуг конкретного оператора. У такому випадку виникають сумніви стосовно того, що мобільний телефон має цінність для покупця, а також, чи можливо визнати дохід за фактом передачі покупцеві усіх ризиків, пов'язаних з правом власності на нього. Також постає проблема визначення справедливої вартості проданого мобільного телефону.

Часто під час підключення до певного оператора телефон видається «в подарунок» (з умовою підписання додаткової угоди про користування протягом певного періоду), або за символічну плату. У цьому випадку перед операторами постає питання коректного визнання його собівартості. Оператор може розглядати її як маркетингові витрати і відображати їх у тому звітному періоді, в якому вони понесені, або витрати на залучення клієнтів включати до складу витрат майбутніх періодів.

Крім того, в деяких випадках покупець, отримавши мобільний телефон (у подарунок) або за символічною вартістю, фактично компенсує собівартість мобільного телефону протягом тривалого періоду, наприклад протягом трьох років. Така схема ще більше ускладнює питання визнання доходу від продажу. Адже відповідно до МСБО 18 дохід від продажу телефонів повинен визнаватися в момент переходу до покупця усіх ризиків, пов'язаних з правом власності. Однак вартість телефону буде сплачуватися протягом декількох років. Безперечно, в цьому випадку виникають обгрунтовані сумніви щодо надходження оплати в повному обсязі, а тому потрібно нараховувати резерв.

Деякі оператори мобільного зв'язку, продаючи пакет, стягують з покупця комісію за підключення. Тому виникає питання про її визнання як частини доходу від продажу пакета. У момент оплати таку комісію визнавати не можна, оскільки для покупця підключення не має ніякої цінності. Оплачуючи комісію за підключення, покупець фактично надає передоплату за послугу зв'язку, яку він розраховує

отримати в майбутньому. З метою правильного визнання сум такої комісії потрібно чітко розуміти, за що зазначену комісію стягують з покупця.

Як відомо, багато мобільних операторів продають картки з певною кількістю хвилин розмови. Покупець цієї картки фактично вносить передоплату за послуги зв'язку. За такою схемою роботи в оператора також можуть виникнути проблеми з визначенням моменту визнання доходу. Його можна визнати в той момент, коли послуга надана покупцеві картки, тобто коли він використовує оплачений час. Однак на практиці оператори часто не можуть чітко відстежити цей момент.

Другою, не менш важливою проблемою є врахування невикористаних хвилин. Так, якщо на картці зазначений термін, до якого вона має бути використана, дохід може бути визнаний з його настанням. Однак, якщо картка безстрокова, визнання доходу відкладається до моменту, поки покупець не використовує оплачений час або не втратить право вимоги послуг, або сум відшкодування від оператора. Для визначення моменту, коли покупець витратить надані хвилини, потрібна надійна система обліку, що дозволяє відстежити використання карток покупцями.

Приймаючи рішення про суму визнаного доходу, потрібно враховувати різні знижки, пропонувані покупцеві пакета. Так, умови підключення можуть припускати, що кожна 20-а хвилина розмови визнається для покупця безкоштовною. У такому випадку безкоштовні хвилини, з точки зору МСБО, повинні розглядатися як знижки.

У компаніях – інтернет-провайдерів дохід може визнаватися так:

- за постійними послугами – дохід визначається щомісяця за допомогою білінгових розрахунків;
- абонентська плата за оренду каналів зв'язку визнається щомісяця, доходи при встановленні – протягом періоду установки;
- доходи за підключення клієнтів розподіляються на весь термін дії договору з клієнтом на пропорційній основі, але не більше ніж 12 місяців.

Облік реалізації послуг зв'язку, що надаються з використанням передплачених карт, здійснюється на підставі даних карткового білінгу про фактичне споживання послуг за період.

Білінгова система – це технологічна платформа, що дозволяє автоматично здійснювати підрахунок трафіку за видами послуг, що надаються (інтернет, телефонія). Білінг встановлює розміри тарифних ставок, визначає, який тариф повинен застосовуватися до даного об'єкта, і виставляє рахунки за користування послугами.

Дані про собівартість переданих на реалізацію карток, обсяги закладених в них послуг зв'язку, майбутні доходи, розрахунки з агентами (дилерами), частки агентської винагороди, обсяги спожитих послуг і невикористаного авансу відображаються зведеними оборотами. За усіма операціями за період, на підставі даних білінгу, в обліку враховується тільки підсумкова сума. Послуга може бути надана на тисячі карток, і, щоб не робити проводки за кожною операцією, використовуються зведені обороти.

Дебіторська заборгованість відображається загальною сумою без знижки, а

суми знижок враховуються на окремому рахунку, який зменшує дохід за звітний період [3].

Реалізуючи послуги зв'язку за передплаченими картками, знижка, що надається агентові, не зменшує вартість послуг зв'язку, а визнається агентською винагородою, і списується на комерційні витрати періоду пропорційно до спожитих послуг. За даними карткового білінгу визначається обсяг споживання послуг (дохід), а також відповідний обсяг агентської винагороди та вартості використаних карток. Визнання зобов'язань з виплати частини агентської винагороди може бути пов'язане з оплатою карток дилером.

В обліку виникають проблеми, коли підприємства продають своїм клієнтам мобільні телефони за ціною нижчою від собівартості. Зокрема, не вирішеним залишається питання про те, в який момент списувати частину вартості товарів на збитки: ухвалюючи рішення про продаж телефонів за ціною, яка менша за собівартість, або в момент фактичного продажу телефону. У цьому випадку правильний підхід до відображення в обліку визначається намірами оператора. Якщо він приймає рішення про фінансування закупівель телефонів за власний рахунок і в подальшому продає телефони клієнтам за символічними цінами для розширення клієнтської бази, то мова йде про маркетингові витрати, які повинні визнаватися в момент фактичного продажу телефону. Якщо ж причиною низької ціни телефону є його фактичне знецінення (наприклад, телефон застарілої моделі), то збиток від цього визнається відразу за фактом його виникнення незалежно від часу його продажу.

Значну частину активів телекомунікаційних компаній становлять нематеріальні активи, зокрема ліцензії. У процесі їх обліку часто виникають такі питання:

- які витрати підлягають капіталізації;
- яким способом мають амортизуватися нематеріальні активи;
- як нематеріальні активи повинні проходити тест їх знецінення.

Міжнародні стандарти відповідають на зазначені питання, однак на практиці нерідко виникають ситуації, що чітко не описані в МСБО.

Наприклад, у деяких випадках телекомунікаційні компанії отримують ліцензії від урядових органів або безкоштовно, або за символічну плату, що не характеризує їх справедливої вартості. Порядок їх обліку в МСБО чітко не врегульований. Найпростіше врахувати такий актив за собівартістю. Можливо, більш достовірним стане відображення ліцензії за справедливою вартістю з одночасним відображенням отриманого урядового гранту. У такому випадку фахівцям доведеться обґрунтувати своє професійне судження перед аудитором.

Для багатьох телекомунікаційних компаній важливою статтею витрат є витрати на дослідження і розробки. Ці питання, пов'язані з урахуванням зазначених витрат, до певної міри врегульовані МСБО 38 «Нематеріальні активи» (Intangible Assets), однак нерідко виникають ситуації, які не зовсім чітко описані в стандарті. Зокрема, чимало питань виникає під час прийняття рішення про капіталізацію витрат на розробку.

Наприклад, телекомунікаційні компанії часто мають складнощі з демонстрацією можливості отримання економічних вигод від продажу або

використання нематеріального активу. Як наслідок, витрати на розробку доводиться списувати на витрати періоду.

Певні питання виникають і з вибором методу амортизації. Так, МСБО 38 поряд з прямолінійним методом допускає можливість застосування інших методів нарахування амортизації, що відображають графік отримання економічних вигод від використання активу. Проте їх дозволяють використовувати тільки, якщо такий графік отримання економічних вигод може бути достовірно визначений. А оскільки для багатьох телекомунікаційних компаній це технічно досить складне завдання, то у більшості випадків застосовується прямолінійний метод. У результаті залишкова вартість (residual value), як правило, визнається рівною нулю.

В обліку основних засобів у телекомунікаційних компаній нерідко виникають питання щодо капіталізації витрат на оплату праці, пов'язаних з встановленням основних засобів. Виникають ситуації, коли важко відокремити трудовитрати, пов'язані з встановленням придбаних основних засобів від витрат на технічну підтримку. У такому випадку складно визначити частину витрат, що підлягає капіталізації. Для їх вирішення компанія повинна вибудувати надійну систему окремого обліку витрат, що підлягають капіталізації відповідно до МСБО 16 «Основні засоби».

Сьогодні телекомунікаційні компанії проводять активну заміну аналогових ліній передач, що використовувалися раніше, на волоконно-оптичні лінії, що дозволяє досягти більшої пропускну здатності каналів і підвищити якість переданих сигналів. Згідно з вимогами МСБО 16 «Основні засоби» до первісної вартості основних засобів має входити вартість витрат на демонтаж, ліквідацію або реконструкцію основних засобів, зобов'язання за якими виникають у зв'язку з установкою або використанням основних засобів.

Відповідно до вимог МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання і умовні активи» зобов'язання з виведення основних засобів з експлуатації підлягають визнанню, якщо компанія має поточні юридичні або традиційні зобов'язання, що виникли в результаті минулих подій, існує ймовірність відпливу економічних ресурсів для погашення таких зобов'язань та є можливість надійно оцінити зобов'язання.

У МСБО облік змін зобов'язань щодо виведення основних засобів з експлуатації, які виникають через коливання передбачуваних потоків грошових коштів, повинні зараховуватися на первісну вартість об'єктів основних засобів. Разом з тим амортизація зміненої вартості основних засобів повинна змінюватися перспективно. Скорочуючи період дисконтування, збільшення суми резерву має відбуватися в кореспонденції з рахунком обліку процентних витрат.

Для того, щоб визначити нарахування резерву з виведення основних засобів з експлуатації, а також отримати вихідні дані для розрахунку, фахівці, які проводять трансформацію, повинні спрямувати запити до технічних служб компанії відносно договорів і планів з демонтажу, ліквідації або реконструкції основних засобів, які належать до бюджету компанії.

На початковому етапі розрахунку резерву під виведення аналогових ліній передач потрібно визначити середню вартість демонтажу одного кілометра ліній, відсоток демонтажу ліній і вартість майбутніх витрат з демонтажу. Здійснюючи розрахунок за середньою, отримаємо більш точні дані, якщо використовувати показники за максимально тривалі періоди, оскільки фактичні витрати на практиці мають нерівномірний розподіл. Маючи в розпорядженні вихідні дані за фактичними витратами на виведення основних засобів з експлуатації, можна розрахувати дисконтовану вартість передбачуваних майбутніх витрат. Потрібно відзначити, що в компанії має бути розроблений план з виведення основних засобів з експлуатації. Згідно з таким планом визначається кілометраж аналогових ліній, запланований до демонтажу, з розподілом на періоди. Розраховуючи дисконтовану величину потенційних витрат, фахівець, який здійснює трансформацію, повинен враховувати строк корисного використання ліній передач, запланованих до виведення з експлуатації, а також ставку дисконтування, яка повинна визначатися так, щоб дозволити найбільш об'єктивно відобразити поточну вартість майбутніх зобов'язань на звітну дату. Як правило, як ставка дисконтування, використовується середньозважена вартість капіталу компанії.

У загальному вигляді проведення, що відображає нарахування резерву з виведення основних засобів з експлуатації буде виглядати наступним чином:

Д-т «Незавершене будівництво»

К-т «Резерви майбутніх витрат на ліквідацію основних засобів (за термінами)».

Як вже зазначалося вище, потрібно відображати в обліку скорочення періоду дисконтування зобов'язань. Для цього, починаючи з місяця, наступного за місяцем, в якому був нарахований резерв з виведення основних засобів з експлуатації, щомісяця розраховуються суми, які підлягають віднесенню на витрати за відсотками, із застосуванням ставки дисконтування, що використовується під час розрахунку резерву. Проведення, яке відображає відсоткові витрати виглядає так:

Д-т «Відсоткові витрати»

К-т «Резерви майбутніх витрат на ліквідацію основних засобів».

Оцінка зобов'язань щодо виведення основних засобів з експлуатації може змінюватися внаслідок зміни в оцінюванні майбутніх відтоків економічних вигод, потрібних для погашення відповідних зобов'язань. У цьому випадку суми, які відносять на витрати за відсотками, розраховуються за старою ставкою дисконтування. Оцінка зобов'язань може змінюватися і через ставку дисконтування, що викликана змінами ринкових умов. У таких випадках суми, що потрібно зарахувати на витрати за відсотками, розраховуються за новими ставками дисконтування.

В результаті зменшення вартості зобов'язань щодо виведення основних засобів з експлуатації відповідна різниця повинна відніматися від поточної вартості зобов'язань і зменшувати балансову вартість основних засобів. Сума зменшення не повинна перевищувати поточну балансову вартість основних засобів. Будь-яке перевищення над поточною вартістю основних засобів має бути віднесене на доходи

у звіті про прибутки і збитки.

Збільшуючи вартість зобов'язань щодо виведення основних засобів з експлуатації, відповідна різниця повинна відобразитися в обліку як збільшення балансової вартості основних засобів. Для того, щоб вартість основних засобів не виявилася завищеною, потрібно проаналізувати її відшкодування та за потреби нарахувати резерв під знецінення основних засобів.

Зменшуючи вартість зобов'язань щодо виведення основних засобів з експлуатації на суму, що не перевищує балансової вартості основних засобів, складається проведення:

Д-т «Резерви майбутніх витрат на ліквідацію основних засобів»

К-т «Незавершене будівництво».

Якщо вартість зобов'язань щодо виведення основних засобів з експлуатації зменшується на суму, що перевищує балансову вартість основних засобів, додатково на суму перевищення складаємо проведення:

Д-т «Резерви майбутніх витрат на ліквідацію основних засобів»

К-т «Інші витрати».

Сума зменшення резерву майбутніх витрат не повинна перевищувати балансову вартість резерву в розмежуванні об'єктів основних засобів.

Якщо вартість зобов'язань щодо виведення основних засобів з експлуатації збільшується, складається проведення:

Д-т «Незавершене будівництво»

К-т «Резерви майбутніх витрат на ліквідацію основних засобів».

Під час фактичного здійснення витрат з виведення основних засобів з експлуатації у звітності відображається зменшення суми раніше створеного резерву в кореспонденції з рахунком відображення витрат у звіті про прибутки і збитки. Якщо фактичні витрати перевищують суму раніше створеного резерву, то різниця повинна списуватися на результати діяльності поточного періоду.

Фахівці телекомунікаційних компаній часто аналізують контракти з метою ідентифікації вбудованих деривативів. Для цього затверджується спеціальна процедура ідентифікації.

Дериватив – фінансовий інструмент, вартість якого коригується в результаті зміни встановленої базисної ставки і для придбання якого потрібні невеликі інвестиції або вони зовсім не потрібні, а також розрахунки за якими здійснюються в майбутньому. Згідно з МСБО потрібно виділяти похідні фінансові інструменти, вбудовані в складні фінансові інструменти, якщо їх економічні характеристики та ризики не пов'язані тісно з основним договором.

Прикладами контрактів, в яких можуть бути вбудовані деривативи, є угоди ТДА Пряма Торговельна угода (Trade Direct Agreement). Це двосторонні договори купівлі-продажу фіксованої кількості хвилин за фіксованою ціною. Оскільки такі договори містять фіксовану ціну, встановлену у валюті, і їх виконання передбачається в майбутньому, вони можуть розглядатися як угоди, що містять вбудовані деривативи. Якщо угода номінована у валюті, що зазвичай використовуються у

світовій практиці під час укладання подібних угод, вважається, що договір не містить вбудованого дериватива. Вбудований дериватив не визнаватиметься і у випадку, якщо договір номінований у валюті того основного економічного середовища, в якому здійснює свою діяльність одна з основних сторін. Наприклад, якщо угода укладена між українською і австрійською телекомунікаційними компаніями, то номінування угоди в гривнях або в євро не призведе до виникнення вбудованого деривативу.

Вирішуючи ці та подібні завдання, фахівцям з МСБО слід покладатися на своє професійне судження і застосовувати загальні принципи, викладені в Концепції з МСБО, відображаючи при цьому реальну сутність проведених компанією операцій.

Коригування щодо згортання дебіторської та кредиторської заборгованостей повинні розраховуватися відповідно до міжнародних і національних операторів зв'язку. Для того, щоб розрахувати коригування щодо згортання заборгованості, потрібно здійснити відповідні вивантаження з програми обліку. Для цього налаштування програми обліку повинно дозволяти формувати сальдо за клієнтами і за постачальниками на певну дату в розрізі контрагентів. Вивантажені дані фахівець, що здійснює трансформацію, повинен порівняти з сальдо за синтетичними рахунками дебіторської та кредиторської заборгованостей, щоб переконатися, що сума аналітичних рахунків, що підлягають згортанню, збігається з даними синтетичного обліку [3].

Для того, щоб коригування щодо згортання дебіторської та кредиторської заборгованостей було розраховано і відображено в повному обсязі, потрібно додати до списків контрагентів, вивантажених з програми обліку, суми проведених донарахувань дебіторської та кредиторської заборгованостей за міжнародними і національними операторами зв'язку, відображеними в П(С)БО в наступних періодах.

Дані за дебіторською та кредиторською заборгованостями, що містять назви контрагентів і відповідні суми заборгованостей, розподіляються за групами контрагентів окремо за дебіторською та кредиторською заборгованостями. Суми дебіторської та кредиторської заборгованостей в розподілі за контрагентами повинні об'єднуватися з аналітики контрагентів. Суми, що підлягають згортанню, розраховуються як найменші з дебіторської та кредиторської заборгованостей за кожним контрагентом.

Розраховані коригування щодо згортання дебіторської та кредиторської заборгованостей відображаються в трансформаційній таблиці. Як зазначалося вище, робочий план рахунків за МСФЗ у різних компаній може відрізнятись, але в загальному вигляді коригування щодо згортання дебіторської та кредиторської заборгованостей міжнародних і національних операторів зв'язку виглядають так:

Д-т «Кредиторська заборгованість за основною діяльністю»

К-т «Дебіторська заборгованість за основною діяльністю».

У процесі діяльності телекомунікаційних компаній виникають ситуації, коли розрахунки з контрагентами за різними договорами, охоплюючи доходи, витрати, дебіторську і кредиторську заборгованості, підлягають згортанню під час трансформації звітності відповідно до МСФЗ. Це пов'язано з принципом переважання

економічної сутності фактів господарської діяльності над їх юридичною формою, закріплених у Принципах підготовки звітності за МСФЗ. Зазначені випадки у практиці трапляються не дуже часто, проте їх потрібно розглядати. Для прикладу, телекомунікаційна компанія надала одному зі своїх контрагентів у фінансову оренду обладнання зв'язку. У той же час вона уклала з цим контрагентом довгостроковий договір оренди каналів зв'язку. Надаючи таку послугу, контрагент використовує устаткування, орендоване у телекомунікаційній компанії. В українській звітності доходи і витрати за такими договорами будуть відображатися розгорнуто. Якщо враховувати суть угоди, то фактично передачі обладнання не відбувається. У такому випадку коректніше відобразити в звітності лише різницю між доходами та витратами і дебіторською та кредиторською заборгованостями. Таким чином, фахівець, що здійснює трансформацію, повинен розрахувати і відобразити коригування щодо згортання доходів і витрат, пов'язаних з орендою обладнання зв'язку, і відповідної дебіторської та кредиторської заборгованостей. Коригування за оборотами робиться на найменшу з сум доходів і витрат, а за сальдо – на найменшу з сум дебіторської та кредиторської заборгованостей. У загальному вигляді коригування щодо згортання інших розрахунків буде виглядати так (розбиття доходів / витрат та дебіторської / кредиторської заборгованості на основну та іншу діяльність проводиться відповідно до облікової політики компанії):

Д-т «Доходи від основної діяльності (передача обладнання зв'язку в оренду)»

Д-т «Кредиторська заборгованість за основною діяльністю»

К-т «Витрати за основною діяльністю»

К-т «Дебіторська заборгованість за основною діяльністю».

Багато телекомунікаційних компаній використовують агентів під час надання послуг зв'язку кінцевим користувачам. Це дозволяє уникнути великого обсягу договірної роботи та самостійного збору дебіторської заборгованості з фізичних та юридичних осіб. За свою роботу компанії-агенти отримують агентську винагороду. Разом з тим договори з агентами можуть бути укладені так, що агент перераховує принципалу суму, що дорівнює сумі нарахувань за певний період, а після цього самостійно займається збором дебіторської заборгованості. У такому випадку ризик несплати з боку кінцевих користувачів лягає на агента. У випадку, якщо в агентському договорі передбачено, що агент спочатку збирає дебіторську заборгованість з кінцевих користувачів, а згодом перераховує кошти принципалу, то ризик несплати з боку кінцевих користувачів лягає на принципала.

Підхід до відображення резерву сумнівних боргів за дебіторською заборгованістю у двох перерахованих випадках в обліку компанії-принципала буде дещо відрізнятись. У першому випадку у компанії є чіткі дані з погашення дебіторської заборгованості. Сальдо, яке залишається непогашеним на звітну дату, відразу може включатися в розрахунок резерву відповідно до облікової політики компанії з урахуванням терміну виникнення заборгованості.

Якщо дебіторська заборгованість перераховується компанії в міру надходження грошових коштів від кінцевих користувачів, то точними даними про збирання коштів

компанія-принципал не володіє. У зв'язку з цим резерв сумнівних боргів нарахований за дебіторською заборгованістю може бути спотворений. Для більш точного відображення резерву в обліку можна використовувати два способи.

Перший спосіб передбачає використання даних обліку, відображених у період від звітної дати до моменту трансформації. До резерву може належати різниця між дебіторською заборгованістю на звітну дату і сумами перерахувань від агента. Однак такий спосіб не дозволяє переконатися в тому, що агент перерахував всю суму дебіторської заборгованості, зібрану з кінцевих користувачів.

Другий спосіб на додаток до першого передбачає включення до агентського договору пункту, відповідно до якого агент повинен надавати принципалу детальні дані щодо збирання дебіторської заборгованості. Зокрема, звіт повинен містити розбиття дебіторської заборгованості за термінами виникнення та видами кінцевих користувачів (наприклад, фізичні особи, комерційні та бюджетні організації).

Для кожної категорії дебіторської заборгованості у звіті повинна міститися інформація про неможливість стягнути заборгованість. Наприклад, неможливість стягнути дебіторську заборгованість фізичних осіб в розмірі 50000 гривень з терміном виникнення від трьох до чотирьох місяців становить 20 %. Тоді суму резерву під таку заборгованість можна отримати шляхом перемноження суми заборгованості та відсотка, який відображає неможливість стягнення такої заборгованості, тобто в цьому прикладі резерв буде дорівнювати 10 000 гривень ($50\,000 \times 20 / 100$).

На різницю між уточненою сумою резерву і даними за резервом в трансформаційній таблиці потрібно зробити коригування. Збільшуючи резерв, проведення буде виглядати так:

Д-т «Витрати за сумнівними боргах»

К-т «Резерв за сумнівною дебіторською заборгованістю за агентською схемою».

У випадку зменшення резерву в трансформаційній таблиці робиться протилежне проведення.

Треба зазначити, що наявність в агентському договорі пункту, що передбачає зобов'язання агента про надання звіту щодо збирання дебіторської заборгованості, дозволить принципалу контролювати своєчасність перерахування агентом зібраної заборгованості кінцевих користувачів. В іншому випадку агент може вкладати зібрану дебіторську заборгованість у короткострокові фінансові інструменти, отримувати процентні доходи, після чого перераховувати виторг принципалу. Це може призвести до втраченої вигоди для принципала. Таким чином, подібний пункт в агентському договорі корисний не тільки при складанні звітності за МСФЗ, а й для операційної діяльності компанії.

Зважаючи на специфіку галузевого обліку або сформованої практики ведення бізнесу, процедури щодо приведення даних звітності, складеної за національними стандартами обліку та звітності, відповідно до міжнародних стандартів можуть бути різними. Деякі галузі є настільки специфічними, що в міжнародних стандартах є окремі стандарти з обліку та розкриття інформації для підприємств тієї чи іншої

галузі, наприклад для страхових, кредитних, сільськогосподарських підприємств. У деяких випадках окремі положення загальних стандартів, тобто тих, які потрібно застосовувати незалежно від виду діяльності підприємства, будуть більш застосовувані в силу наявності у підприємств операцій, відображення яких регулює положення цих стандартів. У цьому випадку мова піде про особливості трансформації звітності підприємств телекомунікаційної галузі. Для телекомунікаційних компаній немає окремого стандарту в МСФЗ, але проте під час трансформації їх звітності існують деякі характерні аспекти, які можуть бути відсутні під час трансформації звітності інших галузей.

Рахунки за послуги зв'язку міжнародних і національних операторів виставляються, як правило, в наступних за розрахунковим місяцях. Відповідно до принципу нарахування всі доходи і витрати повинні бути відображені в тих періодах, в яких мали місце відповідні факти господарської діяльності, незалежно від моменту виставлення рахунків або здійснення оплати. У зв'язку з тим, що в П(С)БО доходи і витрати відображаються в обліку в міру надходження рахунків, а не в тому періоді, в якому вони були фактично зароблені і понесені, під час трансформації відповідно до вимог МСФЗ виникає необхідність внесення коригувань щодо відображення доходів і витрат у правильному періоді.

Оскільки звітність за МСФЗ, як правило, складається пізніше, ніж звітність відповідно до П(С)БО, то на момент проведення трансформації багато рахунків, пов'язаних із звітним періодом, але, які надійшли в наступних періодах, будуть відображені в обліку в періодах, наступних за звітним. У такому випадку фахівцям, що здійснюють трансформацію, потрібно вивантажити з програми обліку звіти за доходами і витратами з послуг зв'язку з дати, наступної за звітною датою, до дати здійснення трансформації. Тут варто зазначити, що для полегшення процесу трансформації програма обліку на підприємстві повинна бути налаштована таким чином, щоб під час внесення дохідного або витратного рахунку бухгалтер вказував у спеціальному полі аналітику, у якій вказується період надання послуги. У цьому випадку все, що буде потрібно зробити фахівцеві з трансформації, – це відфільтрувати доходи і витрати, відображені після звітної дати, за періодом надання послуг і вибрати ті, які належать до звітного періоду.

Для перевірки повноти вивантаження доходів звітного періоду рекомендується також переконатися, що усі рахунки, що надійшли до бухгалтерії на момент проведення трансформації, вже відображені в обліку. Якщо це не так, то паперові оригінали рахунків, ще не відображених в обліку, потрібно переглянути для наявності серед них таких, що належать до звітного періоду. У випадку, якщо під час складання звітності за П(С)БО за звітний період були складені проведення щодо донарахування доходів і витрат за рахунками, що надійшли після звітної дати, то відповідні обороти треба виключити з даних, вивантажених з програми обліку для того, щоб уникнути «подвоєння» нарахувань.

Якщо програма обліку не містить аналітику «Період надання послуги», обсяг ручної роботи з виявлення рахунків, що належать до звітного періоду, серед тих, які

надійшли після звітної дати, значно збільшується. У цьому випадку треба перевірити усі рахунки, що надійшли після звітної дати. Частковим вирішенням проблеми в цьому випадку може бути зберігання рахунків, які належать до попередніх звітних періодів, окремо від рахунків поточного періоду.

Вивантажені доходи і витрати варто відповідним чином згрупувати для коректного подання у звітності. Доходи групуються в розрізі контрагентів та субрахунків. Така процедура проводиться з метою правильного розмежування доходів за видами та подання їх і дебіторської заборгованості у примітках до звітності. Витрати повинні бути згруповані в розподілі за контрагентами і статтями витрат для коректного подання приміток до звітності.

Після того, як доходи і витрати згруповані за контрагентами і видами, фахівець, який проводить трансформацію, повинен розрахувати і відобразити проведення щодо донарахування витрат і доходів. Робочий план рахунків за МСФЗ у різних компаній може відрізнитися, але в загальному вигляді коригування щодо донарахування доходів і витрат виглядають таким чином:

Доходи:

Д-т «Дебіторська заборгованість за основною діяльністю»

К-т «ПДВ до сплати»

К-т «Доходи основної діяльності».

Витрати:

Д-т «Витрати за основною діяльністю»

Д-т «ПДВ до відшкодування»

К-т «Кредиторська заборгованість за основною діяльністю».

Під час проведення трансформації, особливо вперше, треба пам'ятати, що проведення щодо донарахування доходів і витрат повинні відобразитися при кожному складанні звітності. Якщо звітність за МСФЗ складається вперше, то потрібно розрахувати коригування з відображення доходів і витрат у правильному періоді і станом на початок першого звітного періоду, поданого у звітності. У наступних періодах розраховані коригування щодо донарахування доходів і витрат повинні будуть повторюватися в кореспонденції з нерозподіленим прибутком. Це дозволить уникнути «подвоєння» оборотів, які вже будуть визнані у звітності за П(С)БО, а також дозволить уникнути спотворення нерозподіленого прибутку. Складаючи звітність за наступні періоди, коригування щодо донарахування доходів і витрат, що належать до звітного періоду, повинні виглядати так.

За доходами, що відображені раніше в МСФЗ:

Д-т «Доходи основної діяльності»

К-т «Нерозподілений прибуток».

За видатками, що відображені раніше в МСФЗ:

Д-т «Нерозподілений прибуток»

К-т «Витрати за основною діяльністю».

При підготовці звіту про фінансовий стан відповідно до МСФЗ на початок періоду компанія здійснює коригування сум, відображених у фінансовій звітності,

підготовленій відповідно до П(с)БО.

Вихід компаній на міжнародні ринки капіталу передбачає складання звітності відповідно до міжнародних визнаних стандартів, які є зрозумілими для користувачів, тому українські підприємства різних галузей також повинні складати звітність відповідно до МСФЗ.

Отже, узагальнення галузевих особливостей електрозв'язку дозволило виділити ті з них, що суттєво впливають на побудову обліку доходів і витрат, а саме: нематеріальність послуг, співпадання у часі процесу виробництва і споживання послуг, багатоланковий характер організації виробництва, територіальна залежність виробництва послуг електричного зв'язку, інфраструктурний характер мережі, еластична залежність пропозиції послуг від попиту, трудомісткість і фондомісткість виробництва, наявність значної кількості споживачів, у тому числі пільгових категорій, велика кількість орендованих приміщень.

У сучасних умовах економічного розвитку одним із напрямів підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності є оптимізація системи управління підприємствами завдяки інтеграції основних функцій – планування, обліку, аналізу та контролю.

Вагомий резерв нарощування пропускної здатності існує у мережах рухомого (мобільного) зв'язку на новозбудованих волоконно-оптичних лініях зв'язку (міжміських, міжрегіональних та частково внутрішньо-регіональних ділянках). Наявність такого резерву пропускної здатності на міжміських ділянках створює сприятливі умови для швидкого розвитку в Україні мереж рухомого (мобільного) зв'язку наступних поколінь, а також мультисервісних мереж наступного покоління [4].

Для досягнення переваг в галузі телекомунікацій потрібно вести активну політику, яка повинна ґрунтуватися на таких чинниках:

- стратегічним завданням кожної компанії, яка виходить на ринок послуг повинно бути розуміння того, що технологія має відповідати найкращим світовим зразкам;
- послуги, що пропонують оператори повинні задовольняти найрізноманітніші сегменти ринку: населення, комерційні структури, державний сектор економіки;
- активна цінова політика повинна бути спрямована на доступність послуг для різних категорій споживачів;
- створення сприятливих умов для залучення коштів у розвиток сектору телекомунікацій з метою реалізації довгострокових проектів;
- розширення інвестиційної діяльності усіх операторів зв'язку;
- активізації процесу залучення коштів юридичних і фізичних осіб до інвестування проектів розвитку місцевих телефонних мереж.

Список літератури:

1. Бенько І.Д. Організація внутрішнього контролю на підприємствах зв'язку / І.Д. Бенько, С.Р. Яцишин // Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник

наукових праць. Економіка. Випуск 710 - 711. – Чернівці: ЧНУ, 2014. – С. 153 - 158.

2. Бенько І.Д. Аналіз оборотних активів Тернопільської філії ВАТ «Укртелеком» / І.Д. Бенько, С.В. Сисюк // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – С. 11 - 15.

3. Бенько І.Д. Аналіз дебіторської заборгованості за послуги зв'язку / І.Д. Бенько, В.С. Бенько // Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. Вип.4. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – С. 162 - 166.

4. Бенько І.Д. Аналіз ринку телекомунікаційних послуг і перспективи розвитку ВАТ «Укртелеком» / І.Д. Бенько // Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. Вип. 3 – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – С. 26 - 29.

5. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – Х.: Фактор, 2013. – 1072 с.

6. Голов С.Ф. Трансформації фінансової звітності українських підприємств у звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності: методичний посібник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – Вінниця: Консоль, 2013. – 267 с.

7. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами: навчальний посібник / І.В. Жолнер. – К.: Центр навчальної літератури, 2012. – 368 с.

8. Лучко М.Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах [текст]: навчальний посібник; рекомендовано Міністерством освіти і науки України / М.Р. Лучко, І.Д. Бенько. – К.: Знання, 2006. – 311 с.

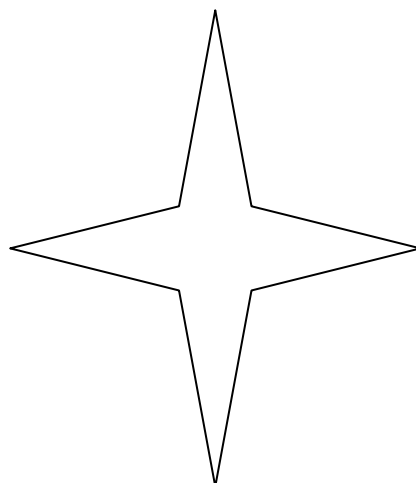
9. Мельник А.Ф. Європейський союз: інституційні та економічні основи інтеграції / А.Ф. Мельник, І.Д. Бенько. – Тернопіль: Матвей, 2014. – 410 с.

10. Палий В.Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности: учебник / В.Ф. Палий. – М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 506 с.

11. Хомуляк Т.І. Міжнародні стандарти фінансової звітності: проблеми і перспективи застосування / Т.І. Хомуляк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 212 - 216.

12. Хрущ Н.А. Моніторинг результатів та перспективи розвитку підприємств галузі зв'язку України / Н.А. Хрущ, М.В. Желіховська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – С. 30 - 34.

РЕФОРМУВАННЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

ЄВССЄВА О.О.
*Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,
ПРОФЕСОР КАФЕДРИ ОБЛІКУ І АУДИТУ,
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ,
М. ХАРКІВ, УКРАЇНА*

ЗМІСТ П(С)БО ТА ЕЛЕМЕНТИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЗА НИМИ

Облікова політика в організації облікової діяльності підприємства безперечно займає стрижневу позицію в побудові бухгалтерського обліку як цілісної системи. Від грамотної та науково-обґрунтованої облікової політики залежить виваженість та стабільність облікової діяльності в цілому. Термін «облікова політика» та його визначення зафіксовані на законодавчому рівні в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1] і діючих Положеннях (Стандартах) бухгалтерського обліку [2] (далі – П(С)БО). Змінність та рухливість законодавчої бази в питаннях методології облікових процедур та методів обліку спонукають додатково аналізувати та знаходити наукові обґрунтування та прикладні аспекти їх застосування в обліковій діяльності підприємства.

Питанням побудови облікової політики в організації облікової діяльності вітчизняних підприємств та вивченню досвіду удосконалення облікової політики в зарубіжних країнах присвячені праці багатьох науковців (і вітчизняних, і закордонних), таких як О.П. Кундря-Висоцька [3], В.С. Лень [4], О.В. Лишиленко [5], М.Р. Лучко [6], Я.В. Соколов [7], В.В. Сопко [8], Ю.Д. Чацкіс [9] та інші автори. У нашому дослідженні ми спиралися на новітні наукові публікації цих та інших вчених, всі вони неодмінно підкреслюють важливість та значимість облікової політики в організації облікової діяльності підприємства, визначають основні принципи та правила її побудови. Разом з тим, посилаючись на діюче законодавство в питанні визначення терміну облікової політики, вказані автори практично не розкривають і не конкретизують визначення поняття елемента облікової політики та не виокремлюють їх за діючими П(С)БО.

Наші попередні дослідження [10, 11] щодо визначення сутності облікової політики та конкретизації її складових елементів нами були здійснені спроби проаналізувати діючі П(С)БО [2] станом на початок 2007 р. [10] та виокремити в них складові елементи облікової політики. Плин часу та зміни в законодавстві актуалізують перегляд діючого та вивчення прийнятих за цей час нових П(С)БО [2] з метою уточнення та виявлення всієї сукупності можливих елементів облікової політики.

Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про рух активів, відносини покупцями, замовниками, постачальниками, працівниками,

власниками, іншими дебіторами і кредиторами, про результати діяльності і в цілому про фінансовий стан підприємства. Для її досягнення здійснюється державне регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Таке регулювання повинно враховувати соціальну, економічну і правову спрямованість, що поєднує інтереси держави, суспільства і суб'єктів господарювання.

Нормативна база формування облікової політики здійснюється на двох рівнях – макрорівні та мікрорівні. Макрорівень облікової політики представлений низкою обов'язкових рішень державних органів законодавчої і виконавчої влади. Мікрорівень облікової політики представлений внутрішніми регламентами та робочими документами господарюючого суб'єкта, які враховують особливості ведення діяльності та її галузеву направленість і при цьому не суперечать діючому законодавству.

Так, методологічне і організаційне керівництво системою бухгалтерського обліку на підприємстві здійснюється державою (нею визначаються нормативні документи, що містять конкретні рекомендації, перелік правил окремих методик і процедур бухгалтерського обліку), але процедури і способи відображення тих чи інших операцій в обліку залежить як від держави, так і господарюючого суб'єкта. Саме тому ми погоджуємося із іншими науковцями и розглядаємо процес формування облікової політики на двох рівнях. Макрорівень нами затверджується як вплив зовнішнього середовища на функціонування підприємства щодо методології бухгалтерського обліку, макрорівень розглядається нами як середовище підприємства, де виконується методологія обліку.

Основними документами в формуванні облікової політики на макрорівні є Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [1] та П(С)БО [2]; на мікрорівні – наказ про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства, що розробляється на підставі запропонованих в П(С)БО елементів облікової політики.

Тут виникає питання щодо визначення сутності і змісту елементу облікової політики. Справа у тому, що науковці не дають чіткого визначення цьому поняттю, а в діючому законодавстві надано лише визначення облікової політики. Так, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1] визначає облікову політику як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Внаслідок такого визначення багато науковців [3, 4, 9] визначають в якості елементів облікової політики саме принципи, методи і процедури, що є логічним за змістом визначення облікової політики.

Необхідно враховувати, що Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [1] визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні, в той час як П(С)БО та інші нормативні документи (методичні рекомендації, порядки, інструкції тощо) визначають саме способи, методи та процедури безпосереднього ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

В такій, умовно кажучи, субординації нормативних документів навіть на стадії визначення їх назви (закон, стандарт, методичні рекомендації, інструкції тощо) покладено співвідношення обов'язковості та необов'язковості виконання тих чи інших норм законодавства. Адже не випадково П(С)БО називають саме стандартом, а не, наприклад, законом ведення бухгалтерського обліку. Справа у тому, що в назві нормативного документу покладається беззаперечна абсолютність або відносність виконання прописаних в ньому норм. Так, будь-який закон як нормативний документ передбачає безперечне виконання прописаних в ньому норм всіма суб'єктами, кого він стосується. В стандарті ж, як також нормативному документі, безсумнівно містяться норми, але які умовно можна поділити на дві групи: до першої відносять норми, що є безумовними до виконання, до другої – ті, що пропонують два або більше способів виконання норм, що віднесені нами до першої групи, тобто обов'язкових.

В розумінні вищенаведених співвідношень та визначення рівня обов'язковості виконання норм в означених нормативних документах приводить нас до формулювання визначення елемента облікової політики як альтернативних варіантів виконання обов'язкових норм законодавства в межах запропонованих законодавством методів, принципів, правил, процедур і способів бухгалтерського обліку.

Таким чином, облікова політика підприємства формується за переліком норм першої групи, а принципи, методи і процедури їх виконання здійснюється шляхом вибору серед запропонованих законодавством норм другої групи. Звідси зрозуміло, що складові облікової політики, за якими існують альтернативні варіанти, і є її елементами. Вибір таких запропонованих альтернатив на підприємстві має бути зафіксований в Наказі «Про організацію бухгалтерського обліку і облікову політику».

Макро та мікро- рівні пов'язані між собою. Так, загальнонаціональна облікова політика складається із сукупності альтернативних принципів та правил, які виступають відправним моментом при виборі облікових процедур та здійсненні облікового процесу підприємством. В широкому розумінні загальнонаціональну облікову політику можна визначати як управління обліком. Облікова політика підприємства є документом, в якому повинні враховуватися вимоги державного регулювання, методологічні засади бухгалтерського обліку та позиції суб'єктів підприємницької діяльності щодо їх дотримання .

Облікова політика на державному рівні має обов'язковий характер, тут формуються загальні засади обліку, створюється його законодавча база, окреслюються межі, в яких власники кожного конкретного підприємства формують свою власну політику. Ступінь свободи конкретного підприємства у формуванні облікової політики законодавчо обмежений державною регламентацією фінансового обліку, котра представлена переліком методик та облікових процедур, серед яких є допустимі альтернативні варіанти. Вона визначається можливістю вибору конкретних способів оцінки, калькуляції, складу синтетичних і аналітичних рахунків тощо.

Наші попередні дослідження [10, 11] щодо сутності облікової політики та конкретизації її складових елементів були направлені на виокремлення в діючих

П(С)БО [2] елементів облікової політики станом на початок 2007 року. Плин часу та зміни в законодавстві актуалізують перегляд діючого та вивчення прийнятих за цей час П(С)БО [2] з метою уточнення прийнятих та виявлення нових елементів облікової політики. На момент проведення означеного дослідження на законодавчому рівні було прийнято 31 П(С)БО (з них 30 було введено в дію), з деяких було складно виокремити облікові елементи, таких як П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність», П(С)БО 22 «Вплив інфляції», П(С)БО 24 «Прибуток на акцію», П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», П(С)БО 26 «Виплати працівникам».

Станом на кінець 2015 року прийнято та введено в дію 35 П(С)БО, при чому перші п'ять П(С)БО об'єднані за змістом в відповідні розділи та трансформовані в 2013 році в Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (далі – НП(С)БО) [12], а саме: НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» і НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність». В таблиці нами наведені назви і короткий зміст П(С)БО та визначені ними елементи облікової політики.

Відзначимо, що визначені в графі 3 наведеної таблиці елементи облікової політики потребують уважного вивчення їх сутності з метою побудови виваженої облікової політики як з точки зору наукового обґрунтування, так і з точки зору прикладного використання в обліковій діяльності підприємства.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Формування облікової політики здійснюється на двох рівнях – макрорівні та макрорівні.

2. Облікова політика містить елементи, які визначені діючими П(С)БО, НП(С)БО та іншими нормативними документами. В той же час облікова політика є одним з елементів державного регулювання бухгалтерського обліку і формується на рівні держави, але підприємства, як безпосередні учасники виконання облікової політики мають певний рівень свободи шляхом затвердження обраних серед запропонованих елементів облікової політики.

3. Сформульовано визначення елементу облікової політики як альтернативних варіантів виконання обов'язкових норм законодавства в межах запропонованих законодавством методів, принципів, правил, процедур і способів бухгалтерського обліку.

Не можливо не відзначити, що представлені аналітичні результати дослідження не є кінцевими, вони також потребують подальшого вивчення. Оскільки елементи облікової політики в прикладному аспекті можливо застосовувати тільки на підставі діючого законодавства, тому необхідно задіювати найкритичніші аналітико-обліково-статистичні підходи та методи щодо вивчення оцінки ефективності впровадження елементів облікової політики, вивчаючи неупередженість їх встановлення із застосуванням методів та процедур облікової політики та вивчаючи вплив на основні показники діяльності господарюючого суб'єкта.

Елементи облікової політики за П(С)БО

П(С)БО	Зміст та призначення П(С)БО	Елемент(и) облікової політики
1	2	3
П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів	Границя (межа) сутєвості Методи обліку за окремими статтями звітності
П(С)БО 2 «Баланс»	Зміст і форма балансу та загальні вимоги до розкриття його статей	Час (тривалість) операційного циклу
П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати»	Зміст і форма Звіту про фінансові результати, а також загальні вимоги до розкриття його статей	Метод участі в капіталі
П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів»	Зміст і форма звіту про рух грошових коштів та загальні вимоги до розкриття його статей	Межа внутрішніх змін в складі коштів, які не входять у звіт про рух коштів
П(С)БО 5 «Звіт про власний капітал»	Зміст і форма звіту про власний капітал і загальні вимоги до розкриття його статей	Призначення та умови використання кожного елемента власного капіталу (окрім статутного капіталу)
П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни в фінансових звітах»	Порядок виправлення помилок, внесення та розкриття інших змін у фінансовій звітності	Можливість обирати події після дати балансу в орієнтовному переліку подій
П(С)БО 7 «Основні засоби»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про основні засоби, інші необоротні матеріальні активи та незавершені капітальні інвестиції в необоротні матеріальні активи, а також розкриття інформації про них у фінансовій звітності.	Строк (термін) корисного використання об'єкта основних засобів Методи нарахування амортизації основних засобів Методи амортизації інших необоротних матеріальних активів Величина вартісного критерію належності матеріального активу до малоцінних необоротних
П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»	Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи і незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи та розкриття інформації про них у фінансовій звітності	Строк (термін) корисного використання нематеріальних активів Методи амортизації нематеріальних активів
П(С)БО 9 «Запаси»	Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про запаси і розкриття її у фінансовій звітності	Одиниця обліку запасів Методи оцінки вибуття запасів Методи обліку (розподілення) транспортно-заготівельних витрат

Продовження таблиці

1	2	3
П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності	Способи визначення величини резерву сумнівних боргів
П(С)БО 11 «Зобов'язання»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності	створювання (чи нестворювання) забезпечень щодо відшкодування наступних (майбутніх) витрат і платежів
П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції, операції із спільної діяльності та її розкриття у фінансовій звітності	Методи відображення фінансових інвестицій в залежності від їх виду
П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інструменти та її розкриття у фінансовій звітності	Методи визнання і оцінки фінансових активів, зобов'язань та інструментів власного капіталу
П(С)БО 14 «Оренда»	Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про оренду необоротних активів та її розкриття у фінансовій звітності	Нарахування амортизації об'єктів фінансової оренди орендарем за методами, визначеними П(С)БО 7 та П(С)БО 8
П(С)БО 15 «Доходи»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи підприємства та її розкриття у фінансовій звітності	Методи оцінки ступеня завершеності операції щодо наданих послуг
П(С)БО 16 «Витрати»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття в фінансовій звітності	<p>Методи калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг)</p> <p>Перелік і склад змінних та постійних загальновиробничих витрат</p> <p>Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг)</p>
П(С)БО 17 «Податок на прибуток»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати, доходи, активи і зобов'язання з податку на прибуток та її розкриття у фінансовій звітності	Відображення (чи невідображення) відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань в проміжній звітності

Продовження таблиці

1	2	3
П(С)БО 18 «Будівельні контракти»	Методологічні засади формування підрядниками у бухгалтерському обліку інформації про доходи та витрати, пов'язані з виконанням будівельних контрактів, та її розкриття у фінансовій звітності	Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом База розподілу загально-виробничих витрат при нормальній потужності
П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»	Порядок відображення в обліку і звітності придбання інших підприємств та/або об'єднання видів їх діяльності, гудвілу, який виник при придбанні, а також розкриття інформації про об'єднання підприємств та/або видів їх діяльності	Строк корисного використання гудвіла
П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність»	Порядок складання консолідованої фінансової звітності та загальні вимоги до розкриття інформації щодо складання консолідованої фінансової звітності	Погодження облікової політики групи підприємств
П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземних валютах та відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць за межами України в грошовій одиниці України	Використання (чи невикористання) для перерахунку доходів, витрат та руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця
П(С)БО 22 «Вплив інфляції»	Порядок коригування фінансової звітності, яка оприлюднюється, на вплив інфляції та загальні вимоги до розкриття інформації про неї у примітках до фінансової звітності	Коригування доходів і витрат, що визнавались на протязі звітного періоду (року) або проміжних періодів майже рівномірно з використанням середнього індексу інфляції
П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»	Методологічні засади формування інформації про операції пов'язаних сторін та її розкриття у фінансовій звітності	Перелік пов'язаних сторін, методи оцінки активів або зобов'язань в операціях пов'язаних сторін
П(С)БО 24 «Прибуток на акцію»	Методологічні засади формування інформації про чистий прибуток на одну просту акцію та її розкриття у фінансовій звітності	Послідовність виплат по акціях

Продовження таблиці

1	2	3
П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства»	Зміст і форму Фінансового звіту суб'єкта малого підприємства в складі Балансу (форма N 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма N 2-м) та порядок заповнення його статей, а також зміст і форму Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємства в складі Балансу (форма N 1-мс) і Звіту про фінансові результати (форма N 2-мс) та порядок заповнення його статей	Порядок і спосіб визначення залишків незавершеного виробництва і готової продукції з метою визначення фінансового результату звітного періоду
П(С)БО 26 «Виплати працівникам»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій і не грошовій формах) за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у фінансовій звітності	Програми виплат інструментами власного капіталу підприємства
П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльності»	Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про необоротні активи, утримувані для продажу, та групу активів, що належить до вибуття в результаті операції продажу, а також припинену діяльність та розкриття такої інформації у фінансовій звітності	Спосіб дій та визначення критеріїв щодо діяльності, яка припиняється Перелік та порядок створення забезпечень
П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зменшення корисності активів та її розкриття у фінансовій звітності	Визначення справедливої (ринкової) вартості активу на дату балансу для цілей оцінки зменшення корисності Визначення чистої вартості реалізації активу в залежності від доступності інформації про ціни активного ринку
П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами»	Методологічні засади формування інформації про доходи, витрати, фінансові результати, активи і зобов'язання звітних сегментів та її розкриття у фінансовій звітності	Пріоритетні види сегментів (географічний виробничий або географічний збутовий)

Закінчення таблиці

1	2	3
П(С)БО 30 «Біологічні активи»	Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про біологічні активи і про одержані в процесі їх біологічних перетворень додаткові біологічні активи й сільськогосподарську продукцію та розкриття інформації про них у фінансовій звітності	Методи визначення справедливої вартості кожної групи сільськогосподарської продукції та кожної групи біологічних активів Методи нарахування амортизації, що можуть застосовуватись до біологічних активів
П(С)БО 31 «Фінансові витрати»	Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про фінансові витрати та її розкриття у фінансовій звітності	Можливість капіталізації фінансових витрат пов'язаних із створюванням кваліфікаційного активу
П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про інвестиційну нерухомість та її розкриття у фінансовій звітності	Можливість віднесення нерухомості в бухгалтерському обліку або до основних засобів, або до запасів, або до інвестиційної нерухомості в залежності від очікуваного або фактичного характеру використання та цільового призначення об'єкту
П(С)БО 33 «Витрати на розвідку запасів корисних копалин»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати на розвідку та визначення обсягів і якості запасів корисних копалин та її розкриття у фінансовій звітності	Можливість включення, окрім означених, інших витрат, що безпосередньо пов'язані із розвідуванням запасів корисних копалин Вибір методу нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів відповідно чинному законодавству
П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції, платіж за якими здійснюється на основі акцій з використанням інструментів власного капіталу та/або коштів (інших активів), а також її розкриття у фінансовій звітності	Спосіб погашення зобов'язань за придбані (отримані) товари (роботи, послуги) за визначеними П(С)БО 13 методами та визначеними П(С)БО 8 інструментами
П(С)БО 35 «Податкові різниці»	Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про податкові різниці та її розкриття у фінансовій звітності	Способи відображення постійних та тимчасових податкових різниць в реєстрах бухгалтерського обліку

Джерело: розроблено автором з використанням у графах 1 і 2 джерел [2, 12]

Подальше розкриття означених питань також надає перспективи розвитку в дослідженнях щодо формування виваженої облікової політики, розширення інформаційних можливостей облік для різних сфер обліково-економічної діяльності, питань обліку та оподаткування, побудови стратегії діяльності господарюючого суб'єкта на поточний період та перспективний розвиток.

Список літератури:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_buhgalters_kij_oblik_ta_finansovu_zvitnist.htm.
2. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo.htm>.
3. Кундря-Висоцька О.П. Організація обліку : навчальний посібник / О.П. Кундря-Висоцька. – К. : Альтера, 2007. – 223 с.
4. Організація бухгалтерського обліку: навчальний посібник / За редакцією В.С. Леня. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.
5. Лишиленко О.В. Бухгалтерський управлінський облік : навчальний посібник / О.В. Лишиленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 254 с.
6. Лучко М.Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : навчальний посібник / М.Р. Лучко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
7. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
8. Бухгалтерський облік: концептуальні основи теорії : навчально-практичний посібник / Під заг. ред. В.В. Сопко – К. : ТОВ “Видавничий дім «Професіонал», 2004. – 180 с.
9. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник / Ю.Д. Чацкіс, Е.С. Геер, О.А. Наумчук, І.О. Власова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 564 с.
10. Євсєєва О.О. Види планів рахунків: теоретичні аспекти та практика застосування : навчальний посібник / О.О. Євсєєва. – 2-ге вид., доп. та перероб. Х. : Видавництво «СОНАТ», 2007. – 244 с.
11. Євсєєва О.О. Модернізація та опосередкована адаптація ведення податкового обліку в системі обліково-аналітичного забезпечення суб'єктів господарювання / О.О. Євсєєва // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції [«Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання»] / Ред. кол. Веретенников В.І. та ін. – Макіївка : МЕРІ, 2014. – С. 78 – 79.
12. Перелік національних стандартів бухгалтерського обліку і звітності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SH000099.html.

МІЗЯКІНА Н.О.

*АСИСТЕНТ КАФЕДРИ ОБЛІКУ І АУДИТУ,
ДЕРЖАВНИЙ ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»,
М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК, УКРАЇНА*

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ АУДИТУ ТА КОНТРОЛЮ ПОМИЛОК У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Враховуючи обраний Україною зовнішньополітичний вектор розвитку, спрямований на євроінтеграцію, на дотримання високих економічних стандартів, в тому числі й стандартів складання та подання фінансової звітності підприємств, проблеми дотримання та встановлення достовірності показників фінансової звітності набувають особливого значення. В теперішній час пошук шляхів вдосконалення процесів аудиту і контролю помилок у фінансовій звітності реалізується в наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів, що намагаються зробити процедури виявлення помилок ефективнішими.

Не зважаючи на те, що аудит в Україні вважається відносно молодим видом діяльності, розвиток аудиту фінансової звітності в теперішній час відбувається достатньо високими темпами. Про це свідчать наступні факти: проведення аудиту фінансової звітності згідно Міжнародних стандартів аудиту, які прийняті в якості Національних стандартів аудиту, дотримання аудиторами Кодексу етики професіональних бухгалтерів, прийнятого Міжнародною Федерацією Бухгалтерів, впровадження систем внутрішнього контролю якості в аудиторських фірмах, проведення перевірок контролю якості аудиторських послуг Аудиторською Палатою України на предмет відповідності Міжнародним стандартам контролю якості.

Проте процес розвитку системи аудиту в Україні стикається з цілою низкою проблем, що викликані різноманітними факторами та обставинами, таким як недосконалість української законодавчої бази, брак методологічних основ, незначний практичний досвід вітчизняних аудиторів, відносно невелика кількість користувачів аудиторських послуг та інші. Таким чином, розвиток системи аудиту в Україні постає складним процесом, що залежить від багатьох факторів та умов. В свою чергу, удосконалення системи аудиту не можливе без чіткого визначення кола існуючих проблем, осмислення їхньої суті та шляхів подолання. Отже, основні проблеми аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні зведено в табл. 1.

Проблемам системи аудиту в Україні в цілому, а також проблемам аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності зокрема присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, таких як Очеретько Т.І., Євсеєнко В.О., Колодяжна О.В., Безверхий К.В., Савченко В.Я., Усач Б.Ф., Максименко Н.Г.

Таблиця 1

Проблеми аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні

№ з/п	Проблема	Стисла характеристика
1	2	3
1	Відсутність чітко регламентованих та закріплених на державному рівні національних стандартів аудиту, які б регулювали процеси та процедури аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності	На території України в якості Національних стандартів діють Міжнародні стандарти аудиту, які не містять окремого стандарту щодо конкретних, чітко визначених, поетапних процесів пошуку, виявлення та контролю помилок у фінансовій звітності. Враховуючи національні особливості економіки, ведення бізнесу в Україні, в тому числі високий рівень маніпулювання даними фінансової звітності, розробка відповідних Національних стандартів аудиту на базі Міжнародних стандартів сприяла б вирішенню даної проблеми.
2	Недосконалість та нестабільність законодавчої бази України стосовно аудиту в цілому, що заважає контролю помилок у фінансовій звітності	Відсутність належного, відповідного контролю над якістю наданих аудиторських послуг на державному рівні в результаті призводить до проблеми недовіри до аудитора. Більш того, якість аудиторських послуг не пов'язують з виявленням помилок у фінансовій звітності, а відсутність регламентації якості надання аудиторських послуг призводить до автоматичної відсутності регламентації виявлення помилок.
3	Недосконалість та нестабільність законодавчої бази України стосовно діяльності підприємств в цілому, що створює умови для навмисного або ненавмисного викривлення показників фінансової звітності	Суттєвою перепорою для розвитку якісної системи аудиту в Україні виступають як нестабільність податкового законодавства, так і постійні очікування щодо жорсткіших змін в податковій політиці. Ситуація, що склалася в сфері оподаткування, є однією з причин непрозорості фінансових потоків підприємств, приховування доходів, а також існування протизаконних схем «оптимізації податків», що в свою чергу створює негативні умови аудиту і контролю помилок у фінансовій звітності.
4	Брак методологічних основ аудиту фінансової звітності щодо пошуку, виявлення та контролю помилок у фінансовій звітності	Відсутність або недостатність забезпечення загальнодоступними методиками з аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності підприємств, розроблених зразків документів для контролю помилок та якості аудиторських послуг, типових, уніфікованих форм робочих документів аудитора, керівництв, посібників, докладних наукових розробок, вітчизняної спеціалізованої літератури тощо.

Продовження таблиці 1

1	2	3
5	Проблема утрудненого визначення достовірності фінансової звітності, пов'язана з незначним практичним досвідом вітчизняних аудиторів, недостатністю кваліфікованих аудиторських кадрів	В цілому в аудиті України існує невідповідна сучасному стану розвитку Європейського співтовариства інституціональна ситуація. Недостатня ефективність аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності викликана в тому числі відсутністю професійних об'єднань аудиторів, які б розробляли методики пошуку, виявлення та контролю помилок.
6	Не достатнє врахування останніх розробок щодо психологічної сторони проблеми достовірності фінансової звітності під час аудиту і контролю помилок	Пошук помилок у фінансовій звітності можна значно полегшити, якщо на ряду з іншими методами застосовувати психологічні тести, що дозволять виявити індивідуальні якості співробітників бухгалтерських та інших економічних служб підприємства, які відповідають за збір, реєстрацію, збереження й узагальнення інформації на всіх стадіях облікового процесу.
7	Недостатній рівень комп'ютеризації аудиту фінансової звітності, що ускладнює пошук й контроль помилок, а також зменшує ймовірність їх виявлення	Недостатня розвиненість ринку аудиторського програмного забезпечення в Україні, відсутність методичних рекомендацій з питань комп'ютеризації аудиту, відсутність пакетів прикладних програм проблемно орієнтованого призначення щодо пошуку помилок у фінансовій звітності.
8	Недостатня незалежність аудитора, що призводить до ситуації, коли аудитор свідомо нехтує процесами аудиту та контролю помилок, для надання позитивного аудиторського висновку	Ринок аудиту в Україні порівняно невеликий при великій кількості суб'єктів підприємницької діяльності, мають місце факти «замовного» аудиту. Це зумовлено також відсутністю належної системи контролю якості аудиторських послуг.
9	Відсутність єдиної точки зору щодо питання вибору базових показників та методики визначення рівня суттєвості виявлених в фінансовій звітності помилок	Визначення суттєвості викривлень залежить від професійного судження аудитора, що не призводить до однакових результатів. Таким чином, одна і та сама звітність може бути як достовірною, так і недостовірною в залежності від професійної оцінки рівня суттєвості різними аудиторськими організаціями.

Першою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є відсутність чітко регламентованих та закріплених на державному рівні національних стандартів аудиту, які б регулювали процеси та процедури аудиту та

контролю помилок у фінансовій звітності. Очевидно, що рішення Аудиторської палати України, щодо обов'язкового застосування суб'єктами аудиторської діяльності Міжнародних стандартів аудиту в якості Національних стандартів, має безліч переваг. Це і можливість виходу на міжнародні ринки, і підвищення довіри з боку міжнародних партнерів через високий рівень гарантій достовірності результатів аудиторської перевірки, і забезпечення більшої надійності та прозорості інформації, і зростання авторитету професії аудитора, а також раціоналізація аудиторської діяльності, можливість використання сучасних наукових досягнень в сфері аудиту. Проте досвід розвинених країн світу (США, Канада, Великобританія, Ірландія) демонструє, що лише детально розроблені національні стандарти аудиту, безумовно близькі по суті та не заперечуючи МСА, здатні враховувати існуючу специфіку ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, економічного розвитку, регулювання економіки певної країни. Таким чином, Міжнародні стандарти аудиту визначають загальний підхід до проведення аудиту, основні або базові питання й принципи. Враховуючи те, що зарубіжна аудиторська практика, відображена в МСА, базується на принципі компетентності аудитора [1], тобто на знаннях аудитором методики перевірки чи виконання інших аудиторських послуг, в Україні існує потреба професійного загалу саме у методиці аудиту. Отже, побудові ефективної системи аудиту із врахуванням національних особливостей економіки, могла б сприяти розробка та використання Національних стандартів аудиту з відображенням базової методики пошуку, виявлення та контролю помилок в Україні.

Другою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є недосконалість та нестабільність законодавчої бази України стосовно аудиту в цілому, що заважає контролю помилок у фінансовій звітності. Ця проблема стосується безпосередньо діяльності самого аудитора, а саме ризиків надання неякісних аудиторських послуг. В теперішній час контроль за якістю аудиторських послуг здійснює Аудиторська палата України. На думку українських економістів [2], побудована система контролю якості аудиторських послуг, саме через вимоги контролюючого органу, є неефективною системою, де гіпертрофований формалізм невиправдано завищує трудомісткість аудиту. Вимоги Аудиторської палати України щодо абсолютного формального дотримання вимогам Міжнародних стандартів аудиту призводить до зниження продуктивності праці аудиторів, більш того враховуючи відсутність розроблених зразків документів, керівництв щодо впровадження відповідної системи внутрішнього контролю якості аудиторських послуг з боку АПУ. Повне документування всіх аудиторських процедур, іноді навіть тих, які не можливо або недоцільно застосовувати в певних умовах, беручи до уваги рівень ринкового розвитку економіки України, потреб користувачів фінансової звітності, призводить до негативних явищ у сфері аудиторських послуг: невиправданого підвищення трудомісткості аудиту, зниженню продуктивності праці та кваліфікації аудитора, відсутністю нововведень, погіршення якості наданих послуг. Окрім того, оцінка якості аудиторських послуг формально не пов'язана з процесами

пошуку та виявлення помилок у фінансовій звітності, отже регламентація вказаних процесів відсутня.

В теперішній час Міністерство фінансів України готує проект реформи аудиторської діяльності [3], що пов'язана із забезпеченням дворівневої системи контролю якості за роботою аудиторів, залученням до розробки системи контролю якості професійних аудиторів, а також розширенням ринку аудиторських послуг.

Третьою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є недосконалість та нестабільність законодавчої бази України стосовно діяльності підприємств в цілому, що створює умови для навмисного або ненавмисного викривлення показників фінансової звітності. Кризові явища в економіці України, знецінення національної валюти, а головне: часті зміни законодавства, що регулюють діяльність вітчизняних підприємств, діюча система оподаткування призводить до приховування підприємствами власних доходів, до використання різноманітних схем маніпулювання показниками фінансової звітності з метою зниження розмірів прибутку для зменшення величини бази оподаткування. Н. Домінік [4] вважає, що вищевказана ситуація склалася багато в чому завдяки порушенням та зловживанням правом з боку державних контролюючих органів, нерідко в процесі перевірок паралізуючих діяльність підприємств на декілька місяців. Звісно, нестабільність українського законодавства, може призводити також і до ненавмисних помилок у фінансовій звітності, коли помилки допускаються з причини елементарного незнання нових нормативних вимог. Таким чином, аудит як форма економічного контролю, стикається з перешкодами у вигляді навмисних або ненавмисних викривлень у фінансовій звітності підприємств, що суттєво впливає на об'єктивність оцінки облікової та звітної інформації про фінансово-господарську діяльність цих юридичних осіб.

Четвертою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є брак методологічних основ аудиту фінансової звітності щодо пошуку, виявлення та контролю помилок у фінансовій звітності. Для розвитку системи аудиту в Україні, для підвищення ефективності аудиторської діяльності, для оптимізації процесів пошуку, виявлення та контролю помилок у фінансовій звітності аудитор повинен бути забезпечений відповідним професійним інструментарієм. Не зважаючи на те, що аудиторську діяльність прийнято вважати «молодим» видом діяльності в Україні в порівнянні з іншими видами економічної діяльності, вітчизняні аудитори мають певний професійний досвід, що має бути ретельно вивчений та разом із зарубіжними досягненнями в сфері аудиту втілений в створенні докладних, науково обґрунтованих розробок методологічних основ аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності підприємств.

Про необхідність і своєчасність вирішення цієї актуальної проблеми свідчать недостатній обсяг і рівень теоретичних аспектів аудиторської діяльності, розбіжність поглядів, наявність аудиторських ризиків [5]. На думку Шевчук О.А. [6] без науково-методичного забезпечення професійного незалежного аудиту сама професія не

матиме перспектив подальшого розвитку, а перероджуватиметься в централізований фіскальний контроль.

Вирішення проблеми забезпечення аудитора необхідними правилами, принципами, нормами, процедурами пошуку та виявлення помилок, порядком їх здійснення залежить від державних організацій, професійних об'єднань аудиторів, а також від досягнень вітчизняних вчених-економістів. Повне копіювання українським аудитом зарубіжної практики має свої недоліки, так як досвід та проблеми зарубіжних компаній свідчать про недосконалість їхньої системи аудиту, тому розробка вітчизняної науково-методологічної бази аудиту є актуальною.

П'ятою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є проблема утрудненого визначення достовірності фінансової звітності, пов'язана з незначним практичним досвідом вітчизняних аудиторів та недостатньою кількістю кваліфікованих аудиторських кадрів. В теперішній час підготовка вітчизняних спеціалістів в області аудиту не відповідає практичним вимогам ринку аудиторських послуг. Деякі аудиторські фірми встановлюють певні кваліфікаційні вимоги для своїх співробітників, розробляють власні внутрішньо-фірмові методики аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності, робочу документацію, організують семінари та зустрічі з іноземними фахівцями, намагаючись тим самим підвищити професійний рівень власних спеціалістів. Проте професійні об'єднання аудиторів, наприклад Союз аудиторів України, Українська асоціація сертифікованих бухгалтерів та аудиторів, Українська спілка фінансових аналітиків та інші громадські організації, які діють на території України, на жаль не є масовими. І, як зауважують, Макеєва Е.В., Обнявко А.В., Самострол С.В. [7], реально не впливають ні на підготовку та сертифікацію бухгалтерів і аудиторів, ні на дотримання ними кодексу етики, їх роль зводиться до популяризації професії, виданню міжнародних стандартів обліку і аудиту і тому подібне, тобто обмежується проведенням суто формальних заходів.

Таким чином, підвищення професійної підготовки фахівців з аудиту, покращення як теоретичних знань, так і практичних навичок, сприятиме збільшенню ступеня довіри до аудиторів з боку користувачів аудиторських послуг, а також зменшенню аудиторського ризику не виявлення помилок у фінансовій звітності підприємств.

Шостою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є не достатнє врахування останніх розробок щодо психологічної сторони проблеми достовірності фінансової звітності під час аудиту і контролю помилок. З розвитком ринкової економіки питання достовірності фінансової звітності стало актуальним, а з встановленням зовнішньоекономічних відносин між вітчизняними підприємствами та закордонними партнерами постало ще більш гостро. Для пошуку та виявлення помилок у фінансовій звітності використовують різноманітні методи та прийоми, такі як читання звітності, горизонтальний та вертикальний аналіз показників звітності, документальне підтвердження, арифметична перевірка, тестування бухгалтерських записів зустрічна перевірка, інвентаризація, бухгалтерська

експертиза та інші. Проте К.В. Безверхий [8] вважає, що проблема маніпулювання фінансовою звітністю вимагає комплексності у підході до її вирішення, і зазначає, що кращим способом зниження ризиків помилок і маніпулювання фінансовими показниками – є розуміння мотивів порушень.

Не новою є ситуація, коли на стику декількох наукових дисциплін виникають нові перспективні методи, здатні по новому вирішити досліджувані завдання. Отже, Ковальов В.В. і Патров В.В. [9] пропонують для пошуку помилок у фінансовій звітності підприємства використовувати розроблені в співдружності з психологами тести, що дозволяють отримати психологічні портрети всіх осіб – працівників досліджуваного підприємства, які беруть участь як в зборі, реєстрації, збереженні, узагальненні облікової інформації, так і в управлінні. В процесі тестування можна враховувати як психофізіологічні показники, так і рівень професійної кваліфікації, культурний та духовний потенціал. Таким чином, дослідження психологічної сторони фінансово-облікової діяльності підприємства дозволить аудитору отримати додаткові відомості для здійснення процесів аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності підприємства.

Сьомою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є недостатній рівень комп'ютеризації аудиту фінансової звітності, що ускладнює пошук і контроль помилок, а також зменшує ймовірність їх виявлення. Під час аудиту фінансової звітності аудитору доводиться проводити перевірку значної інформаційної бази підприємства, особливо це стосується великих підприємств. Чим більше інформації опрацює аудитор, тим правильнішим й достовірнішим буде його висновок. Враховуючи, відкритість українського ринку аудиторських послуг для міжнародних аудиторських компаній, в найближчому майбутньому вітчизняним аудиторам доведеться вступити в конкурентну боротьбу, отже питання ефективності аудиторської діяльності вийде на перший план. Таким чином, лише впровадження новітніх інформаційних технологій дозволить знизити трудомісткість процесу аудиту і контролю помилок, скоротити час, витрачений аудитором для здійснення необхідних процедур, і при цьому зберегти високий рівень якості аудиторських послуг. Сучасний рівень комп'ютеризації аудиту фінансової звітності в Україні не відповідає світовим тенденціям. В той час коли іноземні аудиторські компанії не тільки успішно використовують сучасні досягнення інформаційних технологій в сфері аудиту, а й розробляють спеціалізовані, проблемно орієнтовані комп'ютерні сервіси, в Україні до 2010 року не було програмного забезпечення власної розробки, а ті декілька програм, що вийшли пізніше, не набули достатнього поширення серед українських аудиторів.

А. Кушнар'ов [10] виділив причини, що можуть стримувати поширення автоматизованих технологій обробки інформації на аудиторську діяльність, а саме: низький рівень розвитку аудиторського ринку, викликаний початковим періодом його розвитку; специфіка аудиторської діяльності, що полягає в неможливості повної формалізації процесу перевірки; низький рівень комп'ютерної освіченості користувачів; застосування підприємствами, що перевіряються, різного програмного

забезпечення; виїзний характер роботи аудиторів; різна галузева спеціалізація клієнтів, що не дозволяє виконати деталізоване налаштування спеціалізованих систем «на всі випадки життя».

Утім, Б.В. Кудрицький [11] вважає однією з головних причин, що зумовлюють сьогодні недостатній рівень впровадження сучасних технологій у діяльність вітчизняних аудиторських фірм, відсутність очевидного взаємозв'язку між ефективністю перевірок та успішністю діяльності компанії на ринку. Він також зазначає, що сучасний стан розвитку інформаційних технологій вже дозволяє використовувати їх на всіх етапах аудиту: під час планування, здійснення тестів і процедур, документування результатів, оформлення аудиторського звіту і висновку.

Не зважаючи на існуючі проблеми в сфері комп'ютеризації вітчизняної аудиторської діяльності, вочевидь комп'ютеризовані системи аудиту і контролю помилок у фінансовій звітності будуть розвиватися й впроваджуватися в діяльність вітчизняних аудиторських компаній. Тому що це сучасно необхідний спосіб оптимізувати роботу аудитора, в тому числі автоматизувати процеси контролю, пошуку та виявлення помилок, формалізувати основні аудиторські процедури, зменшити навантаження на аудитора, встановити автоматичний контроль за якістю аудиторських послуг та за дотриманням внутрішньо фірмових стандартів.

Восьмою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є недостатня незалежність аудитора, що призводить до ситуації, коли аудитор свідомо нехтує процесами аудиту та контролю помилок, для надання позитивного аудиторського висновку.

Вітчизняні аудиторські фірми, як правило, невеликі організації, де чисельність персоналу не перевищує п'яти осіб.

Узагальнена інформація про стан аудиторської діяльності в Україні згідно офіційних даних Аудиторської Палати України [2] за 2009-2013 роки наведено в табл. 2.

Як видно з детального опису діяльності суб'єктів аудиторської діяльності за 2009-2013 роки (табл. 2), на території України намітилася загальна тенденція до зменшення кількості аудиторів, а також кількості замовлень на аудиторські послуги. Скорочення ринку аудиторських послуг безпосередньо пов'язане з загальною кризою національної економіки, посиленням вимог та перевірок стосовно якості вітчизняного аудиту з боку регуляторів, змінами в податковому законодавстві.

В теперішній час вітчизняні підприємці зіткнулися з серйозними труднощами пов'язаними із зростанням витрат та падінням рентабельності власного бізнесу. В результаті скорочення бюджетів замовників відбувається падіння попиту на послуги контролю та аудиту фінансової звітності. Враховуючи також те, що в Україні в більшості випадків аудит проводиться за вимогами законодавства або в силу нагальної необхідності, наприклад, у зв'язку з зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, а не з причини встановлення достовірності фінансової звітності, вітчизняні аудиторські фірми вдаються до демпінгу або «замовного» аудиту. В останньому випадку аудитор свідомо нехтує виконанням своїх професійних

обов'язків з контролю, пошуку та виявлення помилок у фінансовій звітності задля винесення позитивного аудиторського висновку. Очевидно, що вказані факти створюють негативний фон для розвитку системи аудиту в цілому. Намагання аудиторських фірм таким чином вижити в несприятливому економічному середовищі, призводить до зниження довіри до аудиту та контролю помилок в цілому.

Таблиця 2

Діяльність суб'єктів аудиторської діяльності в Україні в 2009-2013 рр.

Назва показника	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Кількість суб'єктів аудиторської діяльності, одиниць	2 278	2 048	1 792	1 609	1 452
Кількість замовлень, одиниць	60229	56 471	53 685	50125	44218
Фактичний обсяг наданих послуг, тис. грн.	1 280 188,8	1 213 098,3	1 258 307,0	1 266 826,5	1 314 596,3
Середня вартість одного замовлення, тис. грн.	21,26	21,48	23,44	25,27	29,73
Кількість замовлень на одного суб'єкта, одиниць	26,44	27,57	29,96	31,15	30,45
Середній дохід одного суб'єкта, тис. грн.	561,98	592,33	702,18	787,34	905,37

Таким чином, розширення ринку обов'язкового аудиту через реформування сфери аудиторської діяльності на законодавчому рівні, а також зростання довіри до вітчизняних аудиторів через сумлінне та ефективне виконання аудиторами їх професійних функцій, в тому числі з аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності, призведе в майбутньому до зростання попиту на аудиторські послуги, а значить і до зростання незалежності аудиторів й відповідно до позитивних змін в системі аудиту України.

Дев'ятою проблемою аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є відсутність єдиної точки зору щодо питання вибору базових показників та методики визначення рівня суттєвості виявлених в фінансовій звітності помилок.

Згідно МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту» викривлення вважаються суттєвими, якщо обґрунтовано очікується, що вони, окремо

або в сукупності, можуть вплинути на економічні рішення користувачів, які приймаються на основі фінансової звітності [12].

Мету аудиту фінансової звітності, що полягає у встановленні або запереченні достовірності відображених в ній даних, не можливо досягти без встановлення відповідного рівня суттєвості помилок даної фінансової звітності. Визначення рівня суттєвості або граничнодопустимої величини помилки значною мірою залежить від професійного судження аудитора, тобто від його професіоналізму, досвіду. Таким чином, одна й та сама фінансова звітність, в залежності від компетентності аудитора та встановленого ним рівня суттєвості, може вважатися як достовірною, так і не достовірною. В теперішній час вітчизняні науковці [13, 14, 15] в своїх дослідженнях приділяють велику увагу питанням мінімізації суб'єктивного впливу аудитора на визначення рівня суттєвості помилок у фінансовій звітності підприємств. Це свідчить про актуальність вищевказаної проблеми та необхідність її вирішення.

Досліджуючи вищевказану проблему, Саханевич К.В., Чубай В.М. [16] прийшли висновку, що для запобігання винесення аудитором невірною аудиторського висновку необхідно розробити загальні варіанти алгоритмів визначення рівня суттєвості та ознаки суттєвості й чітко їх відобразити у відповідних нормативних документах.

Економічна система України має цілий ряд проблем і сфера аудиторської діяльності не є виключенням. Проте визначення кола проблем аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні та ретельний аналіз їх суті й причин є базою для подальшого пошуку та розробки шляхів вирішення цих проблем. Очевидно, що перспективи розвитку національного аудиту значною мірою залежать від зростання попиту користувачів аудиторських послуг. Для залучення перспективних клієнтів, наприклад великих кредиторів, таких як банки, лізингові підприємства, підприємства, що надають товарні кредити, система вітчизняного аудиту має продемонструвати свою ефективність, незалежність, прозорість та професійність.

Таким чином, в ході дослідження сучасних умов функціонування системи аудиту в Україні встановлено, що поряд з безумовними досягненнями існує також ціла низка проблем в сфері аудиту і контролю помилок у фінансовій звітності підприємств, які виступають суттєвим бар'єром в процесі подальшого розвитку національної системи аудиту.

Доведено, що основними проблемами аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні є відсутність чітко регламентованих та закріплених на державному рівні національних стандартів аудиту, які б регулювали процеси та процедури аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності; недосконалість та нестабільність законодавчої бази України стосовно діяльності підприємств в цілому, що створює умови для навмисного або ненавмисного викривлення показників фінансової звітності; брак методологічних основ аудиту фінансової звітності щодо пошуку, виявлення та контролю помилок у фінансовій звітності; проблема утрудненого визначення достовірності фінансової звітності, пов'язана з незначним практичним досвідом вітчизняних аудиторів та недостатньою кількістю

кваліфікованих аудиторських кадрів; не достатнє врахування останніх розробок щодо психологічної сторони проблеми достовірності фінансової звітності під час аудиту і контролю помилок; недостатній рівень комп'ютеризації аудиту фінансової звітності, що ускладнює пошук й контроль помилок, а також зменшує ймовірність їх виявлення; недостатній рівень комп'ютеризації аудиту фінансової звітності, що ускладнює пошук й контроль помилок, а також зменшує ймовірність їх виявлення; недостатня незалежність аудитора, що призводить до ситуації, коли аудитор свідомо нехтує процесами аудиту та контролю помилок, для надання позитивного аудиторського висновку; відсутність єдиної точки зору щодо питання вибору базових показників та методики визначення рівня суттєвості виявлених в фінансовій звітності помилок.

Аналіз існуючих у теперішній час проблем аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні щодо їх суті, причин виникнення та шляхів вирішення показав, що проблема методики здійснення контролю, пошуку та виявлення помилок у фінансовій звітності підприємств за допомогою сучасних комп'ютеризованих методів є актуальною, враховуючи існування проблем як в сфері методології, так і в сфері комп'ютеризації аудиту.

Проведене дослідження проблем аудиту та контролю помилок у фінансовій звітності в Україні дає змогу визначити шляхи їх подолання, такі як узгодження та вдосконалення нормативно-правової бази, інформаційного та методичного забезпечення процесів аудиту та контролю помилок, підвищення кваліфікації та професійної компетенції вітчизняних аудиторів, розширення ринку аудиторських послуг, встановлення ефективної системи контролю якості надання аудиторських послуг, розробка та впровадження комп'ютеризованих методів контролю, пошуку та виявлення помилок у фінансових звітах, що водночас сприятиме розвитку теоретичних основ аудиту і контролю помилок у фінансовій звітності, а також вдосконаленню системи аудиту в цілому.

Список літератури:

1. Усач Б.Ф. Проблеми розвитку аудиту в Україні / Б.Ф. Усач // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 217 - 222.
2. Аудит в Україні: розвиток, проблеми та перспективи. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.accounting-ukraine.kiev.ua/poslugi/auditorukraine.htm>.
3. Макеева Е. Аудиторская реформа. Пять преимуществ для национальных аудиторов / Е. Макеева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/rus/columns/2015/08/18/555426/>.
4. Доминик Н. Проблема качества аудита финансовой отчетности, составленной по МСФО / Н. Доминик // Аудит и финансовый анализ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.auditfin.com/fin/2007/4/Ndegeya/Ndegeya%20.pdf
5. Проскуріна Н.М. Методологічні основи системного дослідження процедурного забезпечення аудиту / Н.М. Проскуріна // Вісник Донецького

національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – 2011. – № 4. – С. 347 - 353.

6. Шевчук О.А. Аудит в Україні – проблеми та перспективи розвитку / О.А. Шевчук // Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. – 2011. – №6. – С. 530 - 531.

7. Макеева Е.В. Аудит в Украине: достижения, проблемы и перспективы развития / Е.В. Макеева, А.В. Обнявко, С.В. Самострол [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rusnauka.com/25_NNP_2009/Economics/50649.doc.htm.

8. Безверхий К.В. Удосконалення методики виявлення ознак викривлень і помилок у фінансовій звітності підприємства на основі аналітичних процедур / К.В. Безверхий // Облік і фінанси. – 2014. – № 4 (66). – С. 8 - 16.

9. Ковалев В.В. Как читать баланс / В.В. Ковалев, В.В. Патров, В.А. Быков; 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 672 с.

10. Кушнарєв А. Проблемы автоматизации аудита / А. Кушнарєв // Аудит сегодня. – 2007. – № 4. – С. 16 - 21.

11. Кудрицький Б.В. Компютеризація аудиторської діяльності в Україні: проблеми та шляхи подолання / Б.В. Кудрицький // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 320 - 327.

12. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, частини 1 та 2, видання 2013: Handbook of International Quality Control, Auditing Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, Volume I and II, 2013 Edition.

13. Кудрицький Б.В. Методичні та організаційні аспекти оцінки суттєвості при аудиті фінансової звітності / Б.В. Кудрицький // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць – 2012. – № 27. – С. 437 - 447.

14. Шкіря Н.Л. Нові підходи до визначення та розподілу суттєвості в аудиті / Н.Л. Шкіря, Н.В. Залізняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2007mart/3_shkirya.php.

15. Касич А.О. Проблема определения существенной ошибки в аудите / А.О. Касич, О.И. Авраменко, В.И. Шара // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – 2011. – № 6 (71) – С. 220 - 222 .

16. Саханевич К.В. Визначення рівня суттєвості в процесі аудиту / К.В. Саханевич, В.М. Чубай // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 722. – С. 225 - 230.

СИСЮК С.В.*К.Е.Н., ДОЦЕНТ,**ДОЦЕНТ КАФЕДРИ ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ**ЕКОНОМІКИ ТА СФЕРІ ПОСЛУГ,**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**М. ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Європейська орієнтація України вимагає формування нових теоретико-організаційних основ системи обліку. Він, як інформаційна база управління й ключовий інструмент впливу на суспільні відносини та рівень соціально-економічного розвитку, повинен відповідати цілям інтеграційних процесів і потребам та інтересам розвитку національної економіки. Задекларовані Законом України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» вимоги [15] поклали початок формуванню нової реформуючої ідеології, спрямованої на удосконалення не лише законодавчої бази щодо бухгалтерського обліку, а й зміни його мети – від інформаційного джерела подання звітності статистичним, контролюючим і іншим органам до інструменту ефективного управління діяльністю. Таке позиціонування обліку накладає відбиток на його методологію, організацію та практику ведення, що, у свою чергу, вимагає наукового вирішення важливої та актуальної задачі – формування організаційних і законодавчих засад, що відповідають міжнародним і європейським вимогам.

У цьому напрямі вже здійснено чимало досліджень і сформовано низку концептуальних позицій, спрямованих як на адаптацію вітчизняної законодавчої бази, так і реалізацію запровадження в українську облікову практику передового зарубіжного досвіду оцінки, документального й рахункового відображення об'єктів, що відповідають сучасним принципам і функціям обліку. Зокрема, проблемами цього спрямування займалися такі вчені як Голов С.Ф., Жолнер І.В., Жук В.М., Лучко М.Р., Мельник Н.Г., Костюченко В.М., Палій В.Ф., Єфіменко В.І., Хорунжак Н.М., Чижевська Л.В. та ряд інших.

Науковці та практики різнобічно розглядають проблематику реформування бухгалтерського обліку в Україні. В основному дослідження стосуються обґрунтування доцільності і визначення перспектив застосування міжнародних принципів обліку [7, 8; 13], стану та проблем їх запровадження в Україні [7, 9] формування основ переходу на міжнародні стандарти [3], встановленню й обґрунтуванню складових гармонізації облікових підходів [5, 10] тощо.

Зокрема, Голов С.Ф. та Костюченко В.М. ґрунтовно висвітлюють положення міжнародних стандартів щодо порядку облікового відображення активів та пасивів, а також принципи й вимоги до формування звітності згідно їх вимог [3].

Інший відомий вчений Палій В.Ф., свою позицію щодо доцільності розвитку стандартизованих підходів базує на тезі про посилення міжнародної інтеграції вітчизняних суб'єктів і потребі приведення облікових даних у відповідність з зарубіжними вимогами [13]. Аналогічну точку зору підтримує Хорунжак Н.М., яка стверджує, що на оперативність та якість управління використанням ресурсів в сучасних умовах мають суттєвий вплив глобалізаційні процеси у світовій економіці та інформатизація суспільства, а тому орієнтація національної системи обліку на дотримання засад, сформованих міжнародними стандартами обліку в умовах ресурсного обмеження та розвиток інформаційних технологій (міжнародної комунікації) є ключовою основою підвищення ефективності діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання [18].

Для вирішення проблеми системності Жолнер І.В. пропонує гармонізацію бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснювати через формування удосконалених засад таких складових як: теоретико-методологічна база, що включає гармонізацію принципів і методологічних положень (стандартів) та практичний інструментарій практики ведення бухгалтерського обліку. Такий підхід, на думку науковця, сприяє кращому розумінню економічної природи основних напрямів зближення бухгалтерського обліку та звітності, дозволяє розробити ефективні заходи гармонізації національної системи бухгалтерського обліку та звітності з міжнародними стандартами [6].

Єфіменко В.І. розглядає гармонізацію вітчизняного бухгалтерського обліку через призму його стандартизації уніфікації та використання для цієї мети базових засад міжнародних стандартів. При цьому науковець наголошує, що уніфіковані можуть бути тільки певні, окремі елементи системи, наприклад, первинні документи, оскільки не можна ігнорувати історичні, національні, культурні, економічні особливості та напрацювання в різних країнах чи групах країн, які не можуть бути відкинуті і повинні враховуватись у системах обліку і звітності [5].

Важливий і невід'ємний складовій системи обліку приділяє увагу Лучко М.Р. Він, зокрема, зосереджує увагу на міжнародних стандартах фінансової звітності в контексті облікової практики України й виділяє загальні тенденції в облікових системах країн, в міжнародній обліковій практиці, зупиняється на вимогах до розкриття інформації в консолідованій фінансовій звітності. На цій підставі вчений розробляє власну позицію щодо інформації, яка має бути відображена у фінансовій звітності і акцентує увагу на тезі про те, що її представлення у вигляді додаткових даних відповідає міжнародним підходам і зробить вітчизняну звітність більш прозорою та зрозумілою зарубіжним партнерам [8].

Попри це, актуальним є завдання обґрунтування загальної організаційної структури бухгалтерського обліку та такого її елемента як організація обліку власне на базі міжнародних стандартів, а також вирішення проблеми категорійних означень облікових термінів задля їх приведення у відповідність з поданими у міжнародних стандартах. Відповідно до цього оцінка вихідних умов і обґрунтування авторської позиції щодо вирішення організаційних проблем забезпечення імплементації

міжнародних стандартів і нормативно-правових європейських вимог є ключовою метою наукового пошуку.

Однією з головних причин реформування обліку є потреба в забезпеченні прозорості та відкритості даних, що сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату та підвищенню рівня довіри потенційних користувачів до звітної інформації. Є сподівання, що цьому сприятиме запровадження міжнародних стандартів обліку та звітності. Низку кроків в цьому напрямі вже зроблено: прийнято ряд законодавчих актів, зокрема Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», Бюджетний та Податковий кодекси та інші, розроблено національні стандарти бухгалтерського обліку, що відповідають міжнародним, гармонізовано підходи до оцінки об'єктів обліку, уточнено методику та процедури відображення господарських операцій та здійснено ряд інших заходів.

Зокрема, з метою реалізації завдань, пов'язаних з вирішенням проблеми адаптації вітчизняної системи обліку й звітності до міжнародних вимог Кабінетом Міністрів України було прийнято відповідне розпорядження «Про схвалення розроблених Міністерством фінансів планів імплементації деяких актів законодавства ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту» (№ 345-р від 08.04.2015 р.). На його підставі (а саме з урахуванням вимог Директиви 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26.06. 2013 р. щодо річної фінансової, консолідованої та пов'язаної звітності певних типів підприємств) та відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів і Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», було розроблено законопроект, спрямований на внесення відповідних змін до Закону № 996-XIV від 16.07.1999 р. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Зокрема, удосконаленню підлягає теоретична частина, а саме категорійні означення (витрати, доходи, звітний період тощо), питання, пов'язані з формуванням і поданням звітності (в т ч. порядок її оприлюднення) та інші важливі аспекти (критерії віднесення підприємств до різних груп залежно від їх величини, перелік обов'язкових реквізитів первинних документів і т.п.).

В науковій обліково-економічній та правовій літературі активно дискутуються численні проблемні питання, що пов'язані з обліком та його організацією, що сприяє пошуку шляхів їх вирішення. Попри це, окремі напрями досліджень вимагають більш активної позиції та певною мірою залишилися в тіні загальних наукових концепцій. Йдеться, зокрема, про проблеми організації обліку відповідно з міжнародними принципами та вимогами.

Активне використання усіх важелів, здатних уможливити формування ефективної організації бухгалтерського обліку вимагає вирішення проблеми подання означення цього терміну та впорядкування переліку складових. Аналіз літературних джерел і законодавства з питань бухгалтерського обліку свідчить, що єдиного підходу на сьогоднішній день в цьому питанні не досягнуто. Термін «організація бухгалтерського обліку» має різноманітні трактування. Це значно ускладнює вироблення чіткої та логічної структури обліку загалом.

Зокрема, Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [15] у «Загальних положеннях» (стаття 1. Тракткування термінів) не містить означення «організація обліку». Сутність, яка законом вкладається у нього можна визначити з контексті статті 8. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві п.4, у якому зазначено:

Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає форми його організації:

- введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;
- користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;
- ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою;
- самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства. (Ця форма організації бухгалтерського обліку не може застосовуватися на підприємствах, звітність яких повинна оприлюднюватися, та в бюджетних установах) [15].

Таким чином, відповідно до законодавства організація обліку зводиться до вибору структурного підходу. Обґрунтування такого вибору вимагає врахування низки чинників і застосування певних процедур. Тому більш деталізованими є означення, що містяться в науковій літературі.

В основному позиції науковців з цього приводу зводяться до таких основних підходів щодо терміну «організація бухгалтерського обліку». Це: 1) сукупність дій [11]; 2) система умов та елементів [1, 12]; 3) система методів і засобів [19].

Низка інших трактувань, які є у вітчизняній науковій літературі так чи інакше може бути віднесена до виділених вище груп означень. Аналіз їх сутнісного змісту вказує на акцент науковців на ті чи інші ключові моменти і дійсну раціональність поглядів. Зведення усіх визначень до одного трактування вимагає врахування семантики значень, які вкладаються у зміст трактувань. Можливим узагальнюючим варіантом (який, однак, не позбавлений дискусійності) може бути зведення означення до того, що під організацією обліку слід розуміти *комплекс заходів, який дозволяє сформувати раціональну й ефективну систему обліку діяльності суб'єкта господарювання*.

До таких заходів відносяться: дослідження специфіки діяльності суб'єкта господарювання; формування облікової політики; обрання найбільш прийнятної форми бухгалтерського обліку, засобів і програмного продукту його ведення; обґрунтування структури бухгалтерської служби (або як зазначено в Законі про бухгалтерський облік «форми організації обліку»); встановлення обсягів облікових робіт і розробка штатного розкладу (обчислення кількості облікових працівників); складання посадових інструкцій та графіку документообороту (важливо дотримуватися принципу оптимальності) та ін.

Проте такий підхід визначає організацію бухгалтерського обліку у вузькому розумінні, тобто на рівні суб'єкта діяльності. Слід зазначити, що попри усю важливість та залежність рівня ефективності бухгалтерського обліку від вищевказаних заходів, слід визнати ряд інших чинників, що мають більш глобальне спрямування.

Зокрема, організація обліку суб'єкта діяльності повною мірою залежить від національного підходу до його ведення, або іншими словами від національної системи бухгалтерського обліку. Остання на законодавчому рівні визначає його методологічне, організаційне й методичне забезпечення.

Однак при визначенні національного підходу до побудови та розвитку бухгалтерського обліку після підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, необхідно враховувати визначені напрями щодо бухгалтерського обліку, що веде до адаптації нашого законодавства до європейських Директив.

На думку О. Канцурова це можна здійснювати у двох напрямках. Перший – приведення законодавства у відповідність до Директив Євросоюзу. Це виконати не дуже складно, оскільки у сфері бухгалтерського обліку в Україні є помітний прогрес. Нормативні документи щодо обліку відповідають нормативним документам Європарламенту та Єврокомісії, Україна забезпечила переклад і оприлюднення міжнародних стандартів для малих і середніх підприємств, які можуть застосовувати їх у сфері фінансової звітності [2]. Другий напрям – адаптація до Директиви 2013/34/ЄС Європейського парламенту і Ради від 26.06.2013р. «Про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність і відповідні звіти окремих видів компаній, яка доповнює Директиву 2006/43/ЄС Європейського парламенту і Ради та відміняє Директиви Ради 78/660/ЄЕС і 83/349/ЄЕС» [2]. Завданнями цього документа є зниження адміністративного тягаря на малий бізнес, підвищення прозорості платежів до бюджету компаній видобувної промисловості та лісозаготівлі, можливість знайти додаткове фінансування за межами своєї держави, підвищення якості та зіставності розкритої інформації.

Як зазначає В.М. Метелиця, загалом можна стверджувати, що Директива 2013/34/ЄС є зведеним набором детальних правил, скерованих на застосування МСФЗ, тоді як національні стандарти бухгалтерського обліку, відповідні методичні рекомендації розкривають окремі питання і далеко не враховують всі можливі підходи обліково-звітної практики, потребуючи динамічних змін і доповнень [10]. Директивою 2013/34/ЄС також встановлено низку можливостей для складання скороченої звітності для різних видів підприємств, що особливо важливо для малих і середніх підприємств. Певні напрацювання в цьому напрямі вже зроблені в Україні, зокрема полегшено облік для малих підприємств, уніфіковано підхід до складання фінансової звітності. Значна частина національного законодавства в цій сфері вже імплементована, однак все ж таки існує низка не лише законодавчих, а й організаційних проблем, пов'язаних з їх практичним використанням.

Для прикладу, важливу роль в питаннях організації обліку для суб'єктів господарювання та втому числі державного сектору відіграють Міністерство

фінансів, Державна казначейська служба та інші органи. Відповідно до стратегічного плану діяльності Міністерства фінансів України на 2015 бюджетний рік та два бюджетних періоди, що настають за плановим (2016–2017 роки), затвердженого наказом Міністерства фінансів України 16 жовтня 2014 року №1052 визначено наступні цілі та пріоритети модернізації методології бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів та законодавства Європейського союзу (рис. 1).

Як свідчить рисунок 1 основними пріоритетами розвитку на шляху євроінтеграції нашої країни є здійснення державного регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні, розробка стратегії розвитку національної системи бухгалтерського обліку. Вирішення цих проблем та завдань покладено на Міністерство фінансів України.

Досягнення стратегічних цілей вимагає врахування існуючого досвіду, в тому числі закладених в документах ЄС принципів та засад обліку, а також діяльності професійних бухгалтерських організацій. Необхідно відмітити, що основним документом в ЄС, що запроваджує застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку є Регламент (ЄС) № 1606/2002 Європейського парламенту та Ради від 19 липня 2002 року «Про застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку». А органом, який відповідає за розробку міжнародних стандартів і тлумачення їх термінів є Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (рис. 2).

В Україні при організації обліку в необхідно враховувати методологічні підходи, визначені нормативно-правовими документами, в тому числі національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, які розробляються з урахуванням міжнародних стандартів. Справедливо визнати наявність низки проблем, які пов'язані з запровадженням розроблених національних стандартів, оскільки в них містяться положення, які мають суперечливий характер з іншими чинними правовими нормами, в тому числі вищої юридичної сили.

Для прикладу, ознайомлення зі змістом затверджених Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі вказує на наявність суперечливих формулювань та приписів, які іноді своєю суттю не належать до компетенції та повноважень вищеназваних суб'єктів. Зокрема, це виокремлення в НП(С)БОДС 126 «Оренда» трактування терміну «суборенда», оскільки суб'єктам бухгалтерського обліку в державному секторі здійснювати такі операції заборонено. У стандарті 121 «Основні засоби» дається означення суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі (суб'єкти бухгалтерського обліку в державному секторі – розпорядники бюджетних коштів, Державне казначейство та державні цільові фонди), яке лише частково відповідає тому, що визначено державною Стратегією. Зокрема, до їх складу не включено Міністерства фінансів, як це рекомендовано Стратегією модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі.

Рис. 1. Стратегічні цілі діяльності Міністерства фінансів щодо удосконалення обліку з урахуванням міжнародних стандартів

Рис. 2. Застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку відповідно до Регламенту ЄС № 1606/2002 у країнах ЄС

Стандарт 123 «Запаси» включає трактування змінних і постійних виробничих накладних витрат, які більш логічно було б дати у НП(С)БОДС 135 «Витрати». Окрім цього, двічі продубльовано пояснення сутності терміну нормальна потужність, яке подається в обох названих стандартах. Не зовсім коректне щодо визначених суб'єктів бухгалтерського обліку подання в НП(С)БОДС 124 «Доходи» терміну «дивіденди». Натомість такі поняття як загальний та спеціальний фонд відсутні у затверджених стандартах, що суперечить Бюджетному кодексу, у якому ст.13 «Складові частини бюджету» п.1 визначено, що бюджет складається із загального та спеціального фондів.

Окремі з затверджених стандартів, наприклад 131 «Будівельні контракти», недостатньо актуальні для суб'єктів державного сектору. Такий стандарт більше відповідає діяльності державних підприємств, які не включені до складу суб'єктів бухгалтерського обліку ні Стратегією модернізації, ні затвердженими національними положеннями з бухгалтерського обліку.

Слід зазначити, що невідповідність трактувань одних нормативно-правових актів з іншими, особливо вищої юридичної сили негативно позначається на організації та веденні обліку. Тому важливим теоретично-прикладним завданням, яке вимагає вирішення є дослідження нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку в державному секторі з метою розробки пропозицій щодо узгодження його положень. Розв'язання цієї проблеми сприятиме підвищенню якості не лише чинного законодавства, а й порядку ведення обліку.

Одним із найпроблемніших та найскладніших аспектів у виконанні Угоди про асоціацію є формування свідомості бухгалтера, професійної відповідності та вироблення нових підходів, які закладені в міжнародних стандартах і Директивах ЄС. Наразі завдання бухгалтера або бухгалтерської служби в Україні полягає у формуванні якісної, достовірної й повної інформації про ведення господарської діяльності та її результати. Її правильне використання дозволяє розробити оптимальні управлінські та фінансові рішення [4]. Проте достатньо виправданим є твердження Л.В. Чижевської [19], що вже сьогодні і ще більше в найближчій перспективі будуть необхідні фахівці, що володіють у комплексі технологією бухгалтерського обліку, а також аналітичними навиками, здатні використовувати накопичену інформацію, щоб передбачати та попереджувати негативні тенденції, а не спостерігати за тим, що сталося.

Одним з виходів є запровадження національної сертифікації бухгалтерів. Основа цієї роботи має бути зосереджена в професійних громадських організаціях, де бухгалтер, проходячи сертифікацію, не лише підтверджує певний рівень знань, а й проходить контроль якості. Також немало важливим у мовах реформування обліку у державному секторі є організація навчання працівників бюджетних установ бухгалтерських служб та підвищення кваліфікації керівників бухгалтерських служб головних розпорядників бюджетних коштів з питань застосування національних положень (стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі. При впровадженні обов'язкового складання фінансової звітності за міжнародними стандартами публічними компаніями однією з проблем є нестача методичних матеріалів для переходу на МСФЗ і відсутність спеціалістів, знайомих з МСФЗ.

Загалом усі проблеми, що пов'язані з організацією обліку в умовах імплементації вимог міжнародних стандартів та застосування європейських підходів можна систематизувати наступним чином у (рис. 3).

Виокремлені три групи проблем та їх складові не характеризують усю сукупність наявних труднощів, які мають бути предметом уваги та дослідження. Їхнє позиціонування лише вказує на важливість наукових пошуків подолання тих ускладнень, які виникають на шляху гармонізації обліку.

Загалом слід визнати, що реформування системи бухгалтерського обліку в будь-якій країні, в тому числі Україні – складний та тривалий процес, який вимагає попереднього теоретичного узагальнення, а також оцінки з позиції можливостей практичної реалізації нововведень. Він не охоплює лише ідентифікацію категорійних

означень, а включає складну організаційну структуру, яка для різних країн має певні особливості.

Рис. 3. Проблеми організації обліку вітчизняних суб'єктів господарювання, пов'язані з запровадженням вимог міжнародних стандартів і регламентів Європейського союзу

Тому актуальним напрямом наукових досліджень є вирішення проблеми узгодження інституційних повноважень та формування належної інституційної структури, що відповідає сучасним міжнародним умовам і запитам, а також удосконалення переліку професійних повноважень суб'єктів бухгалтерського обліку на мікрорівні. Окрім цього, важливо знайти компроміс між національними та загальноєвропейськими та міжнародними вимогами до змісту облікової інформації та інших важливих питань, в тому числі щодо оцінки активів і пасивів.

Список літератури:

1. Безруких П.С. Организация бухгалтерского учета на предприятиях / П.С. Безруких. – М. : Финансы, 1966. – 208 с.
2. Бухгалтери та аудитори обговорили звітність за МСФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1041?view=material.

3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2008. – 1008 с.
4. Давидюк Т.В. Позиціонування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства в навчальних планах фахівців напряму підготовки «облік і аудит» / Т.В. Давидюк, К.П. Боримська // Економіка реалії часу. – 2013. - № 3(8). – С. 83 – 90.
5. Єфіменко В.І. Напрями гармонізації бухгалтерського обліку та звітності в Україні / В.І. Єфіменко // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 278 - 284.
6. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами : навчальний посібник / І.В. Жолнер. – К.: НУХТ, 2012. - 335 с.
7. Жук В.Д. До проблем стратегії запровадження МСФЗ в Україні / В.Д. Жук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 10. – С. 16 - 22.
8. Лучко М. Міжнародні стандарти фінансової звітності в контексті облікової практики України / М. Лучко // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – 2008. – № 22. – С. 172 - 175.
9. Мельник Н. Характеристика сучасного рівня впровадження МСФЗ в світі / Н. Мельник // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 3. – С. 25 - 30.
10. Метелиця В.М. Регуляторна конвергенція бухгалтерської професії в Європейському Союзі / В.М. Метелиця // Облік і фінанси. – 2014. – № 2. – С. 41 - 55.
11. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник / За ред. В.С. Леня. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.
12. Організація бухгалтерського обліку: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 592 с.
13. Палій В.Ф. Міжнародні стандарти обліку і фінансової звітності: підручник / Палій В.Ф. – М: ИНФРА-М, 2006. – 473 с.
14. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
15. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р. № 996–XIV (зі змінами і доповненнями від 07.07.2011 р. №3614-VI). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
16. Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України №1202 від 12.10.2010 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1017-10>.
17. Регламент (ЄС) №1606/2002 Європейського парламенту та ради від 19 липня 2002 року про застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/31948.

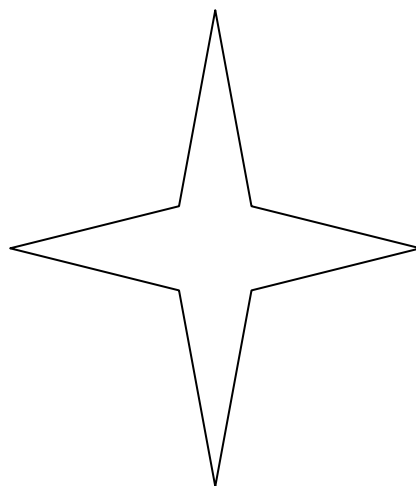
18. Хорунжак Н.М. Теорія та методологія обліку у бюджетних установах в умовах інформатизації суспільства : монографія / Н.М. Хорунжак – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 248 с.

19. Організація бухгалтерського обліку і аналізу господарської діяльності : [Текст] / А.М. Кузьмінський, В.В. Сопко. – К. : Вища шк., головне видавництво, 1986. – 256 с.

20. Чижевська Л.В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку : монографія / Л.В.Чижевська. - Житомирськ. держ. технол. ун-т. –Житомир: ЖДТУ, 2007. – 527 с.

21. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:182:0019:0076:EN:PDF>.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УСАТЕНКО О.В.,
К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ДОЦЕНТ КАФЕДРИ ОБЛІКУ І АУДИТУ,
ДЕРЖАВНИЙ ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»,
М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК, УКРАЇНА

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Визначення напрямів та умов розвитку венчурної діяльності

Сьогодні пріоритетним стратегічним напрямом і невід'ємною умовою входження на рівних у світову економічну систему є формування інноваційної моделі розвитку економіки України. Одним з шляхів виходу України із економічної та фінансової кризи є залучення інвестицій до принципово нових технологій, що забезпечить також підвищення ефективності господарювання. Венчурна діяльність може кардинально змінити якість інноваційної моделі економічного розвитку та його інвестиційного забезпечення, а також і якість економічного зростання, сприяючи подоланню дефіциту та удорожчання інвестиційних ресурсів.

Венчурна діяльність, як будь – який об'єкт дослідження, потребує визначення та удосконалення теоретичних аспектів, особливо таких важливих, як обліково – аналітичних. Тому, для удосконалення теоретичних аспектів венчурної діяльності України, необхідно визначити напрями та умови розвитку венчурної діяльності розвинутих країн світу. Для дослідження було обрано США, Японію, та країни Європи, а також Російську Федерацію, як країну, що має подібну до України структуру економіки зі схожим шляхом та проблемами розвитку венчурної діяльності.

Сучасна історія венчурної діяльності почалась після закінчення Другої Світової Війни. Вперше поняття «венчурної діяльності» виникло в ході дискусії між Джоном Хай Уїтні та його партнером Бенно Шмідтом, які перші у США заснували фонд розвитку інвестицій «JH Whitney & Company», для тих, хто не зміг отримати доступ до капіталу банків чи кредитам [1]. Але формально, венчурна діяльність бере свій початок у 1946 р. коли була створена перша компанія «American Research & Development», яка займалася операціями такого виду. Компанія, початковий капітал якої складав 3,4 млн. \$ була перепродана у 1972 році за суму в 35 разів більше початкових інвестицій. Найбільший успіх був у інвестуванні в компанію «Digital Corporation», коли первинні інвестиції збільшилися у 5 800 разів за 15 років [2].

Успіх венчурного бізнесу і його динамічний розвиток привернули до нього значний інтерес фінансових і управлінських кругів та вимагали створення його інфраструктури та вдосконалення взаємозв'язків в галузі прямих інвестицій в цілому. Так, в США, у 1973 році була утворена Національна асоціація венчурного капіталу (National Venture Capital Association - NVCA), що займається формуванням в широких

колах розуміння важливості венчурного бізнесу для життєстійкості економіки США та представляє у суспільстві інтереси венчурних компаній, які розвиваються. В даний час асоціація об'єднує 330 організацій, керуючих венчурним капіталом у розмірі близько 70 млрд. \$ [3].

Американська інноваційна модель економічного розвитку робить ставку на дрібні венчурні фірми. Держава відіграє активну роль у загальній координації науково-дослідних робіт, у реалізації широкомасштабних програм розвитку інноваційних досліджень та заохочення приватних компаній, а також підтримує їх розвиток за допомогою цілої системи пільг, податкових стимулів. В США активна участь держави в інвестиційному забезпеченні інноваційної моделі економічного розвитку ґрунтується на єдності наступних постулатів:

1. ключ у майбутнє – це знання;
2. двигуном соціально-економічного розвитку - є високі технології ;
3. заохочення у розвитку науки і технологій – є зобов'язання уряду держави.

Умовами швидкого розвитку венчурної індустрії в США, крім активної участі держави, можна також зазначити високу розвиненість фондових ринків, потужність національного платоспроможного ринку, закріплення на якому означає перемогу в міжнародній конкуренції. А також, той факт, що американські університети отримують великі асигнування на проведення наукових досліджень від державного і приватного секторів, а також є високо мобільними, орієнтованими на конкуренцію, зацікавленими в комерціалізації своїх наукових розробок. Бернард Блек характеризує ринок венчурного капіталу в США, виділяє дві основні риси ринку: легкий вхід венчурних інвесторів до портфелів компанії та звичайна практика виходу через первинне публічне розміщення акцій [5]. Напрямами венчурного інвестування в США є енергетика, виробництво комп'ютерної техніки, виробництво програмного забезпечення, гена інженерія та телекомунікації, інтернет-компанії, тобто ті галузі які мають тенденцію швидкого зростання [6].

За даними Національної асоціації венчурного капіталу, в США за період з 1996 по 2014 рр. було реалізовано 35 531 інноваційних проектів із загальним обсягом венчурних інвестицій 307240 млн. \$, а середній розмір інвестицій досяг 8650 тис. \$. На США припадає 2/3 від загального об'єму всіх прямих венчурних інвестицій в світі. Характерною рисою венчурної діяльності США, яка визначає його динаміку і стійкість розвитку, є орієнтація на вкладення коштів в інноваційні технології різних галузей промисловості. Венчурні інвестиції в США являються основним механізмом підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва. Венчурна діяльність забезпечує не тільки динамічний науково-технічний розвиток національної економіки та її лідерство і конкурентоспроможність у світі, але й високу норму прибутку інвесторам. Інші країни лише адаптують і використовують у себе досвід США по залученню венчурного фінансування [7].

Історія становлення венчурної діяльності в Європі виникла завдяки зусиллям іспанської королеви Елізабет у 1642 році, коли вона виділила кошти Христофору Колумбу для розвідувальної місії. Сучасна венчурна діяльність Європи почалась у

1962 році, з появи компанії «European Enterprises Development» у Лондоні та Парижі [8]. Також в 1973 р. в Швеції за сприянням уряду було створено компанію за допомогою державно – приватного капіталу з метою боротьби з економічною стагнацією [9]. Тобто венчурний капітал був альтернативним джерелом фінансування приватного бізнесу. Розвиток європейського венчурного бізнесу багато в чому повторює американський. Так в 1983 р. з'явилася «Європейська асоціація прямого інвестування і венчурного капіталу» (EVCA), що було спільною ініціативою представників венчурної індустрії і Європейської комісії.

На момент створення, асоціація нараховувала 43 члена, сьогодні - об'єднує понад 500 активних учасників венчурного бізнесу з більш ніж 30 країн світу і є авторитетним представником європейської галузі прямих інвестицій та венчурного капіталу. Асоціація займається створенням в Європі сприятливих умов для розвитку венчурного бізнесу, залученням інституціональних інвесторів до участі у венчурному інвестуванні, представляє інтереси своїх членів та інших учасників венчурної індустрії в європейських структурах, розробляє ефективні та доступні стратегії і механізми розвитку ринку венчурного капіталу. За даними Європейської асоціації прямого інвестування і венчурного капіталу зараз у Європі діє більш ніж 500 венчурних фондів, щорічний обсяг інвестицій яких досягає 14,5 млрд. євро. Але, між європейськими та американськими венчурними фондами необхідно виділити одну головну відмінність - європейські фонди намагаються вкладати кошти не в початковий, а у зрілий бізнес, що добре зарекомендував себе. Винятком для Європи є Нідерланди, де венчурне фінансування організовано приблизно як у США, але якщо в США переважають інвестиції у високі технології (фірми, засновані на базі інноваційних технологій, становлять там близько 60% компаній, що отримали венчурні інвестиції), то в Нідерландах венчурні інвестиції розподіляються між різними галузями досить рівномірно, і процес фінансування програм розвитку охоплює широкий спектр компаній, не обмежуючись тільки високотехнологічними фірмами. Європейська індустрія венчурного капіталу відрізняється від свого американського аналога ще за двома аспектами. Європейська індустрія венчурного капіталу інвестує переважно в основні сектори індустрії, тоді як для індустрії венчурного капіталу США набагато більш важливі сектори, орієнтовані на нові технології. По-друге, головними інвесторами європейських фондів венчурного капіталу є банки, тоді як в США - пенсійні фонди, спонсори, приватні особи і страхові компанії.

У табл. 1 наведені основні напрями венчурного фінансування у Європі за галузевою ознакою, з визначенням частки ринку.

Отже, основні напрями венчурного фінансування Європи – це промислове виробництво, інформаційні технології, медицина та фармацевтика, альтернативні джерела енергії, сервісна інфраструктура. Також венчурні інвестиції направляються в сферу енергетики та будівельних матеріалів.

Лідером Європи з розвитку венчурного фінансування, безумовно є Великобританія. За даними Асоціації венчурних фондів Великобританії, на цю

державу припадає майже половина всіх європейських венчурних інвестицій, причому близько третини цих інвестицій здійснюється за межами країни. Умовами, що сприяють динамічному розвитку венчурної індустрії в Європі є заходи державної політики, оскільки уряди європейських країн створюють сприятливі умови для розвитку венчурних фондів. Наприклад, уряд Голландії гарантує покриття половини можливих збитків, пов'язаних з інвестуванням у приватні компанії. Венчурні фонди Голландії і Франції черпають інвестиційний капітал головним чином в найбільших банках та страхових компаніях, у Великобританії - в пенсійних фондах, на які припадає близько третини всіх фінансових вливань. Це можливо пояснити тим, що у Великобританії на пенсійні фонди, які інвестують у венчурний бізнес, поширюється пільговий режим оподаткування. Таке цілеспрямоване державне втручання забезпечило швидкий розвиток венчурної індустрії в західноєвропейських країнах.

Таблиця 1

Основні напрями венчурного фінансування у Європі за галузевою ознакою

Галузь	Частка ринку, %
Промислове виробництво	37,23
Інформаційні технології	36,32
Медицина та фармацевтика	19,73
Альтернативні джерела енергії	3,31
Сервісна інфраструктура	2,61
Енергетика	0,31
Будівельні матеріали	0,49

Джерело: [10]

Венчурна діяльність з'явилась в Японії наприкінці 60-х років, коли вперше виникло дрібне незалежне підприємництво переважно експериментального типу, яке займалось, переважно новітніми розробками. Державою, венчурна діяльність розглядалася, як складова інноваційного розвитку країни. Зараз 99% інноваційних підприємств займаються венчурними операціями, а доля їх в ВВП досягає 52 %. Японія, як і нові індустріальні країни Південно-Східної Азії, в області інноваційної діяльності сконцентрувала свої ресурси на скупці перспективних високотехнологічних нововведень, що знаходяться на останній стадії інноваційного циклу, забезпечуючи кінцеве доопрацювання нововведення, запуск його у виробництво, комерціалізацію і споживання. Для венчурного фінансування у Японії використовується і приватний, і державний капітал. Цей вид бізнесу користується державною підтримкою, податковими пільгами. Також створення позабіржових ринків цінних паперів для мобілізації капіталів в найбільших містах сприяє розвитку японського венчурного бізнесу. Умовами для ефективного розвитку венчурної індустрії в Японії, крім підтримки держави є направленість японської політики на створення дрібних, активних, інноваційних підприємств, які в більшості спеціалізуються на розробках нових технологій і продуктів. Протягом останніх років

Японія є світовим лідером за часткою витрат на інновації. Напрямами венчурної діяльності Японії є наукомісткі галузі, високотехнологічні виробництва, інформатика, освіта, біотехнології, охорона здоров'я, космос і т. д.

Слід зауважити, що останнім часом значний розвиток венчурна індустрія одержала не тільки в європейських країнах, але і в Японії, Китаї, Республіці Корея, Сінгапурі, Ізраїлі, Австралії, Чилі, Мексиці. Більш того, венчурний капітал з стартового капіталу бізнесу перейшов в більш зрілі стадії свого розвитку і почав бути ще і капіталом розвитку. Венчурна діяльність впливає та перетворює інноваційний шлях розвитку держави, прискорюючи його. Венчурні капіталісти інвестують у формування нового наукомісткого бізнесу. Вони активно розвивають мережі і взаємозв'язок між фінансовими інститутами, університетами, науковими центрами, великими корпораціями, підприємцями. Ці мережі несуть потік інформації в розпорядження венчурних інвесторів, що дозволяє їм знижувати ризики, пов'язані з інвестуванням, і таким чином, долати бар'єри, які стримують інновації [11].

Необхідність розвитку венчурного бізнесу в Російській Федерації почала відчуватися більше 20 років тому. В середині 80-х рр., коли на початку «перебудови» вперше заговорили про необхідність освоєння зарубіжного досвіду, потрібні для цього економічні і політичні умови в країні ще повністю були відсутні. З 1988 р. певні надії в цьому напрямку поклалися на перші комерційні банки (які створювалися тоді як фінансові структури для підтримки інноваційної діяльності, а деякі з них до цих пір зберігають у своїй назві реліктове буквосполучення «ін.», від слова «інноваційний»). Однак цим надіям не судилося збутися. Частка інноваційних проектів в портфелі подібних «інвесторів» рідко перевищувала 5%, що було викликано цілком об'єктивними економічними причинами. Сам ринок прямих і венчурних інвестицій почав розвиватися лише в 1993 р. з приходом до Росії великих фондів прямих інвестицій під управлінням «Європейського банку реконструкції та розвитку» (ЄБРР). Також була почата програма зі створення 11 регіональних венчурних фондів. Кожен із фондів обслуговував відведену йому територію Росії, розташовуючи капітали у розмірі 10-30 млн. \$. Кожен фонд призначався для інвестицій у компанії з числом працюючих від 200 до 5000 осіб, які були приватизовані відповідно до програми уряду Російської Федерації. Основні об'єкти зацікавленості фондів - середні та великі підприємства. Інноваційні підприємства перебували поза сферою інтересів цих фондів [12]. Але зараз ситуація – інша, з початку 2001 р., у зв'язку з покращенням макроекономічних показників держави обсяг венчурних операцій почав зростати, цьому ще й сприяв загальносвітовий Інтернет - бум. До пріоритетних напрямів венчурного фінансування відносяться: біотехнології на основі біоінженерії, атомна і космічна техніка, електронні технології та ін. Однак, особливістю інвесторів Російської Федерації є те, що вони прагнуть до менш ризикованих способів отримання доходу і вкладення у компанії, які вже відбулися на пізніх стадіях. Умовами розвитку венчурної діяльності є державна політика, яка повинна бути направлена на підтримку і стимулювання інвесторів наукомістких, високотехнологічних виробництв за рахунок введення певних

податкових пільг щодо коштів, які фінансують інноваційну діяльність, а також державні гарантії і кредити.

Венчурні операції успішно відбуваються в Фінляндії, Сінгапурі, Ізраїлі, Великобританії та в багатьох інших розвинених країнах Європи. Згідно останніх досліджень в Європі і США, вкладення коштів у венчурні інвестиції є найбільш стабільними і прибутковими [12].

Сьогодення пріоритетним стратегічним напрямом і невід'ємною умовою входження на рівних у світову економічну систему є формування інноваційної моделі розвитку економіки України. Одним з шляхів виходу України із економічної та фінансової кризи є залучення інвестицій до принципово нових технологій (інновацій), що забезпечить підвищення ефективності господарювання. Про стан інноваційної сфери України можна судити по глобальному інноваційному індексу держави та інноваційному індексу, який відображає стан і взаємозв'язок науки з інноваційним бізнесом.

У 2014 році Всесвітня організація інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization) представила результати рейтингування країн по глобальному інноваційному індексу за 2013 рік, методологія розрахунку якого включає оцінки інституційного середовища держави, людського капіталу та якості досліджень, інфраструктури, ринку інновацій, конкуренції, результатів дослідницької діяльності (патентів, високотехнологічної продукції, експорту інноваційної продукції та ін.), результатів креативної діяльності (брендингу, створення торгових марок та інших креативних продуктів, що не відносяться до високотехнологічних). У табл. 2 представлено глобальний інноваційний індекс і деякі базові економічні показники по країнам світу за 2013 рік.

Порівняння глобальних інноваційних індексів у табл. 2 по деяких країнах світу показало істотне відставання України від розвинених економік, принаймні в період з 2012 по 2013 рік Україна піднялася з 71 на 63 місце.

Таке місце в рейтингу доводить необхідність удосконалення існуючого механізму залучення, впровадження і застосування венчурного фінансування в інноваційні підприємства з метою інноваційного економічного розвитку як самих підприємств, так і держави.

Істотним, при цьому, є те, що даний механізм, повинен бути ефективно інтегрований в національне і міжнародне правове поле, мати коопераційні зв'язки з елементами інноваційної інфраструктури, бути орієнтований на людський капітал та інноваційний продукт на виході. У табл. 3 представлені деякі показники глобального інноваційного індексу в 2013 році, що відображають науку та інноваційний бізнес у країнах світу.

Показники рейтингу, які відображають науку та інноваційний бізнес у країнах світу, позначають, що тільки 55,7 % досліджень в Україні фінансуються бізнесом, 21,7 % виробництв країни є високотехнологічними при тому, що показник кількості поданих патентів на 1 млн. ВВП має середнє значення серед країн світу. Взагалі, показники глобального інноваційного індексу мають тенденцію покращення, що

свідчить про встановлення нашої держави на інноваційний шлях, чому буде сприяти розвиток венчурної діяльності.

Таблиця 2

Глобальний інноваційний індекс і деякі базові економічні показники по країнам світу в 2013 році

<i>Держава</i>	<i>Населення, млн. осіб</i>	<i>ВВП, млн. дол. США</i>	<i>ВВП на душу населення, дол. США</i>	<i>Глобальний іннова- ційний індекс</i>	<i>Місце в рейтингу з 143 країн</i>	<i>Місце в рейтингу в 2012 році з 142 країн</i>
Швейцарія	8	650,8	46430,1	64,8	1	1
Великобританія	63,2	2535,8	37306,6	62,4	2	3
Швеція	9,5	557,9	41188,4	62,3	3	2
Фінляндія	5,4	256,9	35616,6	60,7	4	6
Нідерланди	16,8	800	41,71	60,6	5	4
США	313,9	16799,7	53101	60,1	6	5
Сінгапур	5,3	295,7	64583,6	59,2	7	8
Данія	5,6	331	37900,5	57,5	8	9
Люксембург	0,5	59,8	78669,8	56,9	9	12
Гонг Конг	7,2	273,7	52772	56,8	10	7
Канада	34,9	1825,1	43471,7	56,1	12	11
Німеччина	81,9	3636,6	40006,7	56	13	15
Норвегія	5	511,3	54946,7	55,6	14	16
Ізраїль	7,9	291,5	34770,1	55,5	15	14
Австралія	22,7	1505,3	43073,1	55	17	19
Австрія	8,5	415,4	42596,6	53,4	20	23
Японія	127,6	4901,5	36899,4	52,4	21	22
Франція	65,7	2737,4	35784	52,2	22	20
Бельгія	11,1	506,6	37880,5	51,7	23	21
Китай	1350,7	9181,4	9844	46,6	29	35
Угорщина	9,9	132,4	20065,1	44,6	35	31
Молдова	3,6	7,9	3736,1	40,7	43	45
Польща	38,5	516,1	21214,3	40,6	45	49
Росія	143,5	2118	17884,5	39,1	49	62
Білорусь	9,5	71,7	15753,2	37,1	58	77
Бразилія	198,7	2242,9	12220,9	36,3	61	64
Україна	45,6	177,8	7423,1	36,3	63	71
Вірменія	3	10,5	6190,7	36,1	65	59
Грузія	4,5	16,2	6144,8	34,5	74	73
Казахстан	16,8	220,3	14391,1	32,8	79	84
Азербайджан	9,3	73,5	11044,2	29,6	101	105
Ангола	20,8	121,7	6247,3	23,8	135	135

Джерело: [13]

Деякі показники глобального інноваційного індексу в 2013 році, що відображають науку та інноваційний бізнес у країнах світу

<i>Показник</i>	<i>Місце в рейтингу країн по глобальному інноваційному індексу</i>	<i>Дослідження, що проводяться бізнесом, % від ВВП</i>	<i>Дослідження, фінансовані бізнесом, % від загального фінансування досліджень</i>	<i>Прямі іноземні інвестиції, % від ВВП</i>	<i>Кількість поданих патентів на 1 млн. ВВП</i>	<i>Високотехнологічне виробництво, % від промислового виробництва</i>
Швейцарія	1	2,2	73,5	1,5	4,1	63,2
Великобританія	2	1,1	63,4	2,3	6,6	38
Швеція	3	2,3	67,8	0,7	5,9	47,8
Фінляндія	4	2,4	68,7	0,7	8,7	45
Нідерланди	5	1,2	56,6	-1,1	3,4	36,7
США	6	1,9	69,8	1,3	16,5	43,3
Сінгапур	7	1,4	62,1	20,6	3,3	70
Данія	8	2	65,7	0,4	6,8	44,8
Люксембург	9	1	67,7	31	2,6	2,7
Гонг Конг	10	0,3	43,3	38,7	0,5	23,5
Україна	63	0,4	55,7	4,4	7,5	21,7
Ізраїль	15	3,3	84,4	4,3	5,1	32,9
Росія	49	0,7	58,3	2,6	11,5	23,9

Джерело: [13]

На українському ринку для інвестицій в підприємства, які перебувають у стадії розвитку або дослідження перспективних ринків, останні 10 років залучалися переважно іноземні інвестори і тільки з 2003 року почали з'являтися венчурні фонди з українським капіталом, оскільки це не було пріоритетом українського уряду і він не займався розвитком цього напрямку. Перший законодавчий акт України – Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондах)» № 2299-III [14], який регулює діяльність інститутів спільного інвестування був прийнятий в 2001 році. На сьогодні чинним є Закон України «Про інститути спільного інвестування» № 5080-VI від 05.07. 2012 [15]. Позитивні тенденції сьогодення українського ринку інвестицій підтверджує рис. 1, на якому представлено кількість діючих венчурних інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні з зазначенням вартості їх чистих активів (ВЧА).

З рис. 1 бачимо динаміку як кількості інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні, так і їх активів, яка показує те, що вітчизняні венчурні фонди мають доступ до фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на розбудову фінансового забезпечення саме інноваційних процесів. Для дослідження розміру капіталовкладень

венчурних фондів у табл. 4 наведені основні інформаційні дані про діяльність венчурних фондів в Україні за 2008-2012 роки.

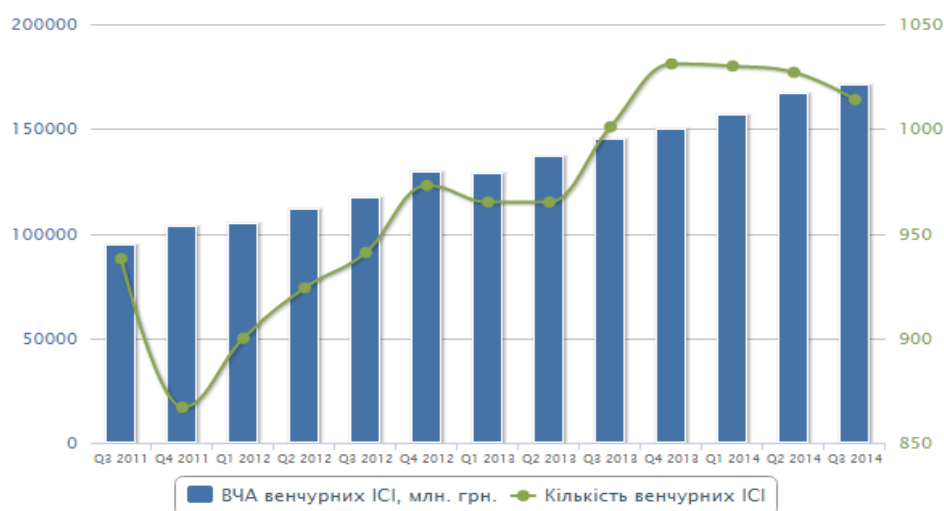

Рис. 1. Кількість венчурних ІСІ з зазначенням вартості їх чистих активів 2011 – 2014 рр.

Джерело: [16]

Таким чином, з таблиці 4 зрозуміло, що венчурні фонди створюються з різними розмірами капіталу, який коливається від 30 – до 750 млн. \$. Середній розмір інвестицій на один проект, приблизно однаковий, і складає 0.3 – 3 млн. \$. З аналізу портфеля українських проектів, які отримали венчурне фінансування, визначено, що венчурні фонди України надають перевагу низько ризикованим та середньо ризикованим короткотривалим операціям з фінансовими активами та нерухомістю і практично не зорієнтовані на новітні технології, такої думки дотримується і З.Б. Янченко у своїх працях [18].

Однією з умов сучасного інноваційного середовища в Україні є те, що основне джерело фінансування інновацій - це власні кошти підприємств і лише незначний відсоток (приблизно 2%) від загальної кількості підприємств здійснюють нововведення за рахунок банківських кредитів і ще менш – за рахунок венчурного фінансування.

Інноваційну діяльність промислових підприємств стримує недостатність фінансування, зокрема державного, труднощі з матеріальними ресурсами, кризовий стан в науці, відсутність інформаційного забезпечення системи управління діяльністю. Активізація процесів венчурного фінансування в Україні може дійсно забезпечити позитивний вплив на розвиток інноваційної діяльності за умови переорієнтування венчурних фондів із фінансування традиційних процесів на інноваційне фінансування.

Основними напрямками української венчурної діяльності є: будівництво, торгівля, готельний і туристичний бізнес, переробка сільськогосподарської продукції, страхування, інформатизація тощо [19], тобто не високотехнологічні галузі економіки. Такі напрямки венчурних інвестицій можна пояснити бажанням інвесторів

отримати швидкий дохід, що не суперечить філософії венчурного фінансування. Але відсутність венчурних інвестицій в галузь промислової продукції, енергетики та доквілля, природничих наук є індикатором відсутності венчурного фінансування в ті галузі, які формують основу економіки, що унеможливорює забезпечення економічного зростання держави. Для порівняння галузевої структури інвестицій венчурних фондів України та Європи у табл. 5 наведено галузеву структуру інвестицій венчурних фондів Європи за 2013 рік з зазначенням сум інвестицій та кількості компаній, які їх отримали:

Таблиця 4

Основні інформаційні дані про діяльність венчурних фондів в Україні за 2008-2012 роки

Показник	Назва венчурного фонду				
	<u><i>AVentures Capital</i></u>	<u><i>Chernovetskyi Investment Group</i></u>	<u><i>Dekarta Capital</i></u>	<u><i>TA Venture</i></u>	<u><i>Vostok Ventures</i></u>
Дата відкриття фонду	2012	2012	2008	2010	2012
Дата закриття фонду	Фонд відкрито терміном на 5 років до 2018 р.	відсутня	відсутня	відсутня	відсутня
Розмір капіталу	\$30 млн.	\$750 млн.	\$100 млн.	\$ 50 млн.	закрита інформація
Розмір інвестицій на один проект	\$0.3 – 3 млн.	от \$100 тыс.	\$2—15 млн.	\$0,3 – 1 млн.	\$0,02-0,3 млн.
Портфель українських проектів	Divan.tv, AR23D.	поки немає	ExproPromoter	TOPMAL L HotelScan, Tripscan,	SmartDoc, Vostok Games, Room 8 studio, Bumper Apps, Fxup, Preply та інші неpubлічні проекти

Джерело: [17]

Із табл. 5 бачимо, суттєву різницю в структурі венчурних інвестицій Європи і України. Венчурні інвестиції в Європі, на відміну від України, направлені до таких високотехнологічних галузей, як: біотехнології, комп'ютери та споживча електроніка, телекомунікації. А в сільське господарство, яке є найбільш ризикованою галуззю суспільного виробництва, оскільки відтворювальний процес пов'язаний з природно -

кліматичними та біологічними чинниками, направлені тільки 0,4 % від загальної суми венчурних інвестицій. І тому, виникає цікавий парадокс: з одного боку - венчурні інвестиції повинні бути спрямовані на фінансування найризикованіших галузей чи проектів, а з другого боку лише 0,6 % сільських господарств отримують інвестиції.

Таблиця 5

Галузева структура інвестицій венчурних фондів Європи в 2013 році

Галузь	Сума інвестицій, тис. євро	%	Кількість компаній, які отримали інвестиції	%
Біотехнології	1 255 025	37,1	695	22,9
Комп'ютери та споживча електроніка	669 326	19,8	711	23,4
Телекомунікації	503 144	14,9	506	16,7
Альтернативна енергетика та захист навколишнього середовища	246 038	7,3	241	7,9
Споживчі товари та ритейл	212 047	6,3	200	6,6
Промислове виробництво	163 006	4,8	211	7,0
Споживчі послуги	94 245	2,8	132	4,4
Промислові послуги	61 528	1,8	130	4,3
Хімічна промисловість і матеріали	55 252	1,6	61	2,0
Фінансові послуги	39 948	1,2	41	1,4
Транспорт	41 860	1,2	32	1,1
Сільське господарство	12 054	0,4	17	0,6
Будівництво	10 426	0,3	18	0,6
Нерухомість	3150	0,1	6	0,2
Некласифіковані	15 155	0,4	33	1,1
Всього інвестицій	3 382 204	100,0	3 034	100
У тому числі високотехнологічний сектор	1 458 369	43,1	1 092	36

Джерело: [20]

Аналізуючи стан справ в аграрному секторі економіки приходимо до висновків, що тільки незначна кількість підприємств аграрної галузі має можливість розвиватися за рахунок власних коштів. Тому, держава змушена на себе брати вирішення питань, пов'язаних з цими ризиками. Як показує досвід Європи та США, малоефективним виявляється просте державне фінансування науки та інноваційної діяльності в аграрній сфері. Однак, введення різноманітних механізмів фінансування методичних розробок, технологічних і прикладних досліджень трохи поліпшує ситуацію.

В більшості розвинених країн світу дотримуються політики співфінансування цього сектору, причому первинним є зацікавленість не тільки самих аграріїв, так і інших, причетних до цих розробок структур. Все це є передумовами для залучення до аграрного сектору економіки венчурного фінансування. Венчурне фінансування – це фінансування, яке саме і виникло під впливом системи субсидування науково-дослідних робіт за індивідуальними проектами і програмами, що характерно для аграрного сектору. Індустрія фондів прямих інвестицій і венчурного капіталу найбільш поширена модель приватних капіталовкладень в розвинених країнах. Венчурні фінансування – це джерело довгострокових інвестицій, які надають, зазвичай на 5 – 7 років підприємствам, що перебувають на ранніх етапах свого становлення, а також, діючим підприємствам для їх розширення і модернізації. Це є дуже привабливим для підприємств аграрного бізнесу.

Основними рисами, які доводять привабливість венчурного фінансування в аграрний сектор економіки, є:

- вкладники капіталу заздалегідь погоджуються з можливістю втрати коштів при невдачі фінансованого підприємства в обмін на високу норму прибутку в разі її успіху, це є принципом «схваленого ризику» і актуально, враховуючі ризики ведення цього виду бізнесу;

- венчурне фінансування – передбачає довгострокове інвестування капіталу (5-7) років, для отримання прибутку на вкладений капітал;

- венчурне фінансування надається не як кредит, а у вигляді внеску до статутного капіталу. Що є актуальним в умовах економічної нестабільності, коли багато підприємств застерігаються брати кредити.

- фінансовий інвестор рідко прагне захопити контрольний пакет акцій компанії чи взяти підприємство під повний контроль;

- однією з особливостей ризикової форми венчурного фінансування є високий ступінь особистої зацікавленості інвесторів в успіху нового підприємства. Це впливає як з високої ризикованості проекту, так і статусу співвласника венчура. Тому ризикові інвестори дуже часто не тільки не обмежуються наданням коштів, а й надають різні консультаційні, управлінські та інші послуги.

Проблема залучення венчурного фінансування до аграрного сектору економіки є актуальною не тільки для нашої держави, а й для Європи також. Для цього держава потрібна створювати передумови такого фінансування, щоб підвищити зацікавленість суб'єктів господарювання у здійсненні інноваційної діяльності. Розвивати законотворчу базу щодо інноваційної діяльності, вирішувати проблеми нерозвиненої інфраструктури, що внаслідок призведе до того, що висококваліфіковані фахівці залишаться працювати у селах, а головне – проводити земельну реформу. Що допоможе державі зняти с себе такий фінансовий тягар – як фінансування аграрного сектору.

Одним із шляхів в розвитку законотворчої бази щодо інноваційної діяльності є визначення основних понять венчурної діяльності, для чого проведено аналіз венчурної діяльності як правової категорії. Поняття венчурної діяльності в Україні не

затверджено жодним нормативним актом, тільки в законі «Про інститути спільного інвестування» [15] згадується це поняття. Що призводить до неоднозначності розуміння і трактуванні поняття, та виникнення ускладнень в законодавчому регулюванні відносин [21]. Для чого зіставимо визначення понять «венчурна діяльність» у таблиці 6 з різних джерел, які сформувалися у вчених в результаті різних поглядів на визначення.

Аналізуючи підходи вчених, можливо внести типові вимоги до визначення поняття «венчурна діяльність». Вони полягають в тому, що для цієї діяльності в рівній мірі важливі п'ять основних властивостей:

- діяльність обов'язково пов'язана з ризиком, тобто ризикова діяльність;
- діяльність, пов'язана з інвестиціями у сфері науково-технічних новинок, в результаті якої створюються і впроваджуються у виробництво нові товари, технології, послуги;
- діяльність, яку здійснюють венчурні інноваційні компанії і фонди;
- діяльність, яка фінансується за допомогою залучення венчурного капіталу;
- діяльність, що спрямована на отримання, використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень.

Доцільне визначити поняття «венчурна діяльність» таким чином: венчурна діяльність - ризикова діяльність інноваційних компаній і фондів, яка фінансується за допомогою залучення венчурного капіталу, пов'язана з інвестиціями у сфері науково-технічних новинок, в результаті якої створюються і впроваджуються у виробництво нові товари, технології, послуги, та спрямована на отримання, використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок.

В табл. 7 наведено визначення поняття «венчурні операції», як невід'ємної частини венчурної діяльності:

Зазначаючи у табл. 7 різноманітні підходи вчених до поняття венчурних операцій, виділені риси, які їм притаманні: зв'язок з кредитуванням і фінансуванням технічних нововведень, наукових досліджень і розробок, впровадження винаходів і відкриттів; підвищений ступень ризику; інвестиційний характер. З цього випливає поняття венчурних операцій, як інвестиційних операцій з кредитування і фінансування технічних нововведень, наукових досліджень і розробок, впровадження винаходів і відкриттів, що характеризуються підвищеним ступенем ризику.

Поняття венчурних фондів визначає ст. 7 Закону України «Про інститути спільного інвестування», тобто венчурним фондом вважається недиверсифікований інститут спільного інвестування закритого типу, який здійснює виключно приватне розміщення цінних паперів інституту спільного інвестування серед юридичних та фізичних осіб.

Однак це визначення не відображає всієї повноти уяви про його діяльність [21]. Аналіз зарубіжного досвіду законодавчого регулювання венчурних інвестицій в інноваційний сектор економіки дозволяє зробити висновок про те, що в більшості розвинених країн не існує спеціального закону, що регулює венчурне інвестування.

Даний спосіб інвестування здійснюється в рамках загального законодавчого регулювання інвестиційної діяльності.

Таблиця 6

Визначення терміну «венчурна діяльність»

<i>Джерело</i>	<i>Визначення поняття «венчурна діяльність»</i>
Краснокутська Н.В. [22, с.334]	Венчурна діяльність - ризикова діяльність, у процесі якої створюються і впроваджуються у виробництво нові товари, технології, послуги. Це поєднання двох видів підприємництва: фінансового та інноваційного.
Проект Закону України «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері» [23]	Венчурна діяльність - діяльність з комерційної реалізації інновацій, здійснювана венчурними інноваційними компаніями і фондами.
Кабанов В.Г., Короткова Д.О., Харченко О.І. [24, с.119-130]	Венчурна діяльність - сфера підприємницької діяльності, пов'язана з реалізацією ризикових проектів, ризикових інвестицій головним чином у сфері науково-технічних новинок.
Чабан В.Г. [25, с.35 - 40]	Венчурна діяльність - ризикова діяльність, у процесі якої створюються і впроваджуються у виробництво нові товари, технології, послуги.
Ігнатенко Р.А. [26, с.125]	Венчурна діяльність - діяльність, пов'язана з реалізацією ризикових проектів, ризикових інвестицій головним чином у сфері науково-технічних новинок.
Поручник А.М., Антонюк Л.Л. Савчук В.С. [27]	Венчурна діяльність - ризикова діяльність, яка фінансується за допомогою залучення венчурного капіталу та спрямована на отримання, використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, випуск на ринок нових конкурентоспроможних технологій, товарів, послуг.

Окремі закони, регулюючі венчурну діяльність, прийняті лише в Угорщині та Індії, в стадії розробки знаходиться законопроект в Китаї. Проте з часу прийняття в 1998 р. Закону «Про венчурну діяльність» в Угорщині внаслідок вкрай ускладненої регламентації і надлишкової імперативності даного закону було створено всього один венчурний фонд, заснований приватною особою [34].

Показово, що американське законодавче регулювання інновацій, будучи досить об'ємним, не має спеціальних законодавчих актів стосовно венчурної діяльності, а існуючі правові норми націлені в основному на здійснення державної підтримки та надання податкових пільг в даній області. Основою створення і розвитку сучасної інноваційної економіки США був Федеральний закон 1976 р. «Про державну науково-технологічну політику, організації та пріоритетах» [35]. Який передбачав особливу роль федерального уряду у визначенні інноваційної стратегії розвитку держави як «головного організатора щодо сприяння розвитку фундаментальних наук, як особливої сфери стратегічних інтересів США, визначивши федеральний бюджет як джерело покриття цих витрат.

Визначення терміну «венчурні операції»

<i>Джерело</i>	<i>Визначення поняття «венчурні операції»</i>
Борисов А.Б. [28, с.215]	Венчурні операції - грошові операції та операції з цінними паперами, пов'язані з кредитуванням і фінансуванням технічних нововведень, наукових досліджень і розробок, впровадження винаходів і відкриттів. Такі операції проводяться в основному інноваційними банками і пов'язані з високим ризиком.
Гавриленко В.Г. [29, с.198]	Венчурні операції - операції, що проводяться, в основному, інноваційними банками, пов'язані з кредитуванням і фінансуванням науково-технічних розробок і винаходів. Ці операції характеризуються підвищеним ступенем ризику.
Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш. [30, с. 156]	Венчурні операції - операції з кредитування або фінансування науково - технічних розробок або винаходів
Шестаков А. В. [31, с.85]	Венчурні операції - грошові операції та операції з цінними паперами, пов'язані з кредитуванням і фінансуванням технічних нововведень, науково-технічних досліджень і розробок впровадження винаходів і відкриттів
Зайцев Н.Л. [32, с.176]	Венчурні операції - фінансові операції, що здійснюються з певним ступенем ризику
Фінська асоціація венчурного капіталу (FVCA) [33]	Венчурні операції - операції по інвестуванню в компанії, які мають високий потенціал розвитку

Венчурними фондами прийнято називати фонди приватного капіталу, які інвестують в підприємства, що знаходяться на ранніх стадіях свого розвитку. Практика діяльності венчурних фондів в Україні показує, що українські венчурні фонди відрізняються від фондів на Заході головним чином тим, що мета їх створення – не фінансування бізнесу на стадії розвитку, а реалізація тих чи інших схем управління власністю і використання податкових переваг, якими володіє фонд. Венчурні фонди залишаються найбільш непрозорими гравцями інститутів спільного інвестування України - 38,12% структури їх вкладень невідомі. Відсутність вказівок у законодавстві на інвестиційні мотиви венчурних фондів створили підстави для неадекватних уявлень таких фондів. Таке ігнорування інноваційних мотивів венчурних фондів призвели до неоднозначності ставлення до діяльності таких фондів. На сьогоднішній день яскраво виражена необхідність внесення змін до законодавства про венчурну діяльність, яка має лише норми загального характеру, визначається відсутністю системності і однозначності.

Таким чином, венчурна діяльність - це ризикова діяльність інвестиційних фондів і компаній, що фінансується за допомогою залучення венчурного капіталу, пов'язана з інвестиціями у сфері науково-технічних новинок. Результатом діяльності є створення та впровадження у виробництво нових товарів, технологій, послуг.

Венчурна діяльність спрямована на отримання, використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок. Розвиток венчурної діяльності сьогодні є пріоритетним стратегічним напрямом і невід'ємною умовою євроінтеграції України для формування інноваційної моделі економіки. Це допоможе залучати інвестиції до новітніх технологій та забезпечити підвищення ефективності господарювання, сприяючи подоланню дефіциту та удорожчання інвестиційних ресурсів, і в загалі, є вирішальною умовою забезпечення стабільного довгострокового економічного розвитку країни.

Аналіз венчурної діяльності дозволив виявити, що основними напрямками венчурної діяльності в Україні за галузевою ознакою є: будівництво, торгівля, готельний і туристичний бізнес, переробка сільськогосподарської продукції, страхування, інформатизація тощо, тобто не високотехнологічні галузі економіки. Такі напрямки венчурної діяльності можна пояснити бажанням інвесторів отримати швидкий дохід, що не суперечить філософії венчурного фінансування. Але відсутність венчурних інвестицій в галузь промислової продукції, енергетики, докільля, природничих наук є індикатором відсутності венчурного фінансування в ті галузі, які формують основу економіки, що унеможливує забезпечення економічного зростання держави. Існує суттєва різниця між напрямками української венчурної діяльності і розвинутими країнами. Виявлено, що венчурні інвестиції в Європі, направлені до таких високотехнологічних галузей, як: біотехнології, комп'ютери та споживча електроніка, телекомунікації. Тобто держава повинна створювати такі умови, щоб венчурні інвестиції були направлені у високотехнологічні галузі на створення інноваційних продуктів. Такими умовами є:

- наявність досконалої законодавчої бази,
- створення сприятливого макросередовища для господарської діяльності суб'єктів господарської діяльності, яке в системі обліково – аналітичного забезпечення, розглядається як сукупність факторів непрямої дії,
- наявність вільного капіталу, готовність та зацікавленість інвесторів вкладати гроші в ризикові проекти через дієвість механізму захисту їх прав;
- діючі спеціальні механізми державної підтримки інвесторів, які фінансують інноваційні ризикові проекти;
- організація діючої системи бухгалтерського обліку і аналізу, а також її підсистем, які взаємодіють через інформаційні потоки у процесі підготовки, передачі та зберігання первинної інформації, первинних аналітичних даних та обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень внутрішніми і зовнішніми користувачами з урахуванням факторів середовища діяльності,
- відсутність розвинутої системи комерціалізації і захисту інтелектуальної власності;
- гострий дефіцит кваліфікованих фахівців, здатних управляти венчурними проектами.

2. Система бухгалтерського венчурної діяльності

В умовах інтеграції України до світового та європейського ринків, розуміння як суб'єктами господарювання, так і державою необхідності розвитку венчурної індустрії, виникла необхідність в удосконаленні теоретичних аспектів венчурної діяльності. Все більше зростає інтерес суб'єктів господарювання до створення дієвої системи контролю за всіма етапами венчурної діяльності. Інструментом налагодження цієї системи контролю повинен стати бухгалтерський облік і економічний аналіз венчурної діяльності, які між собою міцно пов'язані, зумовлюють і взаємодоповнюють один одного. Бухгалтерський облік, як динамічна система знань, виражає свою сутність через об'єкти. Тому, для удосконалення теоретичних основ венчурної діяльності України, необхідно визначити місце венчурної діяльності в системі об'єктів бухгалтерського обліку та економічного аналізу, оскільки це забезпечить формування достовірної інформації про венчурну діяльність суб'єкта господарювання для прийняття управлінських рішень, дасть можливість отримати фрагментарну оцінку його стану та ефективності функціонування інвестованого венчурного капіталу.

Основні тенденції формування ринкових відносин в сучасних умовах господарювання зумовлені високою невизначеністю і всезростаючою динамікою постійних змін у зовнішньому середовищі суб'єктів господарювання. Перед ними постає проблема оптимізації своєї діяльності та підвищення її економічної ефективності. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є удосконалення систематизації та надання інформації про діяльність з чітким розмежуванням окремих об'єктів ведення обліку, адже визначальне місце в такій системі належить підготовці важливої економічної інформації. Венчурна діяльність не може існувати поза інформаційним простором, роль якого полягає в інформаційному забезпеченні прийняття управлінських рішень щодо інвестицій як на рівні венчурного підприємства, так і на рівні венчурного фонду, і компаній з управління активами. Від якості інформаційного забезпечення залежить правильність інвестиційного рішення, ефективність використання ресурсів та інвестиційна активність у країні в цілому [36]. Можливо також уточнити, що від якості інформаційного забезпечення, а саме повного та об'єктивного розкриття інформації стосовно венчурної діяльності суб'єкта, залежить залучення інвестиційних ресурсів. Повнота, доступність ті відкритість інформації дає змогу суб'єктам венчурної індустрії знайти один одного, а під час розробки та впровадження проектів в діяльність суб'єктів, інформаційне забезпечення допомагає зробити аналіз всіх його складових, що дасть змогу детально розглянути можливі варіанти виникаючих проблем і способи їх вирішення в майбутньому.

Базою ухвалення управлінських рішень для підприємств є інформація різного характеру, яка формується у процесі бухгалтерського обліку підприємства. Сутнісна особливість бухгалтерського обліку полягає в тому, що він забезпечує всі зацікавлені сторони (власників, найманих працівників, органів державного регулювання, кредиторів, інвесторів) об'єктивною, сформованою на загальноприйнятих принципах

і тому, достовірною інформацією, яка необхідна для ухвалення рішень [37]. В значній мірі венчурні інвестори застосовують облікову інформацію для визначення результативності та доцільності інвестування коштів в венчурні підприємства - це можливо лише на основі відображення реальних даних. Держава за допомогою облікових і звітних даних оцінює рівень податкового навантаження на підприємство і стан розрахунків з бюджетом. Фондові біржі на основі бухгалтерських звітів багато в чому впливають на котирування цінних паперів суб'єктів господарювання. Підходи вчених до бухгалтерського обліку, як до системи, допомагають у визначенні інформації, що надає бухгалтерський облік своїм користувачам.

На думку Ф.Ф. Бутинця «Бухгалтерський облік як система представляє собою сукупність елементів відповідного змісту та форми, пов'язаних між собою і об'єднаних регулярною взаємодією. Це система інформації про стан і рух ресурсів підприємства, про характер та результати господарської діяльності, яка відображає і узагальнює господарські операції в єдиному грошовому вимірнику. Облік можна охарактеризувати як систему тому, що він має ознаки, які присутні системі — наявність зв'язків (в тому числі зворотних), розподілення на частини, наявність структури (упорядкування елементів), цілеспрямованість, збереження відповідної стійкості в запропонованих межах під впливом зовнішніх факторів і багатоаспектність» [38]. Також, систему бухгалтерського обліку, визначають як основного постачальника інформації для сучасних систем менеджменту [39]. Оскільки, система бухгалтерського обліку є основною частиною інформаційної структури, тому, що представляє собою інформаційну систему господарської діяльності підприємства, організації і держави у цілому.

Ткач В.І. зазначає систему обліку як певний логічний комплекс, сформований на основі плану рахунків заданої оптики (виробничої, доходної, прибуткової, витратної), який узагальнює процеси виробництва, постачання і реалізації та забезпечує управління підприємством і його центрами відповідальності на основі реалізації тактичних і стратегічних рішень [36].

Н.П. Мощенко ставиться до системи, як до елементу інфраструктури сучасної світової економіки, який характеризується різноманітністю засобів підготовки і надання зовнішнім користувачам інформації про фінансовий стан організацій та фінансових показниках їх діяльності, як суб'єктів ринку для прийняття рішень в різних секторах економіки [37].

Ю.Л. Петрушевський вважає систему бухгалтерського обліку основною частиною інформаційної інфраструктури, оскільки представляє собою інформаційну систему господарської діяльності підприємства, організації і всій країні у цілому [40].

З наведених поглядів визначено, що до бухгалтерського обліку можна ставитися як до системи, тому, що він має зв'язки, розподілення на частини, структуру, тобто всі ознаки, які притаманні системі. Система бухгалтерського обліку являє собою частину інфраструктури світової економіки, та визначається як основний постачальник внутрішнім і зовнішнім користувачам інформації, яка допомагає в прийнятті управлінських рішень. Саме в системі бухгалтерського обліку відбувається

накопичення, групування, узагальнення і систематизація інформації, яка по суті є засобом комунікативного відтворення реальних господарських процесів і явищ, які фактично складають венчурну діяльність.

З розвитком венчурної діяльності на існуючу систему бухгалтерського обліку покладаються додаткові функції – розкриття інформації про венчурну діяльність та вплив господарських процесів, які пов'язані з венчурною діяльністю, з метою задоволення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів. У табл. 8 виділені користувачі облікової інформації:

Зазначення зовнішніх і внутрішніх користувачів облікової інформації у табл. 8 дозволить організувати систему бухгалтерського обліку таким чином, що всі користувачі відповідно до своїх фінансових інтересів та потреб будуть мати можливість отримувати облікову інформацію відповідного об'єму і якості.

Додаткова функція системи бухгалтерського обліку може бути реалізована через відображення в бухгалтерському обліку об'єктів, пов'язаних з венчурною діяльністю суб'єкта господарювання.

Таблиця 8

Зовнішні користувачі облікової інформації стосовно венчурної діяльності суб'єкта господарювання

<i>Зовнішні користувачі облікової інформації стосовно венчурної діяльності суб'єкта господарювання</i>	
<i>З прямим фінансовим інтересом</i>	<i>З непрямим фінансовим інтересом</i>
<ul style="list-style-type: none"> - ділові партнери на ринку; - інвестори: держава, пенсійні та страхові фонди, фізичні особи, юридичні особи, банки, інвестиційні фонди; - венчурні підприємства; - венчурні фонди; - компанії з управління активами; - технополіси; - технопарки; - інкубатори. 	<ul style="list-style-type: none"> - Українська асоціація інвестиційного бізнесу; - Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; - Департамент спільного інвестування та регулювання діяльності інституційних інвесторів (структурний підрозділ Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку); - Український інститут розвитку фондового ринку; - Міністерство економіки; - Міністерство доходів; - Державні органи статистики.
<i>- Внутрішні користувачі облікової інформації</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - власники підприємств; - управлінський персонал всіх рівнів; - робітники і службовці підприємства. 	

За умови ігнорування об'єктів, пов'язаних з цією діяльністю, облікова інформація не відображає реальний стан суб'єкта господарювання, а бухгалтерський облік не виконує свої завдання. Сутність системи бухгалтерського обліку, її внутрішню структуру та зовнішні характеристики можливо дослідити через об'єкти, що є її невід'ємними частинами.

Об'єкти обліку – це об'єкти реальної господарської діяльності, які спостерігаються і пізнаються суб'єктом управління за допомогою бухгалтерського обліку [40]. Узагальнені підходи вчених стосовно системи та об'єктів бухгалтерського обліку наведені на рис. 2.

Таким чином, підходи вчених до визначення системи бухгалтерського обліку і об'єктів обліку (рис. 2), дозволяють встановити, що систему бухгалтерського обліку, як постачальника інформації для прийняття управлінських рішень, слід визначити за допомогою невід'ємних частин обліку - об'єктів бухгалтерського обліку. Так як система бухгалтерського обліку виражає свою сутність через об'єкти, необхідно виділити основні об'єкти бухгалтерського обліку - господарські засоби, джерела утворення господарських засобів та усі господарські процеси, що відбуваються на підприємстві, доходи, витрати, результати діяльності. Виділення основних об'єктів бухгалтерського обліку, допоможе встановити специфічні об'єкти бухгалтерського обліку венчурної діяльності.

У процесі господарської діяльності кожного підприємства приймають участь різноманітні об'єкти обліку. Реалізація функцій бухгалтерського обліку з визначення об'єктів, які є складовими частинами системи обліку неможлива без знання специфіки та механізмів взаємодії суб'єктів венчурної індустрії. На рис. 3 наведено принципову схему організації сучасної венчурної індустрії, з зазначенням ключових учасників: інвесторів, венчурних підприємств, венчурних фондів та компаній з управління активами венчурних фондів.

В основі венчурної індустрії лежить розробка інноваційних проектів, яка може відбуватися венчурними підприємствами, або науково - дослідницькими центрами, університетами, які спільно з венчурними підприємствами впроваджують і реалізують проекти або передають венчурним підприємствам самим впроваджувати і реалізовувати проекти за винагороду. Для реалізації інноваційного проекту венчурному підприємству необхідно отримати фінансування. Венчурне фінансування підприємство може отримати:

- від венчурного фонду;
- від материнської компанії, яка створює і фінансує підприємство з метою винести за межі основного виробництва нові розробки, які можуть не відповідати його профілю, порушити ритмічність і ефективність виробничого процесу, що допоможе знизити ризики;
- від приватних інвесторів («бізнес – ангелів»).

Венчурне фінансування підприємства отримують шляхом продажу акцій та інших цінних паперів, шляхом отримання внеску в статутний капітал чи шляхом отримання довгострокового кредиту, або це може бути змішана форма отримання.

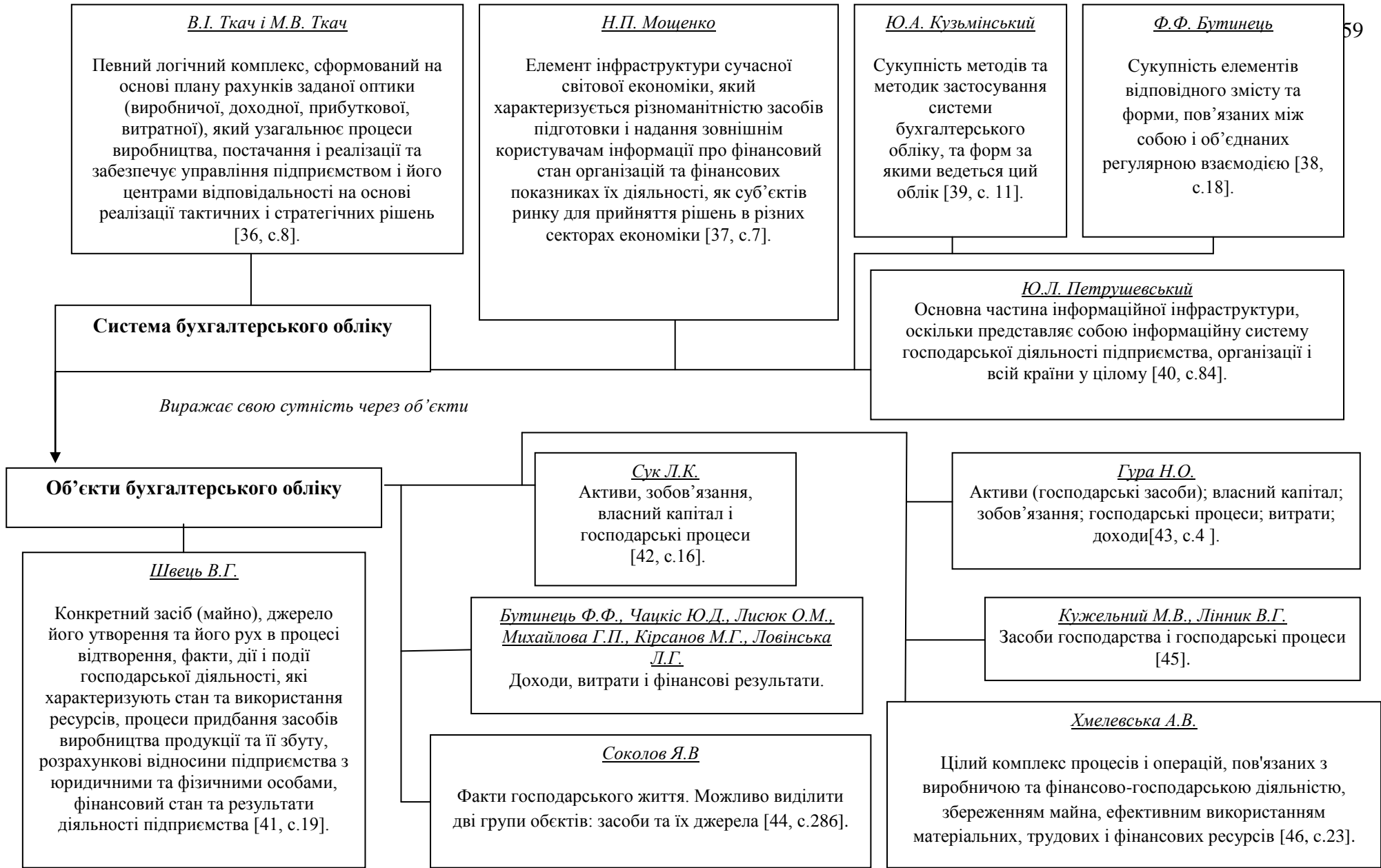

Рис. 2 Підходи вчених до визначення системи та об'єктів бухгалтерського обліку

Венчурні фонди формують інвестиційний капітал шляхом залучення коштів інвесторів, шляхом випуску цінних паперів або інвестиційних сертифікатів, які інвестори купують за грошові кошти, перераховуючи грошові кошти на банківські рахунки фонду. Активами кількох венчурних фондів може керувати компанія з управління активами венчурних фондів, яка інвестує грошові кошти інвесторів, що акумульовані на банківських рахунках венчурних фондів у різні види фінансових інструментів: акцій венчурних підприємств, облігацій підприємств та держави, депозити, тим самим формуючи інвестиційний портфель фонду та отримуючи винагороду за управління у вигляді грошових коштів.

Венчурні фонди відіграють важливу роль в системі венчурного бізнесу. Вони є основними учасниками інвестиційного процесу, інтерес якого виражається у посередництві між зацікавленими сторонами – інвесторами, банками, також державою з одного боку і одержувачами фінансових коштів – венчурними підприємствами з іншого. Під венчурним фондом розуміється об'єднання на добровільній основі ресурсів, декількох фізичних та/або юридичних осіб для організації процесу інвестування в наукоємні, інноваційні венчурні проекти. Фонд лише управляє венчурним капіталом, не будучи його власником і отримує винагороду від власників капіталу згідно з умовами договору між управителем венчурним фондом і засновниками венчурного фонду. Залежно від порядку здійснення діяльності венчурні фонди бувають двох типів: закриті та відкриті. Закриті фонди передбачають, що після збору коштів створюється замкнена група інвесторів. Такі фонди існують, як правило, від 5 до 10 років. Менеджери відкритих фондів погоджуються викупити назад будь-які акції за чистою вартістю на поточний день. Згідно проекту Закону України «Про венчурні фонди» розробленого відповідно до Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2007 р. № 976-р., який передбачає стимулювання використання коштів венчурних фондів на інноваційний розвиток, венчурні фонди можуть утворюватись та існувати у формі корпоративних та пайових інвестиційних фондів. Венчурні фонди можуть також утворюватись і існувати у формі командитних товариств та приватних акціонерних товариств шляхом приватного розміщення простих та привілейованих акцій [47].

У світовій практиці існує й інший розподіл венчурних фондів в залежності від принципів роботи. Д. Розенберг, вчений Колумбійського університету США класифікує венчурні фонди на: вічнозелений фонд [48]; фонд, який самоліквідується.

Вічнозелений венчурний фонд - в ньому отриманий прибуток реінвестується в нові проекти, а учасники фонду повертають собі тільки вкладені кошти («тіло інвестиції»). Це дозволяє уникнути необхідності формування нового фонду для фінансування чергового венчурного проекту, а продовжувати фінансування нових проектів в рамках одного і того ж фонду. Проте кожен учасник такого фонду має право в будь-який час вийти з нього, якщо продасть свою частку в фонді. При цьому сам фонд продовжує своє існування.

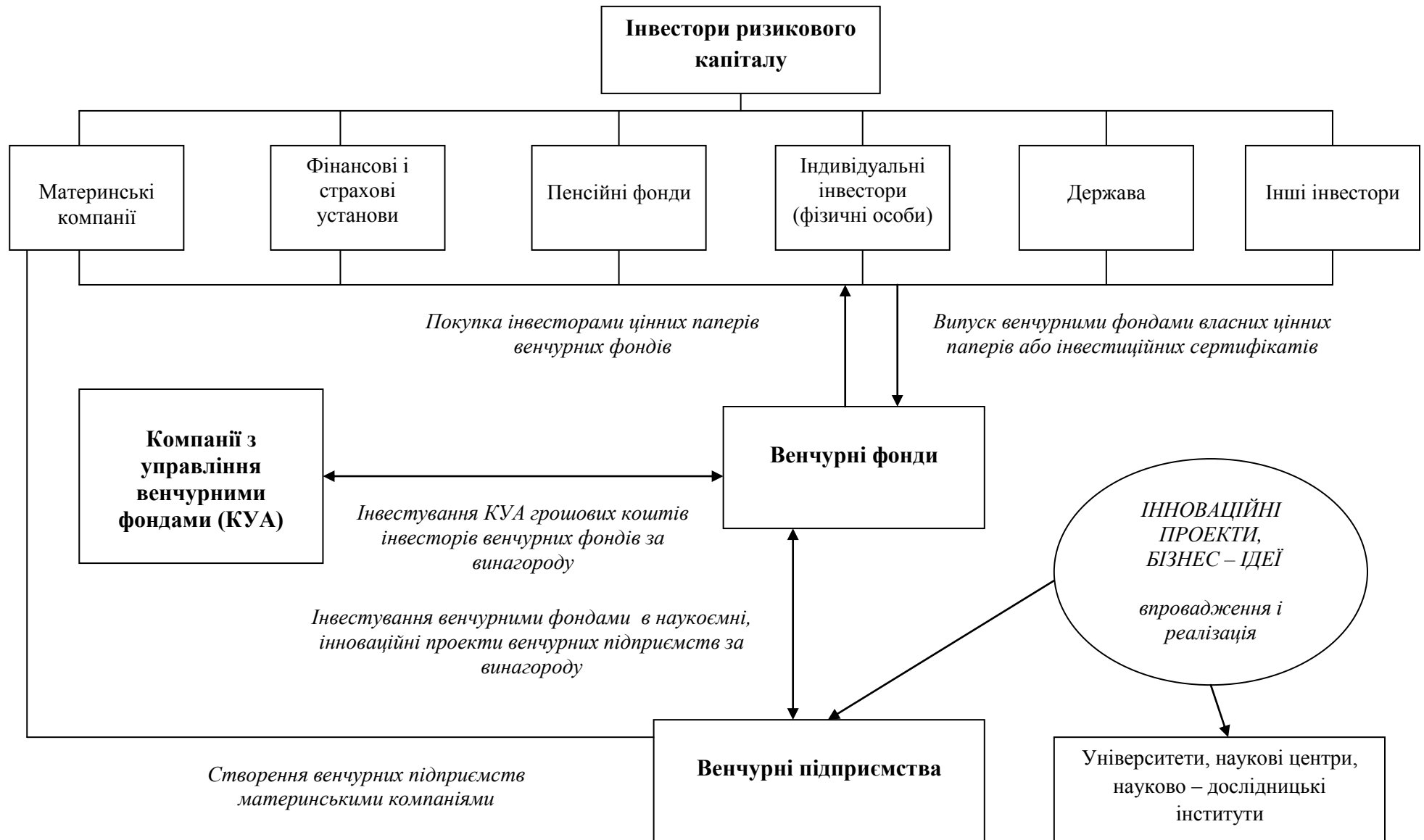

Рис. 3. Принципова схема сучасної організації венчурної індустрії

Фонд, який самоліквідується - утворюється на заздалегідь визначений строк для організації інвестування якогось конкретного проекту. Після того, як цей проект буде завершений і учасникам фонду будуть повернуті їхні кошти з прибутком, подібні фонди припиняють існування. Звичайний термін існування таких фондів - від 5 до 10 років. При цьому прибуток, отриманий інвесторами - учасниками фонду, автоматично не реінвестується, а виплачується їм по закінченні проекту.

Відповідно до структури, венчурні фонди можливо класифікувати на [49]:

- фонди, які самоліквідуються;
- вічнозелені фонди;
- угоди з клубного або паралельного інвестування;
- фонди без права розпорядження;
- фонди для індивідуальних інвесторів;
- фонди або холдингові компанії;

В рамках фондів, які самоліквідуються, декілька інвесторів, які зазвичай є юридичними особами, зобов'язуються протягом терміну, на який створюються фонди, внести на рахунки фондів певну кількість грошових коштів, а керуюча компанія зобов'язується управляти цими засобами. Кошти інвестуються відразу ж після того, як вони були зараховані до фондів. Після продажу часток у компаніях, в які були зроблені інвестиції, або після отримання відсотків чи дивідендів від цих портфельних компаній, отримані кошти також розподіляються серед інвесторів. У підсумку фонди самоліквідуються відразу ж після продажу здійснених інвестицій. Вічнозелені фонди не розподіляють дивіденди і доходи від реалізації інвестицій інвесторам, а реінвестують їх в нові проекти. Цей процес може продовжуватися тривалий час або закінчитися до якоїсь заздалегідь узгодженої дати ліквідації. Деякі структури взагалі не мають організаційно-правової форми фонду, виступають у вигляді інвестиційних клубів або серій паралельних угод між інвесторами і керуючою компанією одного з фондів. Згідно таким угодам, керуюча компанія зобов'язується здійснити інвестиції від особи інвестора безпосередньо в обумовлені компанії. Фонди без права розпорядження – фонди, в яких правом розпорядження стосовно інвестицій володіють самі інвестори фонду. Фонди для індивідуальних інвесторів - при структуруванні фонду для індивідуальних інвесторів іноді потрібно вирішувати додаткові питання правового регулювання та оподаткування. При цьому нерідко такі фонди доводиться реєструвати в організаційно-правовій формі компанії, що котирується на фондовому ринку. Фонди або холдингові компанії – венчурні фонди можуть створюватися, щоб інвестувати з подальшим виходом з інвестицій або фонди створюються для того, щоб у підсумку виникли холдингові компанії, які не стануть здійснювати вихід з інвестицій.

Види венчурних фондів наведені на рис. 4.

Визначення виду венчурного фонду забезпечить обліку орієнтацію на потреби кожного суб'єкта господарювання в інформації, з використанням особливостей організаційної форми венчурного фонду. Тобто, класифікація, що наведена на рис.4, допоможе у виборі організаційних форм та методів ведення бухгалтерського обліку з

урахуванням специфіки здійснення господарської діяльності фонду, що в свою чергу допоможе бухгалтерському обліку виконувати свої функції у повному обсязі.

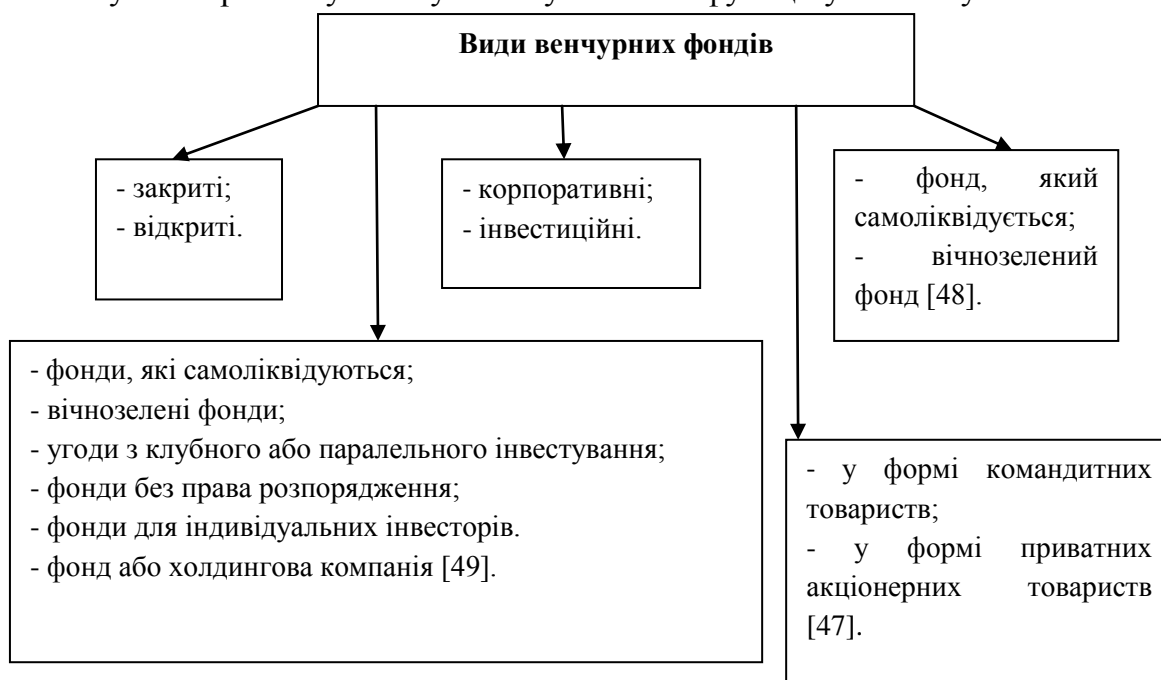

Рис. 4. Види венчурних фондів

Бухгалтерський облік - це цілеспрямований і організований процес отримання, збереження і передання інформації про всі факти господарської діяльності суб'єкта господарювання з метою прийняття управлінських рішень. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно визначити структуру активів венчурних фондів України. Це буде сприяти вчасному виявленню й усуненню недоліків керування капіталом і пошуку резервів підвищення інтенсивності та ефективності його використання.

На рис. 5 наведена структура активів венчурних фондів України. Активи венчурних фондів складаються з:

- акцій,
- облігацій,
- нерухомості,
- інших цінних паперів,
- грошових коштів,
- банківських депозитів,
- інших активів.

Інвестори, як і венчурні фонди є одними з головних учасників сучасної організації венчурної індустрії. Основними інвесторами венчурних фондів в світі є:

- держава;
- пенсійні та страхові фонди;
- фізичні особи;
- юридичні особи;
- банки;

- інвестиційні фонди.

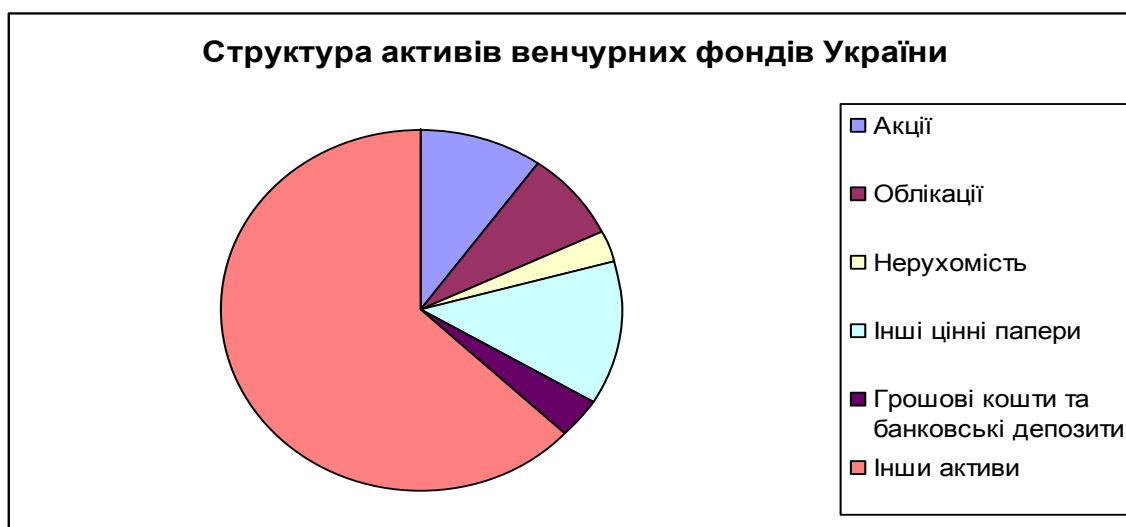

Рис. 5 Структура активів венчурних фондів України

Джерело: [50]

Динамічний розвиток венчурних фондів в США розпочався саме після того, як пенсійним фондам було дозволено інвестувати до 10% своїх активів у венчурні проекти. На рис. 6 наведена структура інвесторів венчурних фондів США:

Рис. 6. Структура інвесторів венчурних фондів США

Джерело: [16]

З рис. 6 визначено, що інвесторами, що вносять вагомий внесок в капітал венчурних фондів США є Пенсійні фонди, фінансові і страхові установи, благодійні організації і фонди. На відміну, від України, де на сьогоднішній день, забороняється інвестування в венчурні фонди пенсійними фондами та страховими компаніями, це зроблено тому, що венчурні інвестиції представляють дуже великий ризик для них.

Однак це істотно скорочує потенційну інвестиційну базу для венчурних фондів. В даний час багато країн переглядають своє законодавство стосовно структури інвесторів, які мають право займатися венчурними або прямими інвестиціями і розглядають можливість пом'якшення обмежень. Прикладом цього є Фінляндія, яка після внесення змін в законодавство, почала заохочувати банки і пенсійні фонди вкладати кошти у венчурні фонди, за рік доля цих інвесторів зростає з 20% до 79%. На рис. 7 наведено структуру інвесторів венчурних фондів Європи:

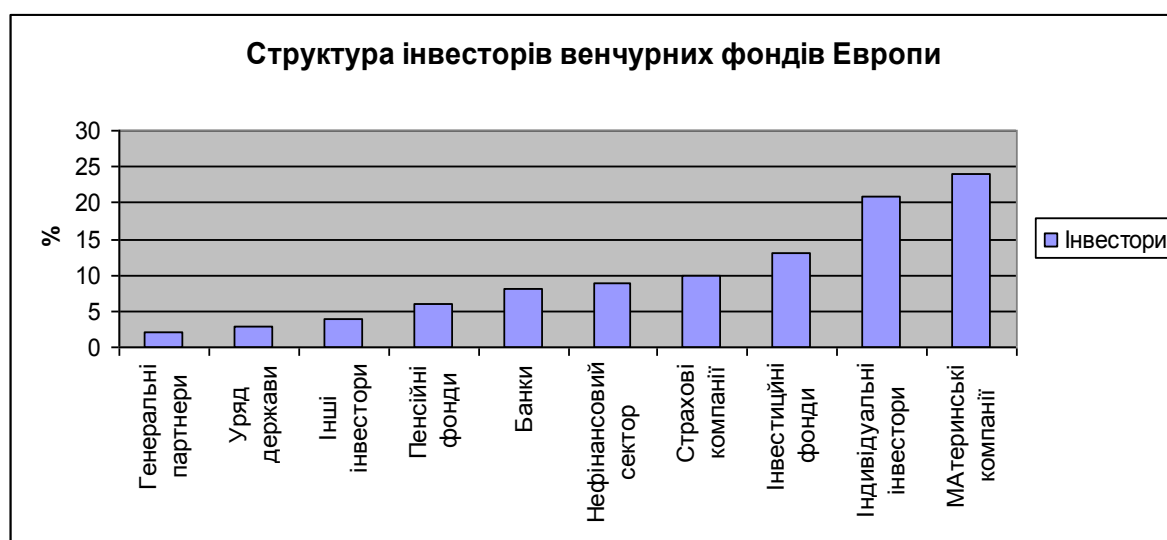

Рис. 7. Структура інвесторів венчурних фондів Європи

Джерело: [51]

Рис. 7 доводить, що найбільшими інвесторами венчурних фондів Європи виступають материнські структури венчурних компаній що мають організаційно відділені дочірні структури, які займаються інноваційними розробками [52]. Фізичні особи (індивідуальні інвестори) є другими за величиною у структурі пасивів венчурних фондів, що свідчить про вагомий внесок фізичних осіб до формування капіталу венчурних фондів.

Японія теж розглядає можливість внесення змін до законодавства, які на сьогодні, жорстко обмежують участь пенсійних фондів у венчурному інвестуванні [53]. Одним з напрямів проведення досліджень в сфері організації венчурної індустрії – є внесення змін до законів країни з метою дозволу пенсійним фондам і страховим компаніям інвестувати до венчурних фондів, але треба розробити деякі обмеження для участі цих структур.

За даними української асоціації інвестиційного бізнесу (рис. 8) найбільш вагомий вклад в діяльність венчурних фондів вносять юридичні особи - резиденти – 82,5 %, менший внесок – юридичні особи – нерезиденти – 15,20 % і зовсім малий внесок вносять фізичні особи – менш 3 %.

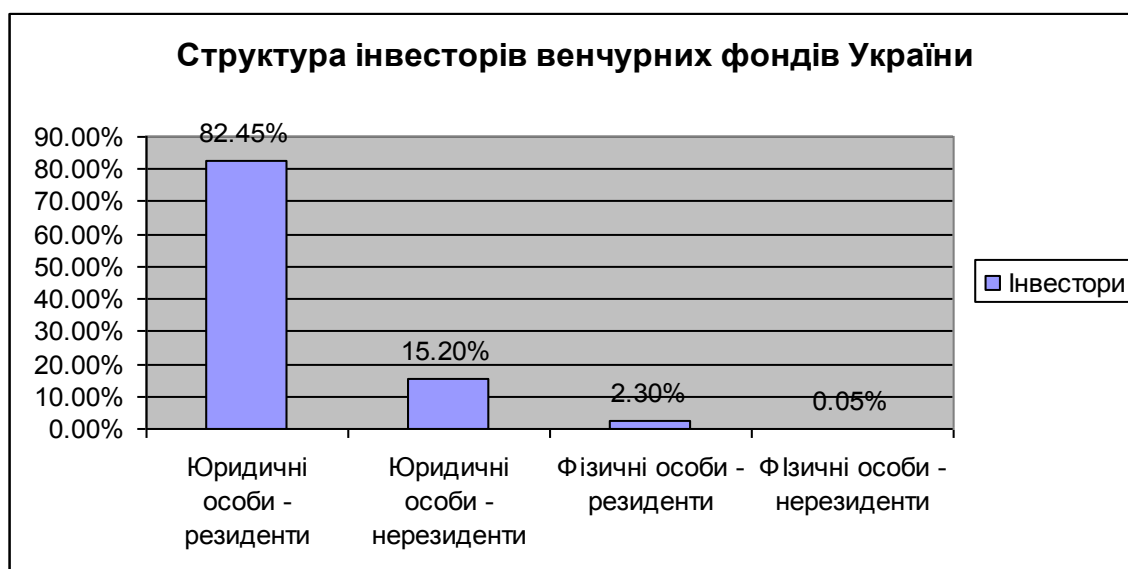

Рис. .8. Структура інвесторів венчурних фондів України

Джерело: [54]

Капітал фізичних осіб є вагомим внеском у капіталі венчурних фондів, залучення фізичних осіб до інвестування в венчурні фонди сьогодні є важливою задачею і уряду, і держави в цілому. Один крок в цьому напрямі було зроблено з наданням дозволу фізичним особам бути учасниками венчурних фондів. Згідно з діючим Законом України «Про інститути спільного інвестування» [15] фізична особа може бути учасником венчурного фонду за умови придбання цінних паперів такого фонду в кількості, яка за номінальною вартістю цінних паперів складає суму не менше ніж 1500 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, станом на 1 січня поточного року. Тобто, в 2014 році фізична особа повинна мати для інвестування не менш ніж 1827000 грн. Для збільшення кількості фізичних осіб – інвесторів у венчурні фонди необхідно переглянути цю суму і зменшити ризики вкладень до венчурних фондів, прийняттям відповідних законодавчих актів. Таким законодавчим актом може бути Закон «Про систему гарантування інвестицій фізичних осіб на фондовому ринку», проект якого внесено до Кабінету Міністрів України [55]. Цей Закон встановлює засади функціонування системи гарантування інвестицій фізичних осіб на фондовому ринку, порядок здійснення компенсаційних виплат інвесторам, які втратили свої кошти та/або цінні папери внаслідок недоступності інвестицій. Фізичні особи - особи, які передали торгівцю цінними паперами кошти та/або цінні папери на підставі договору про управління цінними паперами, а також фізичні особи - власники цінних паперів інституту спільного інвестування (крім венчурного фонду). Ще одним заходом, спрямованим на збільшення кількості фізичних осіб – інвесторів у венчурні фонди, може бути поширення дії Закону «Про систему гарантування інвестицій фізичних осіб на фондовому ринку» і на фізичних осіб – вкладників венчурних фондів.

Під час здійснення венчурної діяльності бухгалтерський облік забезпечує інвесторів інформацією, яка допомагає проаналізувати всі складові цієї діяльності:

економічну доцільність інвестування, конкурентоспроможність продукції, попит, підприємницькі ризики. Таким чином бухгалтерський облік надає кожному з інвесторів дані про те, які інвестор (юридична особа – резидент, юридична особа – нерезидент, фізична особа – резидент, фізична особа – нерезидент) приймає рішення щодо інвестування, з урахуванням власних інтересів, що притаманні саме цьому типу інвесторів.

Також, учасниками венчурної індустрії є венчурні підприємства. Венчурні підприємства - це невеликі підприємства, які займаються прикладними науковими дослідженнями і розробками, проектно-конструкторською діяльністю, впровадженням технічних нововведень, технологічних нововведень. Деякі вчені до цього визначення додають, що венчурні підприємства – це малі підприємства, які діють в прогресивних у технологічному відношенні галузях економіки, організація яких пов'язана з підвищеним ризиком [56]. Венчурні підприємства, як правило, утворюються групою однодумців – учених, інженерів, спеціалістів, винахідників, які мають певний досвід роботи в лабораторіях великих фірм або наукових закладів, університетах, та бажають організувати свою справу. Вони мають певні наукові, інженерні ідеї і хочуть реалізувати їх практично у рамках малого підприємства [57]. Іноді, ініціатором створення таких підприємств виступають великі підприємства (материнські), які зацікавлені в тому, щоб винести за межі основного виробництва нові розробки, які можуть не відповідати його профілю, порушити ритмічність і ефективність основного виробничого процесу, а також знизити ризики. Венчурні підприємства, як правило, є невеликими фірмами, створеними у формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю. Венчурні підприємства можливо класифікувати за різними ознаками. Підходи вчених до класифікації венчурних підприємств наведені у табл. 9.

Приймаючи інвестиційне рішення, керівник повинен уявляти собі всі його наслідки. З метою більш детального пізнання венчурних підприємств, може бути використана дана класифікація, яка зроблена на основі певних загальних ознак та закономірних зв'язків венчурних підприємств. Економічно обґрунтована класифікація - є важливою передумовою успішної організації планування, обліку, контролю, аналізу та ефективного управління венчурною діяльністю підприємств. Також, запропонована узагальнена класифікація венчурних підприємств для цілей бухгалтерського обліку допоможе отримувати більш чітке уявлення та мати найбільш повну інформацію про діяльність венчурної індустрії в цілому.

Інноваційна ідея може бути розроблена науковцями венчурних підприємств, а може бути наслідком взаємодії венчурного підприємства з науковими центрами університетів, науково – дослідницьких інститутів. Одним з важливих факторів, який визначає ефективність інноваційної діяльності, є зв'язок між розробником - науковцем та підприємцем. В Україні розпочато формування центрів трансферу технологій, діє мережа центрів науково-технічної інформації. Продовжуючи цю безумовно позитивну тенденцію, держава повинна активізувати виконання своїх

посередницьких функцій для поєднання науковців – носіїв наукових результатів з потенційними інвесторами.

Таблиця 9

Класифікація венчурних підприємств

<i>Автор</i>	<i>Ознаки класифікації</i>	<i>Види венчурних підприємств</i>
А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк [56, с.172]	Вид спеціалізації:	– товарна; – ресурсна; – технологічна.
А.М.Поручник, Л.Л.Антонюк [56, с.173]	Інвестиційна перспектива:	– низько потенційні; – венчури середнього ринку; – високо потенційні підприємства.
Я.Д. Плоткін і А.В. Дубоделова [58, с.72]	Сфера НТП	– впроваджувальні; – дослідні; – обслуговуючі; – експертно – аудиторські роботи, консультування.
О.С. Тарновецька [59, с. 214].	Види науково-технічної продукції	– підприємства, що спеціалізуються на виробництві техніки; – підприємства, що спеціалізуються на виробництві технологій.
О.С. Тарновецька [59, с. 215].	Ступень охоплення стадій циклу «дослідження – впровадження»	– дослідницькі; – розробницькі; – консультативні; – обслуговуючі; – впроваджувальні.
Н.М. Фонштейн [60, с.272].	Направлення інвестицій	– підприємства, що мають проект чи бізнес – ідею, яку необхідно профінансувати для проведення додаткових досліджень (seed); – щойно створені підприємства, які не мають ринкової історії. Інвестиції потрібні для проведення науково – дослідних робіт (start up); – підприємства, що мають готову продукцію, яка знаходиться на початковій стадії її реалізації (early stage); – підприємства, яким потребуються додаткові інвестиції для фінансування своєї діяльності, для розширення об'ємів виробництва й збуту, проведення додаткових маркетингових досліджень, збільшення статутного капіталу чи оборотних коштів (expansion).
	Форма створення	– самостійна форма (зовнішній венчур); – автономна форма (внутрішній венчур).

Компанія з управління активами (КУА) – є невід’ємним учасником сучасної венчурної індустрії. Це юридична особа, яка здійснює професійну діяльність з управління активами венчурних фондів на підставі ліцензії, яку видає Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, і не може поєднувати цю діяльність з іншими видами професійної діяльності на ринку цінних паперів. КУА здійснює управління активами венчурних фондів за винагороду, розмір якої визначається регламентом венчурного фонду або договором про управління активами між компанією з управління активами та венчурним фондом. Винагорода компанії з управління активами сплачується грошовими коштами [61]. Компанія з управління активами одночасно може керувати активами кількох фондів. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку жорстко контролює та регулює діяльність компанії.

Серед основних функцій компанії з управління активами венчурних фондів слід зазначити наступні:

- створення венчурних фондів;
- випуск, розміщення та викуп цінних паперів венчурних фондів; залучення агентів, які розміщують/викупувають цінні папери фондів серед інвесторів;
- управління активами венчурних фондів: після надходження грошових коштів на рахунок фондів, КУА спрямовує їх на придбання активів для формування структури портфелю даного фонду;
- аналіз ринку цінних паперів, нерухомості та інших ринків, інструменти яких перебувають у складі активів венчурних фондів;
- пошук нових об'єктів для інвестицій;
- регулярна переоцінка активів, оформлення договорів придбання і продажу активів, підготовка звітності до державних контролюючих органів;
- забезпечення поточної діяльності венчурних фондів.

Отримані від інвесторів кошти компанія з управління активами венчурного фонду може вкладати (інвестувати) в такі активи:

- об'єкти нерухомості (споруди, будівлі, земля);
- акції та інші цінні папери;
- цінні папери іноземних держав та інших іноземних емітентів;
- корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах;
- цінні папери, що не допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі;
- боргові зобов'язання емітентів, частка у корпоративних правах, які входять до складу активів цього фонду, оформлених векселями, облігаціями та договорами позики (тобто венчурний фонд може надавати кредити підприємствам, цінні папери яких перебувають в його активах).

Компанія з управління активами вправі здійснювати господарську діяльність. Вона може продавати, обмінювати, передавати в оренду чи тимчасове безоплатне користування юридичним особам і громадянам належні їй будинки, споруди,

приміщення, земельні ділянки, транспортні засоби, засоби виробництва та інші матеріальні цінності, об'єкти інтелектуальної власності тощо.

Таким чином, визначення механізму організації сучасної венчурної індустрії з зазначенням взаємин між учасниками, ключових суб'єктів венчурної діяльності, які є також суб'єктами бухгалтерського обліку: інвесторів, венчурних фондів, венчурних підприємств та компаній з управління активами венчурних фондів, дозволяє визначити специфічні об'єкти бухгалтерського обліку венчурної діяльності. Оскільки, бухгалтерський облік здійснюється за суб'єктами, тобто відповідно до кожної самостійно функціонуючої одиниці, що є суб'єктом бухгалтерського обліку, то визначення суб'єктів обліку дає можливість встановити межі, в яких бухгалтерський облік відображає свої об'єкти [62].

Важливим способом вивчення об'єктів бухгалтерського обліку є класифікація, з розбивкою за суб'єктами, що полягає у групуванні об'єктів за якісно однорідними ознаками. Класифікація об'єктів обліку дозволяє краще зрозуміти їх зміст, визначити порядок їх відображення на рахунках обліку, та виконувати економічний аналіз. Об'єкти бухгалтерського обліку венчурної діяльності з розбивкою за суб'єктами наведено у табл. 10.

До групи об'єктів, які є господарськими засобами, віднесено: грошові кошти, інноваційну продукцію, поточні фінансові інвестиції, довгострокові фінансові інвестиції, нематеріальні активи, нерухомість, корпоративні права, банківські метали, ощадні (депозитні) сертифікати, інвестиційні сертифікати, облігації підприємств, облігації місцевих позик, державні цінні папери, боргові зобов'язання, деривативи. До джерел утворення господарських засобів віднесено зареєстрований (пайовий) капітал та венчурний капітал. Результатами діяльності є доходи від інноваційної діяльності, доходи від венчурної діяльності, доходи від звичайної діяльності, фінансові доходи, інші операційні доходи, витрати на інноваційну діяльність (у т.ч. наукову діяльність, дослідження і розробки), витрати на інвестиції у нові технології, фінансові результати від інноваційної діяльності, фінансові результати від венчурної діяльності, фінансовий результат від основної діяльності, фінансовий результат від фінансової діяльності.

Виділені об'єкти бухгалтерського обліку (табл. 10) забезпечують формування інформації про венчурну діяльність кожного суб'єкта господарювання венчурної індустрії, що може використовуватись в процесі управління нею.

Взагалі, від реалізації інформаційної функції бухгалтерського обліку, як зазначають Р.Мореленд і Т.Лоніер [63] представники наукової школи Чикаго, залежить і якість результату будь-якого бізнесу. За переконанням Євдокимова В.В. «Інформатизація, побудова економіки знань та суцільна комп'ютеризація рутинних облікових операцій змінюють роль бухгалтерського обліку, перетворюючи його з фіксатора фактів господарського життя та надання інформації в ретроспективі на достовірне, надійне джерело оперативної інформації в режимі реального часу. Бухгалтерський облік все більше інтегрується з системою управління, зміцнюючи свою позицію.

Таблиця 10

Об'єкти бухгалтерського обліку венчурної діяльності з розбивкою за суб'єктами

Суб'єкти бухгалтерського обліку венчурної діяльності	Специфічні об'єкти бухгалтерського обліку венчурної діяльності		
	Господарські засоби	Джерела утворення господарських засобів	Господарські процеси, доходи, витрати, результати діяльності
Венчурні підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - грошові кошти; - інноваційна продукція; - поточні фінансові інвестиції; - нематеріальні активи; - довгострокові фінансові інвестиції. 	<ul style="list-style-type: none"> - венчурний капітал. 	<ul style="list-style-type: none"> - доходи від інноваційної діяльності; - витрати на інноваційну діяльність (у т.ч. наукову діяльність, дослідження і розробки); - фінансові результати від інноваційної діяльності.
Венчурні фонди	<ul style="list-style-type: none"> - кошти, у тому числі на банківських депозитних рахунках; - поточні фінансові інвестиції; - нерухомість; - корпоративні права; - банківські метали; - ощадні (депозитні) сертифікати; - облігації підприємств; - облігації місцевих позик; - державні цінні папери; - цінні папери, що допущені до торгів на фондовій біржі боргові зобов'язання (які оформлені векселями, заставними, договорами відступлення прав вимоги, позики та в інший спосіб, не заборонений законодавством); - похідні (деривативи). 	<ul style="list-style-type: none"> - зареєстрований (пайовий) капітал 	<ul style="list-style-type: none"> - доходи від венчурної діяльності; - витрати на інвестиції у нові технології; - фінансові результати від венчурної діяльності.
Компанії з управління активами венчурних фондів	<ul style="list-style-type: none"> - грошові кошти; - корпоративні права. - інвестиційний сертифікат. 	<ul style="list-style-type: none"> - зареєстрований (пайовий) капітал. 	<ul style="list-style-type: none"> - доходи від звичайної діяльності; - інші операційні доходи; - фінансові доходи; - витрати діяльності (у т.ч. витрати на дослідження і розробки); - фінансовий результат від основної діяльності; - фінансовий результат від фінансової діяльності.

Теоретично обґрунтовано перехід бухгалтерського обліку до нової парадигми, що базується на засадах інформаційного суспільства в контексті специфічних потреб (використання основних ресурсів: земля, праця, капітал, підприємницькі здібності та інформація) та доведено, що облікова інформація як складова економічної інформації виступає визначальним фактором глобалізації» [64]. Тому, необхідно визначити, роль інформації в розрізі виділених об'єктів бухгалтерського обліку в управлінні суб'єктами венчурної діяльності: венчурними підприємствами, венчурними фондами і компаніями з управління венчурними фондами. Венчурні підприємства, в більшості, є інноваційними підприємствами. Задоволення інформаційних потреб системи управління інноваційним підприємством є стратегічною складовою планування діяльності. Як зазначає Я.Д. Крупка, інноваційний напрям діяльності підприємства є багатогранним і потребує різнобічного висвітлення у системі бухгалтерського обліку насамперед об'єктів інноваційної сфери, а отже й об'єктів обліку [65]. Для розвитку інноваційної діяльності венчурного підприємства важливе значення має не тільки інформація щодо стану науково – технічного потенціалу підприємства, технічного рівня інновацій та технічного рівня виробництва, економічної ефективності використання інновацій як виробниками, так і покупцями, а головне - інформація, що характеризує обсяги залучення венчурних інвестицій, напрями та ефективність їх використання. Бухгалтерський облік за виділеними специфічними об'єктами венчурної діяльності, повинен стати для венчурного підприємства джерелом інформації, завдяки якій будуть прийняті раціональні управлінські рішення, тобто рішення, які мають у своїй основі обґрунтовані аналітичні процеси, враховуючи ресурсні обмеження і можливості венчурного інноваційного підприємства. Це також дозволить менеджерам ефективно керувати не тільки інноваційною діяльністю, але й забезпечувати успішний, довготривалий, стійкий розвиток підприємства в цілому [66]. Венчурний фонд - це інвестиційний фонд, що орієнтований на роботу з інноваційними підприємствами, його діяльність повинна бути забезпечена повною, об'єктивною та доступною інформацією з метою управління та контролю за використанням інвестиційних ресурсів. Джерелами інформації венчурного фонду може бути оперативна і статична інформація, дані бухгалтерського обліку, інженерно – технічна інформація, висновки консалтингових фірм, але найбільшу питому вагу в базі даних для прийняття управлінських рішень займає інформація, яку надає бухгалтерський облік. Виділені специфічні об'єкти бухгалтерського обліку венчурних фондів допоможуть у формуванні такої інформаційної системи, яка дасть управлінському апарату, так і зовнішнім користувачам - інвесторам повну картину інвестиційної діяльності фонду стосовно наявності та руху активів, зареєстрованого капіталу, доходів, витрат і фінансового результату. Компанія з управління активами (КУА) – юридична особа, яка управляє активами інститутів спільного інвестування, венчурних фондів тощо. Виділені специфічні об'єкти бухгалтерського обліку КУА будуть сприяти створенню гнучкої, багатофункціональної системи бухгалтерського обліку такої компанії, орієнтованої на забезпечення повною інформацією зовнішніх і внутрішніх користувачів для прийняття виважених управлінських рішень. Таким

чином, визначення об'єктів бухгалтерського обліку та економічного аналізу є одним із напрямів удосконалення теоретичних аспектів венчурної діяльності шляхом забезпечення формування інформації про венчурну діяльність ключових суб'єктів венчурної індустрії, а саме:

- своєчасне відображення на рахунках бухгалтерського обліку повної інформації щодо надходження, вибуття та оцінки активів суб'єктів венчурної діяльності;
- відображення витрат, пов'язаних з діяльністю суб'єктів венчурної діяльності;
- визначення фінансових результатів від діяльності суб'єктів венчурної діяльності;
- інформацію для складання звітності про діяльність суб'єктів венчурної діяльності;
- інформацію для здійснення економічного аналізу венчурної діяльності.

Це також дозволить встановити перспективи подальших наукових досліджень з обраного напрямку дослідження:

- пошук напрямів та вирішення проблем розвитку обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності;
- визначення теоретико-методологічних аспектів бухгалтерського обліку венчурних підприємств, венчурних фондів, компаній з управління активами венчурних фондів.

3. Проблеми розвитку обліково – аналітичного забезпечення венчурної діяльності та шляхи їх вирішення

В сучасних економічних умовах, швидкі зміни економічної ситуації висувають нові вимоги до системи управління суб'єктами господарювання з метою швидкого реагування на відповідні виклики. Особливо це відчувається при управлінні суб'єктом венчурної діяльності, менеджери яких одночасно вирішують багато складних і взаємозалежних задач, координують діяльність, збирають і узагальнюють інформацію з різних аспектів функціонування таких підприємств. Це підвищує роль сучасних систем обліково-аналітичного забезпечення, які дають змогу керівникам і менеджерам підприємств приймати зважені і вигідні управлінські рішення завдяки володінню правдивою, неупередженою та достовірною інформацією. Таким чином, визначення напрямів і проблем розвитку обліково – аналітичного забезпечення венчурної діяльності не тільки поліпшить систему управління суб'єкта венчурної діяльності, а й удосконалив теоретичні аспекти її здійснення. Для цього логічно зазначити фактори, функції, що визначають обліково – аналітичне забезпечення, загальну схему цього процесу, мету і головне завдання обліково – аналітичного забезпечення, складові цієї системи та середовища, які на них впливають.

Для прийняття рішень необхідно постійне інформаційне забезпечення, яке відбувається шляхом створення динамічної системи збору даних, їх обробки, зберігання та перетворення на достовірну, своєчасну, точну, актуальну інформацію, що буде сприяти ефективному веденню процесу управління та прийняття управлінських рішень. Кожна подія як в зовнішньому, так і у внутрішньому

середовищу несе в собі інформаційне навантаження, врахувати яке суб'єкт господарства може лише шляхом створення адекватного обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень на основі системного підходу. Успішна реалізація стратегічних цілей розвитку підприємств залежить від ефективного використання наявних інформаційних ресурсів та створення дієвої системи обліково-аналітичного забезпечення їх діяльності. Основою всієї інформації, яку використовують управлінці є інформація, яку надає бухгалтерський облік, який став сьогодні одним з головних чинників, що визначає ефективність управління підприємством і досягнення поставленої мети. Б. Гейтс зазначав, що «саме те, як ви збираєте, організуєте і використовуєте інформацію, визначає, переможете ви чи програєте. Число конкурентів зростає. Зростає і обсяг інформації про них, а також про ринок, який тепер стає глобальним. І переможуть ті компанії, які зможуть впровадити у себе «електронну нервову систему» вищого класу - ту, що забезпечує безперервний рух інформації заради інтенсивного розвитку інтелекту компанії» [67]. На сьогодні бухгалтерський облік являє собою головний інструмент управління господарською діяльністю будь-якої ланки економічного комплексу держави. На інформації, яка знаходиться в документах бухгалтерського обліку, базуються розробка і планування концепції економічної безпеки держави. Отже, використання інформації бухгалтерського обліку дозволяє управляти економікою країни, планувати і контролювати господарську діяльність підприємства, індивідуального підприємця, інвестиційну і банківську діяльність [64]. Дослідженню методології обліково-аналітичного забезпечення займалися такі вчені як Ф.Ф. Бутинець [68], Т.В. Давидюк [68], Т.В. Івахненко [68], М.А. Вахрушина [69], Я.А. Гончарук [70], В.С. Рудницький [71], І.Б. Садовська [72], С.Ф. Голов [73], О.М. Петрук [74], С.Ф. Легенчук [75] та ін. Аналізуючи науковий внесок вчених, слід зазначити, що недостатньо дослідженим у науковому середовищі залишається питання дослідження саме обліково – аналітичного забезпечення венчурної діяльності, з урахуванням ризикової компоненти діяльності та зазначенню головної функції цього забезпечення. За умови ігнорування ризикової компоненти венчурної діяльності, обліково – аналітичне забезпечення не виконує своєї функції, а облікова інформація не відображає реальний стан суб'єкта венчурної діяльності, тобто бухгалтерський облік не виконує своє завдання. Підходи різних вчених до визначення поняття обліково – аналітичного забезпечення відрізняються один від одного. Для визначення основ обліково – аналітичного забезпечення венчурної діяльності, необхідно використовуючи системний підхід, як зазначено у монографії О.М. Петрука [74], надати узагальнене визначення поняття обліково-аналітичне забезпечення венчурної діяльності з використанням ризикової компоненти венчурної діяльності. Теоретичні основи визначення поняття «обліково-аналітичне забезпечення» представлено у табл. 11.

Обліково-аналітичне забезпечення включає інформацію, яку надає бухгалтерський облік, та інформацію, яка готується методами економічного аналізу, при цьому аналітичною є облікова інформація після опрацювання її економічним аналізом. Касич А.О. [83] вважає недоцільним розмежування поняття «обліково-

аналітична» на дві частини, тому, що «облікова» включає всю інформацію бухгалтерського обліку, в тому числі аналітичного і синтетичного.

Таблиця 11

Теоретичні основи визначення поняття «обліково-аналітичне забезпечення»

<i>Автор</i>	<i>Поняття «обліково-аналітичного забезпечення»</i>
С.Ф. Голов [73, с.23]	Система збору, обробки, узагальнення подання та аналізу фінансової інформації, забезпечення її кількості і якості для ведення господарської діяльності, зокрема і її управління
Безродна Т.М. [76].	Процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості
Волощук Л.О. [77, с.330]	Єдність підсистем обліку, аналізу і аудиту, взаємодіючих через інформаційні потоки в процесі формування і передачі оперативної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень у системі управління підприємством, а також зовнішніми користувачами
Вольська В.В. [78, с.86]	Сукупність процесу збору, підготовки, реєстрації та зведення облікової інформації підприємств залежно від законодавчо встановленої системи ведення обліку, і проведеного на основі цієї інформації глибокого аналізу із застосуванням певних методів і прийомів
Юзва Р.П. [79, с. 8].	Сукупність облікових і аналітичних процесів, об'єднаних у обліково-аналітичну систему та спрямованих на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом перетворення первинної інформації в узагальнюючу згідно з визначеними цілями, а також нормативно-правовим, методичним, організаційним, програмним, математичним, технічним та ергономічним забезпеченнями
Попова Л.В. [80, с.8-15]	Складова загальної системи управління, яка базується тільки на даних бухгалтерського обліку і здійснюється працівниками бухгалтерії. Її суть полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в один процес, проведення оперативного мікроаналізу, забезпеченні безперервності даного процесу і використанні його результатів при формуванні рекомендацій для прийняття управлінських рішень. При цьому загальна методологія і нормативні положення обліку і аналізу удосконалюються для раціонального використання в єдиній обліково-аналітичній системі
Богата І.Н. [81, с.19-32]	Упорядкована сукупність взаємодіючих, взаємопов'язаних елементів, що дозволяють сформувати обліково-аналітичне забезпечення бізнес-процесів комерційної організації, за допомогою збору, реєстрації, узагальнення, аналізу інформації та здійснення контрольних дій з метою оцінки ризиків суттєвого її спотворення.
Тітаренко Г.Б., Корінько М.Д. [82]	Система, що базується на даних бухгалтерського обліку, включаючи оперативні дані і використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу та довідкову та інші види інформації.

Проведення дослідження теоретичних основ поняття «обліково-аналітичного забезпечення» дало можливість визначити узагальнене поняття, яке врахувало

ризикову компоненту, що притаманна венчурній діяльності. Обліково-аналітичне забезпечення - є складовою частиною загальної системи управління і представляє собою процес збору, підготовки, реєстрації та зведення облікової інформації суб'єкта господарювання для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень, направлених на забезпечення захисту фінансових інтересів від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

На кожному підприємстві, незважаючи на вид діяльності, що веде бухгалтерський облік згідно із законодавством України, присутнє обліково-аналітичне забезпечення. Звичайно, на малих підприємствах воно має досить спрощений вигляд, а ніж на великих, але суть даного процесу залишається незмінною. Тобто, обліково-аналітичне забезпечення хоча і є на кожному підприємстві, але є воно не однакове і залежить від факторів, які визначені на рис. 9:

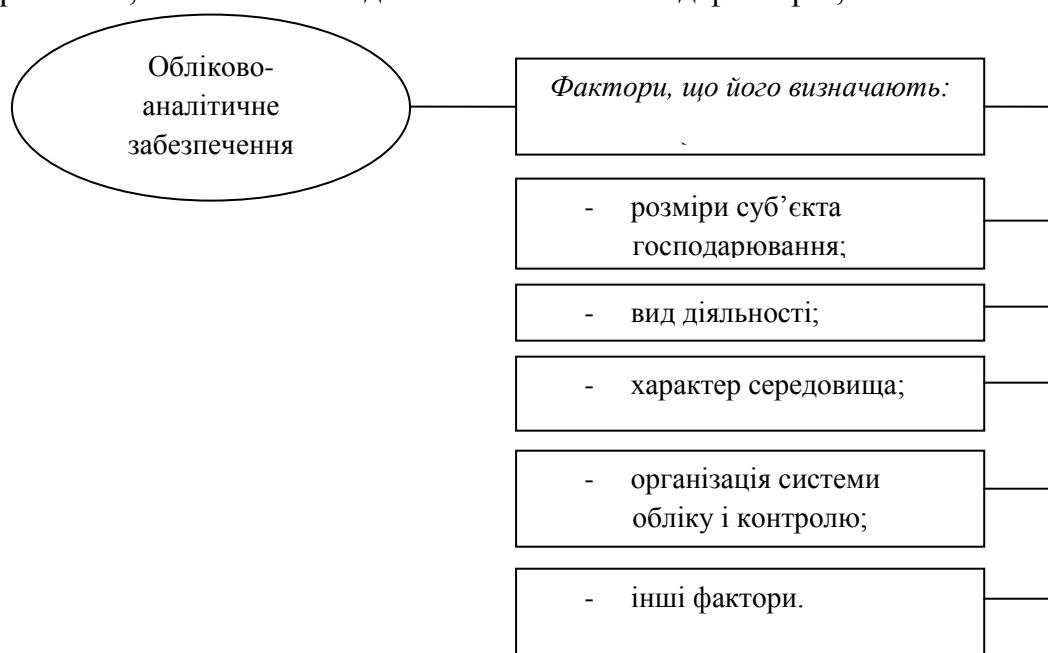

Рис. 9. Фактори, що визначають обліково-аналітичне забезпечення

Але нерідко рівень такого забезпечення не є достатнім для повноцінного інформаційного забезпечення управління діяльністю. Визначення загальної схеми процесу обліково-аналітичного забезпечення, яка наведено на рис. 10 необхідно для визначення напрямів та проблем розвитку венчурної діяльності.

На першому етапі процесу обліково-аналітичного забезпечення виявляється, збирається, вимірюється, реєструється та накопичується інформація про минулу та поточну діяльність суб'єкта господарювання, що дозволяє оцінити успішність діяльності, ефективність управління та дозволяє коригувати цю діяльність. На другому етапі процесу – узагальнюється первинна інформація про минулу та поточну діяльність підприємства, формуються первинні аналітичні дані та відбувається зберігання цієї інформації. Це дозволяє не тільки оцінювати діяльність та управління суб'єкта господарювання, розмір потенційного прибутку, а й дозволяє вносити корективи у діяльність, такі, як переміщення грошових потоків. На третьому етапі відбувається аналітична обробка облікової інформації для передачі її зовнішнім та

внутрішнім користувачам для прийняття управлінських рішень. Завдяки аналітичній компоненті етапу можливо спрогнозувати стан підприємства в майбутньому та знайти шляхи його коригування.

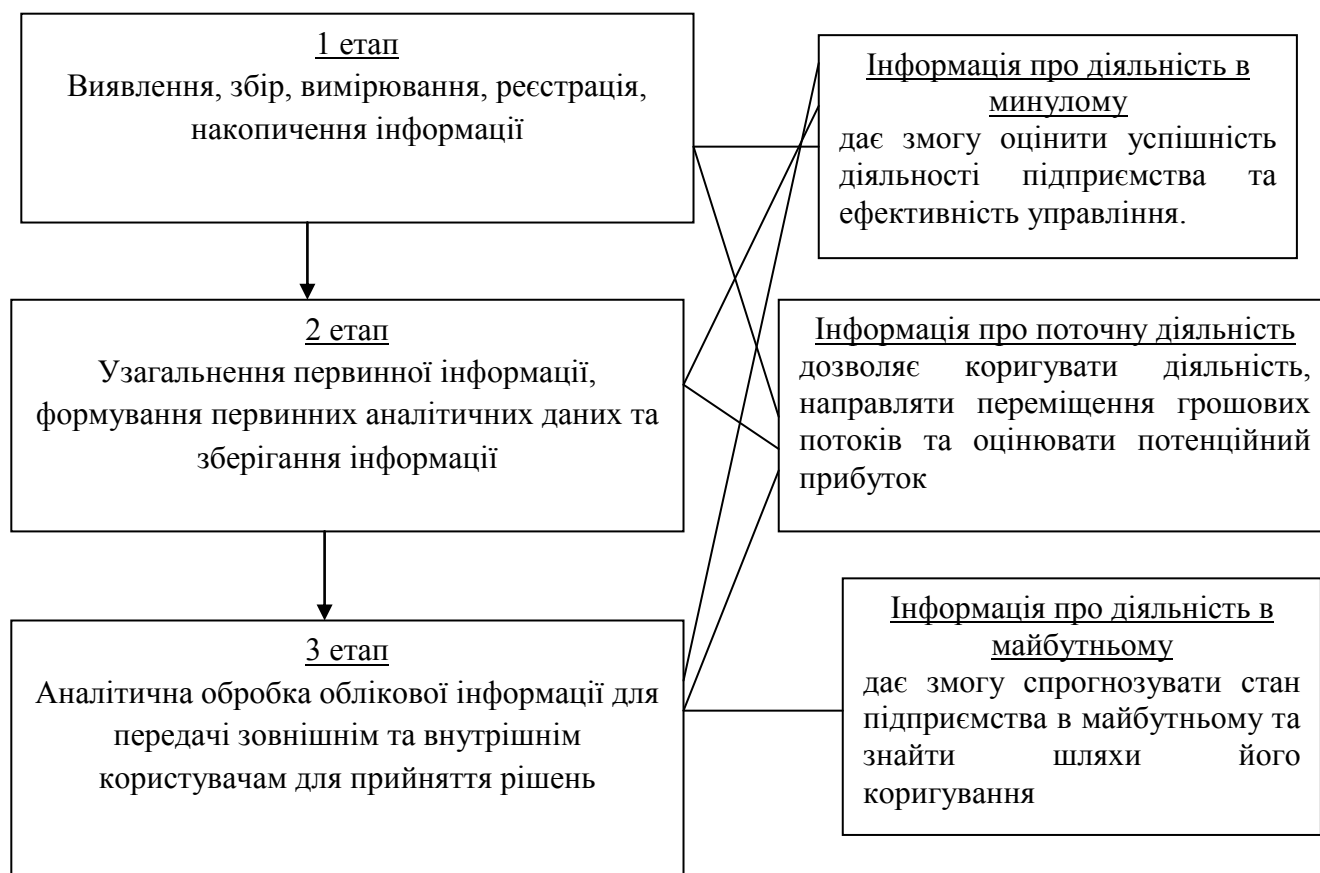

Рис. 10. Загальна схема процесу обліково-аналітичного забезпечення

До основних функцій, які покладаються на обліково-аналітичне забезпечення відносяться наступні (рис. 11).

Облікова функція обліково-аналітичного забезпечення полягає у відображенні фактів здійснення господарської діяльності, при цьому формується адекватна та суттєва інформація для прийняття управлінських рішень. Обліковий процес, який виконує цю функцію складається з таких етапів (рис. 12).

Джерелами аналітичної компоненти є нормативна, облікова, необлікова, до якої відноситься статистична, оперативна, звітна, планова, та інформація інших видів.

Останнім часом на підприємствах більшості країн світу одержала розвиток практика забезпечення більшої аналітичності фінансової звітності. Це пов'язано з наступними обставинами:

- підприємства особливо піклуються про аналітичність своїх звітів, коли вони намагаються знайти для себе нові джерела фінансування;
- розходження в обсягах і способах подання аналітичних відомостей у звітах компаній різних країн стрімко нівелюються;
- бухгалтерський звіт, насичений структурованою аналітичною інформацією, сприяє зниженню витрат, пов'язаних з залученням додаткового капіталу;

–інформація про подальші перспективи допомагає фінансовим аналітикам, що займаються фінансовим аналізом, зрозуміти спосіб мислення в компанії і її підхід до майбутнього.

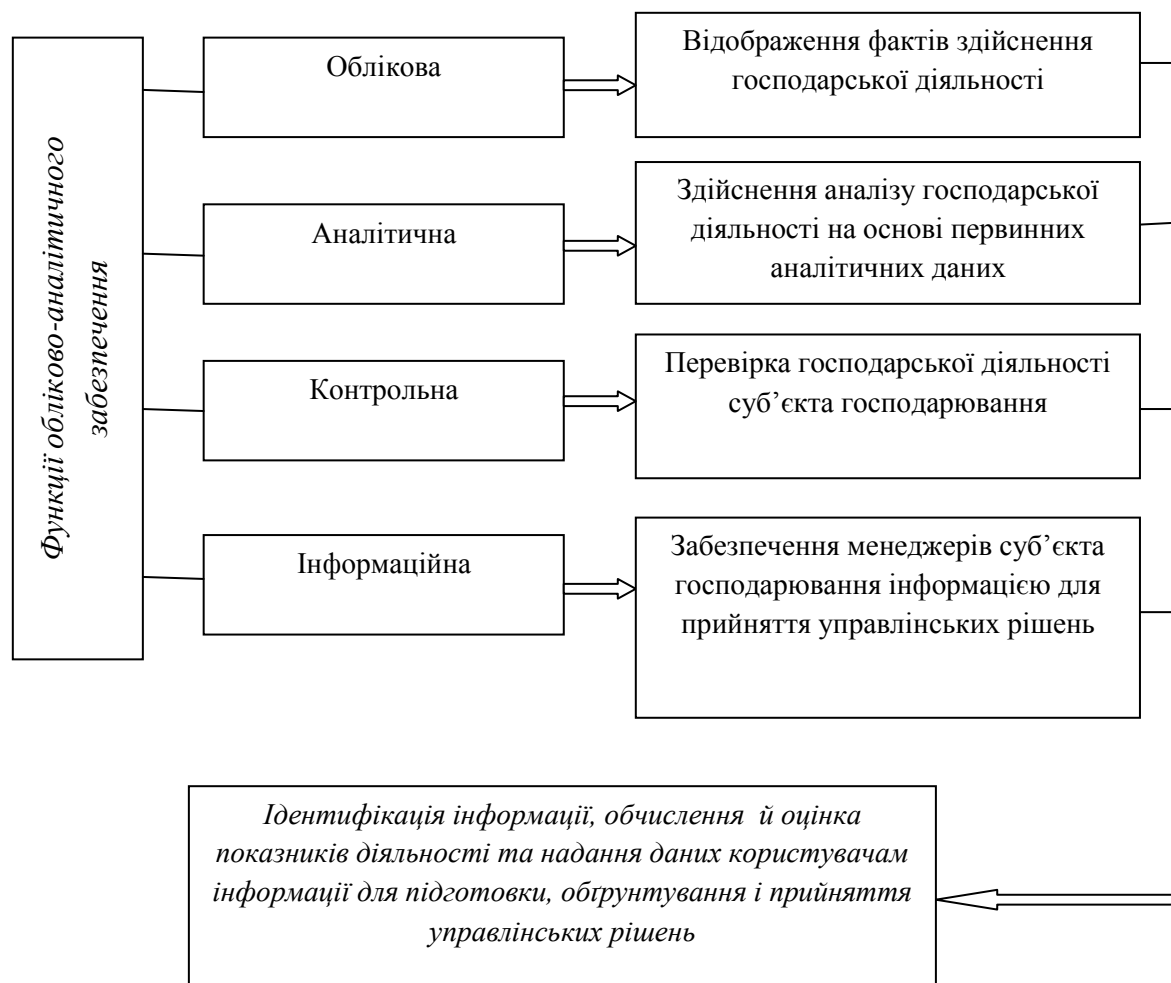

Рис. 11. Функції обліково-аналітичного забезпечення

Аналітична робота на підприємстві не має такої суворої регламентації як облікова, але виконує не меншу роль для підприємства [85].

Контрольна функція обліково-аналітичного забезпечення – полягає у перевірці господарської діяльності суб'єкта господарювання, перевірці ефективності використання та збереження ресурсів, перевірці виконання завдань стратегічного плану, кошторису, нормативів, дотримання чинного законодавства.

Інформаційна функція обліково-аналітичного забезпечення – полягає у забезпеченні менеджерів суб'єкта господарювання інформацією для прийняття управлінських рішень. Основні джерела інформації про венчурну діяльність суб'єкта господарювання наведено в табл. 12.

Узагальнюючи функції обліково – аналітичного забезпечення визначено, що основна функція полягає у ідентифікації інформації, що передбачає обчислення й оцінку показників діяльності та надання даних користувачам інформації для підготовки, обґрунтування і прийняття рішень.

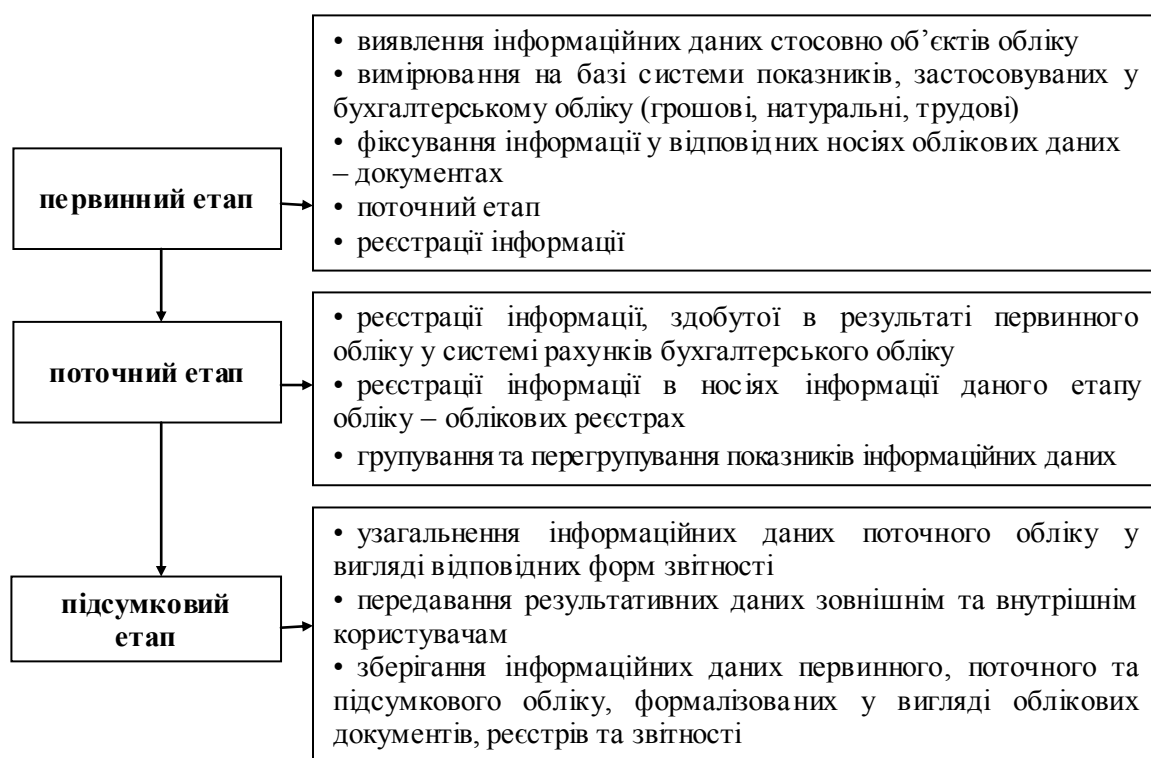

Рис. 12. Етапи облікового процесу, як складові облікової функції обліково – аналітичного забезпечення

Джерело: [84]

Виходячи з того, що обліково-аналітичне забезпечення – це процес підготовки обліково-аналітичної інформації, відповідного обсягу та якості, виявлено, що його мета полягає у поєднання процедур бухгалтерського обліку та економічного аналізу результатів минулої, поточної та майбутньої діяльності для прийняття обґрунтованого управлінського рішення. Тобто, головне завдання обліково-аналітичного забезпечення – надати менеджерам підприємства повну, узагальнену інформацію про підприємство, яка допоможе зрозуміти чи ефективно воно працює, чи є прибутковим, що треба змінити в його діяльності і як налаштувати свої подальші дії.

На практиці обліково – аналітичне забезпечення реалізується через відповідну систему. Цю систему слід розглядати як поєднання її складових: підсистем обліку, аналізу та контролю, які взаємодіють через інформаційні потоки у процесі підготовки, передачі та зберігання первинної інформації, первинних аналітичних даних та обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень внутрішніми і зовнішніми користувачами з урахуванням факторів середовища діяльності (рис. 13).

Кожен суб'єкт господарювання (підприємство) здійснює господарську діяльність в певному середовищі, яке впливає та переважно забезпечує ефективність діяльності, навіть, значною мірою, детермінує його існування. Саме тому, процес прийняття управлінських рішень і повинен початися з діагностики, прогнозування і аналізу макро і мікросередовища. За результатами цього процесу формується стратегія розвитку підприємства, місія, ціль.

Таблиця 12

**Основні джерела інформації про венчурну діяльність суб'єкта господарювання,
які забезпечують реалізацію інформаційної функції
обліково – аналітичного забезпечення**

<i>Внутрішні джерела</i>	<i>Зовнішні джерела</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Нормативна інформація</i>	
Документи, що регламентують господарську діяльність суб'єкта господарювання: господарчі договори, накази та розпорядження керівництва	Офіційні документи, які суб'єкт господарювання використовує у своїй діяльності: Конституція України, Закони України, укази та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти міністерств і відомств
<i>Облікова (бухгалтерська) інформація</i>	
Дані синтетичного обліку: головна книга; журнали 1,3,4,5,6,7; відомості 1.1,1.2,1.3,3.2,4.2,7.1; реєстри податкового обліку;	-
Дані аналітичного обліку, господарські операції за рахунками 14, 30, 31, 35, 37, 40, 42, 46, 72, 73, 74, 79, 95, 96, 97.	-
Різні види звітності: бухгалтерська фінансова звітність: форма № 1 «Баланс», форма № 1-к Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан),	Стратегічна звітність, прогнозна звітність, звітність контрагентів.
форма № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), форма № 2-к «Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», форма № 3 Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом), форма № 3-н «Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)», форма № 3-к «Консолідований звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)», форма № 3-кн «Консолідований звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)», форма № 4 «Звіт про власний капітал», форма № 4-к «Консолідований звіт про власний капітал», форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»; бухгалтерська управлінська звітність; податкова звітність.	
<i>Аналітична інформація</i>	

Продовження таблиці 12

1	2
<p>Аналітичні звіти суб'єкта господарської діяльності, які призначено для допомоги користувачам інформації у формуванні кваліфікованих суджень стосовно венчурної діяльності й прийняття відповідних рішень, які можуть бути спрямовані на поліпшення фінансового стану суб'єкта. Якість та кількість аналітичних звітів залежать від організації аналітичного обліку на підприємстві та інформаційних потреб користувачів аналітичної інформації.</p>	<p>Показники, які характеризують зовнішні ризики, результати аналізу ринків та матеріали аналізу різних агенцій та асоціацій.</p>
<i>Необлікова інформація</i>	
<p>Інформація, дані якої непередбачені встановленими формами обліку та звітності, та яка формується суб'єктом господарювання у результаті діяльності його внутрішні служб: маркетингу, фінансів, бухгалтерії, аудиту, інвестиційної та ін. До такої інформації відноситься:</p> <ul style="list-style-type: none"> - матеріали ревізії та внутрішнього аудиту; - матеріали внутрішніх маркетингових досліджень ринку; - звіти внутрішніх фінансових служб; - довідкові матеріали робочих бізнес – планів; - матеріали зборів ради директорів, загальних зборів власників. 	<p>Інформація, яка формується за межами суб'єкта господарювання. До такої інформації відноситься:</p> <ul style="list-style-type: none"> - фінансово – економічна інформація стосовно внутрішньої та зовнішньої політиці держави, курсах іноземних валют, ставки рефінансування НБУ, інвестиційного клімату; - матеріали зовнішнього аудиту; - матеріали перевірок фіскальних, антимонопольних та інших служб; - матеріали переписки з різними організаціями, підприємствами, установами.

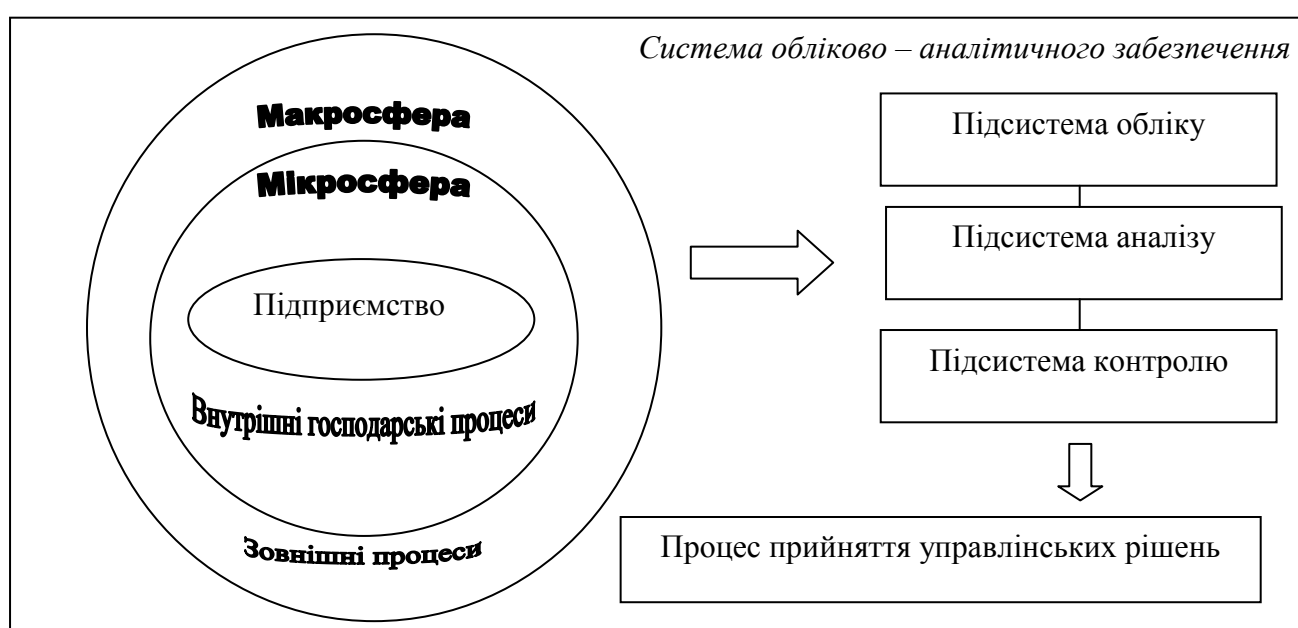

Рис. 13. Складові системи обліково-аналітичного забезпечення

Макросередовище, в якому функціонує підприємство, в системі обліково – аналітичного забезпечення, розглядається як сукупність факторів непрямой дії, тобто вони хоч і не пов’язані з конкретним підприємством, зате створюють сприятливе або, навпаки, несприятливе середовище господарської діяльності підприємства. Мікросередовище в системі обліково-аналітичного забезпечення розглядається як сукупність факторів прямого впливу на діяльність. Велике значення для обліково-аналітичного забезпечення уявляє представляє інформація стосовно внутрішнього середовища суб’єкта господарювання, яке складається з елементів та факторів, що визначають його внутрішній стан, сильні і слабкі сторони, що в сукупності визначає ефективність діяльності. У таблиці 13 наведені складові макро і мікро середовища суб’єктів господарювання з аналізу яких повинен починатися процес прийняття управлінських рішень:

Таблиця 13

Складові макро і мікро середовища суб’єктів господарювання в системі обліково – аналітичного забезпечення

Макросередовище (фактори непрямой дії)
<ul style="list-style-type: none"> - загальний стан економіки країни; - політико – правові відносини; - державне регулювання економіки; - інноваційний рівень держави; - природні умови; - екологія; - міжнародне становище; - надзвичайні (форс – мажорні) обставини; - інше.
Мікросередовище (фактори прямої дії)
<ul style="list-style-type: none"> - конкуренти та конкурентне середовище; - покупці і постачальники; - ділові партнери; - місцеві органи влади; - кадрово-управлінський потенціал; - організаційна структура; - організація виробництва; - конкурентоспроможність; - конкурентний потенціал; - організація маркетингу; - організація збуту; - фінансовий стан; - ефективність виробництва; - мотиваційні механізми; - інше.

Визначення факторів макро і мікросередовища, що мають вплив на систему

обліково – аналітичного забезпечення дозволять врахувати їх при організації системи обліково – аналітичного забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень.

Зазначення факторів, функцій, що визначають обліково – аналітичне забезпечення, визначення загальної схеми цього процесу, мети і головного завдання обліково – аналітичного забезпечення, складових цієї системи та середовищ, які на них впливають, забезпечило можливість формулювання проблем розвитку обліково – аналітичного забезпечення та встановлення напрямків їх вирішення.

Аналіз підходів вчених до визначення системи обліково – аналітичного забезпечення виявив проблему, що не існує загально розробленої системи обліково-аналітичного забезпечення. Для кожного виду діяльності, типу суб'єкта господарювання, буде притаманна власна організація обліково-аналітичного забезпечення управління. Тому, для кожного з ключових учасників венчурної діяльності, таких, як: венчурні фонди, венчурні підприємства, компанії з управління активами венчурних фондів, необхідно розробляти власну систему обліково-аналітичного забезпечення управління, враховуючи специфіку організації господарювання, специфіку управління та масив обліково-звітної інформації.

Дослідження інформаційної функції обліково-аналітичного забезпечення показало проблему надто ускладненого отримання повної економічної інформації для проведення прогностичного аналізу з метою забезпечення бажаної результативності господарської діяльності суб'єкта венчурної діяльності. Рішення цієї проблеми полягає у необхідності формування концепції обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності, якою буде передбачено об'єднання в систему інформаційних моделей обліку об'єктів і суб'єктів венчурної діяльності. Це надасть можливість отримати повну економічну інформацію для проведення прогностичного аналізу з метою забезпечення бажаної результативності господарської діяльності суб'єктів венчурної діяльності.

Процес прийняття управлінських рішень пов'язаний з постійним перетворенням інформації. На кожній стадії прийняття рішень використовується вхідна інформація з одночасним формуванням аналітичної вихідної інформації, яка є вхідною на подальших стадіях прийняття управлінських рішень. Стадії управління повторюються, тим самим утворюється замкнений контур, тому, через управляючі органи проходить велика за кількістю, обсягу і різноманітністю інформація. Але для кожного виду діяльності, типу суб'єкта господарювання буде притаманна власна організація обліково-аналітичного забезпечення менеджменту. Звідси виділяється проблема необхідності визначення складових концепції обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності. Тому, для кожного з ключових учасників венчурної діяльності, таких, як: венчурні фонди, венчурні підприємства, компанії з управління активами венчурних фондів, необхідно розробляти власну концепцію системи обліково-аналітичного забезпечення управління, враховуючи специфіку організації господарювання, специфіку управління та масив обліково-звітної інформації. В загальному вигляді ця концепція повинна містити такі складові, як

показано на рис. 14.

Аналіз проблем інформаційного забезпечення суб'єктів венчурної діяльності, показав, що вкрай важливо адаптувати облікову інформацію під цільову спрямованість стратегії, тобто забезпечити принцип адресності, коли інформація призначена конкретному користувачеві для виконання конкретного завдання, визначеного для досягнення поставленої мети. Т. Бочуля визначив [86], що на цьому етапі проявляється так звана інформаційна криза - побічний продукт розвитку сучасної цивілізації, яка характеризується збільшенням ролі інформації і знань в житті суспільства, зростанням частки інфокомунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів.

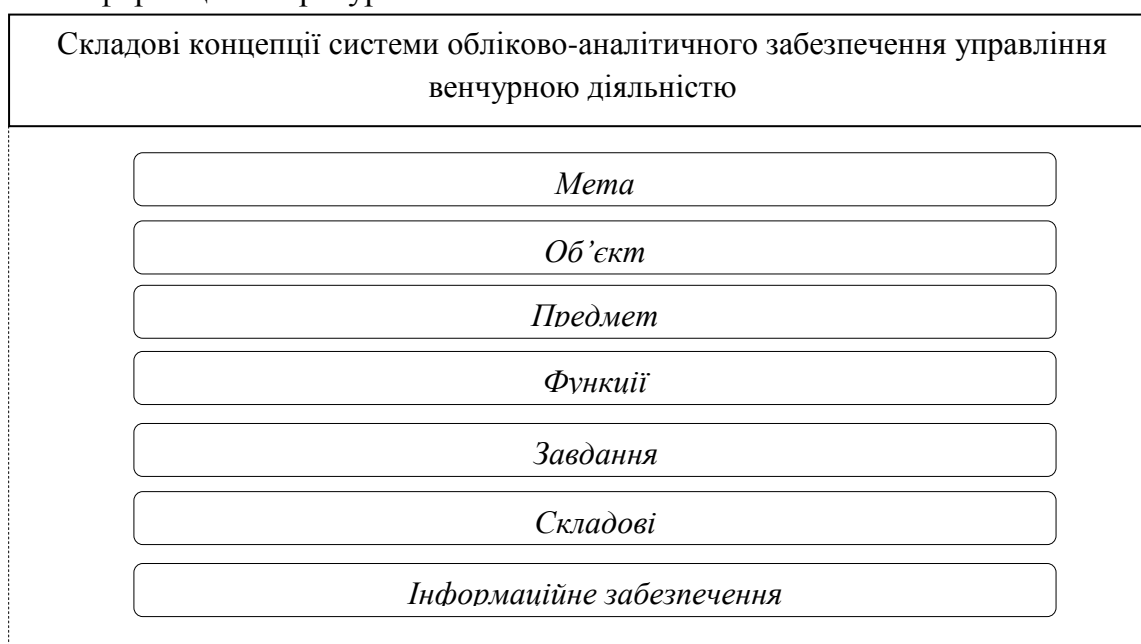

Рис. 14. Складові концепції системи обліково-аналітичного забезпечення управління венчурною діяльністю

Однією з актуальних проблем обліково-інформаційного забезпечення венчурної діяльності є недостатня якість бухгалтерської інформації. С. Кузнецова [87] вважає, що бухгалтерська інформація є якісною при відповідності таким ознакам, як:

- зрозумілість всіма користувачами при прийнятті відповідних управлінських рішень;
- доречність, основною вимогою якої є повна відповідальність потребам користувачів;
- достовірність, яка дозволяє користувачам бути впевненими в реальності даних бухгалтерського обліку;
- зіставленість, яка дозволяє користувачам аналізувати отримані дані.

Якість облікового забезпечення залежить від раціональної організації облікового процесу, на яку впливає організація праці працівників бухгалтерії і якість облікової політики. Тобто, на всіх суб'єктах венчурної діяльності повинні бути

розроблені і затверджені положення про бухгалтерію з визначенням обов'язків, прав, відповідальності та взаємовідносин бухгалтерії з іншими підрозділами підприємства, а також посадові інструкції головного бухгалтера та інших працівників бухгалтерії, в яких повинні бути визначені не тільки обов'язки, права та відповідальність, але і кваліфікаційні вимоги до спеціалістів бухгалтерського обліку та перелік необхідних знань. Якісна облікова політика формується лише при об'єднанні різних сфер економічної діяльності суб'єкта господарювання. П.Є. Житний зазначав [88], що облікову політику доцільно формувати за такими етапами:

- організаційний – створення виконавчого органу та закріплення за його фахівцями обов'язків і повноважень;
- підготовчий – визначення тактичних і стратегічних напрямів діяльності та об'єктів обліку;
- дослідницький – вивчення зовнішніх умов і чинників, які впливають на господарську діяльність та на облікову політику;
- методологічний – вибір елементів облікової політики та розробка порядку інформаційного забезпечення процесу формування облікової політики;
- заключний – затвердження базисного та складання поточного розпорядчого документа про облікову політику, впровадження облікової політики та постійний контроль за її дотриманням.

Якість носіїв первинної та аналітичної інформації впливає на загальний рівень якості інформації і залежить від організації методичного, технологічного та організаційного етапів обліку. Венчурна діяльність передбачає використання великих обсягів інформації, що підвищує вимоги щодо оперативності та якості її обробки. Зростання інформаційного навантаження на управлінський персонал активізували проблему недосконалої комплексної автоматизації управлінської діяльності на основі сучасних інформаційних технологій і засобів телекомунікації. Обов'язковим елементом обліку є документальна фіксація інформації, тому, в сучасних умовах господарювання, вирішенню зазначеної проблеми сприятиме впровадження електронного документообігу. Запровадження електронного документообігу в Україні визначено Законом України «Про електронні документи і електронний документообіг» [89], це дало можливість створювати електронну систему документообігу і зробило обмін документами набагато швидшим і надійнішим. Це означає, що інформаційні технології на підприємствах які є ключовими учасниками венчурної діяльності, мають розвиватися за електронною технологією шляхом створення інтегрованого банку облікових даних для задоволення потреб користувачів у реальному масштабі часу. Сьогодні, впровадження інформаційних технологій в процес бухгалтерського обліку повинно бути оцінено. Оцінку можливо визначити як досягнення оптимального співвідношення витрати/результат під яким розуміють зіставлення економічного результату впровадження системи і витрат на придбання, налагодження, доробку, експлуатацію інформаційних технологій.

Оскільки лише узагальнені, згруповані дані можуть надати повну уяву про результати господарської, фінансової, виробничої та інших видів діяльності

підприємства, які повинні бути відображені у звітності, то виникає проблема у необхідності групування даних щодо напрямів венчурної інвестиційної діяльності, стадій, форм фінансування, етапів. Шлях вирішення проблеми у тому, що хоч сам процес групування і систематизації даних про господарські операції суб'єктів венчурної діяльності у кожному конкретному випадку має свою специфіку, але загальний принцип групування і систематизації даних первинних документів стосовно венчурної діяльності повинен бути підпорядковано чіткій та логічній схемі узагальнення облікової інформації для забезпечення складання звітності (рис. 15):

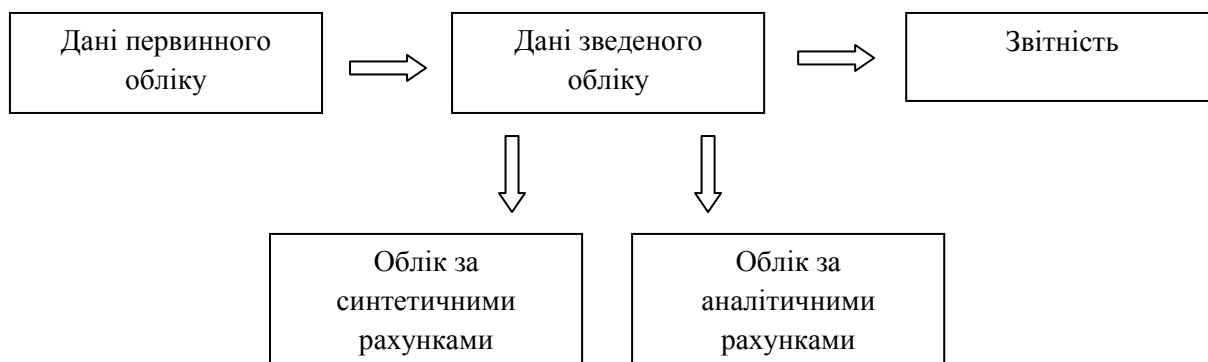

Рис. 15. Схеми узагальнення облікової інформації для забезпечення складання звітності

Україна є одним з членів Світової організації торгівлі (СОТ). 10 квітня 2008 року Верховна Рада України ратифікувала Протокол про приєднання України до Марракеської угоди [90] про створення Світової організації торгівлі. Протокол про вступ України до СОТ набув чинності 16 травня 2008 року [91]. Тобто 16 травня 2008 року Україна стала членом Світової організації торгівлі.

Світова організація торгівлі є об'єднанням держав, спрямованим на створення єдиних правил міжнародної торгівлі. Зі вступом України до Світової Організації Торгівлі набуває актуальності проблема необхідності гармонізації системи бухгалтерського обліку України, відповідно до вимог цієї організації. Визначено, що наша держава наразі не стоїть осторонь від глобальних світових політичних та економічних процесів і активно формує свою законодавчу та економічну систему відповідно до загальновизнаної світової практики. Це означає, що і система бухгалтерського обліку в Україні повинна активно трансформуватися та розвиватися у рамках правових норм СОТ. Тобто, саме розвиток ринкових відносин та інтеграція економіки України в Світову організацію торгівлі обумовили необхідність реформування вітчизняної системи бухгалтерського обліку. Одним із найважливіших напрямів її реалізації є приведення чинного законодавства України у відповідність до законодавства ЄС, тобто його адаптація. Адаптація визначається як процес зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність до законодавства ЄС. Слід зазначити, що процес адаптації не є тотожним уніфікації, оскільки йдеться про відповідність рівня українського законодавства законодавству ЄС, а не про

абсолютну його ідентичність з останнім. Сьогодні «пріоритетною», тобто такою, за якою насамперед має проводитись адаптація, є сфера українського законодавства, що регулює відносини, пов'язані з бухгалтерським обліком [92]. Напрямок вирішення цієї проблеми є створення організаційно-правових умов застосування суб'єктами венчурної діяльності міжнародних стандартів для складання фінансової звітності допоможе забезпеченню відкритості, прозорості та зіставлення показників фінансової звітності цих суб'єктів.

В процесі здійснення венчурної діяльності відбувається швидке збільшення статутного капіталу венчурного підприємства, внаслідок чого виникає проблема, що на систему бухгалтерського обліку покладається додаткова задача – надання детальної аналітичної інформації про структуру статутного капіталу, про номінальну вартість акцій, дивідендну політику та частку кожного засновника. Для вирішення цієї задачі необхідно сформувати інформацію, усі відомості стосовно венчурної діяльності суб'єкта господарювання згрупувати у відповідності з їх економічним змістом та зареєструвати. Ця процедура може бути здійснена за допомогою спеціальних облікових реєстрів, що забезпечить не тільки згрупування аналітичної інформації, а й забезпечить контроль за збереженням документів і необхідну наочність відображення даних з первинних документів. Особливо, якщо застосовувати комбіновані реєстри бухгалтерського обліку, в яких поєднуються дані синтетичного та аналітичного обліку. Використання комбінованих реєстрів, завдяки поєднанню даних синтетичного та аналітичного обліку, дає можливість скоротити обсяг робіт зі збору, реєстрації та аналізу інформації і дає можливість наочно надавати інформацію щодо венчурної діяльності для різних користувачів.

Розвиток венчурної діяльності покладає на систему бухгалтерського обліку додаткову функцію – розкриття інформації про венчурну діяльність та інформації про вплив господарських процесів, які зв'язані з венчурною діяльністю, з метою задоволення інформаційних потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів. Звідси виникає проблема ускладненого виконання бухгалтерським обліком інформаційної функції в повному обсязі. Зазначаючи специфіку організації венчурної індустрії, інформаційні потреби користувачів інформації, рівень кваліфікації та інші ознаки необхідно розробити класифікацію користувачів обліково-аналітичної інформації стосовно венчурної діяльності. Класифікуючи за ознакою кваліфікації споживача інформації, треба врахувати, що споживачами інформації є як висококваліфіковані керівники, менеджери, експерти, так і ті, що не повною мірою розуміють основні концепції бухгалтерського обліку, недостатньо орієнтуються у стані справ як на підприємстві, так і в загалі в економіці [93].

Розглядаючи користувачів інформації з позиції власності та інвестицій потрібно виділити рівні обсягу інформації. На першому рівні, який включає найбільший обсяг інформації, повинні бути власники, інвестори, учасники, акціонери суб'єктів венчурної діяльності. Тому, що саме вони вирішують найбільш суттєві й важливі питання стратегії діяльності та розвитку підприємства. Я.Д. Крупка вважає, що не слід об'єднувати в одну групу таких користувачів інформації як інвестори та

звичайні кредитори через різні інтереси до підприємства, хоча вони і відносяться до зовнішніх користувачів обліково-аналітичної інформації. Кредиторів цікавить в основному інформація про фінансову стійкість і платоспроможність суб'єкта, тоді як інвесторові потрібна більш широка інформація про структуру активів і пасивів, доходів і витрат, фінансових результатів, ділову активність і напрями діяльності, розподіл і використання прибутку [94]. Вирішення цієї проблеми полягає у класифікації користувачів по рівням обсягу інформації, допоможе бухгалтерському обліку виконувати свою інформаційну функцію в повному обсязі. Тобто, надана інформація кожному з користувачів, буде необхідною і доцільною, та не буде включати зайві показники, що сприятиме формуванню бухгалтерської інформації з найменшими витратами праці і часу.

Аналіз відображення у формах фінансової звітності інформації стосовно венчурної діяльності показав проблему, що законодавством не передбачено формування не тільки у звітності, а й у обліку окремої інформації стосовно венчурної діяльності. Це заважає групуванню даних у відповідності з аналітичними потребами суб'єктів венчурної діяльності, а також ідентифікації у системі обліку інформації стосовно венчурної діяльності в необхідному деталізованому вигляді, що не відповідає сучасним потребам в ній. Вирішенню цієї проблеми допоможе розробка форм фінансової звітності, в яких окремо відображалась інформація про венчурну діяльність в необхідному деталізованому вигляді, що відповідає сучасним потребам до обліково-аналітичного забезпечення.

У таблиці 14 згруповані виділені проблеми розвитку обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності, що допоможе знайти напрями та шляхи вирішення цих проблем.

Експлікація проблеми розвитку обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності є вирішальним етапом у формуванні її теоретико-методологічних засад. Саме через виділення проблем обліково-аналітичного забезпечення визначається методологічна та концептуальна специфіка інформаційного забезпечення венчурної діяльності. З іншого боку, сукупність проблем обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності разом з обґрунтуванням та напрямками їх рішення, визначають зміст, окреслюють предмет обліково-аналітичного забезпечення, служать основою формування власного понятійно-категоріального, методологічного апарату. Це сприятиме ефективному веденню процесу управління, прийняття управлінських рішень завдяки інформаційному забезпеченню венчурної діяльності, яке відбувається шляхом створення динамічної системи збору даних, їх обробки, зберігання та перетворення на достовірну, своєчасну, точну, актуальну інформацію.

Невирішення проблем обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності, а головне - подальше збереження такого підходу до відображення інформації стосовно венчурної діяльності в системі бухгалтерського обліку та формах звітності, не дозволяє виконати в повному обсязі програму розвитку України «Стратегію-2020» [95], яка включає близько 60 реформ і спеціальних програм,

реалізація яких дозволить Україні увійти до Топ-20 країн у рейтингу Світового банку з легкості ведення бізнесу.

Таблиця 14

**Проблеми і напрями розвитку обліково-аналітичного забезпечення
венчурної діяльності**

<i>№ з/п</i>	<i>Проблеми розвитку обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності</i>	<i>Напрями та шляхи вирішення проблеми</i>
1	2	3
1.	Не існує загально розробленої системи обліково-аналітичного забезпечення. Для кожного виду діяльності, типу суб'єкта господарювання, буде притаманна власна організація обліково-аналітичного забезпечення управління.	Для кожного з ключових учасників венчурної діяльності, таких, як: венчурні фонди, венчурні підприємства, компанії з управління активами венчурних фондів, необхідно розробляти власну систему обліково-аналітичного забезпечення управління, враховуючи специфіку організації господарювання, специфіку управління та масив обліково-звітної інформації
2.	Надто ускладнене отримання повної економічної інформації для проведення прогностичного аналізу з метою забезпечення бажаної результативності господарської діяльності суб'єкта венчурної діяльності.	Необхідно сформулювати концепцію обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності, якою буде передбачено об'єднання в систему інформаційних моделей обліку об'єктів і суб'єктів венчурної діяльності. Це надасть можливість отримати повну економічну інформацію для проведення прогностичного аналізу з метою забезпечення бажаної результативності господарської діяльності суб'єктів венчурної діяльності.
3.	Необхідність визначення складових концепції обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності	В загальному вигляді ця концепція повинна містити такі складові: мета, об'єкт, предмет, функції, завдання, складові, інформаційне забезпечення. Але для кожного учасника венчурної індустрії повинна бути своя концепція.
4.	Недосконала якість бухгалтерської інформації	Розробка положення про бухгалтерію з визначенням обов'язків, прав, відповідальності та взаємовідносин бухгалтерії з іншими підрозділами підприємства, а також посадові інструкції головного бухгалтера та інших працівників бухгалтерії в яких повинні бути визначені не тільки обов'язки, права та відповідальність, але і кваліфікаційні вимоги до спеціалістів бухгалтерського обліку та перелік необхідних знань. Формування якісної облікової політики, що може відбуватися лише при об'єднанні різних сфер економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Продовження таблиці 14

1	2	3
5.	Недостатня комплексна автоматизація управлінської діяльності	Зростання інформаційного навантаження на управлінський персонал через великий обсяг інформації, що супроводжує венчурну діяльність, активізувало проблему комплексної автоматизації управлінської діяльності на основі сучасних інформаційних технологій і засобів телекомунікації. Ця проблема вирішується впровадженням електронного документообігу.
6.	Потреба у групуванні даних щодо напрямів венчурної інвестиційної діяльності, стадій, форм фінансування, етапів.	З урахуванням специфіки діяльності суб'єкта венчурної діяльності розробити схему узагальнення первинної облікової інформації для забезпечення складання звітності
7.	Необхідність гармонізації системи бухгалтерського обліку відповідно до вимог Світової Організації Торгівлі	Створення організаційно-правових умов застосування суб'єктами венчурної діяльності міжнародних стандартів для складання фінансової звітності допоможе забезпеченню відкритості, прозорості та зіставлення показників фінансової звітності цих суб'єктів.
8.	Швидке збільшення статутного капіталу венчурного підприємства	Надання детальної аналітичної інформації про структуру статутного капіталу, для чого необхідно сформувати інформацію, усі відомості стосовно венчурної діяльності суб'єкта господарювання та згрупувати у відповідності з їх економічним змістом і зареєструвати.
9.	Ускладнене виконання бухгалтерським обліком інформаційної функції в повному обсязі.	Необхідність надання кожному з користувачів облікової інформації тільки доцільної інформації, що не включає зайві показники. Для цього потрібно класифікувати користувачів обліково-аналітичної інформації, відповідно специфіки організації венчурної індустрії, інформаційних потреб. Це буде сприятиме формуванню бухгалтерської інформації з найменшими витратами праці і часу.
10.	Відсутність в обліку та звітності окремої інформації стосовно венчурної діяльності, що заважає групуванню даних у відповідності з аналітичними потребами суб'єктів венчурної діяльності, а також ідентифікації у системі обліку інформації стосовно венчурної діяльності в необхідному деталізованому вигляді.	Розробка форм фінансової звітності, в яких окремо відображалась інформація про венчурну діяльність в необхідному деталізованому вигляді, що відповідає сучасним потребам до обліково-аналітичного забезпечення.

А також зазначено збільшення за п'ять років припливу прямих іноземних інвестицій до 40 млрд. дол. проти нинішнього показника в середньому 4-5 млрд. дол. на рік. Одним з першочергових завдань активізації венчурної діяльності суб'єктів господарювання, що буде сприяти виконанню «Стратегії -2020», є формування його обліково-аналітичного забезпечення, яке підвищить ефективність прийнятих управлінських рішень, та в цілому сприятиме забезпеченню швидкого розвитку венчурної індустрії в Україні, вирішенню існуючих проблем в практичній сфері залучення, впровадження і застосування венчурного фінансування в інноваційні підприємства.

Дослідження теоретичних аспектів бухгалтерського обліку венчурної діяльності дозволило отримати такі результати:

1. Порівняння глобальних інноваційних індексів по деяких країнах показало істотне відставання України від розвинених економік, хоча в період з 2012 по 2013 рік Україна піднялася з 71 на 63 місце. Це свідчить про початок встановлення нашої держави на інноваційний шлях розвитку.

2. Поняття венчурної діяльності в Україні не затверджено жодним нормативним актом, тільки в законі «Про інститути спільного інвестування», згадується це поняття. Аналізуючи підходи вчених, внесені типові вимоги до визначення поняття «венчурна діяльність» і запропоновано визначення венчурної діяльності. А також, запропоновано визначення поняття «венчурні операції», як невід'ємної частини венчурної діяльності. Такі визначення допоможуть однозначно розуміти і трактувати поняття, та запобіжить виникненню ускладнень в законодавчому регулюванні відносин під час венчурної діяльності.

3. Аналізуючи становлення венчурної діяльності у країнах Європи визначено, головними факторами, що сприяли бурхливому розвитку венчурної індустрії в Європі є заходи державної політики, коли уряди європейських країн створюють сприятливі умови для розвитку венчурних фондів:

- направленість політики на створення дрібних, активних, інноваційних підприємств, які спеціалізуються на розробках нових технологій і продуктів;
- покриття частини можливих збитків, пов'язаних з інвестуванням у приватні компанії;
- надання можливостей венчурним фондам залучати інвестиційний капітал в найбільших банках і страхових компаніях, в пенсійних фондах;
- створення для пенсійних фондів, які інвестують у венчурний бізнес, пільговий режим оподаткування;
- розвиток законотворчої бази щодо інноваційної діяльності, зокрема венчурної діяльності.

Також, до факторів, що сприяють швидкому розвитку венчурної індустрії можливо віднести і високу розвиненість фондових ринків, і потужність національного платоспроможного ринку, закріплення на якому найчастіше означає і перемогу в міжнародній конкуренції. А також, той факт, що американські та європейські університети отримують великі асигнування на проведення наукових досліджень від

державного і приватного секторів, високо мобільні, орієнтовані на конкуренцію і зацікавлені в комерціалізації своїх наукових розробок. Застосування цих факторів зможе забезпечити швидкий розвиток венчурної індустрії в Україні та вирішити існуючі проблеми в практичній сфері залучення, впровадження і застосування венчурного фінансування в інноваційні підприємства.

4. Сформульована проблема невизначеності об'єктів бухгалтерського обліку і аналізу венчурної діяльності, що не дозволяє інформаційно забезпечувати прийняття ефективних управлінських рішень на підприємстві.

5. Розроблено принципову схему організації сучасної венчурної індустрії з зазначенням специфіки та механізмів, яка допоможе визначити специфічні об'єкти бухгалтерського обліку і аналізу та реалізувати функції бухгалтерського обліку в повному обсязі.

6. Виділені та класифіковані об'єкти бухгалтерського обліку і аналізу венчурної діяльності, що забезпечить формування інформації про венчурну діяльність суб'єкта господарювання. Така класифікація об'єктів бухгалтерського обліку венчурної діяльності забезпечить:

- своєчасне відображення на рахунках бухгалтерського обліку повної інформації щодо надходження, вибуття та оцінки активів суб'єктів венчурної діяльності;

- відображення витрат, пов'язаних з діяльністю суб'єктів венчурної діяльності;

- визначення фінансових результатів від діяльності суб'єктів венчурної діяльності;

- інформацію для складання звітності про діяльність суб'єктів венчурної діяльності;

- інформацію для здійснення економічного аналізу венчурної діяльності.

7. Визначені перспективи подальших досліджень для відображення в бухгалтерському обліку наведених специфічних об'єктів – розроблення відповідної методики, що надалі спричинить потребу в удосконаленні фінансової звітності суб'єкта господарювання.

8. Визначено узагальнене поняття обліково-аналітичного забезпечення, яке враховує ризикову компоненту венчурної діяльності. Обліково – аналітичне забезпечення є складовою частиною загальної системи управління і представляє собою процес збору, підготовки, реєстрації та зведення облікової інформації суб'єкта господарювання для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень, направлених на забезпечення захисту фінансових інтересів від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

9. Встановлено, що на кожному підприємстві хоча і сформована своя система обліково-аналітичного забезпечення, але кожна з них є унікальною, оскільки процес її побудови залежить від наступних факторів: розміри суб'єкта господарювання, вид діяльності, характер середовища, організація системи обліку і контролю та інших факторів.

10. Розроблено загальну схему процесу обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності з визначенням етапів та інформаційних потреб. Ця схема підвищує ефективність організації процесу обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності, що сприятиме прийняттю якісних управлінських рішень.

11. Визначені і обґрунтовані функції, які покладені на обліково-аналітичне забезпечення суб'єкта господарювання венчурної діяльності, що є важливим для подальшого дослідження основних напрямів розвитку обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності.

12. Сформульовані проблеми розвитку обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності та встановлені напрями і шляхи вирішення цих проблем. Невирішення проблем обліково-аналітичного забезпечення венчурної діяльності, а головне – подальше збереження такого підходу до відображення інформації стосовно венчурної діяльності в системі бухгалтерського обліку не дозволяє виконати в повному обсязі програму розвитку України «Стратегія – 2020», яка сприятиме збільшенню за п'ять років припливу прямих іноземних інвестицій до 40 млрд. дол. на рік.

Список літератури:

1. Cornelius, B. The institutionalization of venture capital. *Technovation*, 2005. – P. 599-608.
2. Baygan, G. (2003). *Venture Capital Policy Review: United States*, OECD Science, Technology and Industry Working Papers № 12, 2013.
3. National Venture Capital Association [E-source]. – Available at: <http://forexaw.com/>
4. European Venture Capital: History [E-source]. – Available at: <http://www.europeanvc.com/history.htm>.
5. Bernard S. Black Venture capital and the structure of capital markets: banks versus stock markets /Bernard S. Black, Ronald J. Gilsona // *Journal of Financial Economics*. – 1998. - №47. I.3/ - P.243 – 277.
6. S.D. Prowse. The Economics of the Private Equity Market. *Federal Reserve Bank of Dallas Economic Review*, Third Quarter, 1998. – P. 34-45.
7. William L. Megginson Toward a global Model of Venture Capital / William L. Megginson // *Journal of Applied Corporate Finance*, 2005. - № 16, I.1. – P. 89-107.
8. Karaömerlioglu, D.C. E. & Jacobsson, S. The Swedish venture capital industry: an infant, adolescent or grown-up?, 2000. – P. 61 – 88.
9. Краевский И.С. Развитие венчурной индустрии в России / И.С. Краевский // *Экономика, предпринимательство и право*. — 2011. — № 3 (3). — С. 3-11. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.creativeconomy.ru/articles/15257/>.
10. Офіційний сайт ForexAW [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ForexAW.com

11. Richard L. Florida Venture capital-financed innovation and technological change in the USA / Richard L. Florida, Martin Kenney // *Research Policy*. – 1998. - №17. I.3. - P. 119 – 137.
12. Про інвестиції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.InvestUkraine.org>.
13. The Global Innovation Index 2014. The Human Factor in Innovation [E-source]. - Available at: <http://www.globalinnovationindex.Org/content.aspx?page=ГІІ-Home>.
14. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондах)» від 15.03.2001 № 2299-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2299-14>.
15. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07. 2012 № 5080-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.
16. Дінаміка вартості чистих активів венчурних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.
17. Інвестиційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inventure.com.ua/analytics>.
18. Янченко З.Б. Сучасні особливості та перспективи розвитку венчурного фінансування в Україні [Електронний ресурс] / З.Б. Янченко // *Ефективна економіка*. - 2010. - №10. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=361>.
19. Компанія з управління активами «Солдіс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.soldis.com.ua/>.
20. The voice of private capital [E-source]. – Available at: <http://www.investeurope.eu/research/activity-data/annual-activity-statistics/>.
21. Гудіма Т.С. Венчурні діяльність як правова категорія / Т.С. Гудіма // *Економіка та право*. – 2012. - № 1. – С. 67 – 72.
22. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навч. посібник / Н.В. Краснокутська. — К.: КНЕУ, 2003. — 504 с.
23. Проект Закону України «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері» від 30.11.2007 р. N 1082 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0U200I.html.
24. Венчурне інвестування в національній економіці: світові тенденції та українські перспективи / Р.А. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, Д.О.Короткова, О.І. Харченко // *Зовнішня торгівля: право та економіка*. - 2008. - № 3. - С. 119 – 130.
25. Чабан В.Г. Структура інноваційної інфраструктури: венчурний капітал / В.Г. Чабан // *Фінанси України*. – 2005. - № 4. – С. 35 – 40.
26. Ігнатенко Р.А. Венчурне інвестування в національній економіці: світові тенденції та українські перспективи / Р.А. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, Д.О. Короткова // *Зовнішня торгівля: право та економіка*. – 2008. – № 3.– С. 119 – 130.

27. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук // Київ: КНЕУ. – 2003.– 394 с.
28. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2003. – 895 с.
29. Гавриленко В.Г. Капитал. Энциклопедический словарь / В.Г. Гавриленко. – Минск: Право и экономика, 2009. - 858 с.
30. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева.— 2-е изд., испр. М.: ИНФРА-М, 1999. - 479 с.
31. Шестаков А.В. Теневая экономика: учебн. Пособие / А.В. Шестаков. — М.:ИД. «Дашков и К», 2000. — 151 с.
32. Зайцев Н.Л. Экономика, организация и управление предприятием / Н.Л. Зайцев.—2-е изд., доп. - М.: Инфра-М, 2008. — 455 с.
33. FVCA [E-source]. - Available at: http://www.uaib.com.ua/abcpeople/venchura/what_vench/16977.html.
34. Долгополова Л.М. Венчурне інвестування – панацея інноваційної діяльності: приклад США та країн Європи / Л.М. Долгополова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.rusnauka.com.
35. McConwey R. American Science Policy Since World War II. The Postwar Consensus. Wash., 1990.
36. Ткач В.И. Международная система учета и отчетности / В.И. Ткач, В.М. Ткач. — М.: Финансы и статистика, 1991. — 160 с.
37. Мощенко Н.П. Международные стандарты учета и финансовой отчетности: учебное пособие для вузов / Н.П. Мощенко. — М.: Издательство «Экзамен», 2005. — 224 с.
38. Бутынец Ф.Ф. Бухгалтерский учет в зарубежных странах: учебное пособие для студентов высших учебных заведений специальности 7.050106 «Учет и аудит» / Ф.Ф. Бутынец, Я.В. Соколов, Д.А. Панков, Л.Л. Горецкая. — Житомир.: ЧП «Рута», 2002. — 660 с.
39. Кузьмінський Ю.А. Що таке система бухгалтерського обліку / Ю.А. Кузьмінський // Бухгалтерський облік і аудит. — 2006. — № 6. — С. 8 – 11.
40. Ю.Л. Петрушевський Економіка і організація управління / Ю.Л. Петрушевський.— 2008. — № 3. — С. 80 – 88.
41. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник / В.Г. Швець. — К.: Знання, 2004. – 447 с.
42. Сук Л.К. Бухгалтерський облік: навч. посібник / Л.К. Сук, П.Л. Сук. – 2 –ге видання., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 507 с.
43. Гура Н.О. Бухгалтерський облік як наука, його принципи, предмет та об'єкти / Н.О. Гура // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 3 - 8.
44. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. - М.: Финансы и статистика, 2000. - 496 с.

45. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку: підручник / М.В. Кужельний, В.Г. Лінник. - К.: КНЕУ, 2001. - 334 с.
46. Хмелевська А.В. Дослідження креативного обліку як напряму творчого розвитку бухгалтерського обліку / А.В. Хмелевська // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 5. – Ч. 2, Т. 1. – С. 23 - 28.
47. Проекту Закону України «Про венчурні фонди» розробленого відповідно до Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2007 № 976-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/index.php?lang=ua&get=118&id=1499>.
48. David Rosenberg, Venture Capital Limited Partnerships: A Study in Freedom of Contract. – 2002. – Colum. Bus. L. Rev. 363. [E-source]. - Available at: <http://cblr.columbia.edu/archives/10796>.
49. Родионов Иван Венчурный капитал и прямые инвестиции в инновационной экономике / Иван Родионов, Альбина Никконен [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rvca.ru/upload/files/lib/RVCA-Course-2011-Part-1.pdf>.
50. Аналітичний огляд ринку спільного інвестування в Україні за 2007 рік; за 2008 рік; за 2009 рік; за 2010 рік; за 2011 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.
51. The Norwegian Venture Capital & Private Equity Association Yearbook 2008. [E-source]. - http://www.altassets.com/pdfs/norsk_yearbook_2008.pdf
52. World Intellectual Property Organization. [E-source]. - Available at: <http://www.wipo.int/portal/en/index.html>.
53. European Venture Capital: History [E-source]. – Available at: <http://www.europeanvc.com/history.htm>.
54. Аналітичний огляд ринку спільного інвестування в Україні за 2007 рік; за 2008 рік; за 2009 рік; за 2010 рік; за 2011 рік. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.
55. Проект Закону України «Про систему гарантування інвестицій фізичних осіб на фондовому ринку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0637.html.
56. Поручник А.М. Венчурний капітал: зарубіжний досвід та проблеми становлення в Україні / А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк. – К.: КНЕУ. — 2000. — 171 с.
57. Диха М.В. Венчурне підприємництво в Україні: особливості функціонування та розвитку / М.В. Диха, Ю.В. Цвігун, П.П. Гаврилко // Вісник Хмельницького національного університету «Економічні науки». — 2012. — № 1. — С. 203 - 208.
58. Плоткін Я.Д. Підприємцю про підприємництво. Зарубіжний досвід / Я.Д. Плоткін, А.В. Дубодєлова, О.В. Захарчук, Т.С. Пурха. – Львів: Вільна Україна. — 1993. — 72 с.

59. Тарновецька О.С. Учасники венчурного підприємництва та організація взаємин між ними / О.С. Тарновецька // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: [збірник наукових праць] - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2001. - С. 211 - 218.
60. Фонштейн Н.М. Венчурное финансирование: теория и практика // Под ред. Н.М. Фонштейн, А.М. Балабана. – М.: Акад. нар. хоз-ва при Правительстве РФ, Центр коммерциализации технологий, 1998. – 272 с.
61. Положення про склад та розмір витрат, що відшкодовуються за рахунок активів інституту спільного інвестування від 13.08.2013 № 1468 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1516-13>.
62. Хмелевська А.В. Бухгалтерський облік: курс лекцій / А.В. Хмелевська, І.В. Ковтун. – Хмельницький : ХНУ. — 2006. –154 с.
63. Matthew R. Marvel Encyclopedia of New Venture Management. [E-source]. - Available at: <http://knowledge.sagepub.com/view/newventuremgmt/SAGE.xml?type=matters>.
64. Євдокимов В.В. Адаптивна модель інтегрованої системи бухгалтерського обліку: монографія / В.В. Євдокимов. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 516 с.
65. Крупка Я.Д. Варіанти обліку інноваційних процесів на підприємстві / Я.Д. Крупка // Бухгалтерський облік і аудит, 2006.- № 5 - С. 11 - 18.
66. Смоленюк П. Аналіз ефективності інноваційної діяльності підприємств / П. Смоленюк / Економічний аналіз, 2010. - № 5. - С. 332 – 336.
67. Гейтс Б. Бизнес со скоростью мысли. Изд. 2-е, исправленное / Б. Гейтс. — М.: Изд-во «Эксмо», 2006. — 480 с.
68. Бухгалтерський управлінський облік: підручник / Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, З.В. Канурна та ін. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 480 с.
69. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: підручник / Ф.Ф. Бутинець, С.В. Івахненко, Т.В. Давидюк та ін. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 544 с.
70. Вахрушина М.А. Бухгалтерський управленческий учет: учеб. пособ. Изд. 2-е / М.А. Вахрушина. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 2002. – 359 с.
71. Гончарук Я.А. Аудит: навч. посібн. / Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький. – К.: Знання, 2007. – 443 с.
72. Садовська І.Б. Обліково-інформаційне забезпечення управлінського аналізу / І.Б. Садовська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук.-прикл. пр. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – № 647. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – С. 498 – 503.
73. Голов С.Ф. Управлінський облік: підручник. / С.Ф. Голов. – К.: Лібра, 2006. – 704 с.
74. Петрук О.М. Теорія та практика венчурного фінансування : монографія / О.М. Петрук, С.З. Мошенський. – Житомир,: ЖДТУ, ПП «Рута», 2008. – 248 с.

75. Легенчук С.Ф. Обліково-аналітичне забезпечення управління доходами судноплавних компаній / С.Ф. Легенчук, С.В. Тарасенко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу, 2013. - №, 2 (26). - С. 304-311.

76. Безродна Т.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття [Електронний ресурс] / Т.М. Безродна // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля № 10 (128) 2008. - Частина 2. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2008_10_2/bezrodna.pdf.

77. Волощук Л.О. Обліково – аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства / Л.О. Волощук // Праці Одеського політехнічного університету, 2011. - Вип. 2(36). - С. 329 – 334.

78. Вольська В.В. Методичні підходи до обліково-аналітичного забезпечення та аудиту управлінської діяльності аграрних підприємств / В.В. Вольська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. - № 3 (24). – С. 83 - 88.

79. Юзва Р.П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / Р.П. Юзва; Тернопільський національний економічний університет. – Т., 2011. – 20 с.

80. Попова П.В. Основные теоретические принципы построения учетно-аналитической системы / П.В. Попова, Б.Г. Маслов, И.А. Маслова // Финансовый менеджмент. – 2003. - № 5. – С. 8-15.

81. Богатая И.Н. Виды отчетности как составная часть учетно-аналитического обеспечения управления собственным капиталом и основные направления их совершенствования / И.Н. Богатая, Е.М. Евстафьева. // Аудит и финансовый анализ, журнал.- 2012 - № 2. – С. 19-32.

82. Тітаренко Г.Б. Методичні підходи для побудови обліково – аналітичної системи з використанням експертних оцінок / Г.Б. Тітаренко, М.Д. Корінько // Бухгалтерський портал: «Облік і фінанси АПК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/992/10/>.

83. Касич А.О. Науково-методичні основи обліково-аналітичного забезпечення управління прибутком підприємства / А.О. Касич, Р.М. Циган, О.І. Карбан // Проблеми економіки, 2013. - № 1. - С. 191 – 196.

84. Лень В.С. Фінансовий облік: навч. посібн. / В.С. Лень. – К.: ВЦ «Академія», 2011. – С. 11 - 12.

85. Реслер М.В. Значення обліку та аналізу як складових частин обліково-аналітичного механізму / М.В. Реслер // Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТНЕУ, Економічний аналіз. Випуск. 6, Тернопіль, 2010. – С. 306 - 308.

86. Бочуля Т.В. Учет и информация в системе управления: опыт, поиски, решения: монографія / Т.В. Бочуля. – Харків: ХДУХТ, 2013. – 269 с.

87. Кузнєцова С. Методологічні засади трансформації бухгалтерського обліку як напрям розвитку інформаційного суспільства / С. Кузнєцова // Бухгалтерський облік і аудит, 2007. – № 7. – С. 23 - 27.

88. Житний П. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит, 2006. - №3. – С. 3 - 10.

89. Про електронні документи і електронний документообіг. Закон України №851-ІУ від 22.05.2003р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

90. Міжнародний документ від 05.02.2008 р. «Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_049.

91. Про набрання чинності Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі та Угоди ТРІПС. Вищий господарський суд; Лист від 13.10.2008 № 01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_620600-08.

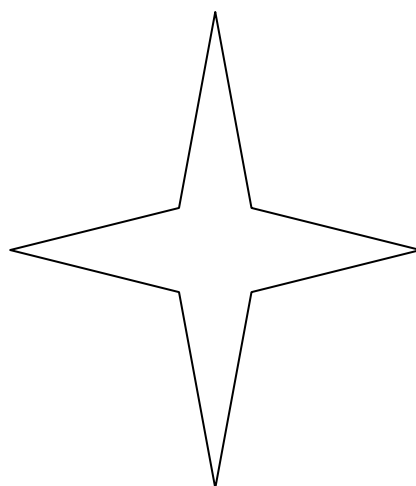
92. Костюченко В. Гармонізація національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та сьомої Директиви ЄС щодо сфер застосування та подання консолідованих фінансових звітів / В. Костюченко // Бухгалтерський облік і аудит, 2005. – № 4. – С. 17 – 26.

93. Яфонкін А.О. Роль і значення бухгалтерського обліку в системі інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності / А.О. Яфонкін // Юридичний вісник, 2011. - № 1 (18). - С. 75 – 79.

94. Крупка Я.Д. Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація: Дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Тернопільська академія народного господарства. — Т., 2001. — 419 с.

95. Програма розвитку України «Стратегія -2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/news/31289.html>.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-
АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ

ДРИГА О.П.
*АСИСТЕНТ КАФЕДРИ ОБЛІКУ І АУДИТУ,
ДЕРЖАВНИЙ ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»,
М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК, УКРАЇНА*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ

1. Економічна сутність сек'юритизації активів: обліковий вимір

Нестабільність на світових фінансових ринках, постійна конкуренція, невизначеність умов діяльності, зростання темпів інфляції та нестача коштів змушують фінансові інститути шукати нові інструменти для залучення додаткового фінансування. Що стосується підприємств реального сектора економіки, то їх оновлення, технічне переозброєння та створення нових висококонкурентних виробництв також значною мірою стримується через дефіцит доступних фінансово-інвестиційних ресурсів в умовах браку власних коштів. У цьому контексті особливого значення набуває сек'юритизація як інноваційний механізм структурованого фінансування на вигідних умовах, який дозволяє залучати фінансові ресурси шляхом емісії та розміщення цінних паперів, забезпечених активами.

З'явившись на початку 1970-х рр. у США, механізм сек'юритизації став свого роду революцією у фінансовому секторі. Сьогодні його називають однією з найважливіших інновацій ХХ століття, що дала новий імпульс розвитку глобальної фінансової індустрії.

Солдатова А.О. стверджує, що цей фінансовий інструмент захопив провідні сектори ринку капіталів із загальним оборотом, що перевищує трильйони доларів, ставши одним з напрямків дезінтермедіації на фінансовому ринку, що зумовило подальше заміщення традиційних форм банківського кредитування альтернативними джерелами фінансування з використанням інструментів ринку капіталу [1].

Фактично поява інституту сек'юритизації є однією з віх на шляху тисячолітнього процесу пошуку забезпечення, що почався ще з грецької *hypotheca* (іпотеки) і отримав розвиток в інститутах Римського права *pignus* (застава), *feducia* (передача титулу) і безпосередньо *hypotheca* (іпотека) [2].

У західній літературі існує кілька концепцій, що пояснюють виникнення сек'юритизації (табл. 1).

Відомий швейцарський фінансист Х.П. Бер у своїй монографії «Сек'юритизація активів: сек'юритизація фінансових активів – інноваційна техніка фінансування банків» більш повно демонструє причини появи сек'юритизації в широкому розумінні, об'єднуючи їх у чотири групи (табл. 2).

Підходи західних науковців до передумов виникнення сек'юритизації

№ з/п	Автор	Підходи до причин виникнення сек'юритизації
1	У. Сілбер	Висунув гіпотезу, відповідно до якої сек'юритизація з'явилася як спосіб зниження витрат, що виникали у результаті державного регулювання, спроба зменшити його негативні фінансові наслідки. Це стосувалося, насамперед, проведення центральними банками політики кредитної рестрикції з метою зменшення грошової маси. Для обмеження кредиту центральні банки збільшували відсоткові ставки за кредит, що призводило до зростання витрат по залученню ресурсів і викликало необхідність пошуку альтернативного шляху залучення коштів у вигляді випуску цінних паперів
2	Дж. Фіннерті	Обґрунтовував появу сек'юритизації, зокрема сек'юритизації активів, потребою у зменшенні ризиків, підвищенні ліквідності і зниженні транзакційних витрат. На його думку, випуск цінних паперів, забезпечених заставними, був ініційований американським урядом, насамперед для підвищення ліквідності житлового сектора. Застосування сек'юритизації розглядається автором як більш дешевий спосіб залучення ресурсів, ніж депозити
3	Е. Кейн	Встановив, що сек'юритизація стала наслідком суперечності, існуючої між цілями, які переслідують органи регулювання та окремі фірми. У відповідь на породжене регулюванням зниження вартості компанії та добробуту власників фірми вдаються до сек'юритизації, що, в свою чергу, змушує регулюючі органи вводити нові нормативні обмеження
4	С. Коурі	Розглядав появу сек'юритизації як відповідь компаній на державне регулювання і вивів наступний ланцюг взаємодії: «регулювання – виверти – дерегулювання – інновації – їх ринкове визнання через інформацію – інтернаціоналізація – посилення дерегулювання – різноманітні інновації – розвиток нових форм і методів регулювання»
5	Ф. Фабозці	Вважав, що сек'юритизація була введена з метою усунення та зниження податкових зобов'язань, оскільки протиріччя між регулюючими органами і фірмами посилюється під впливом інформаційної та податкової асиметрії. Під першою розуміється невідповідність в обсягах інформації, якою володіють банки і регулюючі органи. Інформація банків зазвичай повніша й точніша. Податкова асиметрія пов'язана з особливостями розрахунку бази оподаткування, передбаченими податковим законодавством

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Як вказують матеріали, досліджених джерел [1, 2, 4, 5, 6], свою сучасну форму техніка сек'юритизації активів стала набувати наприкінці 60-х-початку 70-х років ХХ століття, проте формування попередніх умови для її створення розпочалося в США ще в 30-х рр., коли виникла гостра необхідність рівномірного

розподілу фінансових коштів між регіонами США в результаті прийнятих жорстких законодавчих обмежень у сфері банківської діяльності:

1) було встановлено чітку спеціалізацію діяльності фінансових установ, зокрема, комерційні банки здійснювали операції з цінними паперами, в той час, як операції комерційних банків та ощадних інститутів обмежувались залученням коштів на депозити та кредитуванням);

2) кредитні та іпотечні операції місцевих комерційних банків та ощадних фінансових інститутів могли здійснюватися виключно на території тих штатів, де були розташовані їх головні управління.

Таблиця 2

Трактування причин появи сек'юритизації в широкому розумінні

Групи причин	Характеристика
Переміщення міжнародних ощадних та інвестиційних потоків	<ul style="list-style-type: none"> • заміщення індивідуальних заощаджень колективними формами; • підвищення волатильності відсоткових ставок та обмінних курсів; • зміна структури міжнародного платіжного балансу; • дефіцит платіжного балансу США за рахунком поточних операцій; • дефолт традиційних інвесторів (вклади країн – членів ОПЕК)
Міжнародні тенденції лібералізації й інтеграції (глобалізація, дерегулювання)	<ul style="list-style-type: none"> • зняття законодавчих обмежень; • скасування перепон міграції капіталу; • усунення обмежень доступу на ринок; • допуск нових фінансових інструментів; • політика «обходу» банками обмежень
Міжнародна боргова криза та її наслідки	<ul style="list-style-type: none"> • дефолт традиційних банківських клієнтських груп; • навантаження на банківські баланси та погіршення показників надійності; • підвищення ризиків у банківському секторі та криза довіри; • посилення конкуренції та зниження відсоткової маржі; • підвищення вимог до власного капіталу та виникнення тенденції до збільшення прибутковості діяльності; • пошук нових джерел доходів і фінансування
Виникнення нових інформаційних і комунікаційних технологій	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення ринкової прозорості й ефективності фінансових посередників; • тенденція інтеграції та зростання об'ємів транскордонних угод; • нові можливості для побудови фінансових стратегій; • зниження комунікаційних затрат; • цілодобова торгівля

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Так, якщо на західному узбережжі США спостерігався високий попит на іпотечні кредити та нестача заощаджень, то в інших регіонах невисокий попит на іпотеку значно перекривався обсягом коштів, залучених на депозитні вклади. Регіональні ж обмеження

діяльності фінансових інститутів призводили до того, що капітал із фінансово забезпечених регіонів не мав можливості перетікати в регіони з дефіцитом фінансових ресурсів. В таких умовах регіонального дисбалансу сек'юритизація активів стала тим інструментом, який дозволив спрямовувати грошові кошти у потрібному напрямку. Таким чином, ощадні інститути, розташовані на східному узбережжі, купуючи Mortgage-Backed Securities, змогли обхідним шляхом надати капітал позичальникам із Заходу, а ідея передачі (продажу) іпотечних кредитів юридично самостійним організаціям, по відношенню яких не діяли вищезазначені обмеження, змогли розміщувати власні цінні папери на території всієї країни, що дозволило обійти існуючі регіональні обмеження [4].

Наступним поштовхом на шляху виникнення сек'юритизації був розвиток американського ринку фінансування житлового будівництва, а також впроваджені заходи по стимулюванню попиту на іпотеку. Зокрема, з 1930-х рр. при покупці житлової нерухомості відсотки за іпотечними кредитами віднімалися з оподаткованої бази. Крім того, зародження сек'юритизації пов'язують з прийняттям у 1934 р. Національного житлового закону (National Housing Act), який передбачав створення Федеральної житлової адміністрації, одним із напрямків роботи якої було забезпечення іпотечних кредитів, що надаються фізичним особам.

Згодом сек'юритизація активів стала основним інструментом впровадження в життя політики уряду, спрямованої на зменшення вартості іпотечного кредитування. Так, були утворені три урядових іпотечних агентства (Федеральна національна іпотечна асоціація «Fannie Mae» (1938 р.), Державна національна іпотечна асоціація «Ginnie Mae» (1968 р.) і Федеральна іпотечна корпорація житлового кредитування «Freddie Mac» (1970 р.)), діяльність яких була спрямована на стимулювання будівельної галузі. Спочатку зазначені агентства здебільшого надавали гарантії виконання зобов'язань за іпотечними кредитами, виданими приватними банками. Проте, вже у 1970 р. Ginnie Mae емітувала перший випуск цінних паперів, забезпечених пулом іпотечних кредитів. Структура випуску була досить простою, вона не припускала додаткового забезпечення або перерозподілу фінансових потоків, оскільки цінні папери забезпечувалися або прямими, або непрямими гарантіями уряду. Таким чином, розвитком ідеї стимулювання іпотечного ринку став викуп цими агентствами у банків прав вимоги за іпотечними кредитами і випуск облігацій, виплати по яких були прив'язані до платежів позичальників по іпотечних кредитах.

Історично іпотечні кредити були першими сек'юритизованими активами і досі залишаються найбільш популярними та еталонними завдяки тривалим фінансовим потокам, передбачуваності, прозорості кредитної історії, а також низьким ризикам. Проте, з середини 80-х років розпочалась ера неіпотечних активів, причому з кожним роком коло сек'юритизованих активів постійно розширювалося: у 1985 році була здійснена перша сек'юритизація з використанням прав вимоги за кредитами на купівлю комп'ютерів (банк First Boston провів андеррайтинг публічного розміщення цінних паперів загальною номінальною вартістю у 192 млн. дол. США), у 1986 році – з використанням прав вимоги банку до власників кредитних карт (було здійснено приватне розміщення цінних паперів загальною номінальною вартістю 50 млн. дол.

США), а до 1990-х років в угодах стали використовуватися практично будь-які активи, які могли генерувати дохід у майбутньому (рис. 1).

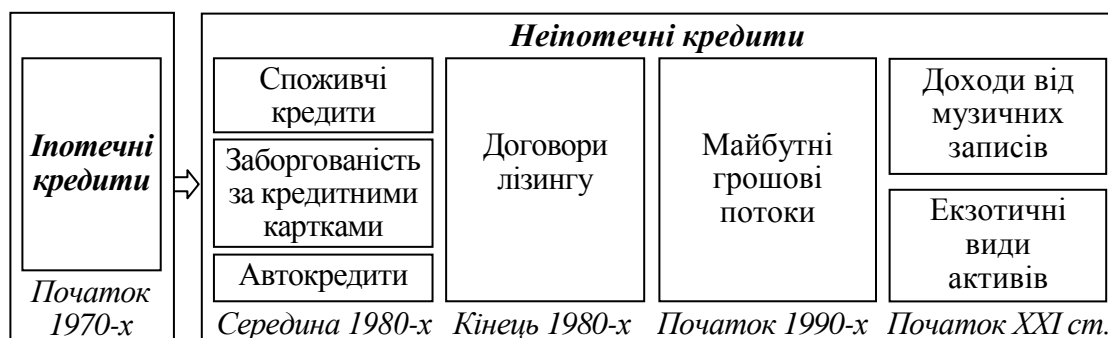

Рис. 1. Періодизація розвитку предмету сек'юритизації

Поступово різні класи активів залучалися до процесу сек'юритизації. При чому, найпопулярнішими активами після іпотечних кредитів стали автокредити та заборгованість за пластиковими картками. Загалом, з 1987 р. по 1995 р. в США було проведено 311 угод за кредитними картками і 277 угод з сек'юритизації автомобільних кредитів [4].

Цінні папери, забезпечені автокредитами, в силу їх більш швидкого терміну погашення у порівнянні з іпотечними кредитами і, відповідно, відносно високою передбачуваністю майбутніх потоків, вважалися менш ризиковими і тому були досить привабливими для інвесторів.

Переваги сек'юритизації активів стали використовувати вже не лише банки (Citibank, Bank of America, Chase Manhattan Bank, Merrill Lynch), але й інші фінансово кредитні організації (American Express, VISA), автовиробники (General Motors, BMW, Volkswagen, Hyundai, Ford, Volvo, Mercedes Benz), авіакомпанії (American Airlines, United Airlines, Continental Airlines, USAir), страхові компанії, лізингові (National Car Rental), торгові (Wal Mart Stores, Sears Roebuck & Co), промислові виробники (Caterpillar Inc), підприємства громадського харчування (Burger King), компанії сфери послуг та індустрії розваг (Walt Disney Corp.), використовуючи для цього часом несподівані активи від продажів квитків на спортивні змагання до очікуваних доходів від музичних записів [1].

Зокрема, до кінця 1980-х рр. широке застосування отримала сек'юритизація лізингових активів. А з початку 1990-х рр. пріоритетним напрямком на ринку стала сек'юритизація майбутніх грошових потоків. Так, до кола активів, що беруть участь в сек'юритизації додалися експортна виручка, права на видобуток нафти і газу, платежі за транспортні послуги (авіа- та залізничні квитки), телефонні рахунки і комунальні платежі, виграші в лотереї, а також надходження у сфері розваг (кіно- і спортіндустрії), доходи від майбутніх продаж музичних записів.

У другій половині 1980-х років розпочалося розширення кордонів ринку цінних паперів, забезпечених активами. Першою європейською країною, яка освоїла сек'юритизацію стала Великобританія. При цьому, поява Європейського ринку сек'юритизації активів, а саме британського ринку ABS, на відміну від США була

обумовлена не низькою ефективністю фінансових посередників та економічною необхідністю, а в першу чергу присутністю на ринку Великобританії американських інвестиційних банків та бізнес-консультантів, які активно впроваджували відповідні концепції.

Уряд Великобританії використовував сек'юритизацію для фінансування своєї «ініціативи приватного фінансування» – політики, спрямованої на приватизацію і виведення зі своєї структури деяких урядових функцій, наприклад, будівництва та забезпечення функціонування в'язниць, лікарень і шкіл [7].

У кінці 80-х - початку 1990-х років сек'юритизація з'являється у Західній Європі (Франції, Іспанії, Бельгії, Німеччини, Італії та ін.), Канаді, Австралії та Японії. При чому, спочатку в угодах використовувалися саме іпотечні та споживчі кредити. У другій половині 90-х років зазначені угоди відбулися в ПАР, Гонконгу, Бразилії, Мексиці, Аргентині та Індії. Зокрема, у 1995 році були здійснені перші угоди сек'юритизації в Африці та Словенії, а у 1996 році – у Тайланді, Колумбії та Індонезії. І лише на початку ХХІ ст. цей механізм «потрапляє» до країн Центральної і Східної Європи, Північної Африки та Близького Сходу. У 2003 році техніка сек'юритизації почала використовуватися Польщею, Чехією, Казахстаном, у 2004 році – Росією та Латвією. Перші угоди сек'юритизації в Україні було здійснено лише у 2007 році.

Бер Х. зауважує, що основним каталізатором процесу міжнародного поширення сек'юритизації стало посилення на початку 1990-х років вимог наглядових органів до достатності власного капіталу кредитних організацій. Для банків виникла необхідність альтернативних варіантів списання з балансу тих видів активів, через які висувалися підвищені вимоги до власного капіталу [4]. Тому для міжнародних банків сек'юритизація стала приваблива не лише тому, що вона відкривала можливість додаткового рефінансування, а й дозволяла виконувати вимоги щодо достатності капіталу, встановлених Базельським комітетом.

Загалом, слід зауважити, що рівень розвитку відносин сек'юритизації в тій чи іншій країні відрізняється залежно від правової системи цієї країни, зрілості її фінансових ринків, валютних обмежень, податкового законодавства, положень бухгалтерського обліку, сформованої системи державного регулювання та відкритості економіки.

Продовжуючи далі розгляд питання розвитку ринку сек'юритизації активів, слід зазначити, що якщо спочатку досліджуваний механізм передбачав списання активу з балансу ініціатора сек'юритизації, тобто вона носила так званий позабалансовий характер, то поступово почали використовувати технології, що дозволяли досягати необхідних цілей без змін балансу. Новий вид сек'юритизації виник у другій половині 1990-х рр. і отримав назву синтетичної сек'юритизації. Така назва виникла через механізм її здійснення, оскільки ризики, пов'язані з сек'юритизованими активами, передавалися на ринок не шляхом безпосереднього продажу таких активів, а «синтетично» – без списання активів з балансу, використовуючи кредитні деривативи.

Перша угода синтетичної сек'юритизації – Broad Index Secured Trust Offering (BISTRO) – була проведена в грудні 1997 р. банком JP Morgan і представляла собою

сек'юритизацію портфеля корпоративних кредитів на суму 9722 млн. дол. Таким чином банк JP Morgan придбав захист у формі кредитного дефолтного свопу [8]. Головними причинами її виникнення стали, по-перше, наявність в деяких країнах законодавчих ускладнень і правових бар'єрів при здійсненні продажу фінансових активів, у тому числі банківських, і, по-друге, стрімкий розвиток ринку кредитних деривативів.

Перед комерційними банками – провідними покупцями кредитного захисту – синтетична сек'юритизація відкривала нові можливості. Вона дозволила: 1) знижувати обсяг резервів по базових зобов'язаннях; 2) передавати кредитний ризик зобов'язань без фактичного продажу самих зобов'язань; 3) зменшувати витрати на сек'юритизацію, оскільки її традиційні форми характеризувалися високою вартістю і можливістю застосування лише відносно великих кредитних портфелів. Інституційні інвестори завдяки даним інструментам отримали вільний доступ до тих секторів кредитного ринку, які раніше були їм не доступні, а також можливість для інвестування коштів в активи з різними характеристиками щодо ризику і доходності [9]. Зокрема, голова Федерального резервного фонду США Ален Грінспен зробив висновок, що кредитні деривативи «ефективно розподілили втрати від дефолту компаній Enron, Global Crossing, Railtrack, WorldCom і Swissair, перенісши їх від фінансових інститутів до страхових компаній, пенсійних фондів та інших організацій» [10]. Таким чином, синтетична сек'юритизація могла відтворювати властивості класичної сек'юритизації в частині передачі економічних ризиків, але при цьому без передачі активів з балансу її ініціатора.

Зростання ринку сек'юритизації призвело до значного збільшення частки позикових коштів (співвідношення позикових і власних коштів в угодах сек'юритизації становило 1:15) [11]. Даний механізм працював до тих пір, доки цінні папери були ліквідними і забезпеченими.

Проте, не зважаючи на складні економетричні моделі, що застосовувалися для прогнозування поведінки активів, призначених для сек'юритизації, ризики виявилися недооціненими. Необмежене зростання комісійних доходів банків-оригінакторів та іпотечних брокерів за рахунок безконтрольного розширення обсягів іпотечних кредитів призвело до зниження якості активів.

Кризу низькоякісних іпотечних кредитів безпосередньо спровокувало падіння цін на американському ринку нерухомості і зростання відсоткових ставок на іпотечні кредити, за якими позичальники планували їх подальше рефінансування на більш вигідних умовах. А глобалізація дозволила кризі поширитися далеко за межі США.

Вочевидь, зміна кон'юнктури на ринку нерухомості зіграла проти планів великої кількості позичальників, внаслідок чого рефінансування значно ускладнилося і країною прокотилася хвиля неплатежів. Так, протягом 2007 року майже 1,3 млн. американських об'єктів нерухомості перебували в процесі позбавлення боржника права викупу закладеного майна за іпотечними кредитами, що перевищило показник попереднього року на 79% [12]. З проблемами прострочення або повного невиконання зобов'язань зіштовхнулися кредитори, інвестиційні банки, страховики і, нарешті, інвестори.

Збитки за низькоякісними кредитами стали перевищувати очікування і ціни на іпотечні цінні папери почали падати. У звіті Банку Англії за 2007 рік вказується, що

«втрати від іпотечних цінних паперів стали катализатором втрати впевненості у всіх структурованих кредитних продуктах і рейтингових агентствах». Розчарування інвесторів в рейтингових агентствах було пов'язано із запізнілим зниженням рейтингів цінних паперів, забезпечених низькоякісними кредитами. Підсумки кризи показали, що значна небезпека полягає у використанні історичних статистичних даних, які через відносну молодість низькоякісних кредитів не є достатньою підставою для побудови адекватних прогнозів [13]. Тому багато економістів, зокрема, К. Хілл (С. Hill), ґрунтуючись на сукупності проблем, пов'язаних з діяльністю рейтингових агентств, висловилися за необхідність введення регулювання цього виду діяльності, перегляд методик присвоєння рейтингу [14].

Після усвідомлення того, що іпотечні та інші цінні папери, забезпечені активами, більш ризиковані, ніж вважалося раніше, рейтингові агентства знизили рейтинги страхових компаній, що гарантували виплати по структурованих цінних паперів.

Крім того, у вересні 2007 року рейтингове агентство Moody's [16] випустило спеціальний звіт з переліком заходів, спрямованих на поліпшення процесу рейтингування цінних паперів, забезпечених низькоякісними іпотечними кредитами. У звіті йшлося про необхідність додаткової перевірки незалежними сторонами достовірності інформації, що надається позичальниками, оцінювачами і брокерами, а також покладання відповідальності на таких учасників угод, як довірчі керуючі (trustee), основні агенти, обслуговуючі моніторинг заяв і гарантій, що надаються оригінаторами та емітентами іпотечних цінних паперів, забезпечених активами. Крім того, обслуговуючі агенти повинні щомісяця надавати інформацію на рівні окремих кредитів за всіма угодами сек'юритизації іпотечних активів.

Не зважаючи на фінансову кризу 2007-2009 років, випуск сек'юритизованих цінних паперів триває і досі. Зокрема, якщо у період кризи випуск цінних паперів, забезпечених сек'юритизованими активами, різко знизився, то починаючи з 2010 року спостерігається позитивна динаміка. Звичайно, розвиток сек'юритизації є нерівномірним як по регіонах, так і по країнах світу (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка ринку сек'юритизації активів

Регіони	Випуск цінних паперів, забезпечених активами, млн. євро							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
США	1783,6	206,5	326,2	492,3	399,2	447,5	474,8	394,6
Європа	491,3	45,8	18,5	72,5	71,0	68,0	56,8	96,1
Азія	89,9	31,1	41,3	44,4	58,4	61,6	63,7	65,3
Загальний випуск	2364,8	283,4	386,0	609,2	528,5	577,2	595,3	556,0

Джерело: складено автором на основі Звітів про сек'юритизацію асоціацій: ASIFMA [15], AFME [16] і SIFMA [17]

Уцілому, у світі в 2014 році в порівнянні з двома попередніми роками спостерігається спад випуску цінних паперів, забезпечених сек'юритизованими активами (на 3,7% в порівнянні з 2012 р і на 6,6 % в порівнянні з 2013 р), хоча з 2011 року по 2013 рік відбувалося поступове збільшення такого випуску в середньому на 6,1 %. Така ситуація насамперед обумовлена уповільненням зростання ринку сек'юритизації в США, оскільки в Європі та Азії, навпаки, спостерігається його активізація в 2014 році. Зокрема, обсяги випуску цінних паперів, забезпечених сек'юритизованими активами в 2014 році в порівнянні з 2013 роком зросли в Європі на 69,2 %, а в країнах Азії – на 2,5 %. При цьому, слід зазначити, що якщо в Європі спостерігається стрибкоподібна динаміка розвитку ринку сек'юритизації, то в Азії, починаючи з 2008 року, його поступове щорічне розширення. Вочевидь, що зазначені тенденції по окремих регіонах і країнах безпосередньо вплинули на структуру світового ринку сек'юритизації (рис. 2).

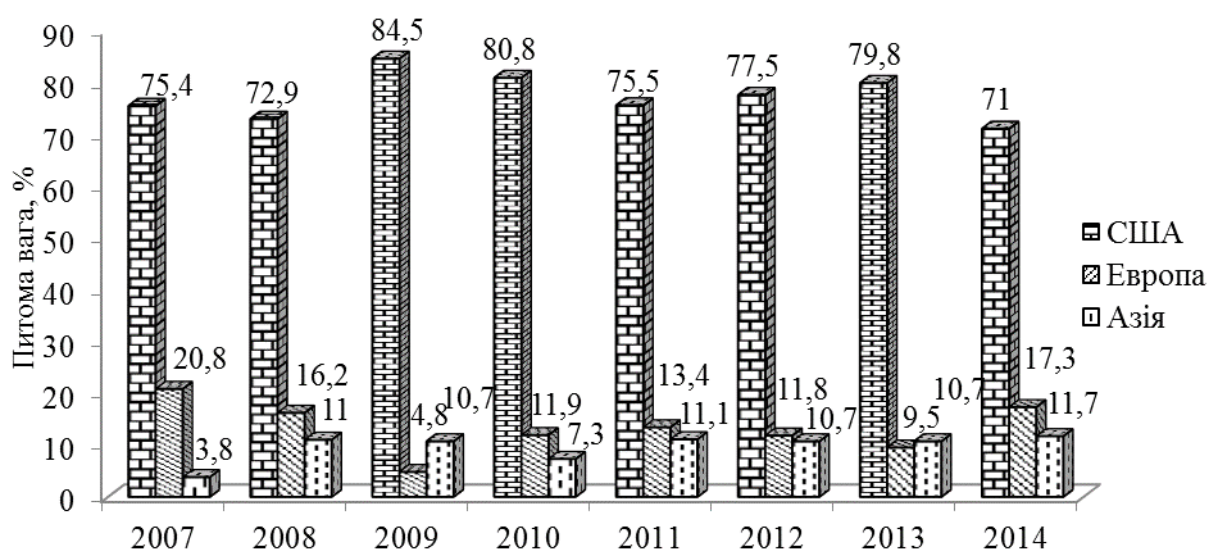

Рис. 2. Структура світового ринку сек'юритизації активів

Лідером традиційно залишаються США, частка яких на цьому ринку ще в 1996 р становила 93% і за 2007-2014 рр. не опускалася нижче 71 %. Однак, починаючи з 2010 р. країни Європи почали збільшувати свою присутність на ринку сек'юритизації з 11,9 % в 2010 р до 17,3 % в 2014 р Також, відзначається зростання частки країн Азії, навіть у порівнянні з докризовим періодом. Так, якщо в 2007 р. частка їхнього ринку сек'юритизації становила 3,8 %, то в 2014 р. – 11,7 %. Отже, вцілому в 2014 році спостерігалось зниження частки ринку сек'юритизації в США та її збільшення в країнах Європи та Азії.

Підсумовуючи дослідження передумов виникнення та світових тенденцій розвитку сек'юритизації в умовах глобального фінансового ринку, можна виділити такі основні його етапи:

- виникнення передумов формування сек'юритизації (поч. 1930 рр.-кін. 1960 рр.);
- поява та апробація основних інструментів (1968-1985 рр.);

- розширення переліку активів та кордонів здійснення (інтернаціоналізація сек'юритизації) (1985-2007 рр.);
- період світової фінансової кризи (2007-2009 рр.);
- фаза стабілізації фінансового ринку (2009 р. - наш час).

Вочевидь, поява такого фінансового інструменту, як сек'юритизація, здебільшого зумовлена прискоренням економічного обороту високорозвинених країн, зростанням рівня конкуренції та глобалізацією, а також формуванням іпотечного ринку цінних паперів.

Щодо самого терміну «сек'юритизація», то історія його виникнення бере свій початок з угоди під назвою «Bank America issue» (емісія Банку Америки). Так, у 1977 р. він вперше був запропонований Льюїсом Ранієрі (Lewis S. Ranieri) (головою іпотечного департаменту Salomon Brothers) репортеру Wall Street Journal Анн Монро (Ann Monroe) для опису у її статті андеррайтингу випуску цінних паперів Банком Америки (Bank of America), забезпечених заставою прав вимоги за іпотечними кредитами. Операція була заснована на використанні структури прямого розподілу (pass-through), за якої спеціальна проектна компанія (SPV) розподілила між власниками цінних паперів всі «згенеровані» пулом кредитів кошти на момент чергової виплати по таких паперах [2].

Не дивлячись на те, що дане поняття виникло в кінці 1970-х років, а з початку 1980-х років вже активно використовувалось в економічній сфері, в науковому середовищі не сформувалося єдиного підходу до визначення сутності сек'юритизації.

Так, західні дослідники даного процесу Беррі Р. (Berry R.) та Франс Дж. (France J.) писали, що, лише в Лондоні на початку 90-х років існувало біля 279 визначень сек'юритизації. Більш того, часто фінансисти і юристи абсолютно по-різному визначають цей процес, відзначаючи, що навіть у посткризовому законодавстві США його трактування відсутнє, і це не дивлячись на той величезний вплив сек'юритизації на розвиток кризи 2008 року [18].

З цього приводу відомий швейцарський дослідник в галузі сек'юритизації Ханс Пітер Бер (Hans Peter Bär) відзначає, що при розгляді всієї множини існуючих визначень необхідно враховувати ряд обставин. По-перше, слід звернути увагу на те, що деякі з них підкреслюють або окремі елементи, як, наприклад, продаж пулу активів, використання пулу як покриття (забезпечення) цінних паперів, або факт відокремлення і передачі ризиків. По-друге, існує ряд спроб дати визначення, які охоплювали б всі можливі варіанти, у тому числі угоди, покриті активами (asset-backed transaction), проектне фінансування або навіть кредитування, що супроводжується забезпечувальним відступленням прав вимоги. Крім цього, термін «сек'юритизація активів» часто використовувався помилково. Це прикрі непорозуміння, швидше за все, пояснюється тим, що сек'юритизація активів не представляє собою чітко визначеної операції і залежно від конкретної юрисдикції та потреб клієнта будується на основі індивідуальних підходів, які враховують конкретну ситуацію, тобто виявляється «зшитим на замовлення» фінансовим рішенням (tailor made financial solution) [4]. Цілком погоджуємося з таким твердженням, оскільки подальші дослідження неодноразово підтвердять складність, багатоаспектність та варіативність механізму сек'юритизації.

У підтвердження зазначеного, сам Х.П. Бер (H.P. Bär) у своїй монографії «Сек'юритизація активів: сек'юритизація фінансових активів – інноваційна техніка фінансування банків» розрізняє два поняття: «сек'юритизація» (сек'юритизація в широкому сенсі) і «сек'юритизація активів» (сек'юритизація у вузькому сенсі):

- у широкому сенсі сек'юритизація розуміється як переміщення міжнародного фінансування з ринку кредитів на грошовий ринок і ринки капіталу; заміна кредитного фінансування схемами, заснованими на випуску цінних паперів; виключення банків зі схем фінансування (дезінтермедіація); поняття запозичене з англійської мови (від найменування цінних паперів – Securities);

- у вузькому сенсі сек'юритизація активів представляє собою: інноваційну техніку фінансування; специфічну форму в рамках загальної тенденції до сек'юритизації; основна ідея: списання фінансових активів з балансу підприємства та їх рефінансування за допомогою випуску цінних паперів на міжнародному ринку та ринку капіталів [4].

До подібної думки схиляється і С.С. Улюкаєв, який стверджує, що у випадку із сек'юритизацією, як явищем, відбувається процес витіснення банківського кредиту фінансуванням шляхом емісії цінних паперів, а у випадку сек'юритизації активів – безпосередній процес трансформації кредитів у цінні папери. Не випадково в момент своєї появи дана техніка фінансування часто іменувалася саме як «сек'юритизація кредиту» [19] і, відповідно, асоціювалася саме з банківською діяльністю.

Погоджусь з думкою Х.П. Бера та С.С. Улюкаєва в частині того, що поняття «сек'юритизація» є ширшим, ніж «сек'юритизація активів», і вважаємо, що під сек'юритизацією в цілому слід розуміти різновид фінансування.

Стосовно ж обмеження сфери застосування сек'юритизації, то слід зауважити, що у наш час також досить часто дане поняття асоціюється саме з банківською діяльністю (Гордон Х.С. (Gordon H.S.) [20]; Джобс А. (Jobst A.) [21]; Ковальов О.П. [22]; Ніколова Л.В., Омельяненко А.Р. [23]; Усоскін В.М. [24]; Фьодоров Б.Г. [25]). Зокрема, А. Джобс (A. Jobst) визначає її, як фінансову техніку відокремлення пулу активів, що кредитуються, шляхом виведення його з балансу банку-кредитора і передачі спеціально створеній юридичній особі (SPV), яка здійснює його рефінансування за допомогою випуску цінних паперів [21]. Досить неоднозначне визначення сек'юритизації надає О.П. Ковальов, який трактує її, як специфічну банківську техніку, за допомогою якої фінансові посередники (інвестори, фінансові компанії) отримують можливість інвестувати в окремі банківські активи, не купуючи їх цілком або частинами [22]. Проте таке визначення є досить поверхневим і не характеризує особливості досліджуваного інструменту фінансування, навіть в межах банківської діяльності.

Потрібно зазначити, що в українській законодавчій практиці термін «сек'юритизація» також застосовується лише щодо регулювання банківської діяльності. Зокрема, підхід НБУ до даної дефініції відображається у Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» та Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України. У зазначених

законодавчих актах сек'юритизація розглядається з точки зору ідентифікації та оцінки ризиків банку, а саме: «Сек'юритизація (активів) – перерозподіл ризиків шляхом трансформації активів банку у цінні папери для продажу інвесторам. Банк емітує цінні папери від власного імені або через дочірні установи, однак такі папери «прив'язуються» до конкретних активів банку – сплата доходу та погашення цінних паперів залежить від отримання банком доходу та основної суми кредитів». Знову ж таки спостерігається звуження сфери застосування сек'юритизації лише до банківської діяльності і до того ж поза увагою лишається основна мета використання такого механізму – додаткове фінансування.

У свою чергу, вивчення довідкової літератури теж підтвердило існування значної кількості визначень сек'юритизації, які звужують її об'єкти до банківських кредитів. Зокрема, такі визначення містяться в 33 % з 15 досліджених довідкових джерел [26-30]. Зазначене пов'язане, насамперед, з тим, що, по-перше, іпотечне кредитування стало відправною точкою в розвитку сек'юритизації, а по-друге, сьогодні серед учасників фінансового ринку найбільшого поширення набула саме банківська сек'юритизація. Проте, вважаємо такий підхід не досить об'єктивним, оскільки він обмежує сферу застосування досліджуваного явища і, відповідно, не враховує інші види економічної діяльності, в яких сек'юритизація використовується і зарекомендувала себе як ефективний інструмент альтернативного фінансування.

Крім того, якщо говорити про довідкову літературу, то виявлено, що в ній сек'юритизацію найчастіше характеризують як:

- розширення використання цінних паперів у якості інструмента регулювання ринкових відносин і руху позичкового капіталу – 47 % з 15-ти досліджених довідкових джерел [31-36];
- процес трансформування (перетворення) неліквідних активів у ліквідні цінні папери – 27 % [26, 27, 37, 38];
- процес об'єднання фінансових активів (боргів різного типу) в пули та випуск забезпечених цим пулом цінних паперів – 20 % [30, 34, 39];
- залучення фінансування шляхом випуску цінних паперів – 13 % [40, 41];
- вид фінансування, яке використовується замість залучення банківських позичок – 13 % [28, 40];
- процес розподілу ризику – 6,7 % [34].

З наведеного вище зрозуміло, що у довідковій літературі відсутня однозначність у трактуванні досліджуваного явища. Водночас, слід вказати, що здебільшого наводяться визначення сек'юритизації в цілому, тому і переважає підхід (47 %), за яким під сек'юритизацією слід розуміти як «розширення використання цінних паперів у якості інструмента регулювання ринкових відносин і руху позичкового капіталу». Однак таке визначення не відображає специфіки здійснення сек'юритизації і її відмінності від інших видів фінансування.

Щодо сек'юритизації у так званому «вузькому сенсі», то проведений аналіз останніх досліджень і публікацій на предмет сутності сек'юритизації активів, також свідчить про наявність різноманітних і суперечливих підходів до її розуміння як у

вітчизняній, так і зарубіжній літературі. Зокрема, в цілому концепції (ключові аспекти) сек'юритизації активів можна звести до наступних напрямів:

- спосіб (механізм) фінансування (рефінансування) (38 % з 40-а досліджених підходів вітчизняних та зарубіжних науковців);
- випуск цінних паперів, забезпечених пулом (портфелем) активів (38 %);
- процес перетворення низьколіквідних активів у ліквідні активи (35 %);
- процес (механізм), що складається з ряду послідовних кроків (25 %);
- спосіб хеджування ризиків (15 %);
- використовується в банківській діяльності (15 %);
- процес збільшення ролі цінних паперів у порівнянні з банківським кредитуванням (10 %).

Як вказують матеріали досліджених наукових джерел, більшість науковців (Александрова Н.В., Бажанов О., Бер Х.П., Белозьоров С.А., Лупирь А.А., Глущенко В.В., Фурсова В.А., Лебєдєв В.В., Ніколова Л.В., Омеляненко А.Р., Новак О.С., Рожков А.В., Селівановський А.С., Терещенко Н.Н., Фабоцці Ф.Дж. (Fabozzi F.J.), Шварц Ст. Л. (Schwarcz S.L.), Щетінін Є.Ю., Прудніков Ю.Г.) насамперед розглядають сек'юритизацію активів як «спосіб (механізм, інструмент, техніка, різновид) фінансування (рефінансування, додаткового, альтернативного фінансування)» з подальшим уточненням її специфіки як явища, процесу чи сукупності етапів.

Беручи за основу зазначене вище твердження, за яким сек'юритизація активів є різновидом фінансування, Л.Н. Красавіна [42] та В.І. Савич [43] трактують її як «процес заміщення звичайних банківських кредитів емісією цінних паперів», а І.М. Перепаддя [44] – як «процес збільшення ролі цінних паперів як інструменту руху позичкового капіталу у порівнянні з банківським кредитуванням». Однак, наведені визначення є досить загальними і більше стосуються сутності сек'юритизації в цілому (у «широкому сенсі»).

Загалом, практично всі проаналізовані трактування «сек'юритизації активів» можна поділити на три групи. Найбільш поширеним є підхід, згідно якого вона пояснюється, як «випуск цінних паперів, забезпечених пулом (портфелем) активів» (Белозьоров С.А., Лупирь А.А., Гаврілова Л., Гордон Х.С. (Gordon H.S.), Джобс А. (Jobst A.), Камерон Л. (Cameron L.), Копейкін А., Скоробогатько Б., Стебенєв Л., Пенкіна А., Ніколова Л.В., Омеляненко А.Р., Селоков В., Тавеколі Дж. (Tavakoli J.), Гончаров С., Фабоцці Ф.Дж. (Fabozzi F.J.), Юркевич О.М., Шевченко О.Г.). Також до цієї групи можна віднести ще ряд визначень, виявлених у ході дослідження, зокрема, І.А. Алексєєвої та А.Ю. Рачкевіча: «процес залучення активів у випуск та обслуговування цінних паперів» [45], проте воно є досить поверхневими і швидше характеризує процес емісії цінних паперів, ніж сек'юритизацію активів.

Дещо інше пояснення надає А.В. Рожкова: «процес структурування цінних паперів, які обертаються серед інвесторів різного класу, забезпечених грошовими потоками, що виникають за поточними або майбутніми фінансовими зобов'язаннями, і сприяють залученню фінансування та/або зниженню кредитного ризику» [46]. Тобто автор деталізує визначення даної групи, вказуючи результат (переваги) застосування

сек'юритизації активів – «залучення фінансування та/або зниження кредитного ризику», однак науковець не досить обґрунтовано застосовує поняття «фінансові зобов'язання», оскільки доречніше було б використати категорію «фінансові активи». Аналогічний підхід прослідковується у дефініції, запропонованій С.А. Белозьоровим та О.О. Лупирем [47], за якою під сек'юритизацією активів слід розуміти «нормативно регламентовану фінансову техніку, яка дозволяє кредитору рефінансувати свою діяльність і розподіляти ризики між різними учасниками угоди шляхом випуску цінних паперів, забезпечених потоком платежів, що генеруються відокремленим пулом фінансових активів». Автори досить повно характеризують досліджуване явище, проте не можемо погодитися з твердженням щодо «нормативно регламентованої фінансової техніки», адже відомо, що основною проблемою використання сек'юритизаційного механізму є недостатня розробленість його законодавчого підґрунтя.

До другої групи відносяться дефініції тих авторів, які ототожнюють сек'юритизацію активів з «процесом (механізмом, способом) перетворення (конвертації, трансформації, переупакування) низьколіквідних активів у високоліквідні активи», причому у більшості визначень чітко вказано, що зазначене перетворення здійснюється саме у ліквідні цінні папери (Бажанов О., Бланк І.А., Глуценко В.В., Фурсова В.А., Копейкін А., Скоробогатько Б., Стебенєв Л., Пенкіна А., Лебедев В.В., Новак О.С., Роуз П.С., Рубцов Б.Б., Тімоті У.К., Улюкаєв С., Усоскін В.М., Франкель Т. (Frankel T.)). Зазначені автори зосереджують свою увагу на прискоренні оборотності активів в ході сек'юритизаційних операцій і залишають поза увагою питання про забезпечення випущених цінних паперів грошовими потоками за такими активами. Під час сек'юритизації активи не перетворюються у цінні папери, а використовуються в якості їх забезпечення.

У другій групі також можна виділити визначення, які не лише описують сам механізм сек'юритизації, але і містять його призначення – залучення додаткового фінансування та / або мінімізація ризиків, зокрема:

- спеціальна фінансова техніка, за допомогою якої ініціатор має змогу трансформувати реальні або майбутні активи у цінні папери, зменшуючи таким чином або перерозподіляючи свої ризики, пов'язані з цими активами, і отримуючи при цьому додаткове джерело фінансування, а інвестор – можливість інвестувати в окремі активи обраної компанії на вигідніших умовах і з меншим ризиком (Глуценко В.В., Фурсова В.А.) [48];

- інноваційна техніка фінансування та/або передачі фінансових ризиків, за допомогою якої оригінатор трансформує неліквідні активи у високоліквідні цінні папери з метою залучення додаткових джерел фінансування та/або мінімізації ризиків, пов'язаних з цими активами (Новак О.С.) [49].

Дещо відрізняються трактування інших науковців цієї групи. Зокрема, Ю.Г. Прудніков, Є.Ю. Щетінін [50], А.С. Селівановський, В.А. Гафарова [51] вважають, що сек'юритизація передбачає «перетворення активів у ліквідну форму через випуск цінних паперів», тобто автори акцентують увагу на тому, що важколіквідні активи замінюються абсолютно ліквідними грошовими коштами в результаті реалізації таких

активів та випуску забезпечених ними цінних паперів. Проте процес реалізації має місце не у всіх різновидах сек'юритизації активів.

Підходи авторів третьої групи є найбільш варіативними та різноманітними, оскільки дана група включає визначення, які описують сек'юритизацію активів як інноваційну техніку (спосіб) фінансування, яка передбачає ряд обов'язкових послідовних кроків або через виділення її окремих етапів. Причому більшість науковців цієї групи (Н.В. Александрова [52]; Х.П. Бер (H.P. Bär) [4]; А.А. Джобс (Jobst A.A.) [21]; М. Мельнікас, Є. Сушкова [53]; Н.Н. Терещенко до обов'язкових етапів відносять:

- формуванням пулу (диверсифікованого) однорідних фінансових активів;
- списання його з балансу ініціатора сек'юритизації шляхом передачі спеціально створеній компанії;
- випуск цією компанією цінних паперів, забезпечених отриманими активами, та розміщення їх серед широкого кола інвесторів.

Науковці, які дотримуються такого визначення намагаються максимально описати послідовність реалізації сек'юритизаційного механізму, однак зазначений підхід характеризує безпосередньо класичну (позабалансову) модель сек'юритизації активів і не враховує специфіку балансової (синтетичної) моделі.

Інша частина авторів цієї групи також вказують на «процесуальний» характер сек'юритизації, проте акцентують увагу саме на «процесі формування пулів фінансових активів (однотипних боргових зобов'язань)» з подальшим уточненням мети такого об'єднання активів, зокрема:

- Девідсон Е., Сандерс Е., Вольф Л. та Чінг Е. (Davidson A., Sanders A., Wolff L., Ching A.) [54] зазначають про необхідність надання пулу сформованих фінансових зобов'язань форми, що дозволяє фінансовим активам вільно обертатися серед множини інвесторів;

- Міллер Р.Л. та Девід Д.В. [55] досить узагальнено (поверхнево) характеризують сек'юритизацію активів як «процес об'єднання однотипних боргових зобов'язань з метою створення стабільного та передбачуваного потоку доходів»;

- Павельєва Є.А. [56] вважає, що «в результаті гомогенізації та оформлення в пул неліквідних активів як фінансового, так і нефінансового характеру, з подальшим випуском цінних паперів, забезпечених цими активами та грошовими потоками від них, відбувається перерозподіл ризиків між оригінатором та інвесторами»;

- Гордон Х.С. (Gordon H. Sellon) вказує на «використання об'єднаних в пул кредитів в якості забезпечення за цінними паперами, що продаються інвесторам»;

- Шварц Ст. Л. (Schwarcz S.L.) [57] стверджує про «можливість залучити недороге фінансування з фондових ринків шляхом відділення всієї або частини дебіторської заборгованості організатора сек'юритизації від ризиків, властивих організатору сек'юритизації в цілому».

Таким чином, одні автори, даючи визначення сек'юритизації активів, виокремлюють ті чи інші її ключові аспекти (особливості), а інші – поєднують зазначені аспекти у різних комбінаціях.

Більш повно економічний зміст та призначення сек'юритизації активів

розкривається через основні функції, що реалізуються в процесі її здійснення (табл. 4).

Таблиця 4

Основні функції сек'юритизації активів

<i>Найменування функції</i>	<i>Зміст</i>
Рефінансування діяльності	Ініціатор сек'юритизації (фінансові та нефінансові установи), маючи на своєму балансі активи, які генерують регулярні надходження, може їх рефінансувати шляхом трансформації у цінні папери та розміщення на ринку серед інвесторів самостійно чи за допомогою посередника. Тобто вихід оригіатора на ринок цінних паперів дозволяє йому заповнювати нестачу фінансових ресурсів, залучаючи кошти під забезпечення своїх фінансових активів. При цьому, інвестори, які мають у розпорядженні вільні грошові кошти, отримують альтернативні до існуючих на ринку традиційних цінних паперів інструменти сек'юритизації, які характеризуються меншим рівнем ризику і, як правило, вищою прибутковістю. Наприклад, банківським установам сек'юритизація дозволяє відразу після видачі кредиту (зокрема, іпотечного) продати свої права кредитора на фондовому ринку, попередньо обернувши їх у цінні папери, і залучити тим самим додаткові кошти для видачі нових кредитів
Розподіл ризиків	У результаті сек'юритизації активів відбувається перерозподіл ризиків (кредитного, процентного, ліквідності та ін.) між її учасниками (насамперед оригіатором та інвесторами), що відбувається за рахунок продажу сек'юритизованих активів SPV та їх списання з балансу, або шляхом укладання спеціальних контрактів передачі ризиків за активами. При цьому, інвестори, вкладаючи кошти у сек'юритизовані активи, приймають на себе лише ті ризики, що пов'язані з такими активами, оскільки останні відокремлені від інших ризиків діяльності оригіатора. Крім того, сек'юритизовані активи є диверсифікованими і забезпеченими, оскільки формуються з сукупності активів, створюючи так звані пули
Підвищення ліквідності	Механізм сек'юритизації дозволяє відносно швидко трансформувати наявні в оригіатора активи у вигляді прав грошової вимоги (як правило, це довгострокова дебіторська заборгованість, яка характеризується низькою ліквідністю) у високоліквідні грошові кошти за рахунок випуску цінних паперів, забезпечених такими активами, що, відповідно, підвищує рівень ліквідності активів ініціатора сек'юритизації. При цьому, оскільки інструменти сек'юритизації характеризуються високою ліквідністю та вільно обертаються на ринку цінних паперів, то інвестор, купуючи такі цінні папери, не знижує свій рівень ліквідності

Джерело: узагальнено автором на основі [58, 59]

Вочевидь, сек'юритизація активів дозволяє рефінансувати діяльність її ініціатора, зменшити та перерозподілити його ризики, пов'язані з такими активами, а також управляти рівнем ліквідності активів за рахунок зміни

їх структури.

Наведені функції реалізуються в процесі сек'юритизації активів, «наріжним каменем» якого є випуск та обслуговування цінних паперів, забезпечених потоком платежів, що генеруються відокремленим пулом однорідних активів (рис. 3).

Беручи до уваги зазначене вище, а також керуючись матеріалами досліджених джерел, встановлено, що процесу сек'юритизації активів притаманні наступні визначальні риси:

- активи, що сек'юритизуються, повинні генерувати грошові потоки, які можуть бути задалегідь спрогнозовані;
- ці активи повинні мати можливість бути відокремленими від інших активів компанії;
- випуск боргових цінних паперів у процесі сек'юритизації забезпечений пулом однорідних активів;
 - вказані цінні папери повинні вільно обертатися на фондовому ринку;
 - джерелом виплат відсотків та основної суми боргу за забезпеченими цінними паперами мають служити виключно надходження за сек'юритизованими активами;
 - емітентами цінних паперів може бути спеціально створена для цього компанія або сам ініціатор сек'юритизації (оригіна́тор);
 - управління ризиками відбувається шляхом повної або часткової їх передачі інвесторам за допомогою структурування потоків платежів і розподілу відповідальності за випущеними цінними паперами.

Таким чином, проаналізувавши передумови виникнення та різні підходи до сутності сек'юритизації активів, можна стверджувати, що сек'юритизація активів як фінансова інновація з'явилась на основі загальних тенденцій на міжнародному фінансовому ринку на початку 70-х рр. ХХ ст., що сприяли поширенню застосування механізму емісії боргових цінних паперів для залучення фінансових ресурсів та поступове витіснення банків зі схем фінансування.

Вцілому сек'юритизація є різновидом фінансування на основі інструментів ринку цінних паперів, який є альтернативою банківському кредитуванню. Відповідно, сек'юритизація активів є більш вужчим поняттям і характеризує процес випуску та обслуговування цінних паперів, забезпечених потоком платежів, що генеруються відокремленим пулом однорідних активів.

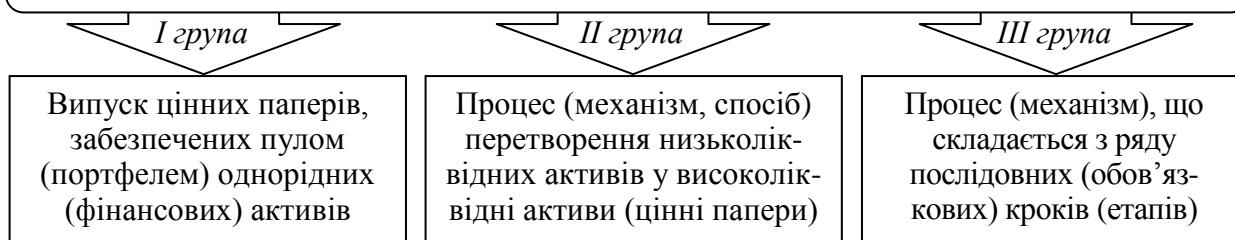
При цьому, для цілей бухгалтерського обліку під сек'юритизацією активів слід розуміти широке коло операцій, які відбуваються між численними контрагентами, і насамперед включають об'єднання і відокремлення однорідних фінансових активів, які формуються з прав грошової вимоги, з подальшим випуском та обслуговуванням цінних паперів, забезпечених зазначеними активами.

Багатоаспектність природи сек'юритизації активів потребує дослідження її різновидів та їх впливу на побудову системи бухгалтерського обліку та аналізу.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ, НАВЕДЕНІ У ВИЗНАЧЕННЯХ НАУКОВЦІВ

Спосіб (механізм) фінансування (рефінансування)	Випуск цінних паперів, забезпечених пулом (портфелем) активів	Процес перетворення низьколіквідних активів у ліквідні активи	Формування пулу активів; списання його з балансу ІС* і передача ССК**	Спосіб хеджування ризиків	Використовується в банківській діяльності	Процес збільшення ролі цінних паперів у порівнянні з банківським кредитуванням
---	---	---	---	---------------------------	---	--

ЗГРУПОВАНІ ПІДХОДИ НАУКОВЦІВ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ АКТИВІВ»

Обов'язкові етапи

1) формуванням пулу однорідних активів; 2) списання його з балансу ініціатора сек'юритизації шляхом передачі спеціально створеній компанії; 3) випуск цією компанією цінних паперів, забезпечених отриманими активами, та розміщення їх серед інвесторів

Сек'юритизація активів – це сукупність різноманітних операцій, яка охоплює широке коло учасників і передбачає відокремлення однорідних фінансових активів, сформованих з дебіторської заборгованості (прав грошової вимоги), з подальшим випуском та обслуговуванням цінних паперів, забезпечених зазначеними активами

* ІС – ініціатор сек'юритизації; ** ССК – спеціально створена компанія

Рис. 3. Багатоаспектна природа сек'юритизації активів

Класифікація сек'юритизації активів: вплив на побудову системи бухгалтерського обліку та аналізу

Вочевидь, що механізм сек'юритизації є досить складним і багатоаспектним і, відповідно, у світовій практиці угоди сек'юритизації відрізняються великою різноманітністю. Тому в науковій літературі відсутня одностайність не лише щодо сутності сек'юритизації, але й можливих проявів її існування.

Класифікація сек'юритизації розкриває її властивості та особливості, дозволяє досліджувати природу об'єктів, що вивчаються, їх суттєві подібні й відмінні ознаки, пізнавати зв'язок між їх видами. Крім того, класифікація дозволяє, по-перше, більш повно розкрити можливості сек'юритизації активів і розширити розуміння ролі сек'юритизації активів на фондовому ринку, а по-друге, створити уявлення про те, як в залежності від виду сек'юритизації відбувається розподіл ризиків між її учасниками, як змінюється їх склад і кількість, а також як змінюється роль емітента цінних паперів. При цьому, слід зауважити, що відсутність науково обґрунтованої класифікації сек'юритизації активів як об'єкта бухгалтерського обліку та економічного аналізу ускладнює визначення напрямів удосконалення її обліково-аналітичного забезпечення.

У словнику російської мови С.І. Ожегова [60] «класифікувати» означає розподіляти за групами, розрядами, класами. Якщо звернутися до філософського визначення поняття класифікації (лат. *classis* – розряд і *facere* – робити), то застосовується наступне визначення: «Це особливий випадок застосування логічної операції поділу обсягу поняття, що є деякою сукупністю поділів (поділ деякого класу на види, далі цих видів на підвиди і т.д.). Зазвичай основою поділу в класифікації обирають ознаки, суттєві для даних предметів» [61].

Сутність будь-якої класифікації, і класифікації сек'юритизації зокрема, зводиться до того, що вона не може бути єдиною, тому що залежить від тих цілей, ради яких розробляється. По-перше, можливі різні наукові погляди на один і той же предмет; по-друге, будь-яка класифікація залежить від набору критеріїв, які використовуються при дослідженні матеріалу; по-третє, навіть в межах одного критерію і подібних наукових позицій можна класифікувати предмет з різним ступенем деталізації.

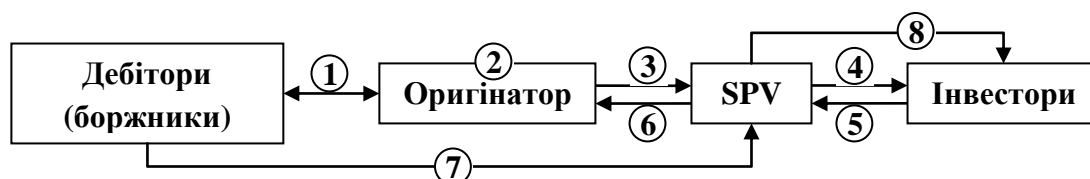
Дослідження існуючих підходів до класифікації сек'юритизації (угод, процесу сек'юритизації, сек'юритизаційних трансакцій) дозволило здійснити їх узагальнення та систематизацію, на основі чого зроблено висновок, що здебільшого науковці виділяють два види сек'юритизації: класичну (традиційну) та синтетичну. При цьому, багато авторів взагалі не виділяють конкретної класифікаційної ознаки, зазначаючи, що дані два види сек'юритизації склалися історично в процесі її розвитку (Бельзецькій А.І. [62], Бобиль В. [63], Завидівська О.І. [64], Кишакевич Б.Ю. [65], Сінкі Дж. [66], Солдатова А.О. [1], Ткачук Т.М. [67], Хюфнер М. [68]). Враховуючи різноманітність підходів до трактування самої сутності сек'юритизації, значна частина науковців при виокремленні зазначених видів сек'юритизації також застосовує різні класифікаційні ознаки:

- залежно від цілей оригінатора (Бер Х.П. [4]);

- за складністю конструкції угоди (Шаповал А.В.);
- за способом передачі ризиків, пов'язаних з активом (Анісімов А.Н. [69], Чубук Л.П. [70]);
- залежно від цілей і стану балансу (Тогонідзе Д.І. [71]);
- залежно від можливості залучення додаткових ресурсів (Фурсова В. [72]);
- в залежності від можливості списання коштів з балансу оригінатора (Новак О.С. [49]).

Зазначені класифікаційні ознаки характеризують окремі властивості традиційної і синтетичної сек'юритизації і, відповідно, не відображають в повній мірі специфіку їх здійснення. Для того, щоб визначити, яка ознака лежить в основі розмежування даних видів сек'юритизації активів, розглянемо їх більш детально.

В основі класичної сек'юритизації лежить схема «дійсного продажу» («true sale»), яка характеризується реалізацією (відчуженням) сек'юритизованих активів спеціально створеному фінансовому посереднику (Special Purpose Vehicle – SPV), юридично незалежному від ініціатора сек'юритизації – первинного власника активів (оригіатора). SPV, в свою чергу, фінансує придбання цих активів шляхом емісії цінних паперів (забезпечених майбутніми грошовими потоками від зазначених активів) і розміщення їх серед інвесторів на ринку капіталу (рис. 4).

1) виникнення права грошової вимоги (дебіторської заборгованості); 2) ормування пулу однорідних активів; 3) продаж пулу активів SPV («true sale»); 4) випуск цінних паперів, забезпечених пулом придбаних активів; 5) оплата інвесторами вартості придбаних цінних паперів; 6) погашення вартості придбаного пулу активів; 7) сплата боржниками відсотків та основної суми боргу відповідно до укладених договорів; 8) погашення заборгованості перед інвесторами за борговими цінними паперами

Рис. 4. Модель класичної (позабалансової) сек'юритизації активів

Тобто схема такої сек'юритизації передбачає, що передані SPV активи заміщуються грошовими коштами від реалізації цінних паперів, забезпечених цими ж активами. Наступне погашення боргів і відсотків власникам емітованих цінних паперів здійснюється за рахунок надходжень від погашення заборгованості позичальниками, права вимоги за якими передані оригіатором SPV.

Перевагою традиційної схеми є юридичне відокремлення сек'юритизованих активів оригіатора, і, відповідно, ризиків, пов'язаних з ними, що дозволяє підвищити рейтинг випуску забезпечених цінних паперів, який стає залежним лише від кредитної якості активів, порівняно з рейтингом ініціатора угоди. Крім того, класична сек'юритизація дозволяє її ініціатору (здебільшого в цьому заінтересовані кредитні установи) значно зменшити навантаження на власний капітал і підвищити ліквідність балансу. Проте,

зазначений механізм має свої недоліки, до яких, насамперед, слід віднести: високу собівартість «true sale» (пул однорідних кредитів становить в середньому 100 млн. дол. США), необхідність поширення конфіденційної інформації про позичальників, значні правові бар'єри, проблеми оподаткування тощо. Тому, враховуючи обмеження, що виникають при використанні класичної схеми сек'юритизації активів, була розроблена її альтернативна модель – синтетична сек'юритизація.

Базельський комітет з нагляду трактує синтетичну сек'юритизацію з точки зору інструменту управління кредитними ризиками і вважає, що це «структуровані угоди, в яких банки використовують кредитні деривативи для того, щоб передати кредитний ризик певного пулу активів третім особам, у тому числі страховим компаніям, іншим банкам та нерегульованим особам». Schengzhe Wang зазначає, що метою здійснення синтетичної сек'юритизації є використання кредитних деривативів для того, щоб синтезувати економічний ефект традиційної сек'юритизації.

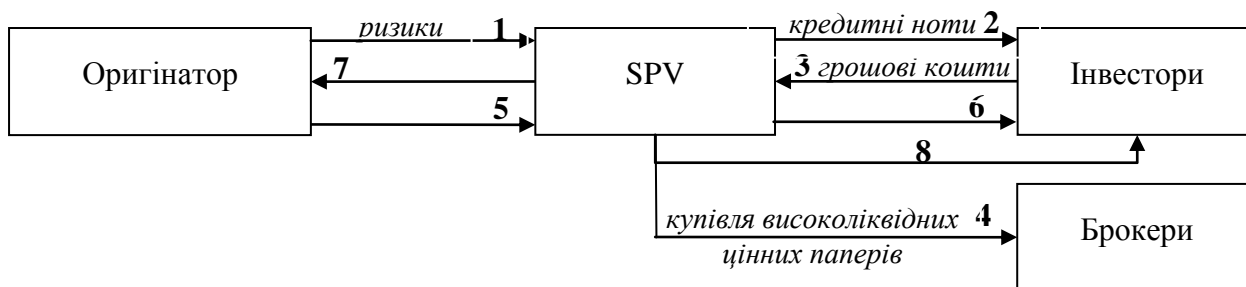
Наріжним каменем синтетичної сек'юритизації є механізм, за якого сек'юритизований актив з юридичної точки зору не продається, а лишається на балансі компанії-оригінатора, у той час як ризики, пов'язані з цим активом, передаються на ринок, тобто на відміну від класичної сек'юритизації, в рамках синтетичної моделі не відбувається «реального продажу» («true sale») активів. Відокремлення кредитного ризику від сек'юритизованих активів здійснюється «синтетично» на основі використання кредитних деривативів – договорів, за якими одна сторона, яка виступає покупцем захисту, передає за винагороду кредитний ризик конкретного зобов'язання чи портфеля зобов'язань іншій стороні (продавцю захисту), який, у свою чергу, здійснює платіж покупцю захисту у разі настання ризикової (кредитної) події. Іншими словами можна сказати, що кредитний ризик стає своєрідним товаром, для якого створюється ринок, при цьому ціна кредитного ризику кожного окремого позичальника встановлюється ринковим механізмом попиту і пропозиції.

Покупець захисту повинен чітко усвідомлювати, які завдання повинні бути вирішені за допомогою використання синтетичної сек'юритизації в кожному індивідуальному випадку і, виходячи з цього, вибирати її відповідну структуру, яка, в свою чергу, може бути здійснена з використанням SPV (рис. 5) або без його створення (рис. 6).

При здійсненні синтетичної сек'юритизації через створення SPV компанія-оригінатор передає кредитний ризик спеціально створеній компанії, яка в свою чергу випускає і продає певні кредитні деривативи. Кошти від їх продажу використовуються для покупки високоліквідних цінних паперів, які повинні приносити таку прибутковість, яка дозволить SPV погашати синтетичні забезпечені боргові облігації одночасно з надходженнями за кредитним свопом від оригінатора. За таких умов рейтинг кредитних деривативів буде вищим у порівнянні з рейтингом самого оригінатора.

За умови відсутності дефолту, випущені кредитні ноти будуть погашені після закінчення терміну їх обігу. Проте, у разі дефолту придбані високоліквідні цінні папери реалізуються, а інвестор отримує дохід лише після того, як покупець захисту по кредитному дефолтному свопу отримає обумовлений платіж, оскільки в обмін на

підвищену норму прибутковості за кредитною нотою інвестор приймає на себе ризик дефолту боржника. Тобто у разі несприятливих подій кредитна нота може бути погашена з досить великим дисконтом.

1) передача ризиків SPV через укладання договору кредитного дефолтного свопу (credit default swap, CDS); 2) випуск і розміщення синтетичних забезпечених боргових облігацій; 3) оплата інвесторами придбаних облігацій; 4) купівля брокерами високоліквідних цінних паперів за рахунок коштів отриманих від емісії боргових цінних паперів; 5) сплата оригінатором премії SPV за отриманий кредитний захист; 6) виплата SPV інвесторам періодичних купонних платежів за рахунок премії, отриманої від оригінатора; 7) отримання платежу, обумовленого договором CDS, у разі настання дефолту; 8) SPV здійснює виплату інвесторам в рахунок погашення синтетичних боргових облігацій

Рис. 5. Модель синтетичної сек'юритизації активів зі створенням SPV

Синтетична сек'юритизація, що не включає SPV, передбачає передачу покупцем захисту кредитного ризику певного портфеля активів безпосередньо продавцю захисту, тобто минаючи створення SPV (рис. 6).

1) надання оригінатором кредиту позичальнику; 2) отримання від позичальника документів, що засвідчують боргові зобов'язання; 3) продаж інвестором оригінатору кредитного дефолтного свопу (CDS); 4) Сплата покупцем CDS разових або регулярних внесків (премії) продавцю CDS; 5) надання оригінатором інвестору боргових зобов'язань позичальника у випадку настання кредитної події (заздалегідь обумовленої події, що свідчить про неможливість погашення кредиту позичальником, наприклад, примусової реструктуризації, оголошення мораторію на виплати, банкрутства); 6) покриття інвестором збитків оригінатора відповідно до умов свопу; 7) погашення заборгованості позичальником перед інвестором

Рис. 6. Схема реалізації кредитного дефолтного свопу в умовах синтетичної сек'юритизації без створення SPV

Джерело: сформовано автором на основі [73]

За таких умов реалізація кредитних деривативів може бути здійснена за допомогою їх публічного розміщення на ринку. Тому, покупець захисту (оригінатор) не матиме витрат, пов'язаних зі створенням та адмініструванням SPV.

Таким чином, синтетична сек'юритизація відтворює властивості класичної сек'юритизації в частині передачі економічних ризиків, але при цьому без передачі активів з балансу оригінатора. Це так звана техніка зменшення кредитного ризику (Credit Risk Mitigation - CRM) з метою хеджування та розподілу ризиків, пов'язаних з сек'юритизованими активами, за якої зазначені ризики передаються від однієї сторони іншій «синтетично», тобто без продажу базового активу. Крім того, традиційна сек'юритизація є позабалансовим механізмом фінансування, тоді як синтетична – балансовим. Також, якщо при традиційній сек'юритизації завжди створюється компанія спеціального призначення (SPV), то при синтетичній – така компанія не є обов'язковою. Відповідно, деякі угоди синтетичної сек'юритизації виявляються дешевшими в порівнянні з традиційною у зв'язку з тим, що не створюється SPV і спеціальна структура для забезпечення умов продажу. Загалом, традиційна сек'юритизація має багато правових обмежень і тому коштує дорожче синтетичної. До того ж, головна мета традиційної сек'юритизації полягає в отриманні більш дешевого фінансування, покращенні показників балансу, а синтетичної – в хеджуванні кредитних ризиків.

З огляду на зазначене, поділ сек'юритизації на класичну та синтетичну, насамперед, залежить від цілей оригінатора та способу відокремлення ризиків: за допомогою «true sale» (здійснюється реалізація відповідних активів, а разом з ними відокремлюються і ризики, притаманні цим активам) чи «синтетично» з використанням кредитних деривативів (активи, призначені для сек'юритизації, залишаються на балансі її ініціатора, при цьому, ризики, пов'язані з такими активами, відокремлюються від них і передаються кінцевому інвестору за допомогою похідних фінансових інструментів).

Крім того, як бачимо, якщо відбувається списання з балансу сек'юритизованих активів, то такий механізм має позабалансовий характер, а якщо ні – то балансовий. Тому, погоджуємося з думкою тих науковців, які класичну сек'юритизацію також називають позабалансовою, а синтетичну відносять до балансової (Бер Х.П., Завидівська О.І., Кишакевич Б.Ю., Новак О.С., Сінкі Дж., Солдатова А.О., Хюфнер М. та інші). Проте, слід розмежовувати поняття «балансова сек'юритизація» і «синтетична сек'юритизація», зокрема, остання є різновидом балансової. Зазначене зумовлене тим, що в зарубіжній та вітчизняній практиці, окрім синтетичної моделі сек'юритизації, використовуються й інші, які також мають балансовий характер, але основною метою їх використання все ж таки є рефінансування діяльності оригінатора, а не хеджування його ризиків. Саме тому, існують й інші підходи до виокремлення основних видів сек'юритизації активів. Зокрема, є автори, які виділяють синтетичну та класичну сек'юритизацію, але при цьому, останню поділяють на балансову та позабалансову. Так, Александрова Н.В. [52], Кравчук І.С. та Юхимчук В.Д. [74], Фурсова В. [72], зазначають, що:

- балансова сек'юритизація передбачає випуск цінних паперів, забезпечених правами вимог, які залишаються на балансі емітента;
- позабалансова передбачає передачу банківських активів на баланс спеціалізованої установи, яка здійснює емісію боргових зобов'язань під заставу цих активів;

- синтетична передбачає перенесення ризиків від кредитора до інвесторів шляхом випуску кредитних деривативів.

Наведена характеристика синтетичної сек'юритизації не враховує, що активи залишаються на балансі оригінатора, так само як і з використанням виокремленої авторами балансової сек'юритизації. Також слід зазначити, що остання не відповідає основним критеріям класичної сек'юритизації. Однак, зазначені науковці не дають додаткового обґрунтування необхідності виділення у складі класичної сек'юритизації балансової та її розмежування з синтетичною. Доцільніше врахувати підвиди балансової сек'юритизації залежно від мети її здійснення: для передачі кредитних ризиків чи для цілей фінансування. Крім того, передача покупцем захисту кредитного ризику певного портфеля активів може бути здійснена з використанням SPV або без його створення.

Аналогічна ситуація спостерігається з групою науковців, які окремо виділяють три основні види сек'юритизації:

1) класичну, синтетичну та балансову (Веретеннікова О.Б., Мезенцева І.А. [75]);

2) класичну, синтетичну та накопичувальну (Бобиль В. та Соловей М. [63], Котова М.В. [76], Чуб Є. [77]);

3) класичну, синтетичну та сек'юритизацію бізнесу (корпоративну) (Белозьоров С.А., Лупирь О.О. [78], Версаль Н. [79], Ніколаєва Л.В. та Омелянченко А.Р. [23]).

Зокрема, Бобиль В., Котова М. та Соловей М. [63, 76] зазначають, що при застосуванні накопичувальної сек'юритизації банк формує кредитний портфель, а потім відповідно до його обсягу випускає облігації, які розміщуються серед іноземних банків. Видані кредити є безпосереднім забезпеченням за цінними паперами (фактично продаж позик не відбувається). При цьому, автори вказують, що синтетичний вид сек'юритизації характеризується тим, що активи залишаються на балансі кредитної установи, і його доцільно використовувати в тому випадку, коли пул активів формується з малоризикових кредитів і їх списання може погіршити якісні характеристики кредитного портфеля банку. Знову ж таки, залишається незрозумілою різниця між накопичувальною і синтетичною сек'юритизацією.

Вочевидь, виокремлені вище авторами балансова і накопичувальна сек'юритизація мають однаковий механізм реалізації, який передбачає накопичення пулу однорідних активів і його відокремлення від інших активів з подальшим випуском цінних паперів, забезпечених такими відокремленими активами, безпосередньо оригінатором, тобто без створення SPV та відповідного продажу активів чи передачі ризиків на основі кредитних деривативів (рис. 7).

За своїми умовами вимоги оригінаторів до власних боржників повинні бути зіставними із вимогами інвесторів за відсотковими доходами придбаних облігацій. Основним недоліком такої схеми є пряма залежність кредитного пулу від властивих банку ризиків, які переносяться на облігації пулу і, відповідно, впливають на рейтинг таких цінних паперів і вартість фінансування.

1) виникнення права грошової вимоги (дебіторської заборгованості); 2) формування пулу однорідних активів; 3) емісія та розміщення боргових цінних паперів, забезпечених пулом однорідних активів та очікуваними надходженнями від них; 4) оплата вартості боргових цінних паперів; 5) погашення заборгованості за договорами; 6) виплата інвесторам купонного доходу за борговими цінними паперами та їх погашення по закінченні терміну обігу

Рис. 7. Модель балансової накопичувальної (без створення SPV) сек'юритизації активів

Прикладом такої сек'юритизації активів є німецька схема Pfandbrief, за якої активи перебувають на спеціальних статтях банківського балансу і не можуть бути використані для іншого роду операцій. Одночасно з цим банк здійснює емісію боргових цінних паперів (облігацій), які гарантують їх власникам першочергове право вимоги на ці активи в разі банкрутства емітента.

Окрім Німеччини з Pfandbriefe, іншими, найбільш ліквідними європейськими ринками забезпечених облігацій, є Австрія (Fundierte Schuld verschreibung), Люксембург (Lettre de gage), Іспанія (Cedula Hipotecaria), Франція (Obligation Fonciere), Ірландія (Asset Covered Securities) [1].

Поряд з синтетичною та накопичувальною сек'юритизаціями, механізми яких мають балансовий характер реалізації, існують й інші. Так, Белозьоров С.А., Лупирь О.О. [78], Версаль Н. [79], Ніколаєва Л.В., Омеляненко А.Р. [23] та Солдатова А.О. [1] наголошують на існуванні сек'юритизації бізнесу, під якою розуміють кредит, який забезпечується всіма активами, що генеруються певною компанією (рис. 8).

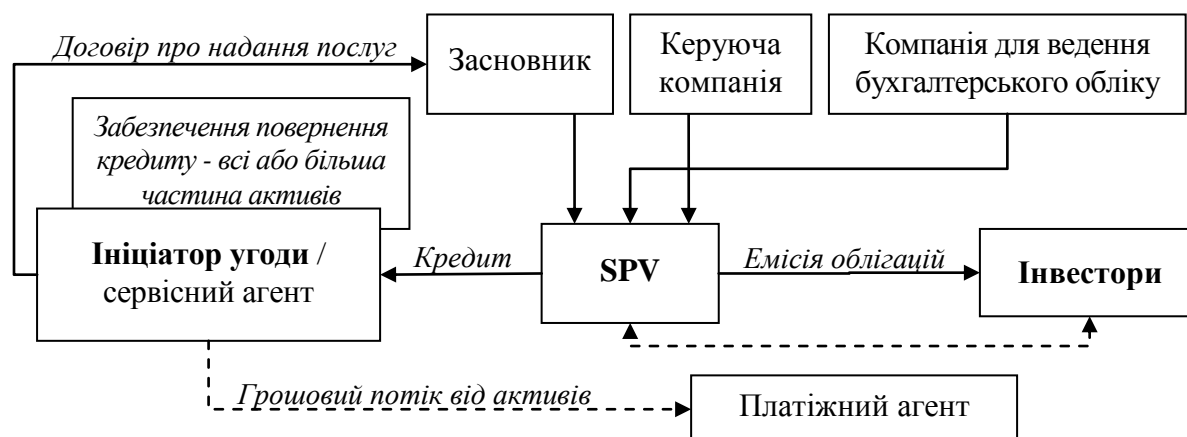

Рис. 8. Модель сек'юритизації бізнесу

Джерело: [78]

Загалом, модель сек'юритизації бізнесу передбачає використання у своїй структурі спеціально створеного фінансового посередника – SPV, який емітує облігації

на ринку капіталу і надає залучені кошти у вигляді кредиту ініціатору угоди. Останній, у свою чергу, погашає кредит за рахунок отриманого прибутку від здійснення господарської діяльності. Таким чином, активи залишаються на балансі ініціатора угоди, SPV їх не купує, а надає кредит, погашення якого забезпечується бізнесом оригінатора, тобто випущені облігації забезпечуються всіма або більшою частиною його активів.

Даний вид сек'юритизації має ознаки балансової сек'юритизації, оскільки активи залишаються на балансі оригінатора. Тому доцільно виділяти сек'юритизацію бізнесу також як підвид балансової (зокрема, за ознакою предмету забезпечення).

У процесі розвитку фінансового ринку спостерігається поступове розширення кола суб'єктів, зацікавлених у використанні сек'юритизаційного механізму, і, як результат, з'являються нові групи активів, придатних до сек'юритизації. Так, якщо на початку свого виникнення відносини сек'юритизації реалізовувалися у формі іпотечних відносин між банками та іншими суб'єктами господарювання, то з часом поряд з банками таку фінансову техніку почали застосовувати й інші кредитно-фінансові інститути, а також державні установи.

Також потенційними оригінаторами, для яких введення сек'юритизації знизило б вартість ресурсів, є так звані капіталомісткі виробництва, які постійно шукають нові шляхи фінансування, зокрема, великі енергетичні, телекомунікаційні, газові, вугільні, нафтові та інші компанії.

Відповідно, коло активів, що використовуються в процесі сек'юритизації, за останні десятиліття також помітно розширилося. Крім іпотечних, стали використовуватися й інші види кредитів – споживчі, автомобільні, корпоративні, платежі по кредитних картках тощо. Більш того, в якості активів у процесі сек'юритизації в міжнародній практиці використовуються лізингові активи, грошові вимоги за ліцензійними угодами, договорами франчайзингу, майбутні страхові премії, надходження від імпортерів нафтопродуктів та перерахування за телетрансляції. Також, до кола активів, що беруть участь в сек'юритизації додалися експортна виручка, права на видобуток нафти і газу, платежі за транспортні послуги (авіа- та залізничні квитки), телефонні рахунки і комунальні платежі, виграші в лотереї, а також надходження у сфері розваг (табл. 5).

Так, механізм сек'юритизації є реальним для фінансування інфраструктурних проєктів, розвитку фінансового лізингу та ринку страхових послуг, сучасних оптово-роздрібних торговельних мереж, експортно-імпортних відносин тощо.

Показовим прикладом гнучкості інвесторів та інших учасників фінансового ринку по відношенню до базисних активів в процесі сек'юритизації стало використання в такій якості авторських прав. Дефакто першим прикладом став випуск облігацій Боуї («Bowie bonds») в 1997 році на суму 55 млн. дол. На основі авторської винагороди (роялті), що виплачується британському музикантові Девіду Боуї за використання більш, ніж трьохсот музичних композицій [80].

З огляду на зазначене, у науковій літературі та світовій практиці виокремлюються види сек'юритизації, пов'язані з ініціаторами та

предметом її здійснення.

Так, залежно від приналежності до реального сектору економіки чи до банківського сегменту (Улюкаєв С. [19]), а також за галузевою приналежністю оригінатора (Шаповал А.В., Солдатова А.О. [1]) виділяють сек'юритизацію банківську (сек'юритизація банківських активів) та небанківську (сек'юритизація небанківських активів).

Таблиця 5

Об'єкти сек'юритизації в залежності від її ініціатора

<i>Ініціатор сек'юритизації</i>	<i>Активи, що підлягають сек'юритизації</i>
Банки	Іпотечні, комерційні та споживчі кредити, автокредити, кредити на навчання, заборгованість за пластиковими картками, лізингові та факторингові платежі
Лізингові компанії	Платежі за лізинговими договорами
Факторингові компанії	Факторингові платежі
Страхові компанії	Майбутні страхові премії
Корпорації	Експортна виручка (майбутні надходження від економічної діяльності (у т.ч. торгівлі)), грошові вимоги за ліцензійними угодами, договорами франчайзингу
Телекомунікаційні компанії	Майбутні надходження за трансляції, рента за використання обладнання
Компанії мобільного зв'язку	Майбутні надходження від абонентів
Нафтогазові компанії	Майбутні надходження від імпортерів нафтопродуктів, права на видобуток нафти і газу
Комунальні підприємства	Комунальні платежі, майбутні надходження за електрику, воду, опалення
Транспортні компанії	Майбутні надходження за авіа- та залізничні квитки
Компанії у сфері розваг	Майбутні надходження у сфері кіно- та спорт індустрії, доходи від майбутніх продаж музичних записів
Органи державної та місцевої влади	Податкові та інші регулярні надходження до відповідних бюджетів

При цьому, В. Фурсова [72] залежно від ініціатора сек'юритизації виокремлює банківську і корпоративну сек'юритизацію, а О.С Новак [49] – сек'юритизацію активів фінансових інститутів; корпоративну сек'юритизацію активів та сек'юритизацію активів органів державної влади. Тогоднізе Д.І. [71] виділяє таку класифікаційну ознаку, як «залежно від суб'єктів угоди» і доповнює класифікацію В. Фурсової урядовою сек'юритизацією. Виділені класифікаційні ознаки та види сек'юритизації мають суперечності. Зокрема, як банківські, так і фінансові інститути можуть мати корпоративну форму утворення. А стосовно суб'єктів угоди, то вони можуть відноситися до різних видів економічної діяльності, тому доцільніше використовувати класифікаційну ознаку «залежно від ініціатора сек'юритизації».

Також, залежно від виду активів (Д.І. Тогоднізе [71], Є.О. Павельєва [81], О.С.

Новак [49]), розрізняють фінансову (сек'юритизація фінансових активів: іпотечні, споживчі кредити, лізингові кредити, факторингові та страхові платежі тощо) та нефінансову (сек'юритизація нефінансових активів: майбутні надходження від продажу об'єктів мистецтва, дорогоцінного каміння, антикваріату, доходи від музичних записів тощо) сек'юритизацію. Однак, вважаємо, що більш доречно виділяти фінансову та нефінансову сек'юритизацію «за ініціатором», оскільки по своїй суті всі сек'юритизовані активи є фінансовими, адже безпосередній сек'юритизації підлягають права вимоги на активи та майбутні грошові надходження, які є фінансовими активами.

Чубук Л.П. [70] та Анісімов А.Н. [69], враховуючи зарубіжну практику емісії цінних паперів в процесі сек'юритизації, за характером активів, що виступають забезпеченням, виділяють: випуск цінних паперів, забезпечених іпотечними кредитами (Mortgage-Backed Securities, MBS); випуск колатералізованих боргових зобов'язань (Collateralized Debt Obligations, CDO) та випуск цінних паперів, забезпечених активами (Asset-backed securities, ABS).

При випуску MBS зобов'язання забезпечуються житловою (Residential Mortgage-Backed Securities, RMBS) та комерційною іпотекою (Commercial Mortgage-Backed Securities, CMBS) (наприклад, землею та нерухомістю). При випуску CDO розрізняють випуск CLO (колатералізованих кредитних зобов'язань) та випуск CBO (колатералізованих облігаційних зобов'язань), а боржниками є, головним чином, корпоративні клієнти. Типи зобов'язань, що найбільш часто використовуються як забезпечення при випуску ABS, – це борги по кредитних картках, лізингові зобов'язання, торгові зобов'язання і споживчі кредити.

Крім того, значна частина науковців розрізняє сек'юритизацію майбутніх вимог (майбутніх активів, майбутніх доходів, майбутніх платіжних потоків) та сек'юритизацію існуючих вимог (існуючих активів), але за різними класифікаційними ознаками:

- за видами (типами) сек'юритизованих активів (Анісімов А.Н. [69], Фурсова В. [72]);
- в залежності від форми активів (Новак О.С. [49]);
- залежно від характеристики предмета сек'юритизації та генерованого ним грошового потоку (Некторов А. [82]);
- за наявністю активів (Павельєва Є.О. [81]);
- за часом виникнення права вимоги на сек'юритизований актив (Солдатова А.О. [1]).

Окремі науковці до виокремлених видів сек'юритизації залежно від типу (виду) активів додають ще два види: сек'юритизацію боргових зобов'язань (CDO) та корпоративну сек'юритизацію (Пенкіна І. [83], Тогонідзе Д.І. [71]). Однак, зазначені види сек'юритизації включаються до інших класифікаційних груп, а в даному випадку основною ознакою виступає «фактична наявність сек'юритизованих активів».

У порівнянні із сек'юритизацією існуючих активів (existing asset securitisation), яка передбачає трансформацію в цінні папери активів, оформлених договорами (іпотечні, комерційні та споживчі кредити, автокредити, лізингові та факторингові платежі тощо), сек'юритизація майбутніх вимог (future flow securitisation) дозволяє конвертувати в цінні папери майбутні грошові потоки по заборгованості, яка ще не виникла і, відповідно не підлягає обліковому відображенню на відповідну дату. Тобто основним предметом угоди сек'юритизації виступають вимоги по боргам, які очікуються (повинні з'явитися), виходячи з припущення, що компанія з часом отримає грошовий потік певного обсягу, але не існує такого боржника, по відношенню до якого у цієї компанії виникають будь-які вимоги, що підлягають оплаті на даний момент або в майбутньому.

Значну частку майбутніх вимог, які досить часто використовуються для сек'юритизації, займають вимоги щодо оплати комунальних послуг, телефонного зв'язку, електрики, води, опалення тощо. Крім того, до майбутніх платежів відносяться платежі за транспортні послуги (авіа- та залізничні квитки); послуги у сфері розваг, зокрема, кіно- і спортіндустрії; премії страхових компаній тощо.

У світовій практиці сек'юритизація майбутніх вимог широко використовується у нафтогазовій галузі (ф'ючерсні постачання нафти і газу), а також застосовується до експортної виручки за поставку мінеральних ресурсів, лісу, сільськогосподарської продукції, майбутніх вимог за кредитними картками та операціями проектного фінансування, які виникають після зведення об'єкта будівництва в експлуатацію.

Майбутні вимоги оригіатора підлягають сек'юритизації не лише за ймовірної можливості укласти договір у майбутньому, але й за укладеними договорами, за якими неможливо в даний час визначити суми майбутніх грошових платежів.

Наприклад, авіакомпанія, яка продає квитки за валюту через свої комерційні відділи та мережу агентів у всьому світі, може продати спеціальній організації право на майбутні доходи від продажу квитків. У свою чергу організація випустить боргові зобов'язання, які через дисконт матимуть надмірне забезпечення, а авіакомпанія отримає необхідний для роботи капітал [1]. Також прикладом сек'юритизації активів, за якими лише планується укласти угоду, є ситуація, коли концесіонер платної автодороги передбачає, що в майбутньому, можливо, буде сформований певний грошовий потік за рахунок автомобілістів, що проїжджають по цій дорозі. При цьому, в даний час концесіонер не має жодних договорів з цими автомобілістами, а має лише намір у майбутньому запропонувати їм публічну оферту, предметом якої є проїзд автомобілістів по платній комфортній дорозі без пробок за певну винагороду [82].

Прикладом другого випадку є ситуація, коли банком укладено договори з клієнтами щодо кредитних пластикових карток, проте невідомо як активно вони використовуватимуться і, відповідно, точно розрахувати майбутній грошовий потік від клієнтів неможливо. Також прикладом відсутності достовірної інформації для визначення майбутніх грошових потоків є ситуація, коли оригіатором виступає оператор телефонного зв'язку, який не може заздалегідь визначити точний обсяг

майбутніх грошових надходжень від абонентів, проте існує висока ймовірність, що вони будуть.

Враховуючи зазначене вище, а також виходячи з економічної природи сек'юритизації необхідно сприймати як інтегровану єдність трьох основних складових: учасників, активів та цінних паперів, забезпечених цими активами. Пропонуємо розширити та удосконалити класифікацію сек'юритизації, поєднуючи зазначені складові (рис. 9).

З огляду на зазначене, поділ сек'юритизації на класичну та синтетичну, насамперед, залежить від цілей оригінатора та способу відокремлення ризиків: за допомогою «true sale» (здійснюється реалізація відповідних активів, а разом з ними відокремлюються і ризики, притаманні цим активам) чи «синтетично» з використанням кредитних деривативів (активи, призначені для сек'юритизації, залишаються на балансі її ініціатора, при цьому, ризики, пов'язані з такими активами, відокремлюються від них і передаються кінцевому інвестору за допомогою похідних фінансових інструментів).

Загалом, основними моделями сек'юритизації активів є позабалансова та балансова, принципова різниця між якими полягає у місцезнаходженні сек'юритизованих активів: на балансі оригінатора чи поза його межами, що передбачає списання (реалізацію, відступлення) таких активів. При цьому, балансова сек'юритизація залежно від механізму її здійснення (з і без використання SPV; на основі укладання деривативних контрактів або надання кредиту тощо) поділяється на: синтетичну, накопичувальну та бізнесу. Крім того, залежно від цілей ініціатора та способу відокремлення ризиків слід розрізняти: з метою фінансування на основі «дійсного продажу» активів – класичну сек'юритизацію, яка є позабалансовою, оскільки пул активів списується з балансу оригінатора, та з метою хеджування ризиків на основі їх «синтетичного» відокремлення з використанням кредитних деривативів – синтетичну сек'юритизацію, яка, у свою чергу, є підвидом балансової сек'юритизації.

Залежно від ініціатора операції слід виділяти сек'юритизацію активів фінансових та нефінансових установ. При цьому, у розрізі фінансових установ можна виокремити активи банківських та небанківських компаній (лізингових, факторингових, страхових та ін. фінансових компаній). У складі банківських активів необхідно розрізняти сек'юритизацію іпотечних кредитів (з подальшим виділенням видів іпотеки: житлова, комерційна) та сек'юритизацію інших активів (інші кредити (споживчі, автокредити, на навчання), заборгованість за пластиковими картками, лізингові та факторингові платежі).

Щодо нефінансових установ, то слід виділити сек'юритизацію активів бюджетних установ та нефінансових компаній капіталомісткої сфери, які займаються виробничою та торгівельною діяльністю, виконують роботи, надають послуги (підприємства, які потребують значних фінансових вкладень: енергетичні, телекомунікаційні, газові, вугільні, нафтові, торгівельні, авіа та інші компанії).

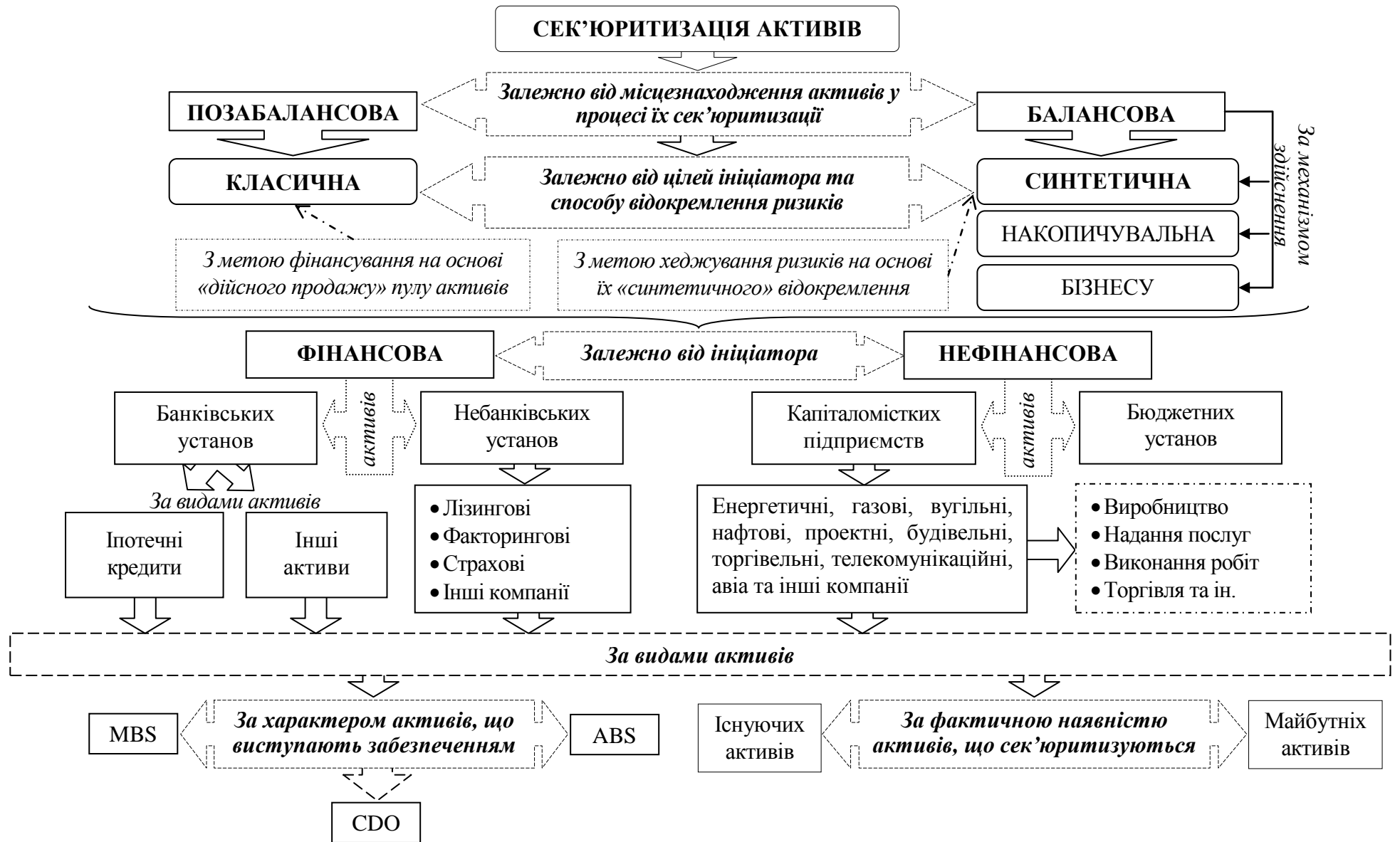

Рис. 9. Удосконалена класифікація сек'юритизації активів

Відмінності між сферами економічної діяльності оригінаторів спричиняють відмінності у процесі проведення сек'юритизації, до яких, насамперед, відносяться законодавчі обмеження та специфіка активів, якими володіє кожен з оригінаторів. Залежно від видів активів використовуються різні схеми структурування угод та здійснюється випуск відповідних цінних паперів.

Існування різноманітних схем побудови механізму сек'юритизації призвело до виникнення великої кількості різних класифікацій її видів. Окрім охарактеризованих вище основних класифікаційних груп, науковцями виокремлюються й інші види сек'юритизації за різноманітними ознаками (табл. 6).

Таблиця 6

Варіація підходів до класифікації видів сек'юритизації

<i>Види сек'юритизації</i>	<i>Класифікаційні ознаки та науковці</i>
1. Внутрішня (національна) 2. Транскордонна (міжнародна, зовнішня)	<ul style="list-style-type: none"> • Залежно від місця знаходження емітента (Кісельова М.С.) • Залежно від юрисдикції (Анісімов А.Н., Тоголідзе Д.І.) • За територіальною ознакою (Новак О.С., Фурсова В.)
1. Публічна 2. Приватна	<ul style="list-style-type: none"> • Залежно від структури сек'юритизаційної трансакції (Чубук Л.П.) • За способом розміщення цінних паперів (Анісімов А.Н., Тоголідзе Д.І.)
1. Відкрита 2. Закрита	<ul style="list-style-type: none"> • За умовами повідомлення первинних позичальників (Новак О.С.)
1. Проста (автономна) 2. Складна (кондуїдна)	<ul style="list-style-type: none"> • Залежно від структури угоди (Чубук Л.П.) • Залежно від складу учасників (Кісельова М.С.)
1. Довгострокова (на невизначений термін) 2. Короткострокова (термінова)	<ul style="list-style-type: none"> • Залежно від строків (Тоголідзе Д.І.) • За тривалістю програми випуску (Чубук Л.П.)
1. Низькоризикова 2. Високоризикова	За рівнем ризику активів (Новак О.С., Фурсова В.)
1. З правом регресу на оригінатора 2. Без права регресу на оригінатора	За можливістю регресу (Новак О.С.)

За територіальною ознакою сек'юритизацію поділяють на транскордонну (міжнародну, зовнішню), якщо емісія цінних паперів здійснюється на міжнародному ринку та національну (внутрішньодержавну, внутрішню) – у випадку належності учасників сек'юритизації до резидентів однієї країни. Ця ознака має важливе значення, оскільки проведення сек'юритизації на міжнародному і національному ринках суттєво різняться як в аспекті законодавчо-правових норм, так і за обсягами операцій (на міжнародних ринках вони повинні становити не менше

100 млн. доларів), кількістю учасників операції (на міжнародних ринках їх значно більше, оскільки надаються додаткові гарантії) тощо [71].

Публічна сек'юритизація передбачає випуск цінних паперів, які пропонуються широкому спектру інвесторів, що, відповідно, потребує обов'язкової оцінки рейтинговими агентствами. Вочевидь, приватний випуск забезпечених цінних паперів здійснюється безпосередньо для індивідуальних інвесторів і тому не потребує обов'язкового зовнішнього рейтингового оцінювання.

Проста (автономна) сек'юритизація здійснюється з ініціативи одного окремого оригінатора (структура з одним продавцем – single-seller), проте невеликі за розміром компанії (фінансові та нефінансові) досить часто не можуть сформувати необхідний розмір пулу активів. У такому випадку окремі оригінатори агрегують їхні пули зобов'язань у так звану структуру з багатьма продавцями (multi-seller structure).

Якщо говорити про тривалість процесу сек'юритизації, то зрозуміло, що при довгостроковій сек'юритизації передбачається тривале розміщення капіталу на фондовому ринку (від 5 до 30 років, залежно від природи активів, що забезпечують цінні папери). Угода вважається завершеною після повної окупності сек'юритизованих активів. Короткострокова сек'юритизація передбачає більш термінове погашення цінних паперів, як правило, – від 30 до 360 днів.

За рівнем ризику розрізняють високоризикову (при використанні низькоякісних активів, а іноді й дефолтних активів (sub-prime asset)) та низько ризикову (з використанням активів високої якості) сек'юритизацію.

Високоякісними є ті активи, погашення яких відбувається без затримок, кредитоспроможність позичальника – високою, забезпечення – достатнім. Низькоякісні активи допускають затримку в платежах за активами, недостатнє забезпечення або його брак, низький клас позичальника. Використання низькоякісних іпотечних активів у американських банках і призвело до негативних наслідків не лише для банків, а й для інших учасників сек'юритизації [72]. На практиці, як правило, механізм сек'юритизації реалізується шляхом емісії кількох траншів цінних паперів, причому кожен наступний транш забезпечений активами нижчої якості. Таким чином, інвестор може обрати на свій розсуд: у цінні папери якого траншу вкладати кошти в залежності від співвідношення їх ризику і доходності.

Також слід зауважити, що лише Новак О.С. виділяє такі види сек'юритизації, як відкрита і закрита, а також з правом регресу на оригінатора та без можливості регресу на оригінатора. Останні два види характерні для класичної сек'юритизації. Сутність сек'юритизації активів з можливістю регресу полягає в тому, що у випадку припинення надходжень за придбаними активами SPV може звернутись до оригінатора з вимогою погашення заборгованості за цими активами. Застосування механізму сек'юритизації з правом регресу на оригінатора відноситься до зовнішніх методів підвищення надійності сек'юритизованих активів [49].

Сутність відкритої сек'юритизації полягає в тому, що при передачі прав вимог

за договорами (активів) спеціальному посереднику, оригінатор повідомляє про це своїх дебіторів. Закрита сек'юритизація проводиться без попередження первинних позичальників оригінатора. Усі операції з сек'юритизації активів, які були здійснені вітчизняними банками, відносяться до закритих. Проте існують випадки, коли здійснення закритої сек'юритизації є неможливим: у разі повного продажу активів та передачі SPV права отримання платежів за сек'юритизованими активами, а також у разі передачі діяльності з обслуговування сек'юритизованих активів (відображення операцій в бухгалтерському обліку, інкасо, контроль за станом грошових вимог тощо) агенту з обслуговування. В Україні проведення банками сек'юритизації активів з передачею права отримання доходів за цими активами іншими особам забороняється, оскільки відбувається порушення банківської таємниці [49].

Вибір будь-якого з перерахованих вище видів сек'юритизації залежить в першу чергу від поставленої мети. Компанія-оригінатор повинна чітко усвідомлювати, які завдання повинні бути вирішені за допомогою використання сек'юритизації в кожному індивідуальному випадку і, виходячи з цього, вибрати її відповідну структуру.

Всі охарактеризовані вище види сек'юритизації в тій чи іншій мірі впливають на організацію і методику побудови системи бухгалтерського та аналізу. В таблиці 7 наведені ті з них, які здійснюють вирішальний вплив на порядок формування обліково-аналітичного забезпечення процесу сек'юритизації.

Загалом від обраного предмета сек'юритизації, тобто відповідних активів, залежить вибір об'єкта бухгалтерського обліку, деталізація аналітичного обліку, стан використання позабалансових рахунків та напрями економічного аналізу. При цьому, поділ сек'юритизації за ініціаторами її здійснення, насамперед, визначає рівень законодавчого регулювання, а також впливає на методику бухгалтерського обліку (в частині первинних документів, рахунків, форм звітності тощо) та рекомендовані галузеві значення фінансових показників.

Отже, основними механізмами реалізації сек'юритизації активів є її позабалансова та балансова моделі, які, відповідно, є базовими. Всі інші види сек'юритизації здійснюються на основі зазначених базових моделей і видозмінюються залежно від мети, особливостей діяльності та кількості учасників, специфіки активів та способу структурування цінних паперів, забезпечених цими активами.

Для усунення недоліків існуючих класифікацій сек'юритизації активів запропоновано розглядати даний механізм у поєднанні трьох його основних складових: учасників, активів та цінних паперів, забезпечених цими активами, та виділити наступні критерії: залежно від місцезнаходження активів у процесі їх сек'юритизації; залежно від цілей ініціатора та способу відокремлення ризиків; за механізмом здійснення балансової сек'юритизації; залежно від ініціатора; за фактичною наявністю сек'юритизованих активів; за характером активів, що виступають забезпеченням.

Вплив видів сек'юритизації на її обліково-аналітичне забезпечення

Види сек'юритизації	Характеристика впливу на бухгалтерський облік та економічний аналіз
1	2
<p><i>Залежно від місцезнаходження активів у процесі їх сек'юритизації:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • позабалансова (класична) • балансова (за механізмом здійснення: синтетична, накопичувальна, бізнесу) 	<p>Насамперед вибір одного з даних видів впливає на те, на балансі якої компанії будуть знаходитися сек'юритизовані активи, тобто чи матиме місце облік процесу відступлення права грошової вимоги. Також від обраного виду сек'юритизації залежатиме, хто з учасників буде здійснювати емісію цінних паперів, забезпечених пулом активів, та, відповідно, відображати її в обліку. Залежно від обраної техніки здійснення балансової сек'юритизації об'єктами обліку будуть зобов'язання за кредитними деривативами, надані кредити, резерви, застава, забезпечення та ін. При структуруванні угоди з використанням SPV постає необхідність ведення бухгалтерського обліку на умовах аутсорсингу або ж SPV функціонує у вигляді фондів інститутів спільного інвестування (ICI) під керівництвом компанії з управління активами (КУА), діяльність якої має власну специфіку в частині її облікового відображення. Крім того, зазначені види сек'юритизації потребують побудови деталізованої системи аналітичного і позабалансового обліку, у т.ч. відокемленого обліку сформованого пулу однорідних активів, а також спричиняють виникнення різних податкових наслідків</p> <p>Балансова та позабалансова сек'юритизація по-різному впливають на такі фінансові показники компанії-оригінатора, як: валюта балансу, склад і структуру активів і пасивів, показники ліквідності і фінансової стійкості; показники фінансових результатів і рентабельності, а також вибір методів оцінки ризиків та прогнозування грошових потоків. За балансової сек'юритизації валюта балансу компанії-оригінатора зростає на суму засобів, залучених в результаті емісії цінних паперів забезпечених її активами. Відповідно, зростає і вартість залученого капіталу та його частка у структурі пасивів.</p> <p>В обох випадках збільшується частка ліквідних активів і, відповідно, зменшується частка неліквідних активів, що, в свою чергу, призводить до покращення в цілому показників ліквідності. Використання механізму класичної позабалансової сек'юритизації дозволяє знизити вартість залученого капіталу та капіталу в цілому за рахунок розмежування ризику оригінатора від ризику активів</p>
<p><i>За фактичною наявністю сек'юритизованих активів:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • існуючих активів (вимог) • майбутніх активів (вимог) 	<p>Виникають значні труднощі при обліку процесу сек'юритизації майбутніх вимог, що пов'язано з їх відсутністю на балансі оригінатора і неможливістю достовірно розрахувати (оцінити) майбутні грошові надходження. Зазначені операції потребують деталізованого позабалансового обліку (у т.ч. контрактних зобов'язань, забезпечення тощо), а також «ізолювання» активів і грошових потоків, які виникнуть в майбутньому, навіть у разі банкрутства оригінатора. Дані види мають різний вплив на порядок укладання договорів</p> <p>Передбачає використання різних методів прогнозування, у тому числі прибутку, оцінки ризиків, а також здійснення аналізу інвестиційної привабливості. Впливає на аналіз руху грошових коштів, ділової активності та фінансових результатів</p>

Закінчення таблиці 7

1	2
<p><i>Залежно від ініціатора:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • фінансова (банківська, небанківська) • нефінансова (сек'юритизація активів капіталомістких компаній та бюджетних установ) 	<p>Бухгалтерський облік діяльності банківських, бюджетних та інших підприємств регулюється різними нормативними актами, зокрема, використовуються різні плани рахунків бухгалтерського обліку та інструкції щодо їх використання. Також відрізняється методика бухгалтерського обліку, у т.ч. первинні документи, рахунки, форми звітності</p> <p>Впливає на галузеві значення показників фінансово-майнового стану та специфіку здійснення аналізу, зокрема, діяльності банківських, лізингових, страхових, державних та інших установ. Для оцінки діяльності банківських установ розроблені «правила Базеля» та встановлено величину достатності капіталу</p>

Запропонована класифікація дає змогу поглибити сучасне розуміння природи сек'юритизації активів, підвищити рівень адекватності заходів щодо запобігання ризиків при реалізації конкретного її виду, а також визначити ті види, які безпосередньо здійснюють вплив на організацію і методику бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Список літератури:

1. Солдатова А.О. Факторинг и секьюритизация финансовых активов / А.О. Солдатова // Высшая школа - Москва, - 2013. – 603 с.
2. Казаков А. История секьюритизации / А. Казаков // Рынок ценных бумаг, 2003. - № 19. - С. 62–65.
3. Obay L. Financial innovation in the Banking Industry. The Case of Asset Securitization / L. Obayn // Garland Publishing, Inc. N.Y. & London, 2000. – P. 71.
4. Бэр Х.П. Секьюритизация активов: секьюритизация финансовых активов – инновационная техника финансирования банков / Х.П. Бэр; пер. с нем. [Ю.М. Алексеев, О.М. Иванов О.М.]. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 624 с.
5. Kopff G. Auto Loan Securitization: A Case Study of the U. S. Auto Finance Industry. 1993.
6. Smallman, Joseph Dempster (1993) Securitization and the global market. MPhil thesis, London School of Economics and Political Science (United Kingdom) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etheses.lse.ac.uk/1247/1/U056370.pdf>.
7. Разумова И.А. Современные тенденции развития секьюритизационных сделок / И.А. Разумова // Ученые записки Международного банковского института. Вып. №6. Модернизация экономики России: ответы на вызов времени / Под науч. ред. А.С. Харланова. – СПб.: Изд-во МБИ, 2013. – 187 с. – С. 112-120.
8. Satyajit D. Credit Derivatives: CDOs and Structured Credit Products. 3rd ed. Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte Ltd, 2005. - 800 p.
9. Дубовик В.В. Синтетическая секьюритизация: структура сделки, ее виды и недостатки / В.В. Дубовик // Сибирская финансовая школа: АВАЛЬ. - 2009. – № 4. – С. 73-78.

10. Туктаров Ю.Е. Синтетическая секьюритизация / Ю.Е. Туктаров // Рынок ценных бумаг. – 2007. – № 11. – С. 36-40.
11. Wray L.R. Lessons from the Subprime Meltdown / L.R. Wray // Levy Economics Institute. Working Paper, 2007. - № 522. - P. 64.
12. Irvine, Calif, U.S. FORECLOSURE ACTIVITY INCREASES 75 PERCENT IN 2007, RealtyTracR. 2008. Jan. 29.
13. Kaufman H. Our Risky New Financial Markets / H. Kaufman // The Wall Street Journal, 2007. - August 15 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wsj.com/articles/SB118714343807498116>.
14. Hill C.A. Regulating the Rating Agencies / C.A. Hill // Washington University Law Quarterly, 2004. - Vol. 8. - P. 43-95.
15. Securitisation Data Report / Asia Securities Industry and Financial Markets Association (ASIFMA) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.asifma.org>.
16. Securitisation Data Report / Association for Financial Markets in Europe (AFME) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.afme.eu>.
17. Securitisation Data Report / Securities Industry and Financial Markets Association (SIFMA) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sifma.org>.
18. Lipson J.C. Defining securitization / J.C. Lipson [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ssrn.com/abstract=1996017>.
19. Улюкаев С. Секьюритизация активов и секьюритизация банковских активов: как отличать, понимать и трактовать? / С. Улюкаев // Электронная публикация журнала «Экономическая политика», 2010. - № 1-эл.
20. Gordon H. Sellon The Changing U.S. Financial System: Some Implications for the Monetary Transmission Mechanism / Sellon H. Gordon // Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review, 2002. - 31 p.
21. Jobst A. Sovereign Securitization in Emerging Markets / A. Jobst // Journal of structured Finance. – 2006. – Vol. 12. – №3. – P. 4
22. Ковалев А.П. Кредитный риск-менеджмент: монографія / А.П. Ковалев. - К.: Сузір'я, 2007. - 406 с.
23. Николова Л.В. Секьюритизация банковских активов как инновация многопланового характера / Л.В. Николова, А.Р. Омеляненко // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 11–8. – С. 1655-1660.
24. Усоскин В.М. Секьюритизация активов / В.М. Усоскин // Деньги и кредит, 2002. - № 5. - С. 39.
25. Федоров Б.Г. Современные валютно-кредитные рынки / Б.Г. Федоров. – С. 80.
26. Кох Ричард Менеджмент и финансы от А до Я / Ричард Кох. – СПб: Издательство «Питер», 1999. – 496 с.
27. Сліпушко О.М. Політичний і фінансово-економічний словник / О.М. Сліпушко. – Київ: Видавництво «Криниця», 1999 р. – 389 с.
28. Словник сучасної економіки Макміллана / Пер. з англ. – К.: «АртЕк», 2000. – 640 с.

29. Фінансовий словник-довідник / М. Я. Дем'яненко, Ю. Я. Лузан, П. Т. Каблук, В. М. Скупий та ін. ; за ред. М. Я. Демяненко. – К. : ІАЕ УААН, 2005. – 555 с.
30. Загородній А.Т. Фінансово-економічний словник / А.Т. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
31. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. - М. : Книжн. мир, 2009. - 864 с.
32. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Т. 2 / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій / За ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
33. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 6-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2015. — 512 с.
34. Доунс Дж. Финансово-инвестиционный словарь / Дж. Доунс, Дж. Гудман Эллиот / Пер. 4-го перераб. и доп. англ. изд. – М. : ИНФРА-М, 1997. — XXII, 586 с.
35. Экономический словарь - 2 изд // Архипов А.И., Багудина Е.Г., Балашов С.А. // Проспект. – 2015. – 672 с.
36. Экономический словарь / Азрилиян А.Н., Азрилиян О.М., Квардакова О.В.// [под ред. А. Н. Азрилияна]. - М.: Омега-Л, 2015. – 1152 с.
37. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
38. Farlex Financial Dictionary, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://financial-dictionary.thefreedictionary.com>.
39. Dictionary of Financial Terms. Copyright © 2008 Lightbulb Press, Inc
40. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Под ред. проф. А.Г. Грязновой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 640 с.
41. Фінансовий словник-довідник / М.Я. Дем'яненко, Ю.Я. Лузан, П.Т. Каблук, В.М. Скупий та ін. ; за ред. М.Я. Демяненко. – К. : ІАЕ УААН, 2005. – 555 с.
42. Красавина Л.Н. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения / Л.Н. Красавина. – М., 2000. – 381 с.
43. Савич В.І. Іпотечне кредитування в Україні: суперечності та тенденції розвитку / В.І. Савич // Інститут менеджменту та економіки «Галицька академія». — Івано-Франківськ: ІМЕ «Галицька академія», 2006. — 552 с.
44. Перепаддя І.М. Сек'юритизація активів на світових фінансових ринках автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 [Електронний ресурс] / І.М. Перепаддя; Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – Київ, 2011. – 20 с.
45. Алексеева И.А. Секьюритизация: характерные признаки и определение / И.А. Алексеева, А.Ю. Рачкевич // Деньги и кредит. – 2008. – № 8. – С. 22-31.
46. Рожков А.В. Синтетическая секьюритизация и ее различные проявления / А.В. Рожков // Вестник Самарского государственного экономического университета. - 2010. - № 10 - С. 100-105.

47. Белозеров С.А. Современный механизм секьюритизации активов: экономическое содержание исходных категорий / С.А. Белозеров, А.А. Лупырь // *Финансы и кредит*, 2010. - № 29. - С. 7-15.
48. Глущенко В.В. Управление финансовыми рисками в коммерческих банках Украины: монография / В.В. Глущенко, В.А. Фурсова. – Харьков: Издательство ХНУ им. В.Н.Каразина, 2007. – 275 с.
49. Новак О.С. Сек'юритизація активів фінансових інститутів / О.С. Новак // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Житомир. – 2012.
50. Щетинин Е.О. О современных подходах к страхованию кредитных рисков / Е.Ю.Щетинин, Ю.Г.Прудников // *Финансы и кредит*. - 2007. - № 39. - С. 25-33.
51. Селивановский А. Правовые риски ипотечного агента / А. Селивановский, В. Гафарова // *Хозяйство и право*. – 2005. – № 8-9.
52. Александрова Н.В. Понятие и виды секьюритизации активов / Н.В. Александрова // *Финансы и кредит*. – 2007. – № 5. – С. 26-30
53. Мельникас М. Правовые вопросы применения секьюритизации активов в России / М. Мельникас, Е. Сушкова // *Рынок ценных бумаг*, 2003. - №3. - С. 42.
54. Davidson A. Securitization: Structuring and Investment Analysis / Andrew Davidson, Anthony Sanders, Lan-Ling Wolff, Anne Ching. – John Wiley & Sons, 2003. – P. 576.
55. Миллер Роджер Лерой *Современные деньги и банковское дело: Пер. с англ.* / Роджер Лерой Миллер, Дэвид Д. Ван-Хуз. — М.: ИНФРА-М, 2000. — XXIV, 856 с.
56. Павельева Е.А. Подходы к определению секьюритизации активов [Текст] / Е.А. Павельева // *Актуальные проблемы развития территорий и систем регионального и муниципального управления: материалы 8-й междунар. науч.-практ. конф.* / [под. ред. И.Е. Рисина]. – Вып. 1. - Воронеж: Воронежский государственный педагогический университет, 2013. – С. 84-88.
57. Schwarcz S. L. The Alchemy of Asset Securitization / S. L. Schwarcz // *Stanford Journal of Law Business and Finance*. 1994. – Vol. 1, No 1. – P. 133-154
58. Рябокiнь М.В. Формування фiнансового механiзму сек'юритизацiї активiв: теоретичний аспект./ М.В. Рябокiнь / *Актуальнi проблеми розвитку економiки: Науковий збiрник*. Випуск 5. – 2009. – С. 274-281.
59. Раковський Д. Питання сек'юритизацiї банківських активiв в Україні / Д. Раковський // *Ринок цiнних паперiв України*. - К., 2006. - №9-10. – С. 31 -33.
60. Словарь русского языка / [сост. Ожегов С.И.]. – [изд. 7-е, стереотип.]. – М.: «Сов. Энциклопедия», 1968. – 900 с.
61. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – [4-е изд.]. – М.: Политиздат, 1980. – 445 с.
62. Бельзецкий А.И. Секьюритизация в переходной экономике / А.И. Бельзецкий / *Экономика и управление*. 2008. - №3. – С. 29-38.
63. Бобиль В. Сек'юритизація банківських активiв у контекстi управлiння портфельним кредитним ризиком / В. Бобиль, Соловей М. // *Вiсник Нацiонального банку*

України.-К.,2010. - №1. - С. 22-25.

64. Завидівська О.І. Теоретичні аспекти здійснення сек'юритизації іпотечних активів / О.І. Завидівська [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2010_7_4/23.pdf.

65. Кишакевич Б.Ю. Управління кредитним ризиком через сек'юритизацію активів банку / Б.Ю. Кишакевич // Економічний простір. – 2008. – № 11. – С. 117-125.

66. Синки Дж. мл. Управление финансами в коммерческих банках: пер. с англ. 4-го переработанного изд./ под ред. Р.Я. Левиты, Б.С. Пинскера. М.: 1994, Catallaxy. – 820 с.

67. Ткачук Н.М. Сек'юритизація банківських активів: характерні типи та особливості проведення / Н.М. Ткачук // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції - 2012 - №2. – С. 50-55.

68. Хюфнер М. Рынок секьюритизации в Европе: новое распределение ролей / М. Хюфнер // Корпоративный юрист. – 2006. - №7. – С. 16-19.

69. Анисимов А.Н. О видах секьюритизации банковских активов / А.Н. Анисимов // Банковское дело, 2007. - №10. - С. 90-95.

70. Чубук Л.П. Механізм сек'юритизації та його роль для підвищення конкурентоспроможності фінансових інститутів / Л.П. Чубук // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. - К. : Київ. ун-т, 2008. - Вип. 17. – С. 324-332.

71. Тогонидзе Д.И. Теоретические подходы и виды секьюритизированных активов / Д.И. Тогонидзе // Финансовая аналитика: проблемы и решения, 2011. - 37(79). – С. 52-55.

72. Фурсова В. Теоретичні аспекти класифікації сек'юритизації активів / В. Фурсова // ВІСНИК Національного банку України, <11 (165) ЛИСТОПАД, 2009. – С. 56-59.

73. Лаврик О.Л. Сек'юритизація та кредитний дериватив як потужний інструменти в управлінні кредитним ризиком банківських установ [Текст] / О.Л. Лаврик // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 18. – № 1. – С. 188-194.

74. Кравчук І.С. Сек'юритизація банківських активів / І.С. Кравчук, В.Д. Юхимчук // Інвестиції : практика та досвід. - К., 2008. - №1. - С. 27-31.

75. Веретенникова О. Б. Сущность и виды секьюритизации банковских активов / О.Б. Веретенникова, И.А. Мезенцева // Известия Уральского государственного экономического университета, 2012. - № 4 (42). – С. 20-25.

76. Котова М.В. Сек'юритизація як інструмент управління активами / М.В. Котова // Праці Одеського політехнічного університету, 2012. - Вип. 2(39). – С. 305-308.

77. Чуб Е. К вопросу использования банками механизмов секьюритизации активов / Е. Чуб // Банковское дело, 2009. – № 3 (87). – С. 69-70.

78. Белозёров С.А. Исторические формы современного механизма секьюритизации активов / С.А. Белозёров, А.А. Лупырь // Вестник СПбГУ. Сер 5. 2010. - Вып. 2. - С. 79-88.

79. Версаль Н. Сек'юритизація та її роль у відновленні фінансової стабільності / Н. Версаль // Вісник НБУ, 2010. - № 4. – С. 28-35

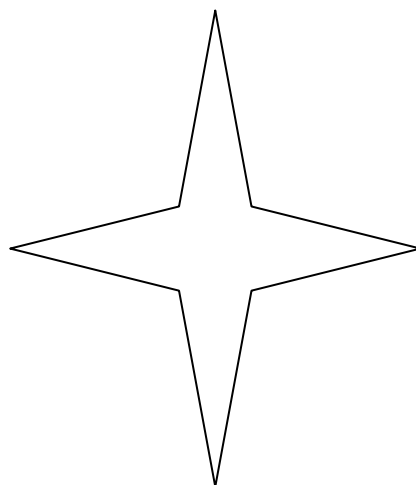
80. Молотников А.Е. Правовое регулирование рынка ценных бумаг / А.Е. Молотников. – М.: Стартап, 2013. –552 с.

81. Павельева Е.А. Организационно-методическое обеспечение процесса секьюритизации активов на российском финансовом рынке [Текст]: автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Е.А. Павельева. - Воронеж, 2013. - 25 с.

82. Некторов А. Философия секьюритизации активов / А. Некторов // Рынок ценных бумаг, 2007. - № 9. – С.50-56.

83. Пенкина И. Рынок секьюритизации в России / И. Пенкина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.russiansecuritisation.ru/pdf/2.pdf>.

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ
ПДВ В УКРАЇНІ

ГРЕСЬ Н.Л.,
К.П.Н., ДОЦЕНТ,
ДОЦЕНТ КАФЕДРИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ,
ДЕРЖАВНИЙ ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»,
М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК, УКРАЇНА

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ

В сучасних економічних умовах особливої актуальності набуває удосконалення фіскальної політики з метою створення належних організаційно-економіко-правових умов діяльності суб'єктів господарювання, наповнення бюджету, забезпечення реалізації функцій держави.

У світовій практиці податок на додану вартість (ПДВ) є найбільш досконалою формою непрямого оподаткування та відіграє важливу роль у системі державних фінансів. Він займає й чільне місце у податковій системі України. Однак практики й науковці вважають його наразі одним із складних та суперечливих податків, констатують – «цей податок поступово перетворюється з бюджетоутворюючого на бюджетовитратний» [1].

Адміністрування ПДВ є предметом постійної уваги закордонних, зокрема: Й.А. Гіесеке (J.A. Giesecke), Т.Х. Моделлінг (T.H. Modelling) [2], Р. Де ла Феріа (R. De la Feria), Б. Лоцквуд (B. Lockwood) [3], С. Цноссен (S. Cnossen) [4, 5] та вітчизняних науковців. Дослідження теоретичних засад оподаткування доданої вартості, розробку рекомендацій з удосконалення механізму її оподаткування виконувала О.О. Амоша [6]. Науково-методичні засади формування стимулюючої податкової політики на основі ПДВ визначав В.В. Буряковський [7]. Особливості становлення системи ПДВ в Україні та основні проблеми його функціонування досліджував Д.А. Дяковський [8]. Прогнозування податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, вплив податків на результати фінансово-господарської діяльності підприємств підвищення ефективності податкового контролю вивчала М.П. Бадида [9]; проблеми бюджетного відшкодування та шляхи їх вирішення – О.О. Легостаєва, Т.А. Чуб [10]; ефективність податку на додану вартість та напрями його реформування в Україні – Т.М. Паянок [11] та інші.

Незважаючи на існуючі напрацювання науковців, численні зміни податкового законодавства, питання фіскальної функції ПДВ наразі не втрачає своєї актуальності.

Податок на додану вартість (франц. *Taxe sur la Valeur Ajoutée/TVA*) в податкову практику вперше був запроваджений у Франції в 1954 р. Майже 14 років пошук оптимального механізму утримання та обліку цього податку французи здійснювали у залежній від Франції Кот-д'Івуар. ПДВ, який в сучасному вигляді застосовується у Франції, введено з 01.01.1968 р. [12].

Цей податок було інтегровано до податкових систем країн учасниць Європейського економічного співтовариства. Наявність ПДВ є обов'язковою умовою

для вступу нових членів до Європейського Союзу [13].

З 06.01.1993 р. він став невід'ємною частиною української податкової системи. На відміну від Франції, його адміністрування в Україні постійно зазнає чималих змін (табл. 1).

Таблиця 1

Правові підстави існування в Україні ПДВ

Нормативно-правовий акт	Термін дії	Кількість редакцій (внесених змін)
Про податок на добавлену вартість: Закон України № 2007-ХІІ [14]	20.12.1991 р. – 06.01.1993 р.	5
Про податок на добавлену вартість: Декрет Кабінету Міністрів України № 14-92 [15]	06.01.1993 р. – <u>01.07.1997</u> р.	13
Про податок на додану вартість: Закон України № 168/97-ВР [16]	01.07.1997 р. – <u>01.01.2011</u> р.	115
Податковий кодекс України № 2755-VI [17]	01.01.2011 р. – до тепер	96 (станом на 01.12.15 р.)

Спочатку в Україні (з 06.01.1993 р. по 01.07.1997 р.) всі платники ПДВ [14, ст. 2; 15, ст. 2] щомісячно визначали свій оподатковуваний оборот [2, ст. 4], застосовували до нього ставки податку [14, ст. 4; 15, ст. 4] й не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним місяцем, сплачували до бюджету певну суму свого податкового зобов'язання з ПДВ. Якщо у звітному місяці платник ПДВ не мав об'єкта оподаткування [14, ст. 3; 15, ст. 3], тоді його податкове зобов'язання з ПДВ дорівнювало нулю.

З набранням чинності (з 01.07.1997 р.) Закону України № 168/97-ВР [16] й дотепер, процес адміністрування ПДВ ускладнився: збільшився документообіг (податкові накладні, їх реєстрація), зріс об'єм податкової звітності, розширилися обов'язки фіскальних органів. З'явилися нові термінологічні конструкції: «податкове зобов'язання», «податковий кредит», бюджетне відшкодування ПДВ» (табл. 2).

З 01.07.1997 р. платники податку отримали право зменшувати своє податкове зобов'язання на суму податкового кредиту. Виникають нові схеми мінімізації платежів ПДВ до бюджету. Розпочалось відшкодування його з бюджету. Все частіше цей податок починають згадувати як найбільш корупційний. «ПДВ став одним з найбільш криміногенних податків, який перманентно провокує тіньові відносини, а відшкодування бюджетної заборгованості з ПДВ перетворилося в Україні у досить прибутковий кримінальний бізнес і водночас у підґрунтя для корупційних зловживань чиновників» [18, с. 248–249].

**ПДВ: тлумачення термінів «податкове зобов'язання»,
«податковий кредит» та «бюджетне відшкодування»**

Про податок на додану вартість: Закон України № 168/97-ВР [16]	Податковий кодекс України № 2755-VI [17]
Податкове зобов'язання – загальна сума податку, одержана (нарахована) платником податку в звітному (податковому) періоді, визначена згідно з цим Законом [16, ст. 1 п. 1.6]	Податкове зобов'язання для цілей <u>розділу V</u> цього Кодексу – загальна сума податку на додану вартість, одержана (нарахована) платником податку в звітному (податковому) періоді [17, розд. I ст. 14 пп. 14.1.179]
Податковий кредит – сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду, визначена згідно з цим Законом [16, ст. 1 п. 1.7]	Податковий кредит – сума, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити податкове зобов'язання звітного (податкового) періоду, визначена згідно з <u>розділом V</u> цього Кодексу [17, розд. I ст. 14 пп. 14.1.181]
Бюджетне відшкодування – сума, що підлягає поверненню платнику податку з бюджету у зв'язку з надмірною сплатою податку у випадках, визначених цим Законом [16, ст. 1 п. 1.8]	Бюджетне відшкодування – відшкодування від'ємного значення податку на додану вартість на підставі підтвердження правомірності сум бюджетного відшкодування податку на додану вартість за результатами перевірки платника, у тому числі автоматичне бюджетне відшкодування у порядку та за критеріями, визначеними у <u>розділі V</u> цього Кодексу [17, розд. I ст. 14 пп. 14.1.18]

Відомо що фіскальна функція будь-якого податку, у т. ч. й ПДВ, є найважливішою. Податки призначені для наповнення доходної частини бюджету [17, ст. 2 п. 1 пп. 23, ст. 9 п. 1 пп. 1], яка в свою чергу використовується для задоволення потреб суспільства.

Результати дослідження надходження ПДВ до Державного бюджету України наведено у табл. 3.

Відповідно до ст. 9 Бюджетного кодексу України [20] одним з чотирьох розділів доходів бюджету є податкові надходження – «встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі)».

ПДВ (крім податку, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України) належить до загального фонду Державного бюджету України [20, п. 6 ч. 2 ст. 29].

Отже, незрозуміло, чому у розділі I «Доходи» Державного бюджету України у складі внутрішніх податків на товари та послуги знаходиться бюджетне відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами, яке має код бюджетної класифікації 14010200 [21]. Невідомо чому Міністерство фінансів України, не зважаючи на положення ст. 9 та ст. 29 Бюджетного кодексу України [20],

класифікує бюджетне відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами як дохід бюджету [21]: в результаті у доходній частині державного бюджету з'являються надходження (доходи) із знаком «-» (див. табл. 3). Виходячи із економічної сутності операції з бюджетного відшкодування ПДВ, тобто поверненню (виплаті) платнику податку із бюджету суми ПДВ (коштів), його, скоріше за все, можна кваліфікувати як видаток бюджету. Однак у переліку видатків, що здійснюються з Державного бюджету України, визначеному ст. 10 та ст. 87 Бюджетного кодексу України [20], бюджетне відшкодування ПДВ не значиться.

Таблиця 3

**Відомості про виконання податкового надходження ПДВ
до Державного бюджету України**

Звітний період	Податок на додану вартість		
	всього (збір) (14010100, 14010100, 14010100), млн. грн.	у т. ч. бюджетне відшкодування ПДВ грошовими коштами (14010200), млн. грн.	питома вага, %
2011	172872,0	42 779,1	24,8
2012	184785,8	45 959, 0	24,8
2013	181716,9	53 447,6	29,4
2014	189240,5	50216,3	26,5
2015 (січень–жовтень)	196609,5	52 479,0	26,7

Джерело: узагальнено автором за даними розділу I «Доходи» звітів про виконання Державного бюджету України [19]

Монтеск'є Ш. [22] вважав, що «законои повинні мати для всіх однаковий сенс» (переклад авт.). Джефферсон Т. наголошував [22], що «законои пишуться для звичайних людей, тому вони повинні ґрунтуватися на звичайних правилах здорового глузду» (переклад авт.). Саме ці критерії лягли в основу дослідження окремих положень податкового законодавства з ПДВ (табл. 4).

З табл. 4 видно, що у період дії Закону № 2007-ХІІ [14] та Декрету № 14-92 [15] (з 20.12.1991 р. по 01.07.1997 р.) існувало чітке визначення податку на додану вартість. Всі платники цього податку, щомісячно обчислювали своє податкове зобов'язання й, у встановлені законодавцем терміни, перераховували кошти до державної скарбниці.

Упродовж дії Закону № 168/97-ВР [16] у податковому законодавстві було відсутнє тлумачення податку на додану вартість. Чинний Податковий кодекс України теж не має чіткого визначення цього важливого економічного поняття. У одному можна бути впевненими: з моменту свого виникнення у податковій системі України й дотепер ПДВ є загальнодержавним непрямим податком [17, пп. 9.1.3 п. 9.1 ст. 9, пп. 14.1.178 п. 14.1 ст. 14 розд. І; 23, п. 1 ч. 1 ст. 14].

Динаміка «пільгових» статей у податковому законодавстві з ПДВ

Нормативно-правовий акт	Тлумачення терміну «податок на додану вартість»	Наявність «пільгових» статей
Про податок на додану вартість: Закон України № 2007-ХІІ [14]	Податок на додану вартість є частиною новоствореної вартості на кожному етапі виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг, що надходить до бюджету після їх реалізації (ст. 1)	Ст. 5. Перелік товарів, робіт, послуг, звільнених від податку
Про податок на додану вартість: Декрет Кабінету Міністрів України № 14-92 [15]	Податок на додану вартість є частиною новоствореної вартості і сплачується до державного бюджету на кожному етапі виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг (ст. 1)	Ст. 5. Перелік товарів, робіт, послуг, звільнених від податку
Про податок на додану вартість: Закон України № 168/97-ВР [16]	–	Ст. 3. Об'єкт оподаткування та операції, що не є об'єктом оподаткування. Ст. 5. Операції, що звільнені від оподаткування
Податковий кодекс України № 2755-VI [17]	Податок на додану вартість – непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до норм розділу V цього Кодексу [розд. I ст. 14 пп. 14.1.178]	Ст. 195. Операції, що підлягають оподаткуванню за нульовою ставкою. Ст. 196. Операції, що не є об'єктом оподаткування. Ст. 197. Операції, звільнені від оподаткування

З назви податку цілком логічно що об'єктом оподаткування є операції платників податку, а предметом оподаткування має бути додана вартість. В історії існування в Україні ПДВ визначення економічного терміну «додана вартість» у податковому законодавстві ніколи не було. Об'єктом оподаткування ПДВ були обороти по реалізації [14, ст. 3, ст. 4; 15 ст. 3, ст. 4], операції платників податку [16, ст. 3; 17, п. 185.1 ст. 185], а предметом оподаткування відповідно – оподатковуваний оборот та «база оподаткування», визначення якої залежить від виду операції платника податку. Таким чином, назва податку не відповідає його змісту. Цю думку поділяють Сльозко Т. [23], Дедекаєв В. [25] та ін. вчені й практики.

З моменту появи й дотепер у податкове законодавство з ПДВ [14–17] вносилися чисельні зміни (табл. 1), що безумовно позначилося на його об'ємі (він значно збільшився) і складності сприйняття.

«Нестабільність, суперечливість та недосконалість законодавчої бази застосування ПДВ призвели до накопичення проблем із сплатою його до бюджету та відшкодуванням із бюджету, а також адмініструванням податку» [1].

Для отримання податкової консультації щодо призначення ст. 195–197 ПКУ та економічної доцільності існування бюджетного відшкодування ПДВ було здійснено звернення (лист від 04.02.2015 р.) до Державної фіскальної служби України (ДФС). Адже з філологічної точки зору операції, що підлягають оподаткуванню за нульовою ставкою [5, ст. 195], операції, що не є об'єктом оподаткування [5, ст. 196], операції, звільнені від оподаткування [5, ст. 197] мають однаковий сенс – це операції, за якими у платника податку не виникає податкове зобов'язання.

Головне управління ДФС у Дніпропетровській області у своїй відповіді (лист № 1681/10/04–36–15–0116 від 27.02.2015 р.) на вищевказане звернення зазначило, що операції, звільнені від оподаткування, перелік яких наведено у ст. 197 ПКУ, «мають соціальну направленість до застосування», «операції, визначені статтею 196 не приймають участі в обрахунку податку та відповідно не розглядаються базою оподаткування податку на додану вартість», норма ст. 195 «діє з метою підтримки підприємств-виробників-експортерів та задля досягнення позитивного результату зовнішньоторгового балансу держави». Економічна доцільність існування бюджетного відшкодування ПДВ роз'яснена на прикладі здійснення суб'єктом господарювання експортних операцій. У згаданому листі зазначено що «на міжнародному рівні відшкодування ПДВ експортерам – це загальноприйнята практика, яка дає можливість уникнути подвійного оподаткування, як наслідок створює умови для міжнародної торгівлі. Експортеру повертається ПДВ, сплачений ним постачальникам всередині країни при виробництві продукції. Таким чином, експортований товар вирівнюється в цінах з товаром місцевого виробника. Припинення відшкодування ПДВ призведе до скорочення або повного припинення експорту, а також виробництва, оскільки у підприємств-експортерів будуть відсутні кошти на оплату частин сировини та матеріалів». Тут цілком логічним є запитання до фіскальних органів: яким же чином існували вітчизняні експортери у період з 20.12.1991 р. по 01.07.1997 р.? Вітчизняний досвід зовнішньоекономічної діяльності свідчить про те, що справляння ПДВ не призводить до експортного колапсу. Необхідно звернути увагу фіскальної служби й на те, що в Україні наразі дешеві сировина, енергоносії, робоча сила, які в свою чергу суттєво впливають на собівартість товарів, робіт, послуг, що експортуються.

Погоджуємося із Малашонок Б. і Владимирським Г., які стверджують що нині в Україні надто складне податкове законодавство [26]. Очевидно, що й ДФС не в змозі зрозуміло й обґрунтовано пояснити окремі його норми.

З табл. 3 видно, що бюджетне відшкодування ПДВ грошовими коштами займає від 24 до 29 відсотків (приблизно $\frac{1}{4}$ частина) загальної суми зібраного податку. Отже,

можна стверджувати що чинний порядок адміністрування ПДВ є затратним: витрати на придбання й щомісячну оплату обслуговування спеціального програмного забезпечення, витрати на утримання працівників фіскальної служби, зайнятих контролюванням процесу справляння податку (у т.ч. й у процесі бюджетного відшкодування ПДВ) та ін.

Очевидно, що існує потреба в створенні «цілісного, узгодженого, стабільного податкового законодавства» [27].

Відомо, що для наповнення бюджету на початку 90-х років був запроваджений ПДВ, в основу якого було покладено його французьку модель [13]. Дедекаєв В. [25] наголошує, що «механічне перенесення методології справляння податків, зокрема ПДВ, яка застосовується в західних країнах у сучасні економічні умови України не зовсім коректне».

Майстренко О.В. [13] зауважує, що у другій половині ХХ століття в розвинених країнах ПДВ вводили, щоб обмежити виробництво. Дедекаєв В. [25] стверджує, що «за кордоном, на відміну від України, цей податок використовується для стимулювання надмірних витрат (збурення попиту), які викликають інфляцію попиту. Головна функція при цьому – стабілізація, м'яке «остудження» перегрітої економіки». Нажаль Україна наразі не відноситься до розвинених країн з перегрітою економікою. Отже, наявність ПДВ в податковій системі України не на часі.

Примітка. В економічно розвинених країнах, таких як США, Швейцарія, Австралія, замість ПДВ діє податок з продаж за ставкою від 2 до 11 % [13].

Економічне зростання неможливе без відродження вітчизняної економіки насамперед за рахунок налагодження внутрішніх та зовнішніх зв'язків суб'єктів господарювання й побудови науково-обґрунтованої податкової системи.

Список літератури:

1. Волканов В.Д. Механізм справляння податку на додану вартість в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / В.Д. Волканов ; Одес. держ. екон. ун-т. – О.: 2006. – 22 с.
2. Giesecke J.A., and Modelling T.H. (2010) Value-added tax in the presence of multi-production and differentiated exemptions/ Journal of Asian Economics 21, P. 156 – 173.
3. De la Feria, R., and Lockwood, B. (2010) Opting for Opting-In? An Evaluation of the European Commission's Proposals for Reforming VAT on Financial Services, Fiscal Studies 31, P. 171 – 202.
4. Cnossen, S. (2011) A Proposal to Improve the VAT Treatment of Housing in the European Union, Fiscal Studies 32, P. 455 – 481.
5. Cnossen, S. (2013) A Proposal to Apply the Kiwi-VAT to Insurance Services in the European Union, International Tax and Public Finance 20, P. 867 – 883.
6. Амоша О.О. Механізм оподаткування доданої вартості в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / О.О. Амоша ; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2005. – 22 с.

7. Буряковський В.В. Механізм адаптації податку на додану вартість до ринкових перетворень: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / В.В. Буряковський ; Дніпропетр. держ. ун-т. – Д., 2000. – 20 с.
8. Дяковський Д.А. Оподаткування доданої вартості в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Д.А. Дяковський ; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2004. – 18 с.
9. Бадида М.П. Оподаткування підприємств та шляхи його вдосконалення в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / М.П. Бадида ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2003. – 19 с.
10. Легостаєва О.О. Бюджетне відшкодування: проблеми та шляхи вирішення / О.О. Легостаєва, Т.А. Чуб. – Young Scientist – 2014. – № 5 (08) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/5/33.pdf>.
11. Паянок Т.М. Ефективність податку на додану вартість та напрями його реформування в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / Т.М. Паянок ; Держ. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2009. – 19 с.
12. Вронська Г. ПДВ: історія розвитку та міжнародна практика / Г. Вронська // Податкова правда – 2012. – № 5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vvplawfirm.com/uk/publicationsall/55-pubcat/226-2012-03-15-14-24-52>.
13. Майстренко О.В. Шляхи удосконалення порядку бюджетного відшкодування податку на додану вартість / О.В. Майстренко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minjust.gov.ua/33460>.
14. Про податок на додану вартість: Закон України від 20.12.1991 № 2007-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2007-12>.
15. Про податок на додану вартість: Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 № 14-92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/14-92>.
16. Про податок на додану вартість: Закон України від 03.04.1997 № 168/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/168/97-%D0%B2%D1%80>.
17. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2755-17.
18. Дудоров О.О. Кримінально-правова протидія безпідставному відшкодуванню податку на додану вартість / О.О. Дудоров // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2008. – № 1 (40). – С. 248 – 256.
19. Виконання Державного бюджету / Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
20. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

21. Класифікація доходів бюджету: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/Spravochniki/klassbudgetdoh.aspx>.

22. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. – 1006 с.

23. Про систему оподаткування від 25.06.1991 р. № 1251-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>.

24. Сльозко Т. Чи насправді ми сплачуємо податок з доданої вартості? / Т. Сльозко // Економіка України. 2005. – № 8. – С. 57–60.

25. Дедекаєв В. Концептуальні положення реформування ПДВ / В. Дедекаєв // Економічний часопис – ХХІ. – 2007. – № 5 – 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2007/5-6/2007010/html>.

26. Малашонок Б. Податкова терапія виробничої кризи (Актуальна концепція системи оподаткування в Україні) / Б. Малашонок, Г. Владимирський // Економіка України. – 2006. – № 4. – С. 34 - 42.

27. Майстренко О.В. Прийняття Податкового кодексу як шлях до ефективності системи оподаткування України / О.В. Майстренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minjust.gou.ua/23409>.

ПЕРЕДУМОВИ ТА МОЖЛИВІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ПДВ

Навколо питання про податок на додану вартість (надалі ПДВ) велось і ведеться багато спорів. За весь період його справляння висунуто чимало пропозицій, але як і раніше надходження від даного виду податку не сприяють поповненню бюджету країни. Окремі фахівці вважають, що на даному етапі економічного розвитку України більше користі було б у випадку його відсутності взагалі. Йдеться про значні відшкодування з бюджету і як наслідок значні втрати бюджетних коштів. Справа не тільки у зловживаннях. Наразі у зв'язку з падінням рівня життя українців компанії, що мають певний фінансовий «запас міцності» шукають споживачів за кордоном. А експортні операції у відповідності з чинним законодавством оподатковуються за нульовою ставкою. В результаті надходження від ПДВ набувають від'ємного значення. До речі, певні труднощі із застосуванням даного виду податку виникають і в інших країнах світу. Там теж ведуться дослідження та розробляються певні програми з оптимізації порядку нарахування та справляння податку.

Значний внесок у розвиток науки та практики оподаткування внесли вітчизняні та закордонні вчені та фахівці. А саме: В.В. Буряковський, В.Ю. Галкін, Д.І. Дема, В.Л. Андрущенко, В.П. Завгородній, М.Д. Білик, М.Я. Дем'яненко, В.М. Мельник, В.І. Грицаєнко, О.Д. Давіков, А.І. Крисоватий, І.П. Вакулич, В.М. Суторміна, М. Катеринчук, С. Терьохін, К. Ляпіна та інші. У своїх працях вони вивчали досвід інших країн, виділяли ті моменти, що можуть задовольнити сучасну економічну систему України та сприяти її інтеграції до Європейського економічного простору. Щодо порядку нарахування та справляння ПДВ, досить цікаві, на наш погляд, пропозиції були зроблені М.Катеринчуком та К.Ляпіною.

Метою даного дослідження є спроба вдосконалення існуючого порядку оподаткування доданої вартості, що сприятиме скороченню зловживань, дасть змогу відмовитись від бюджетного відшкодування та дозволить значною мірою поповнити бюджет країни.

Непрямі податки на споживання в тій чи іншій формі сьогодні стягують практично всі країни світу. Найпоширеніші їх форми – податок на додану вартість і податок з обороту (або податок з продажу). В абсолютній більшості країн застосовується тільки один із цих податків. Причому протягом останніх 60 років все більше країн відмовляються від податку з обороту на користь ПДВ.

Широке поширення ПДВ отримав завдяки підписанню в 1957 році у Римі договору про створення Європейського економічного співтовариства, за яким,

країни – учасниці, мали гармонізувати свої податкові системи у сфері створення спільного ринку. У 1967 році друга директива Ради ЄЕС проголосила ПДВ головним непрямим податком Європи, наказуючи всім членам Співтовариства запровадити цей податок до своєї податкової системи остаточно з 1972 року.

У тому ж 1967 році податок на додану вартість почав функціонувати у Данії, з 1968-го – у ФРН. Шоста директива Ради ЄЕС 1977 року остаточно затвердила базу сучасної європейської системи сплати ПДВ, сприяла уніфікації стягування даного податку у Європі. Останні уточнення в механізм сплати ПДВ зроблено в 1991 році десятою директивою Ради ЄЕС. Її положення були включені в усі податкові законодавства країн – членів ЕЭС.

Наразі ПДВ застосовується більш ніж в 150 країнах, а надходження від цього податку становлять близько 20% від усіх податкових доходів у світі. Податок з обороту стягується приблизно в 30 країнах - в основному, в невеликих державах Азії, Близького Сходу, Африки та Океанії. Правда, застосовують його і в двох потужних економіках світу - США та Китаї. У цих країнах податок з обороту нараховується тільки при продажу товарів кінцевому споживачеві, а не на кожному етапі його постачання, навіть там де він діє одночасно з ПДВ, а саме в Китаї, Канаді, Індії. Китай, зокрема, в рамках повного переходу на ПДВ почав застосовувати цей податок у певних галузях економіки і в окремих регіонах країни, в той час як податок з обороту продовжує діяти в інших випадках.

У Канаді, крім федерального ПДВ, в окремих провінціях стягується місцевий податок з продажу, а в інших - додатково стягується місцевий ПДВ. Індія застосовує обидва види податку, які можуть одночасно діяти і на державному, і на місцевому рівні. На даний момент Індія, як і Китай, розробляють план відмови від податку з обороту та застосування тільки ПДВ на державному рівні [3, 4].

У різних країнах існують різні підходи до встановлення ставок ПДВ. У той самий час їхній середній рівень складає від 15 до 25%. У деяких країнах застосовується шкала ставок в залежності від виду товару та її соціально-економічної значимості: знижені ставки (2 - 10%) застосовуються до продовольчих, медичних і дитячих товарів; стандартні (основні) ставки (12 - 23%) - до промислових та інших товарів і послуг; і, нарешті, підвищені ставки (понад 25%) - до предметів розкоші. Конкретні розміри ставок за деякими розвинутими країнами світу наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Країна	Іспанія	Німеччина	Франція	Греція	Росія	Великобританія	Данія
Ставка	16%	16%	19%	18%	18%	17,5%	25%
Країна	Австрія	Ірландія	Нідерланди	Норвегія	Швеція	Португалія	Бельгія
Ставка	20%	21%	17,5%	23%	25%	18%	21%

Найнижча базова ставка ПДВ (5%) у Малайзії, Сингапурі та Японії. Найвища

(25%) – у трьох країнах Скандинавського півострова (Швеція, Данія і Норвегія) [6].

Розглянемо застосування ПДВ у з трьох основних провідних країнах Європи: Німеччині, Франції, Великобританії.

Схема обчислення ПДВ, що застосовується у податковій практиці Німеччини проста і доступна для кожного платника податків. Мабуть, це найбільш зручний варіант обчислення ПДВ, який діє у ЄС. ПДВ стягується за єдиною формою й побудований в такий спосіб, що товари при однаковій податковій ставці, досягаючи кінцевого споживача, виявляються обтяженими в однаковому розмірі. Розмір податку відповідає податковій ставці, що поширюється на цей товар чи послугу. При цьому, не важливо, скільки щаблів економічного розвитку проходить товар або послуга на шляху до споживача – податкова акумуляція (стягування податку з податку) принципово виключена, оскільки застосовується практика попереднього відрахування податку. Попереднє відрахування дає підприємцю право зменшити свій ПДВ на суми ПДВ, що сплачені на рахунок іншим підприємцям.

У Німеччині ПДВ у доходах бюджету становить близько 28%. Це друге місце після прибуткового податку. Загальна ставки податку нині становить 16%. Основні продовольчі товари, книжкова та журнальна продукція оподатковується по зменшеній ставці 8%. Ця ставка не поширюється на обороти кав'ярень та ресторанів. Слід зазначити, що ПДВ має деяку тенденцію до зростання. Так, раніше основна ставка становила 14%, пільгова ставка – 7%. Потім основна ставка підвищили до 15, надалі до 16%. Ці зміни відбулися за останні 15 років уже минулого століття.

ПДВ у Німеччині має й певні особливості. Так, підприємці, які мають оборот за попередній календарний рік не більше 20 тисяч марок, а у поточному році не більше 100 тисяч марок, звільняються від сплати податку на додану вартість. Але, природньо, він позбавляється й права відшкодування сум податку у виставлених йому рахунках. Цей підприємець є платником прибуткового податку. Він має право відмовитися належного йому звільнення від сплати ПДВ і вести податкові розрахунки на загальних підставах. Якщо підприємець одержує у календарному році дохід не вище 60 тисяч марок, він має право на регресивне оподаткування і вносить до бюджету лише 80% від розрахункової суми ПДВ. Зазначені цифри можуть змінюватися в залежності від формування бюджету.

Підприємства сільського господарства і організації лісового господарства звільнені від сплати ПДВ. Звільнено і товари, на експорт. Проводиться політика заохочення малого підприємництва, стимулювання початку процесу підприємницької діяльності. Проте ці самі підприємці позбавлені права на відрахування виставлених їм у рахунках попередніх податків. Їм самим також заборонено виставляти рахунок з відбитим податком. Таке відмовлення від попереднього відрахування податків може мати для малих підприємців як позитивні, так і негативні наслідки.

На відміну більшості країн, де чільне місце прибутків бюджету належить доходному податку з фізичних осіб, у Франції, сьогодні, провідною ланкою бюджетної системи виступає ПДВ. Доречі, саме у Франції у 1954 році було розроблено податок на додану вартість. Його автором вважається економіст М. Лоре.

Вперше у бюджеті Франції податок на додану вартість виник у 1958 році.

Наразі, прибутковість бюджету від цього податку перевищує 40%. Операції, пов'язані з зовнішнім ринком (експорт), від сплати ПДВ звільнені. Особи, котрі вчинили операції, які стосуються експортних, та сплативши ПДВ при придбанні товару, що експортується, можуть скористатися правом отримати відшкодування. Що ж до імпортних операцій, всі вони підлягають оподаткуванню відповідно до внутрішнього правила.

Сплата ПДВ визначається характером вчиненої угоди, при цьому береться до уваги фінансове становище платника податків. Ставка податку єдина незалежно від ціни товару, до якого вона застосовується. Об'єктом оподаткування є продажна ціна товару або ж послуги. Крім роздрібною ціни, сюди входять усі збори та ввізне мито, виключаючи ПДВ. Із загальної суми віднімається розмір податку, сплаченого постачальникам сировини й напівфабрикатів. Під час продажу товару підприємство повністю компенсує всі свої витрати із сплати ПДВ і додає до податку певну частку за новостворену на підприємстві вартість. Саме ця частина податку включається в продажну ціну та перераховується до бюджету. Весь тягар податку лягає не так на підприємство, як на кінцевого споживача цієї продукції.

У Франції діє чотири ставки ПДВ. Основна ставки податку дорівнює 18,6%. Підвищена ставка 22% застосовується до деяких видів товарів: автомобілів, кіно та фото товарів, алкоголю, тютюнових виробів, парфумерії, окремих предметів розкоші, наприклад цінного хутра. Понижена ставка 7% встановлена на товари побуту. У той поняття входять книжки. Найнижча ставка 5,5% застосовується для товарів та послуг першої необхідності. До цієї категорії належить більшість продуктів, крім шоколаду і алкогольних напоїв, продукція сільського господарства, медикаменти, житло, транспорт, туристичні і готельні послуги, вантажні і пасажирські перевезення, видовищні заходи, обіди до працівників підприємств.

Характерною рисою ПДВ у Франції є чималі пільги. Насамперед це стосується малого бізнесу. Податковим законодавством встановлено, що підприємства, можуть звільнитись від сплати ПДВ у разі, якщо на попередній фінансовий рік їх оборот не перевищував 70 тисяч франків.

Крім цього, від сплати ПДВ звільняються:

- діяльність державних установ, спрямована на здійснення адміністративних, соціальних, культурних і спортивних функцій;
- медицина й освіта;
- діяльність людей деяких вільних професій; приватних викладачів, приватних практикуючих лікарів, людей, котрі займаються духовною творчістю.

В Англії податок на додану вартість займає в частці доходів друге місце після прибуткового податку і формує приблизно 17% бюджету. Базою сплати ПДВ виступає вартість, додана з кожної стадії виробництва та реалізації товарів та послуг.

Стандартна ставка 17,5%, знижена ставка 5% застосовується у господарствах з низьким рівнем доходу відповідно до державних програм. За нульовою ставкою оподатковуються: продовольчі товари, книжки, ліки, імпортні й експортні товари,

паливо і енергія для населення, плата за воду і каналізацію, будівництво житлових будинків, транспортні послуги, дитячий одяг, і навіть поштові і фінансові послуги, страхування, ритуальні послуги.

Стандартна ставка може змінюватися щорічним парламентським актом про фінанси. З іншого боку, механізмом делегованим законодавством, Казначейство вправі змінювати ставку ПДВ на 25% від існуючої, тобто. зменшити до 13,125% чи збільшити до 21,875%. Нульова ж ставка ПДВ означає, що товар потрапляє під оподаткування ПДВ, але податкове зобов'язання розраховується за ставкою 0%. У цьому застосування нульової ставки ПДВ вигідніше платникові податків, ніж звільнення від податку, тому що особа, реалізує товар, вправі зареєструватися як платник ПДВ і зажадати повернення раніше сплачених сум ПДВ.

Річний рівень обсягу продажу, понад якого продавці повинні реєструватися платниками ПДВ, становить 50000 фунтів стерлінгів [6, 7].

Не дивлячись на широке поширення податку на додану вартість у країнах світу сьогодні ведеться дуже багато спорів навколо нього. Кажуть про зниження ставок, про його скасування, про зміну адміністрування і багато іншого – усе це свідчить про проблеми при застосуванні даного податку: зменшення надходжень, бурхливий ріст відшкодування, зростання числа схем ухилення від сплати податку та злочинів, щодо відшкодування ПДВ.

Україна теж має серйозні проблеми із застосування цього податку. Сьогодні податок на додану вартість сплачується за наступною схемою. Продавець А продає товар покупцю Б. На вартість цього товару нараховується податок на додану вартість. Покупець Б, незалежно від того, чи сплатив продавець А податок до бюджету, відносить цей податок в зарахування тих сум ПДВ, які він отримує від своїх покупців. Різниця між тим, що було нараховано при придбанні товару, та тим зобов'язанням, що виникає при подальшій поставці, і створює зобов'язання, а саме визначає чи сплачувати податок в бюджет, чи отримувати з бюджету відшкодування.

Якщо у зазначеному ланцюжку лише три особи: імпортер, продавець та кінцевий покупець, то дана схема працює чудово. Але, коли у ланцюжку крім імпортера шість-сім продавців, які накопичують суму податку на додану вартість, то виникають проблеми. Наприклад, коли один з них неблагонадійний. Він зібрав ПДВ по всьому ланцюжку та зник. При цьому, бюджет втрачає все, або, в кращому випадку, отримує мізерні суми. Залікова схема не працює. Те ж саме відбувається, якщо в державі товару, що імпортується та виробляється на території країни, менше, ніж товару, який експортується. Тоді цей податок стає від'ємним для бюджету: держава відшкодовує більше ніж отримує.

Слід зазначити, що зараз податок на додану вартість добре не працює ні в одній країні світу, хіба що в маленьких країнах. Першими це зрозуміли англійці, пізніше – австрійці та німці. Вони висловили занепокоєння, коли стало важко боротися з «карусельними» шахраями. Товар декілька разів проходить по ланцюжку, нарашує ПДВ, а потім одна компанія зникає. Разом з нею зникає податок на додану вартість, який повинен був надійти в бюджет. Європейські країни поступово почали

розглядати можливість перенести обов'язок сплати ПДВ з постачальника на покупця, тобто позбутись таким чином бюджетного відшкодування. Наразі ПДВ одnobічної дії (reverse charge VAT) – винахід Німеччини – все більше використовується серед європейських країн. Суть його сформульована у вигляді простого правила: ПДВ стягується під час поставок від платників неплатникам і одразу передається в бюджет. Назва «ПДВ одnobічної дії» підкреслює відсутність в новому механізмі операції відшкодування [8, 9].

З огляду на вище сказане, з повною відповідальністю можна говорити про те, що ПДВ, у тій формі, в якій він існує в Україні, себе самознищив, як по своїй економічній, так і по математичній суті. Такий податок гарно працює в країнах із закритою економікою. Якщо ж відбувається глобалізація економіки, завжди виникає конфлікт між бажанням отримати позитивний торговельний баланс та збільшити доходи від ПДВ.

Поточні заходи держави з удосконалення ПДВ (такі як електронний облік податкових накладних), не вирішують проблем, радше навпаки – створюють нові. Володіючи повними відомостями про всі угоди, податкова служба отримує конфіденційну комерційну інформацію. Очікувати зниження рівня корупції після цього просто безглуздо. Уряд намагається боротися з найбільш відомими махінаціями. Наприклад, відшкодувати ПДВ тільки компаніям, які працюють більше року, або відшкодувати лише крупним компаніям (обіг більше 100 млн. грн.), чи компаніям, які не судяться з податковою... Але як показує практика – це чергові намагання «догнати потяг». А задля досягнення дієвого результату треба випередити у кмітливості авторів нових схем податкових махінацій. Та зробити це дуже важко хоча б з тієї причини, що законотворчий механізм – це, нажаль, продукт складної та неповороткої бюрократичної машини, де час на обговорення, узгодження, прийняття, дає неабияку фору «творцям» незаконних схем у рамках закону [1, 2, 5].

Тому пропонується застосовувати в Україні «зворотний ПДВ». Зауважимо, що назву «зворотний» нами присвоєно не стільки з причини перенесення обов'язку сплати з продавця на покупця, скільки з причини застосування механізму «попередньої відповідальності». Суть пропозиції полягає у наступному: продавець продає товар, нараховує ПДВ, але при цьому передає обов'язок по його сплаті покупцю. Якщо покупець продає товар далі, то він передає обов'язок сплатити ПДВ в бюджет наступному покупцю. Так відбувається до тих пір, поки товар не продається кінцевому споживачу, який не є платником податку на додану вартість. На цьому етапі споживач сплачує, а продавець передає в бюджет в момент інкасації повну суму податку, а не лише податкову різницю, як відбувається у нас в Україні. Якщо останній покупець – платник ПДВ зникає (не продає товар кінцевому споживачеві), та в бюджет нічого не платить, наступає право «попередньої відповідальності», а саме, сплата податку попереднім покупцем.

Слід зазначити, що кінцевий покупець – споживач і зараз є фактичним платником податку на додану вартість, але існуючий механізм стягнення податку змушує платити його у «кишеню продавцю», а не одразу в бюджет, що створює

додатковий ризик відповідних зловживань. Може виникнути питання, а як же бути з покупцями – платниками, які купили товар для споживання, тобто для виробництва нових товарів. Після створення нової вартості, вони як і всі виробники або прирівняні до них імпортери нараховуватимуть ПДВ, але не сплачуватимуть його, а передаватимуть обов'язок зі сплати покупцеві – платнику ПДВ, або ж у разі продажу товару споживачеві, що не є платником податку, сплачуватимуть в бюджет кошти передані останнім одразу в момент інкасації.

При застосуванні запропонованої схеми нарахування та сплати податку на додану вартість всі учасники процесу «виробництво – постачання – споживання», стануть зацікавлені у створенні прямих поставок. А саме, виробник буде запроваджувати власні торгівельні мережі, а не працювати через дистриб'юторів. Імпортери будуть створювати власні торгівельні склади, щоб не потрапити під ризик податкової «попередньої відповідальності». Але головне, зникає ідеологія бюджетного кредитування та відшкодування. Зібраний ПДВ остаточно буде належати бюджету, як і будь-який інший податок. Окрім того, стають непотрібними податковий кредит, податкова накладна, податковий вексель, а також податковий період, оскільки тепер податкове зобов'язання (або його відсутність) і визначається, і стягується по кожній операції окремо, а не за результатами роботи за певний період.

Новий механізм економічно еквівалентний чинному, і в той же час він значно простіший і надійніший. Це підтвердив досвід ЄС, де аналогічний ПДВ без відшкодування (reverse charge VAT) вже частково запроваджений, з урахуванням особливостей національної економіки.

Більш повний збір податку відкриває можливість для зниження ставки до 15% без втрат прибутків бюджету. Це дозволить залишити в здоровій частині економіки понад 15 мільярдів гривень, і водночас позбавити нездорову частину тіньових прибутків шляхом боротьби з фіктивним відшкодуванням та іншими шахрайствами з ПДВ [8, 9].

Також скасовується можливість добровільної реєстрації. Зареєстрованим платником може й зобов'язане бути лише підприємство на загальній системі оподаткування з обігом понад 1 мільйон гривень. При цьому стан фактичних платників ПДВ – споживачів – абсолютно не зміниться. Вони, як і раніше, будуть приходити в магазини і платити згідно з чеком разом із ПДВ.

Стан підприємств – зареєстрованих платників істотно спроститься. Під час операцій між ними ПДВ сплачуватись не буде взагалі. Що дозволить зупинити вимивання обігових коштів. Імпортери будуть прирівняні до виробників. Тобто вони нараховуватимуть ПДВ і передаватимуть обов'язок з його сплати покупцям і підпадатимуть під норму «попередньої відповідальності». Експортери не платитимуть ПДВ, оскільки товар не знайде кінцевого споживача на території країни, тобто фактичного платника. Пільговим моментом буде положення, стосовно якого експортер не прирівнюватиметься до кінцевого споживача, тобто на нього не поширюватиметься «попередня відповідальність». Тим самим збережеться норма, щодо оподаткування експортних операцій за нульовою ставкою. Крім того такий стан

речей буде сприяти пошуку ринків збуту за кордоном, без завдання збитків бюджету країни у вигляді відшкодування. Основним завданням зареєстрованого платника стане стягнення ПДВ при поставках незареєстрованим платникам і негайна передача його в бюджет, одразу після інкасації.

Для того щоб вартість товару, який потрапляє до кінцевого споживача, не була високою за рахунок податку на додану вартість, ставку податку можна знизити, наприклад до 15 відсотків.

Отже, ефект від запропонованих нововведень, на думку автора, буде наступним:

- зникне бюджетне відшкодування;
- завдяки механізму «попередньої відповідальності» будуть ліквідовані «податкові ями», тобто зникнення платника податку, адже за нього будуть платити ті, хто працює через сумнівні структури;
- податок нараховуватиметься виробником або імпортером і сплачуватиметься кінцевим споживачем, що не є платником податку у всіх випадках, крім випадків «попередньої відповідальності»;
- буде скасована можливість добровільної реєстрації та буде збережена обов'язкова реєстрація за критерієм загальної суми від здійснення операцій з постачання протягом останніх 12 місяців у 1 мільйон гривень;
- експортні операції оподатковуватимуться за нульовою ставкою;
- основна ставка податку складе 15%;
- операції з виробництва товарів першої необхідності та товарів для соціально не захищених груп населення можуть бути звільнені від оподаткування ПДВ, задля зниження їх кінцевої ціни.

Список літератури:

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014р. № 80 - VIII. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Статистичний збірник «Регіони України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ2_u/htm.
4. Податки: [Учебний посібник – 2-ге вид., пер. і доп.] / В.В.Буряковський, В.Я. Кармазін, С.В. Каламбет, О.А. Водолазська – Дніпропетровськ: «Пороги», 1998. – 642 с.
5. Крисоватий А.І. Податок на додану вартість в аспекті реформування податків на споживання / А.І. Крисоватий, І.П. Вакулич // Фінанси України. – 2002. – № 6, – С. 10 - 15.
6. Держава – податки – бізнес: (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки): монографія / В.М. Сутурміна, В.М. Федосов, В.Л. Андрущенко. – К. 1992. – 142 с.

7. Іванов Ю.Б. Альтернативні системи оподаткування: монографія / Ю.Б. Іванов. – К., 2002. – 204 с.

8. С. Крюкова, Є. Шпитко, С. Лямець. С. Терьохін ПДВ себе пережив / Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/09/17/248626/>.

9. Сергей Терехин Сбои со сбором НДС сейчас происходят во всем мире / Терехин Сергей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaprom.info/article/2414-sergej-terehin-sboi-so-sborom-nds-sejchas-proishodjat-vo-vsem-mire.html>.

Наукове видання

ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Монографія

*За загальною редакцією
доктора економічних наук М.С. Пашкевич*

Видано в редакції авторів

Підписано до друку 23.12.2015. Формат 30 x 42/4.
Папір офсет. Ризографія. Ум. друк. арк. 14,6.
Обл.-вид. арк. 14,6. Тираж пр. Зам. №

Підготовлено до друку та видруковано у Державному ВНЗ
«Національний гірничий університет».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1842 від 11.06.2004.
49005, м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 19.